

a L. Quisq. Jurisconsulti in quibusdam casibus agnoscunt, a ut in re donata
 C. de don. usufructu retento, b aut in eum collata qui possideat, c aut
 b L. 21. D. commodatam seruet; in iactis missilibus: imo etiam ante
 de acq. rer. Dom. adeptam possessionem nonnullis casibus nunc quoque transit
 c §. 44. I. de dominium, ut d hereditatis, e legatorum, frei donata ecclesiis
 rer. div. & piis locis, aut civitatibus, aut g causa alimentorum,
 d L. Cum h bonorum quorum universalis societas contracta est.
 heredes. D. XXVI. Hæc ideo annotavimus, ne quis repertâ juris
 do acq. pess. gentium voce apud Romani juris auctores statim id jus intelligat
 e L. a Ti- quod mutari non possit, sed diligenter distinguat naturalia
 tio. D. de præcepta ab his quæ pro certo statu sunt naturalia; & jura multis
 furis. populis seorsum communia, ab his quæ societatis humanæ
 f L. ut in- vinculum continent. Cæterum illud sciendum est, si hoc
 ter. C. de SS. Eccl. jure gentium improprie dicto, aut unius etiam populi lege
 g L. Si do- introductus sit modus acquirendi, sine discrimine civis &
 ceas. C. de peregrini, jam inde quoque exteris jus nasci: & si juris
 don. quæ consecutio impediatur, injuriam etiam talem quæ justam belli
 sub modo. causam præbere possit.
 h L. 1. §. 1. & l. 2. D. pro socio.

Jactis missilibus] 3, 6. 22. §. 45. instit. de R. D.

CAPUT IX.

Quando imperia vel dominia desinant.

I. Dominium & imperium tolli sublato eo qui jus habuit, nec existente successore: II. Sic & jus familie extincta familia: III. Sic & populi, si populus esse desinat: IV. Quod fit, sublati partibus necessariis: V. Sublato corpore toto populi: VI. Sublata forma, qua est populus:	VII. Non etiam migratione: VIII. Aut mutato regimine: ubi de loco qui debeat novo regi aut populo liberato. IX. Quid si populi uniantur? X. Quid si dividatur populus? XI. Cujus nunc sint quæ Romani imperii fuerunt, nec alienata apparent. XII. De jure heredum. XIII. De jure victoris.

I. **Q**uomodo primitus acquirantur, & quomodo transeant tum dominia privata, tum imperia, satis diximus: quomodo desinant, videamus. Et quidem derelictione desinere obiter supra demonstratum est, quia voluntate cessante non manet dominium. Est & alius desinendi modus, sublato sub-
 jecto

I. **S** GRONOVII NOTE.
 I. *Supra demonstratum*] 2, 6. 2.

Sublato subiecto] Corpore, ho-
 minc, persona.

jecto in quo est imperium vel dominium; ante alienationem scilicet vel expressam vel tacitam, qualis est in successione ab intestato. Quare si qua persona, nulla edita voluntatis significatione, nullo consanguineo relicto, moriatur, omne jus quod habet interit, ac proinde servi (nisi lex humana impediatur) erunt liberi: populi qui in ditione ejus fuerant sui juris fient; quia non sunt hæc sui natura occupabilia, nisi libertatem suam ultro deserant; res autem aliæ fient occupantis.

II. Idem dicendum * si familia defecerit, quæ jus aliquod habebat.

III. I. Idem, si populus. Dixit Isocrates, & post eum Julianus imperator, civitates esse immortales, id est, esse posse, quia scilicet populus est ex eo corporum genere, quod * ex distantibus

De pace.
L. rerum.
D. de juris.

GROTII NOTÆ.

Si familia defecerit] Ut Danica olim. Crantz. Vand. VIII, 23. Rugia. Crantzius idem Vand. VIII, 12. Pelasgorum & Theſſalorum. Gregoras lib. VII. Uschanidarum in Perside. Leunclavius XVI. Adde Leonem lib. II. Africanorum de Tarento: & si vis, Ernestum Cothmannum conf. XII, num. I. & sequentibus.

GRONOVII NOTÆ.

Vel expressam] Testamentò vel scripto vel nuncupato.

Lex humana] Ut quæ faciebat eos caducos aut fisco adjudicabat.

Non sunt hæc] Servi dominio hæc, populi principis imperio, sine ullo herede morientium, soluti non sunt in numero rerum vacuarum & occupanti concessarum, nisi ultro se tradant in alterius potestatem.

II. Si familia] H. I. 2, 24. p. 434. *Κήρ μὲν γὰρ ἀσέβης καὶ ποιηρὸς τυχεῖ ἀεὶ φθίπτει τελευτήται περὶ δὲ ἄται ἄικλα τῶν ἡμαρτηθῶν. αἱ δὲ πάρος δὲε τῶν ἀνομιῶν ὑπομύσει καὶ τὰς πᾶσι ἀειδρώπων καὶ τὰς εὖθ' ἰδὼν τιμωρίαι.*

III. I. Id est, esse posse] Spe & propagatione. Liv. 28, 28. Tac. 3, 6.

Quod ex distantibus] Quod multa corpora uno vocabulo complectitur. I. 22. §. 5. D. de R. V. l. 30. princ. de usurpationibus. Aristot. 1, pol. 3.

ὅσα γὰρ ἐκ πολλῶν σωζέσκει καὶ ἡνέται ἢ τι κινήσει ἢ ἔτι ἐκ συνειρήν' ἢ γὰρ ἐκ διαφορῶν.

GROTII NOTÆ.

Ex distantibus] Seneca epistola CII. quadam continua esse corpora, ut hominem: quadam composita, ut navem, domum, omnia denique quorum partes diverse junctura in unum sunt coactæ: quadam ex distantibus, quorum adhuc membra separata sunt, tanquam exercitus, populus, senatus. Sumta hæc ex Achille Statio, cuius ad Aratum hæc sunt verba, ex Conone illo cuius repertum est coma Berenices: *πυρτήριος ὁ Κόων ὁ μαθηματικὸς, σώματα διγυροῦν ὅσα ὑπὸ μιᾶς ἕξως ἠνωμῶα κακότητι, εἰς κίνησι, εὐλορ. εἰς ἴξισ πῶσιμα σώματα συνληκτικῶν σωζέσκει ὅσα ἢ ὑπὸ μιᾶς ἕξως διθεται, ὡς πλοῖον, ὡς οἶκον. τὸ μὲν γὰρ ἐκ πολλῶν συνδραῖ, ἢ ὁ ἐκ πολλῶν κίνησι συζήτησι. δις ὅσα ὁ ὡς ἕξως. τὸ ὁ τῶν δὲ τῶν αἱ διαφορῶν. γὰρ μὲν γὰρ ὡς τῶν σωμάτων καὶ ἀεὶ μὲν κινήσι ὡς ἕξως. τὰ δὲ εἰς ἀεὶ εἰς ὡς ἕξως.* Observavit mathematicus Conon, corpora dici que uno tenore unum sunt. Est autem tenor spiritus corpus continens. Comexa vero, quæ non uno tenore juncta sunt, ut navis, ut domus: nam & illa ex multis est tabulis, & hæc ex lapideis multis: distantia ut cibern: sed & hæc duum generum inter se differentium. Sunt enim alia ex corporibus definitis & que numerum habent cognitum faciem: alia ex infinitis, ut populus. Apparet hinc sumta quæ habet Pomponius I. rerum. de usus. &

bus constat, unigue nomini subjectum est, quod habet ἕξιν
Ach. Stat. μίαν, ut Plutarchus, spiritum unum, ut Paulus Jurisconsultus
ad Arat. loquitur. * Is autem spiritus, sive ἕξις, in populo est vitæ civilis
 confociatio plena atque perfecta, cujus prima productio est sum-
Sen. lib. 1, eclem. c. 4
 mum imperium, vinculum per quod respublica cohæret, spi-
 ritus vitalis quem tot millia trahunt, ut Seneca loquitur. Pla-
L. 76. de
 ne autem corpora hæc artificialia instar habent corporis natura-
 lis. Corpus naturale idem esse non definit, * particulis paulatim
judicis.
 commutatis una manente specie, ut Alphenus ex philosophis
Epist. 58. differit.

2. Atque

usucap. & quod Paulus dicit statuum uno spiritu contineri l. in rem. §. item. ubi similiter distinguit inter corpora cohærentia & quæ sunt ex distantibus. Usi & alii: Philo de mundo: ἕξις ἔστι πνεῦμα ἀναρίσσει ἐφ' ἑαυτῷ tenor est spiritus in semet se revolvens, &c. item: ἕξις ἔστι πνευματικός τῶς, διασμός ἐκ ἀρχῆς. ἀλλὰ μένει διωσθέντων. Tenor est spiritualis continentia, vinculum non insolubile, sed solvitur difficile. Vide & Boëthium 1. arithmeticoꝝ: & nota cum de populo ἕξιν aut spiritum dicimus, non sumere nos vocem in suo rigore, ut Conon fecit, sed ἀναλογίαις, comparatione quadam, quali utimur etiam cum populum corpus appellamus. Spiritum hunc rei speciem vocat Alfenus in l. proponebatur. D. de judiciis.

Is autem spiritus, sive ἕξις, in populo] Ἡ πολιτεία, βίος πόλιως. Aristoteles polit. IV, 11.

Particulis paulatim commutatis] Exemplum in navi dat Alfenus dicto jam loco, & Ulpianus in l. quid tamen. D. quibus modis ususfructus amittatur. Navem eandem esse ajunt, si per partes refecta sit. Aliud si dissoluta & recomposita. l. qui res. §. aream. D. de solutionibus. Plutarchus Theseo: τὸ Ἰ πλοῖον ἐν ᾧ μὲν τῶν ἡθέων ἔπλαθτε καὶ πῶν ἐσώθη τῶν τελευκόντων, ἀχεῖ τῶν Δημήτριον τῶν φαληρέων χερσῶν διαφύλακτοι οἱ Ἀθηναῖοι, τὰ μὲν πηλοῦ τῶν ἐύλων ὑκαρίστοις, ἀλλὰ δὲ ἐμβάλλοτες ἰχυρεα, καὶ συμπηγνύτες ἕτως ὥστε καὶ τοῖς φιλοσόφοις ἡς τ' αὐξάνουσιν λόγον ἀμοιδοκλήμους ἀδελφείῃμα τὸ πλοῖον εἶναι. τῶν μὲν ὡς τὸ αὐτὸ, τῶν δὲ ὡς ἄ τὸ

αὐτὸ σταυρὸν λαβόντων. Navem autem in qua cum delecta juvenute navigavit salvisque rediit Theseus, triginta aptam remis conservavit Athenienses ad usque tempora Demetrii Phalensis, subtrahendo ligna vetustate cariosa subjiciendo alia, ita ut cohærent, unde & exemplum hac navis facta est philosophis disputantibus de ea quaestione qua de augescentibus dicitur, in qua hanc navem ad ultima tempora eandem fuisse affirmant hi, illi negant. In hac controversia a philosophis decertata prudenter Jurisconsulti ajentem partem prætulere. Et Tertullianus juris valde peritus libro de resurrectione carnis: Navem procella dissipatam vel carie dissolutam, redactis & recuratis omnibus membris eandem spepe conspeximus etiam titulo restitutionis gloriantem. Intellege manente carina, quomodo vox resoluta etiam sumenda in Pauli verbis l. inter stipulantem. §. sacram. D. de verb. oblig. Idque & apud Tertullianum præcedentia, & apud Paulum sequentia evincunt. Philo de mundo: καὶ τὸ δὲ πλοῖον ἢ πῶν μέρη φθίρειται, φθαρτὸν εἶναι ἐκείνο, ἀλλ' ἢ πῶν τὰ μέρη ἀνακαθ' ἐν ταυτῷ ἀδελφείῃ τ' αὐτὸν χερσῶν. Non cujus partes pereunt utique interitui obnoxium est, sed cujus omnes partes simul & eodem tempore pereunt.

GRONOVII NOTÆ.

Vita civilis confociatio] Alia enim domestica.

Perfecta] I, I. 14.

Cujus prima productio] Ex quo ante omnia existit.

2. Atque ideo commodè interpretandum, quod ait Seneca, neminem nostrum eundem esse in senectute, qui fuit juvenis, ut de materia sola intelligatur; * quomodo Heraclitus dixerat, citante Platone in Cratylo, & Seneca dicto loco, in idem flumen bis nos non descendere: quod rectè sic corrigit Seneca: *Manet idem fluminis nomen, aqua transmissa est.* Sicut & Aristoteles flumen populo comparans dixit, flumina eadem vocari quam alia subeat semper aqua, alia decedat. Neque vero manet nomen inane, sed & ἔξῃ illa, quam Conon definit ἔξῃ σώματι σωκεπικῶ, Philo πρὸς μεγαλὸν σωέχον, Latini quoque spiritum vocant. Sic ergo populus, auctore Alpheno & Plutarcho de sera numinis vindicta, idem hoc tempore putatur qui abhinc centum annis fuit, cum ex illis nemo nunc vivat: μέχρῃς ἂν ἡ ποιεῖσαι καὶ σωδέσαι τὰς ἐπιπολοῦσας κρινονία τῷ ἐνόησεν ἀφ' ἡμετέρας: quamdiu illa quæ populum facit & mutuis nexibus vincit communio jus unitatis suæ servat, quæ ejusdem Plutarchi in hac re verba sunt. Et hinc ortus mos loquendi, ut populum qui nunc est alloquentes, ei tribuamus quæ eidem populo ante multa sæcula acciderunt, ut videre est tum apud historicos, tum & * in libris sacris, ut Marci x, 3. Joh. vi, 32. vii, 19. 22. Actor. vii, 38. Sic apud Tacitum Antonius Primus Vespasiano militans milites Tertianos veterum admonet, ut sub M. Antonio Parthos, sub Corbulone Armenios repulissent.

III, pol. II.

Hist. l. III.

3. Ex odio itaque non ex vero, apud eundem Tacitum, Pisco * negat Athenienses sui temporis esse Athenienses, quippe tot cladibus extinctos, sed illuviem nationum. Nam externa illa accessio

GROTII NOTÆ.

Quomodo Heraclitus] Et Epicharmus apud Diogenem Laërtium.

In libris sacris] Adde Matth. xxiii, 35. Act. iii, 22.

Negat Athenienses sui temporis esse Athenienses] Contra de iisdem Atheniensibus Julianus Misopogone.

GRONOVII NOTÆ.

2. Neminem nostrum eundem] Sic & Pythagoras apud Ovidium 15, met. 214. Nostra quoque ipsorum semper requique sine ulla Corpora veruntur, nec quod sumusve sumusve Cras erimus. Fuit illa dies, qua semina tantum spesque hominum primæ maternò habitavimus alvo. Artifices natura manus admovit &c.

De materia sola] Non etiam de forma, quæ tamen dat esse rei.

In idem flumen] Ovid. d. l. v. 180.

Ut unda impellitur unda, Urgeturque eadem veniens urgetque priorem.

ἔξῃ σώματος.] Habitum qui corpus continet. ἔξῃ Galeno definitur πρὸς τὰ σώματα ἢ συγκροτῆς τὰ μέρη.

Philo] De mundo.

Spiritum] D. l. 30. D. de usurp.

Idem hoc tempore] Auctor ad 1 Petri 3, 20.

Vespasiano] A. V. C. 812.

Tertianos] Tertiaræ legionis.

Marco Antonio] Triumvero R. C. per P. Ventidium Bassum legatum ejus A. V. C. 714.

Sub Corbulone] Neronis legato a. V. C. 816.

3. Tacitum] 2, ann. 55.

Externa illa accessio] Quod multi peregrini in civitatem confluxissent, vixque superessent illi αὐτῶν ἄλλοις.

accessio de dignitate forte aliquid detraxerat, populum alium non fecerat. Nec id is ipse ignoravit, cum illis ipsis sui temporis Atheniensibus objectaret vetera, quæ in Macedonas improspere, violenter in suos fecissent. At sicut particularum mutatio non efficit ut populus esse desinat qui fuit, nec per annos quidem mille & amplius, ita fieri posse ut intereat populus negari non potest. Fit autem hoc dupliciter, interitu corporis, aut interitu speciei sive spiritus quem dixi.

IV. Corpus interit, * vel sublatis simul partibus sine quibus corpus subsistere nequit, vel sublata corporis ratione. Ad priorem modum refer populos mari abreptos, ut Atlanticæ populos, teste Platone, * & alios quorum a Tertullianus meminit, item eos quos terræ motus hausit penitus, aut chasma, quorum exempla sunt apud b Senecam & c Ammianum Marcellinum, & alibi: & qui sponte interecioni se dederunt, ut Sironii & Saguntini. Ex antiquo Latio LIII. populos sine vestigiis interiisse, ait Plinius. Quod si ex tali populo tam pauci supersint, qui populum facere nequeant? jam poterit in illis subsistere dominium quod populus habet ad modum privatorum: non siquid populo ut populo competit: quod & de collegio sentiendum est.

V. Corporis ratio tollitur, si cives aut sponte ob pestilentiam aut seditionem a societate discedant, * aut vi ita distrahantur ut coire non possint, quod bellis accidit interdum.

VI. Species interit, sublata aut omni aut perfecta juris commun-

a L. de Pallio.

b Ep. 92.

c Lib. XVII.

verum gest.

Diod. XVI.

Bibl.

L. 7. ult. D.

quod cuius-

que univ. n.

L. 2. §. 3.

D. de capt.

Arist. III.

pol. II.

GROTII NOTÆ.

Vel sublatis partibus sine quibus corpus consistere nequit, vel sublata corporis ratione] Servius in Fuldensibus excerptis ad I. Æncidos: Duobus generibus deletur exercitus, aut interecione, aut dispersione.

Et alios quorum Tertullianus meminit] Myunta apud Vitruvium: Helicen & Burin apud Pausaniam, Strabonem, Senecam naturalium questionum libro V, c. 23. & 32. & in anthologia.

Aut vi ita distrahantur] Philo dicto jam libro de mundo: τα μὲν ἐν διεσπρόταν εἰκόλια, Βυκόλια, χοροί, στρατήματα ἢ πάλιν ἐν συναιπομοσίων σχήματι παύσεται τῆ διαστάσεως ἢ διαρρήσεως αὐτοῦ. Quæ ex distantibus sunt, ut greges, armenta, chori, exercitus, non minus quam corpora ex connexis in unum coacta divortio ac dissolutione intereunt. Vide quæ supra de navi.

GRONOVII NOTÆ.

In Macedonas] Prælio maxime ad Chironæan.

In suos] Miltiadem, Themistoclem, Aristidem, Socratem, Phocionem.

IV. Simul partibus] Ipso solo aut urbibus everfis, incolis deletis; aut disturbata societate civili, vita & libertate plerorumque salva. Strabo, lib. 9, 434. τὴν δὲ ἐκλειψὴν διτλῶς ἀκούσιον. ἢ γὰρ ἀφανισθῆναι τὴν ἀνθρώπων καὶ τῆς χώρας τοῦτους ἄρμαμύνης, ἢ τὴν οἰκίαν τῆ ἐθνεῖς μικρῆτι οἶτον μὴ εἰ συνεήματον ἀμαμύσειτον τριῖτον.

Ad modum privatorum] Quod quisque pro se possedit, non jurisdictionem, imperium, territorium.

V. Ita distrahantur] Ut Campani, Liv. 26, 34.

munitate, sive singuli personalem quoque servitutem subeant, ut Mycenæ ab Argivis, Olynthii a Philippo, Thebani ab Alexandro venditi, Brutii a Romanis publicis serviitiis mancipati, sive ea retenta imperio exuantur. Sic de Capua narrat Livius placuisse Romanis, ut tanquam urbs habitaretur; corpus nullum civitatis, nec senatus, nec plebis concilium, nec magistratus esse, sed sine consilio publico, sine imperio multitudinem, * cui præfectus Roma missus jus redderet. Itaque * imaginem reipublicæ nullam Capuæ relictam dicit Cicero, priore ad populum contra Rullum. Idem dicendum de populis, in provinciæ formam redactis: item de his qui alterius populi ditionem subierunt. Sic * a Severo Byzantium Perinto, * Antiochia Laodiceæ supposita a Theodosio.

Lib. XXVI.

Cic. 1. contra Rullum.

Theod. v. hist. eccl. c. 20. Zon. in Valent. & Theod. Herodian. lib. v. hist. a Flor. l. 11, cap. 15.

Plin. Agestila.

VII. At vero si loco migraverit populus, sive sponte ob inediam, aut alia mala; sive coactus, a ut populus Carthaginensis bello Punico tertio, si species quæ dixi maneat, * populus esse non desinit, multoque minus si muri tantum urbis disjecti sunt. Itaque cum ad pacem Græciæ jurandam b Lacedæmonii negare admittendos Messenios, quod ejus urbis muri essent diruti, contra eos a communi sociorum res judicata est.

VIII. 1. Neque refert quomodo gubernetur, regione, an plurimum, an multitudinis imperio. Idem enim est populus Romanus sub regibus, consulibus, Imperatoribus. Imo etiam si plenissimo jure regnetur, populus idem erit qui antea erat cum sui esset juris, dum rex ei præsit ut caput istius populi, non ut caput

GROTII NOTÆ.

Cui præfectus Roma missus jus redderet] Vide Festum voce præfectura. Vellejus libro 11: *Fus his restitutum post annos circiter CLII, quam bello Punico a Romanis Capua in formam præfecturæ redacta erat*, adde exempla in textu & notis allata ad libri 1, c. 1. §. VIII.

Imaginem reipublicæ nullam] Severus jus buletarum dedit Alexandrinis, qui sine publico vixerant sub juridico.

A Severo] Vide Xiphilinum Severo: Herodianum libro 111. adde quæ infra hoc libro 11, cap. XXI. §. VII.

Antiochia Laodiceæ supposita] Vide Zonaram.

Populus esse non desinit] Ut Geloï Thiriada translatis. Diódorus Siculus in fragmentis Peiresianis.

GRONOVII NOTÆ.

VI. Mycenæ] Paulo post bel-

lum Persicum. Pausan. 2, 113. & 7, 448.

Olynthii] Justin. 8, 3.

Thebani] Justin. 11, 3. & 4.

Brutii] Gell. 10, 3.

Corpus nullum civitatis] Hoc non de veris veteribusque Campanis intelligendum, sed quos illi s. ejetis ibi posuerunt Romani aratoribus.

In provincia] Nam provincia proprie populus erat extra Italiam vi & armis R. domitus, ita ut amisso omni jure sui annuos magistratus legesque & jura Roma acciperet.

VII. Populus Carthaginensis] Jussus est a Rom. migrare in locum 10000. pass. a mari remotum, & ibi novam urbem condere; factum tamen non est, sed illi cum urbe perire, quam relinquere illam mauerunt.

VIII. 1. Caput istius] Ut populo sui nominis & separati propriæque juris,

caput alterius populi. Nam imperium quod in rege ut in capite, in populo manet ut in toto, cujus pars est caput: atque adeo rege, si electus est, aut regis familia extincta, jus imperandi ad populum redit, ut supra ostendimus. Neque est quod Aristotelem hic mihi quis objiciat, qui reipublicæ forma mutata negat eandem esse civitatem, sicut, inquit, harmonia non eadem est ubi a Dorico modo in Phrygium transitur.

*de c. 3. pol.
lib. II.*

2. Sciendum enim est unius rei artificialis plures esse posse species, sicut legionis species una est qua regitur, altera qua militat. Ita civitatis species una est, consociatio juris atque imperii, altera, relatio partium inter se earum quæ regunt, & quæ reguntur. Hanc spectat politicus, illam jurisconsultus: quod nec Aristotelem latuit cum ita subjicit: *an vero exsolvenda sint nomina necne, mutatâ gubernandi formâ, alia inspectio est: artis scilicet alterius, quam cum politica non confundit Aristoteles, ne quod in aliis culpat admittat ipse, μετὰ τὴν αἰτίαν ἐκ τῆς αἰτίας εἰς τὸ πᾶν, ab uno tractandi genere ad alterum transitum faciens.*

3. Non definit debere pecuniam populus, rege sibi imposto, quam liber debebat: est enim idem populus, & dominium retinet eorum quæ populi fuerant, imo & imperium in se retinet, quamquam jam non exercendum a corpore sed a capite: unde parata est responsio ad controversiam ex factò nonnunquam agitatam, quo loco in conventibus sedere debeat qui summum imperium in populum ante liberum accepit, eodem nimirum quo ipse populus: sicut in Amphictyónico confessu Phocensium locum accepit Philippus Macedo: sic vicissim qui regis fuerat locus, eum populus liber implebit.

IX. Quod si quando * uniantur duo populi, non amittentur jura,

GROTII NOTÆ.

Uniantur duo populi] Ut ex Celtis & Iberis facti Celtiberi, narrante Diodoro. Vide, si vacat, de hoc argumento Reinkingium libro 1, clas. IV. c. 17. n. 95. & quæ ibi citata.

GRONOVII NOTÆ.

Alterius] Cujus hic sit accessio sine nomine.

A Dorico] Apul. in Flor. Æolium modum simplicem, Asiæ varium, Lydium querulum, Phrygium religiosum, Dorium bellicosum dicit. Addendus Ioniæ, floridus & mollis.

2. *Qua regitur*] Descripta per legatos, tribunos, centuriones, signiferos, optiones, decuriones, cohortes,

centurias, signa, contubernia.

Qua militat] Per castra, per opera, per acies, orbicularem, quadratam, phalangem, cornua.

Consociatio] Quod qui in eam coierunt, habent eadem fora, leges easdem & consuetudines, commune territorium, commoda & onera consociata.

Relatio] Quod consortio & communitate fruitur, & publica jura participat ex arbitrio & administratione vel unius vel paucorum vel multorum vel omnium.

3. *Ex factò*] Ex oborto casu. l. 35. D. de hered. inf.

IX. *Uniantur duo populi*] Jungan- tur in unum corpus. Ut sub Ænea Trojani & Latini.

jura, sed communicabuntur, sicut Sabinorum primo, deinde Albanorum jus in Romanos transfusum est, & una facta respublica, ut Livius loquitur. Idemque censendum de regnis, quæ non frædere, aut eo duntaxat quod regem communem habeant, sed vera unitate junguntur.

X. Contra evenit, ut quæ una civitas fuerat dividatur, aut consensu mutuo, aut vi bellica, sicut corpus imperii Persici divisum est in Alexandri successores. Quod cum sit, plura pro uno existunt summa imperia, cum suo jure in partes singulas. Si quid autem commune fuerit, id aut communiter est administrandum, aut pro ratis portionibus dividendum. Huc referenda & discessio, quæ ex consensu fit in colonias. Nam si quoque novus populus sui juris nascitur: *ὃ δ' ἐπὶ τῶ δέλοισι, ἀλλ' ἐπὶ τῶ ἔργοισι εἶναι ἐκπιπτον*, inquit Thucydides: *Non enim ut servi, sed * ut pari jure sint dimittantur.* Idem secundam coloniam a Corinthiis Epidamnum deductam narrat ἐπὶ τῇ ἴσῃ καὶ ἰσότητι, ut pari jure esset. Rex Tullus apud Dionysium Halicarnassensem: *τὸ δ' ἀρχαίαν ἐκ ποντοῦ τ' ἀποικιστῶν πρὸς μητροπόλεις ὡς ἀναρχαίαν π φύσεως νόμιμον ἔτε ἀληθές ἔτε δικαίον ἡξίετο ἀφ' ἡμῶν*: *Ut omnino matrices urbes coloniis imperent, quasi naturæ lege, id vero nos neque verum neque æquum arbitramur.*

Libro I.

Libro III.

XI. I. Nobilis est & illa quæstio apud historicos & jurisconsultos, de his quæ Romani imperii fuerunt cujus nunc sint: multi ea nunc esse volunt Germanici sive regni, ut olim vocabatur, sive imperii (utro autem nomine appelles ad rem non refert) & nescio quam surrogationem hujus imperii in illius locum sibi confingunt, cum tamen notum satis sit Germaniam magnam, id est, Transithenanam totam maxima temporis parte fuisse extra complexum Romani imperii. Mihi non præsumenda videtur mutatio aut translatio, nisi certis documentis

pro-

GROTII NOTE.

Ut pari jure sint] Salva tamen reverentia matricibus debita, de qua egimus lib. I, c. III. §. XXI. Curtius libro IV: *Carthaginem Tyrii condiderunt, semper parentum loco culti.*

GRONOVII NOTE.

Sabinorum] Quiritium, vel a Curibus cum T. Tatius profectorum, rege Romulo.

Albanorum] Regnante Tullo Hostilio.

X. *Nam si quoque*] Nam sic quoque.

XI. I. *Nobilis &c.*] Mirum est

hoc loco summum virum, quum in præcipua quæstione non male sentiret, in tot salebras se coniecisse, totque monstra & chimæras confinxisse, ut aliquid novum diceret, & Germanis potius ludibrium daberet, quam Gallis & Pæpæ parum placeret.

Cujus nunc sint] Nempe illorum, qui possident, Pæpæ, Francorum, Hispanorum, Anglorum, Belgarum, Italiæ dynastarum, Turcarum, Hungarorum, Sarmatarum. Nomen & pauca imperii feuda in Italia, partes ad Rhenum & Danubium Germani obtinuerunt.

probetur. Quare & populum Romanum eundem esse dico qui olim fuit, quanquam extraneorum accessione admixtum, & imperium penes eum mansisse, tanquam penes corpus in quo esset ac viveret. Nam quæ olim jure potuit facere populus Romanus, antequam Imperatores Romani regnarent, idem faciendi jus habuit, ut quisque Imperator mortuus erat, alio nondum existente. Imo & electio Imperatoris ad populum pertinebat, & aliquoties a populo * per se, aut per senatum facta est: quæ autem

GROTII NOTÆ.

Per se, aut per senatum] Exempla passim electionum factarum a senatu aut probatarum in Adriano, Pertinace, Juliano, Severo, Marciano, Maximo, Balbino, Aureliano; Tacito, Florianio, Probo, apud Dionem, Spartianum, Capitolinum, Lampridium, Vopiscum. Ante Aurelianum sex menses imperium fuit sine principe, ejusque electionem miles senatus detulit iterum atque iterum. Pro senatus jure egregia Albinus epistola apud Capitolinum, & senatus epistola pro Gordianis. Macrinus in oratione: *Dauerunt ad me imperium: cuius ego, Patres conscripti, interim antelam recipio, tenebo regimen, si & vobis placuerit quod militibus placuit.* Tacitus Imperator apud Vopiscum in Probo: *Me quidem senatus principem fecit, de prudenti exercitus voluntate.* Apud eundem Vopiscum Probus; *Recte atque ordine, Patres conscripti; proximo superiore anno factum, ut vestra clementia orbis terrarum principem daret, & quidem de vobis, qui & estis mundi principes, & semper fuistis, & in vestris posteris eritis.* Majorinus ad senatum in novellis: *Imperatorem me factum, Patres conscripti, vestra electionis arbitrio & fortissimi exercitus ordinatione agnoscite.*

GROTVII NOTÆ.

Populum Romanum] Populum Rom. eundem esse dico: situ & loco, non genere, non animis, non moribus, non potentia, funus & cadaver sui.

Eundem esse dico] Juxta tradita scēt. s. hujus capitis.

Imperium penes eum mansisse] Nem-

pe in illa, quæ ex veteri copia retinere potuit. *Imperium penes eum mansisse*] Quodnam? aut in quid? quidni sui quidem potens sit, sed seruiat sacrificulo, in ipsa autem Italia tot dominos videat, ne quid de provinciis dicam. Si nihil aliud, certe desit habere imperium, quum id detulit Carolo Magno, atque ex eo tempore Francorum, & qui alii Germania, sive imperio sive regno dicere libeat, his succedere, imperio adjunctus fuit.

Idem faciendi jus habuit] Si milites sivistent. Perinde hoc est, ac si dicam, quæ olim jure facere potuit Francorum populus, quum electionem regum haberet, (quod ipse scribit cap. 7. num. 20.) idem nunc eum faciendi jus habere. Neque enim unquam id abdicavit, sed aulæ artibus & factione principum & sua patientia amisit.

Jus habuit] non nisi imaginarium: ipsum enim jus & omnia habebat miles.

Alio nondum existente] Lepidum hoc: sed unde quæso existerat ille, qui si existerat, populo non supererat jus faciendi? nam si jus erat populi, nemo existeret poterat, nisi quem populus fecisset. Si aliunde existente Imperatore, deerat jus populo faciendi, deerat & non existente, sed erat ejus a quo iste existerat.

Electio Imperatoris ad populum pertinebat] Nempe ut ad Menedemum filius amissus: *Filium habeo Cretens, & quid dixi habere me! immo habui.* Populus ille ad quem olim pertinebat electio Imperatorum in libera republica,

qui dabat olim Imperium, fasces, legiones, omnia,
sub

sub Cæsariibus,

nunc se

Continet, atque duas tantum res
anxius optat,

Panem & Circenses.

ut canit Juvenalis satyr. x.

Et aliquoties a populo per se [Nunquam, ne semel quidem. Julius & Octavius tyrannidi suæ speciem addiderunt lege ad populum lata, sed quam jam armis & multo sanguine civili occuparant, vix ut restaret quisquam, qui rempublic. vidisset, hoc est, vere Romanus. Hæc si electio est, omnes tyranni sunt electi. Nihil enim negatur arma tenenti. Phædrus fab. 8.

Ut mos est vulgi, passim & certatim riuunt

Feliciter, succlamant ipsi principes,

Illam osculantur, qua sunt oppressi, manum,

Tacite gementes tristem fortuna vicem.

Aut per senatum] Quod improvide posuerat hic, in notis incautus reddidit.

Non Hadriani: miles & Plotinæ gratia & ficta adoptio Trajani ipsum fecit. Honesta oratio erat in literis ad senatum, veniam petentis quod de imperio suo iudicium senatui non dedisset, salutatus scilicet prospere a militibus Imperator, quod esse resp. sine Imperatore non posset, ut est apud Spartianum. Sed hæ ipsæ literæ ostendunt, jam fuisse, antequam a senatu eligeretur: hoc est, non electum esse. Olim cum post duos exercitus cum ducibus Scipionibus in Hispania prope internecione caesos, reliquias collegisset, provinciam servasset, bina hostium castra cum ingenti illorum strage cepisset. L. Marcus a milite dux ductus, & in literis quas de rebus ab se gestis ad senatum dabat, modicum titulum proprætoris nomini suo addidisset: *res gesta*, inquit Livius, *magnifica senatui visse, titulus honoris (quod imperio, non populi iussu, non ex auctoritate Patrum dato, PROPÆTOR SENATUI scripserat,)* magnam partem hominum ostendebat. Rem mali exempli esse, Im-

peratores legi ab exercitibus, & solenne auspicatorum comitiorum in castra & provincias procul a legibus magistratibusque ad militarem temeritatem transferri &c. Rescribi de frumento & vestimentis exercitus placuit, eam utramque rem cura fore suavari, adscribi autem PROPÆTORI L. Marcio non placuit, ne id ipsum quod consultationi reliquerant, pro præiudicato ferret. Liv. 26, 2. Quin etiam statim alium Imperatorem, cui ille tam bene meritus pareret, adolecentem 24. annorum, Publium Scipionem alterius, qui occubuerat in Hispania, filium miserunt, ut est apud Liv. dicto loco. Tum electio Imperatorum ad populum & senatum pertinerebat, non quum eiusmodi veniæ petitiones scriberentur.

Non Pertinacis: nam Lætus præfectus prætorio & electus cubicularius, occiso Commodo, nocte in tempesta raptum e lecto in castra duxerunt, ubi Imperator a militibus appellatus est: nocte in palatium. Postera demum luce in curiam venit, sane abstinens prælato igne, quæ pompa Augustorum erat: sed (ut Tacitus de Tiberio scribit 1. annal. 7.) signum prætoria cohortibus, ut Imperator, dederat: excubias, arma, cætera aula: miles in forum, miles in curiam comitabatur. Ibi suscipere se etiam imperium a senatu dixit, inquit Julius Capitolinus, sed continenter addit, quod jam sponte iniurat.

Non Juliani: palam enim sub præconio emit, cum milites in muro castrorum vocalissimo homine posito venale proposuissent imperium, traditurosque ei, qui plurimum pecuniæ polliceretur, pronunciaissent, Julianus viritum dedit tricena millia sestertium, hoc est, 750. coronatos, atque ita acceptus est.

Non Severi: nam triplici bello adversus Julianum, adversus Pescennium Nigrum, adversus Clodium Albinum peperit. Cumque occiso Juliano senatus centum ad eum senatores misisset ad gratulandum, rogandumque, excipit eos Interamne armatus circumstantibus armatis, & quidem excussos, ne quid ferri haberent,

rent, ut narrat Spartianus, adeo parum eis fidebat. Enumerat deinde Spartianus positos nominibus supra XI. de senatu illustres viros, ab eodem sine causæ dictione interfectos, quod eos aut Pescennio aut Albino favisse suspicatur.

Non Opilii Macrini: nam & hic imperium arripuit, humili loco natus, & animi atque oris inverecundi, ut scribit Capitolinus. Deinde interest, inquit, scire cujusmodi oratio fuerit, qua se excusavit, ut & impudentia hominis noscatur & sacrilegium. In ea modestissimæ simulationis est illud: *Detulerunt (militēs) ad me imperium, cujus ego, P. C. interim tutelam recepi; tenebo regimē, si & vobis placuerit, quod placuit militibus.* Sed ut scirent nihil ipsis liberum relinqui, subjungit. *Quibus & stipendium dedi & omnia Imperatoris more jussi.*

Maximus sane Pupienus & Cælius Balbinus (sic enim corrigendum apud auctorem, nec fuit unus Maximinus Balbinus, sed duo, & horum alter Maximus, non Maximinus) a senatu electi sunt contra favissimum Maximinum. Sed, inquit Capitolinus, *maerentibus militibus, quod eum Imperatorem, quem ipsi delegerant, perdiderant, eos habebant quos senatus legerat.* Itaque obtimos viros post paucos imperii menses, seditione orta, indignissime occidere.

Aureliano, qui titulum dant optimum, fingunt a Valeriano eum adoptatum Bylantii inficio & imprudente senatu: quod vix credibile est: quum post Valerianum Gallienus filius ejus, deinde Claudius, tum Quintillus ante Aurelianum tenuerint imperium. Verum est a militibus in Pannonia apud Sirmium dictum Augustum: quo nuncio Romanam perlato, miser Quintillus, quem senatus legerat post XVII. diem imperii, cum ne pratorianus quidem miles ei accedere vellet, vel ab iis interentus est, vel ipse se occidit.

Ante Aurelianum sex menses vacuum fuisse imperium & electionem senatui iterum iterumque fuif-

se delatam non sine errore memoriæ posuit auctor. Ante Tacitum dicere voluit. Sic enim Vopiscus. *De Imperatore deligendo exercitus retulit ad senatum, idcirco quod nullum de his faciendum putabat, qui tam bonum principem (Aurelianum) occiderant.* Verum senatus hanc eandem electionem in exercitum refudit, sciens, non libenter jam milites accipere Imperatores eos, quos senatus elegerit. Denique id tertio factum est, ut per sex menses Imperatorem Romanus orbis non habuerit. Sed sexto mense post acceptum hunc Imperatorem penituit milites, quanquam principis optimi: itaque eum ex insidiis occiderunt.

Cur vero allinit Flavianum, de quo Vopiscus: *Hic frater Taciti germanus fuit, qui post fratrem arripuit imperium, non senatus auctoritate, sed suo motu.*

Cur Probum, de quo statim idem Vopiscus: *occisus est (Florianus) Tharsi a militibus, qui Probum audierant regnare, quem omnis exercitus legerat: Taurus autem Probus fuit in re militari, ut illum senatus optaret, milites eligerent.*

Pro senatus jure ait exflare egregiam epistolam Albini. Non est epistola, sed concio ad exercitum, ex qua nihil aliud colligas, quam quod dicitur, melius fore, si *senatus populi Romani solum illud vetus haberet imperium, nec in unius potestate res tanta consisteret.* Hocine est senatui jus dare faciendi Imperatoris, quo ille per CCLX. annos caruerat? Clauditur autem ita sermo: *Senatus imperet, provincias dividat, senatus nos consules faciat: & quid dico senatus? vos ipsi & patres vestri: eritis enim ipsi senatores.* Præclare vero senatores! scire licet, a quo senatu ille imperium expectet. Quis non intelligat artem viri? sic solebant defectores senatus nomen præferre, donec suum approbavissent. Sic Galba consalutatus Imperator, legatum se senatus ac populi Romani professus est. Sueton. cap. 10. at ut occisum Neronem cunctosque in sua verba jurasse

autem a legionibus modo his, modo illis fiebant electiones, non erant ratæ ex jure legionum (nam in vago nomine jus certum esse non poterat) sed ex approbatione populi.

2. Cum

jurasse cognovit, deposita legati suscepit Cæsaris appellationem, ibidem cap. 11. Sic superior exercitus ad Rhenum, cum Galbam respiceret, ne reverentiam imperii exuere videretur in S. P. Q. R. oblitterata jam nomina, sacramenta advocabat. Tacitus 1, histor. 55. At mox: *species senatus populique Romani nominibus relicti Vitellio accessit: scires illum priore biduo non penes temp. fuisse: ut ait ibidem cap. 57. Nihil verecundius Albinus.*

Pro eodem senatus jure egregiam vult esse epistolam senatus pro Gordianis; at nihil ne in hac quidem, quod jus ullum senatui afferat. Ita loquuntur: *Dii faventibus Gordianum proconsulem virum sanctissimum & gravissimum senatorem, principem meruimus, Augustum appellavimus.* Nempe ut appellaverunt omnes a legionibus obtrusos. Nam in ipsa relatione dixerat Consul: *Patres conscripti, Gordiani duo, pater & filius, magno Afrorum consilio Imperatores sunt nominati.* Jam igitur appellati erant, cum senatus eorum partibus se applicuit.

Majorinum, cujus honesta ad senatum verba proferuntur, ex magistro militum Augustum creavit Leo Thrax, Imperator Constantinopolitanus, & ad occidentale imperium regendum dimisit. Calvisius ad A. C. 457. Illud certum est, comitia imperii Cæsarium nunquam penes populum Romanum, nunquam penes senatum fuisse, tanquam jus stabile ac proprium, & ut hodie penes Germanorum optimates principis sui, penes Polonorum & Cimbromum ordines regis eligendi jus est. Nata est hæc potestas inter arma, & a militibus delata: hos qui propitios habuissent, aut occupabant eam ipsi, aut liberis adoptati ve relinquebant, aut cum collegis adscitis communicabant. Primi duo adhibuerunt etiam populum, sed per milites

jam imperio potiti, & hi populo eidem reliquerunt consulum pratorumque per suffragia creandorum imaginem. Tiberius & hoc populo detraxit, comitia ad senatum referens, nec populus ademptum jus questus est, nisi inani rumore, ut est apud Tacitum. Ex hoc tempore voluerunt quidem de imperio suo & senatus consultum interponi, sed postquam a milite acceptam in manu jam habebant potestatem. Soli Maximus & Balbinus non ordinario & quæsito jure, sed per tumultum metu gravissimo Maximini a senatu facti sunt. Tacitus ultro postulante milite: quem tamen horum mox poenituit, ut brevitatis imperii illorum & tristis eventus satis declarat. Itaque si hodiernus populus nihil habet amplius, quam tunc habuit in creatione Imperatoris, nihil habet.

Per senatum] Vix semel & iterum, & semper eventu parum felici.

Ex jure legionum] Profesto Imperatores jure suo faciebat miles, quo instruxerant eos, qui per eisdem imperium invadabant: quis enim auderet offendere tot caligas, tot millia clavorum?

Non ex jure legionum, sed ex approbatione populi] Falsum. Imo ex fide & consensu legionum: hæc faciebant, sustinebant, desituebant, destruebant, ubi libuisset, principem, si non jure, at quasi jure: populum Romanum jubebant plorare aut adulari. Post Julium & Augustum ne simulatio quidem interrogandi populi interposita est. Milites live in terrinum hominem, ut Othonem, Vitellium, Heliogabalum, Maximinum incidissent, dum illi fidi & concordæ essent inter se, erat & constabat Augustus, ut qui lege optima; sive sanctum meritumque virum arripissent, mutato animo & poenitentia illorum peribat: non illi
noce-

2. Cum his non pugnat quod Antonini constitutione quotquot in orbe Romano sunt, cives Romani effecti sunt. Consecuti enim ea constitutione sunt subditi Romani imperii ea jura, quæ olim habebant coloniæ, & municipia, & provinciæ togatæ, ut & honorum participes essent, & jure Quiritium uterentur: non ut in aliis populis itidem ut in populo urbis Romæ * fons imperii esset: quod facere in potestate Imperatorum non fuit, qui habendi imperii modum ac causam mutare non

nocebat detestatio populi, non hunc jurebat approbatio.

Convellit deinde diligenter, quod nemo erat objecturus. Quotquot in orbe Romano essent, cives factos, ergo non solos urbem incoentes habuisse approbationem. Similes habent labra lactucas. Qualis sententia, talis objectio. Miles, ut dixi, rem habebat in manu, & risisset, aut etiam male mulctasset utrosque tam urbanos quam municipes, si illi tam inepte ferram duxissent, tam stultam litem suam fecissent. Speciem retinuit urbs usque ad Galbam: tum, ut bene Tacitus, *evulgatum imperii arcanum*, principes posse alibi quam Romæ fieri, nempe ubi maxima vis erat militum. Et hi, non de illo scilicet fonte imperii, hauriebant, & conspectissimos honoratosque apud senatum faciebant, sed Afros, Pannonios, Syros, Thraces, quicumque placuissent, urbi imponebant.

Approbatione populi] Non voluntaria, sed jussa, imperata, necessaria, nec populi, sed senatus. Populus nihil faciebat aliud, quam ut imaginem principis missam in urbem adoraret.

GROTII NOTÆ.

Fons imperii essent] Senatus pro Gordiano apud Herodianum provincias hortatur *πείθειν τὰς Ρωμαίους ἐν δυνάμει ἀναδεν τὸ κράτος ἕξειν, αὐτὰτε φίλα καὶ ὑπαίκοι ἐκ αὐτοῦ θύειν*. *Parere Romanis, quorum ab antiquo esset imperium, quibus veteri jure gentes aliæ amorem obsequiumque præstarent.* Apud eundem Maximus in allocutione ad milites: *ὃ γὰρ ἐνὸς ἀνθρώπου ἰδίον κτήμα ἢ ἀρχὴ, ἀλλὰ κοινὸν τῶν Ρωμαίων δόγμα ἀναδεν, καὶ ὅτι ἐκείνη τῆ πάλαι ἢ τῆ βασιλευσῆς ἐδούληται τῶν. ἢ μὴτε δὲ διοί-*

κατὶ καὶ διπλῆ τὰ τ' ἀρχὴς μὴ ὕμῶν ἐγκρατοῦμεθα. Non enim unius viri possessio est hoc imperium, sed antiquitus res est populi Romani: in hac urbe principatus fortuna sita est; nos vero vobiscum, milites, in id electi sumus, ut ea, quæ imperii sunt, curamus ac tueamur. Claudianus de Roma:

Armorum legumque parens quæ fudit in omnes

Imperium.

GRONOVII NOTÆ.

2. Antonini constitutione] L. 17. D. de statu hominum.

Coloniæ] Oppida ex urbe Romana conscriptis colonis divisisque inter eos sedibus & fundis per triumviro d. c. propagata.

Municipia] Oppida, quorum cives universi jus civitatis Romanæ acceperant. Gell. 16, noct. 13.

Provincia togata] Quæ itidem civitate donata: ut Gallia togata, quæ & Narbonensis.

Habendi imperii modum, ac causam mutare] De causi concedo, ea enim erat militis, & tanto tristior omnis imperii conditio, quod certam de successione legem accipere non poterat, sed a vago & mutabili legionum (h. e. nec generis optimi & consilii fere nullius hominum) arbitrio pendeat. At modum habendi imperii fecerunt sibi quisque quem voluerunt. Boni detulerunt aliquid senatui, indulgenter habuerunt populum, clementer provincias: mali in omnes, sed præsertim in optimos, hoc est, senatum impune grassabantur, quamdiu largitionibus continere poterant studia caligatorem & gratiam. Unde præceptum Severi ad Bassianum Caracallam: *Fili, cole militem, & contempne ceteros.*

non potuerunt. Nec quod Imperatores postea Constantinopoli quam Romæ habitare maluerunt, de jure populi Romani quicquam imminuit: sed tunc quoque electionem factam a parte sui quæ Constantinopoli habitabat, unde Byzantinos Quirites vocat Claudianus, ratam populus totus habuit: jurisque sui momentum non tenuit servavit * in urbis suæ prærogativa, * & in honore consulatus aliisque rebus. Quare jus omne quod hi qui Constantinopoli habitabant ad eligendum Imperatorem Romanum habere poterant, pendebat a voluntate populi Romani,

GROTII NOTÆ.

In urbis suæ prærogativa] Ait Zonas Romæ servata prærogativa, prælectionem, quod inde venisset imperium. Ammianus lib. xiv. de Roma: *Per omnes tamen quotquot sunt partes ut domina conspicitur & regina.* Claudianus Honorio agente Ravenna:

*Quem precor, ad finem laribus
sejuncta potestas*

*Exsulat, imperiumque suis a
finibus errat?*

Et in honore consulatus] Nam alter consulum ex urbe Romana, & is quidem priorem habebat locum. Procopius in arcana historia.

GRONOVII NOTÆ.

Mutare non potuerunt] Si voluissent, quis impediisset, præter militem? Sed neque expediebat ipsis, & fons imperii erat, non Romæ, sed ubi validissimus exercituum.

A parte sui] Scilicet, si miles est pars populi, sed tunc caput erat.

Byzantinos Quirites] Imo quia Byzantium nova Roma appellabatur.

Constantinopoli factam, ratam habuit] Hæcenus ut imaginem electi Imperatoris Romam missam adoraret, & faustis acclamationibus, id est, adulatione prosequeretur. Plebiscitum quidem nusquam ullum factum accepimus: ubi legit illud solenne carmen: *Consul populum jure rogavit, populusque jure iussit quem senatus populusque Constantinopolitanus Imperatorem creavit, is ut jure optimo Imperator esset.* Hoc enim est ratum habere. An ratum habet, qui ne respicitur quidem, nedum rogetur, sed mutus silens, aut nisi cum vernili adulatione loquens pari-

tur, accipitque, quicumque imponitur. Imo ipsa Roma & Constantinopolis, & totum imperium, donum, beneficium, pila ludicra erat militis. Inconsulto & satis invito populo Romano sedem transtulit Constantinus, & umbram honoris, quæ restabat Romæ, cum ea divisit. Jus tamen eligendi Imperatoris, nec habuerat Roma, nec acquisivit Constantinopolis. Itaque nec Romanis, nec Constantinopolitanis rogatis Constantini filii, ubi erant, sumferunt imperium: deinde Julianus in Gallia, Jovianus in Perside, Valentinianus in Cilicia, & sic ceteri.

Ratam populus] Non suffragio aut comitiis, sed, ut dictum, missam imaginem adorando.

Jus omne Constantinopolitanorum pendebat a voluntate populi Romani] Falsissimum. Imo quum post Honorium Theodosii magni filium, sine liberis defunctum maneret divisum imperium, & alius in occidente, alius in oriente resideret Imperator, is qui Romæ agebat, non erat certus justusque princeps, priusquam a Constantinopolitano confirmaretur. Sic Theodosius junior Romæ factum Joannem non agnovit, brevique potentia exiit, dato Valentiniano juniore successore. Post Theodosium Constantinopoli regnum obtinuit Marcianus, assumtus a Pulcheria sorore Theodosii, deinde Leo Thrax, & ceteri inconsulto populo Romano. Valentiniano Romæ Avitus Majorinus vel Majoranus, Severus, Anthemius, Olybrius, Glycerius, Julius Nepos, Romulus Augustulus successerunt, qui omnes missæ petitive Constantinopoli, aut per militem

militem, injussu populi Romani, regnarunt. Post hos Odoacer Herulorum rex urbem & Italiam occupavit, eversus a Theodorico Gotho, cui Zeno Constantinopolitanus Imperator, ut eum a se averteret, Italiam invadendam monstravit. Gothorum regnum per Belisarium & Narsetem subruit Justinianus, & recuperata est Roma, jam appendix imperii, non caput: nam Romani stipendiarii erant Constantinopolitani Cæsaris, cui quotannis viritum solidum aureum pendebant. Stipendiarius ipse Papa, cui pro confirmatione pecunia Constantinopolim mittenda erat, quam Constantinus Pogonatus demum Heraclii pronepos ei remisit circa annum Christi 680. Anastasius in vita Agathonis Papæ LXXXI. Ex eo regebatur urbs & Italia per præfectos Augustorum Orientis, qui *Exarchi* vocabantur, & Ravennæ residebant, & inde petebat jura, ille, quem tunc quoque Imperatorem fuisse populum vult Grotius. Mox majorem Italiæ partem rapuere Longobardi, quorum rex Aistulphus A. C. 752. ultimum Exarchorum Eutychum Italia expulit. Adversus hunc sibi quoque imminentem Stephanus Papa A. C. 753. imploravit e Gallia Pipinum, cui pridem hereditario Majori domus (qui honos secundus a rege erat) & quum patris avique, tum suis rebus gestis factioso, postquam ultimum Merovæi posterorum justum regem totondisset atque in monasterium condidisset, & sibi diadema imposuisset, Papa auctoritatem præstiterat, & laudando factum apud captas superstitione & opinione sanctitatis Romanæ mentes faciliorem occupationem reddiderat. Pipinus victis Longobardis, de alieno liberalis, partem regni eorum transcribit Papæ; dein cum pacem Aistulphus non servaret, reversus & iterum victor, propemodum quicquid sub postremis fuerat Exarchis, Stephano donat: & hæc est origo illius, quod *Patrimonium Petri* appellatur. Ipse cum filiis ab eo creatur patricius, quod jus non erat Papæ, non popu-

li Romani, sed Constantinopolitani Imperatoris, sive patricium accipias, ut in vetere populo Romano, quales allegerunt Julius, Sueton. cap. 41. Augustus, ut ipse scribit in monumento Anchyranò: Claudius, Sueton. Othone cap. 1. Vespasianus, teste Tacito in vita Agricola cap. 9. sive ut postea Constantinus patricios dixit, quasi patres Imperatoris, qui consilium ejus participarent, quorum mentio apud Justinianum in tit. quibus modis patr. potest. solvit. Eadem causa veniendi in Italiam fuit Carolo Magno Pipini filio A. C. 770. quum regnum Longobardorum finitum est. Is donationem patris confirmavit: & sic non populus Romanus, sed Papa possedit, quod tunc dicebatur *Patrimonium Petri*. Reverentia tamen erat erga Francos: nam & præfectus urbi a Carolo statutus commemoratur, & Leo tertius cum pontificiam sedem occupasset, claves & vexillum urbis in subjectionis signum Carolo misit. Anno 799. idem Leo per seditionem male mulctatus, oculo etiam excusso confugit ad Carolum, eumque convenit Paderbornæ, & Romam tractum supplicio affectis trecentis, qui Papæ restiterant, clericis in Galliam relegatis, Augustum dixit. Secuta est paulo post Caroli cum Irene transactio, quam hujus successor Nicephorus ratam habuit, & ita transit imperii Romani quod supererat, ad Carolum. Ubi nullæ partes fuere populi Romani: nulla propria indignatio adversus Irenen ob lexum; sed Papa pressus a Longobardis (quorum antea ope justum in se Exarchorum & Constantinopolitanorum imperium imminuerat) cum ab Orientis Augusto, cui revera suberat, spes auxilii decolasset, ad potentiorum confugit, & eum patronum adoptavit. An hoc potuerit facere per ea, quæ tradit auctor de jure partis a corpore recedendi lib. 2. cap. 6. num 5. an fidei quam imperio Constantinopolitano debebat, satisfecerit, multa & gravia tolerando priusquam ad hoc ultimum remedium decurreret: Imo

mani: & cum illi * contra mentem ac morem populi Romani
* femi-

an ipse Constantinopolitanos satis docuerit de periculo suo, & obrestatus sit, ni auxilio venirent, aliud praesidium sibi querendum esse, alia disputatio est. Carolo certe jus hoc modo quaesitum & in posteris ejus aliquamdiu continuatum, ab illis interposito tamen Conrado Franco e Germania transit ad Saxones: inde rursus ad Francos Germanos per Conradum II. & Henricos, (quorum ejus nominis quarto primum extorsit Hildebrandus, qui se Gregorium septimum dixit, jus quod adhuc in Pontifice creando Imperatores, in constituendis episcopis, agendes synodi habuerant, & ad se suosque socios traxit) ab his, interveniente rursus Lothario Saxone ad Saevos Conradum III. Fridericum Barbarussam, Henricum VI, Philippum: & Othone Saxone iterum medio ad Austriacos. Quorum principum jus Papae quidem variis artibus ac tumultibus imminuerunt, & quasi ad nihilum redegerunt, saepe etiam amulos illis excitarunt: sed haec omnia facti sunt, non juris, neque in his populus Romanus per se quidquam ausus est, aut potuit. Coronatio Romana non majus jus dat Romanis improbandi electionem Germanorum septemvirorum, quam Francofurtensibus aut Aquisgranensibus, quae ibi fit fiebatque coronatio. In ea Papa minister est, prout in archiepiscopi in Gallia, in Anglia, Hispania, cum coronant regem. Est igitur prorsus imaginaria & commenticia res, mirificus ille populus Romanus, ut Cadmaei fratres in Martis campo, natus eodem die ac sublatus: qui jus habuerit creandi Caesares vel Augustos, ex cuius approbatione raturae forent electiones, quis legiones fecissent: a cuius voluntate pendeat electio facta Constantinopoli: qui in Irena concessionem nescio quam tacitam vel expressam revocarit: qui dignatus sit scilicet eum quoque regem sumere sibi, quem Germani fecissent: qui Germanicae electionis ar-

bitrum probandae vel improbandae aut habuerit unquam aut retinuerit: qui primum civem habuerit episcopum, nempe ut in fabula Aesopiana hydram vel ciconiam: qui per illum primum civem testetur, quod nunquam cogitavit aut somniavit.

Inanis est labor temperare, quod nullum temperamentum admittit: & ut ait Plautus, *hercle miserum est ingratum esse homini, quod facias bene*. Neque Germani jus ullum concedunt Papae in electione Romani Imperatoris: nec Papa contentus est eo jure, quod liberaliter ei confert auctor: quasi scilicet populus Romanus retentum jus per illum testetur. Nullam huic largitori gratiam referet Papa pro isto ministerio in populi jure pronuntiando, quo fungatur tanquam syndicus populi Romani. Immo ille vult tunc imperium Romanum, ut nunc vocatur, esse feudum Romanae sedis, & se solum esse monarcham, & habere utrumque gladium, & omnes reges esse suos vasallos, & posse ab Imperatore ad se appellari, & quos dixerit duces, etiam vivo vigenteque Imperatore, eos altiori loco sedere debere, quam quos fecerit Imperator, & parvis vanitatis caetera.

GROTII NOTAE.

Contra mentem ac morem populi Romani] Nero in xiv. annalium Taciti matrem accusat: *Quod consortium imperii, juratasque in femina verba praetoria cohortes, idemque dedecus senatus & populi speravisset*. Priscus in excerptis legationum: *ὅτι θυναιδὸν, ἀλλ' ἀπ' ἄνδρῶν ἢ τ' Ἰσθαυαίης βασιλεύει ἀρχὴ*. Non enim feminarium, sed marium est, Romani imperii principatus. Lampridius post mortem Heliogabali: *Cautum ante omnia, ne unquam mulier senatum ingrederetur, neque inferis ejus caput dicaveretur devovereturque per quem id esset factum*. Trebellius Pollio Herenniano: *Zenobia visus parato sibi imperio, diutius quam feminam decuit, republicam obtinuit*.

Femi-

* feminae Irenes subissent imperium, ut alias causas omittamus, merito populus Romanus illam concessionem sive expressam sive tacitam revocavit, & per se Imperatorem legit, ac voce primi civis, id est, episcopi sui (quomodo & in judaica republica, rege non existente, prima erat summi Pontificis persona) pronuntiavit.

3. Fuit autem hæc electio personalis in Carolum Magnum, & quosdam ejus successores: * qui ipsi jus imperii quod habebant in Francos, ut & in Longobardos, a jure imperii in Romanos, ut nova ex causa quaesito, sollicite distinxerunt. * Postea vero divisio Francorum populo in occidentalem, qui Galliam nunc obtinet, & orientalem, qui Germaniam sive Alemaniam tenet (duo Francorum regna vocat Frisingensis) cum populus Francorum orientalis eligendo sibi reges facere cœpisset (* nam & ad id tempus Francorum regum successio quasi agnatica non tam a jure certo quam a populi suffragiis dependerat) placuit populo Romano, quo certius præsidium haberet, regem non proprium sibi sumere, sed eum quem Germani fecissent; * ita tamen ut jus sibi aliquod retineret probandæ vel improbandæ electionis, quantum scilicet ea res ad se pertinebat.

4. Hæc quoque approbatio per episcopum edici & solemniter testata fieri peculiari coronatione solebat: quare ex electione septem principum, qui Germaniæ corpus referunt, qui lectus est, jus habet imperandi Germanis secundum eorum mores: ex approbatione vero populi Romani fit idem rex; aut Imperator Roma-

Femina Irenes subissent imperium] Dicitur etiam ei sacramento, quod habet Zonaras.

Qui ipsi jus imperii quod habebant in Francos, ut & in Longobardos, a jure imperii in Romanos, ut nova ex causa quaesito, sollicite distinxerunt] Vide synodum Pontigenensem inter capitula Caroli Calvi. Et Paulum Æmilium lib. III. de Carolo Magno.

Postea divisio Francorum populo in occidentalem, qui Galliam nunc obtinet, & orientalem, qui Germaniam] Vide Withikindum libro I. & ibi notata Meibomii: & pactum Caroli & Henrici post capitula Caroli Calvi, & ad id notas viri magno judicio doctrinaque præditi Jacobi Sirmundi. Occidentalem illam Franciam Latinam Wibbo vocat, quod ibi sermo Romanensis vige-

ret, ut & nunc viget, cum Transrhenanæ nationes lingua Germanica uterentur.

Nam & id ad tempus Francorum regum successio quasi agnatica, non tam a jure certo, quam a populi suffragiis pependerat] Observatum id Prisco in excerptis legationum, & Reginoni ad annum D CCCXVI. Carolus Magnus in testamento: *Quod si filius cuilibet horum trium filiorum.*

Ita tamen ut jus sibi aliquod retineret probandæ vel improbandæ electionis] Verissima res, & aperte testata Wibboni vita Conradi Salici.

GRONOVII NOTÆ.

Primi civis] Hic Papam, dum ei blanditur, graviter offendit. Est autem ille Leo tertius circa annum D. 800.

3. *Quasi agnatica*] 2, 7. 23.

Rex

Romanus, aut, ut historici sæpe loquuntur, * Rex regni Italia: atque eo titulo sub se habet quæcumque populi Romani fuerunt,

GROTII NOTÆ.

Rex regni Italiae] Sic in excommunicatione Henrici distincte nominat Papa regnum Teutonicorum & Italia. Vide Ottonis privilegium Alderamo datum, editum a Meibomio post Withikindi Saxonica: & Crantizium Saxoniorum v. in juramento Ottonis quod Gratianus intulit in Distinctionem LXIII. *In Roma nullum placitum sive ordinationem faciam de omnibus que ad te (Papam) aut Romanos pertinent, sine tuo consilio.*

GRONOVII NOTÆ.

4. *Eo titulo sub se habet*] Vendit has nanius historiae ignaris. Germani gratiam facimus hujus tituli Grotio, nec Papæ quidem aut populo Romano quidquam debemus: utinam ne ab utroque pro maximis beneficiis essemus aliquoties ingrattissime perfidissimeque tractati? Primum satis tituli est, quod succedimus Carolo Magno in his partibus, ex quo posteri ejus inconsulto populo Romano, inconsulto Papa, ipsi per se, inter se ita comparaverunt, ut penes alium regnum Gallia, penes alium Germaniæ & Italiae regnum cum nomine Imperii Romani essent. Sic si deesset, satis tituli præberet Otho. Ut enim extincta Caroli stirpe, Italia a tumultuariis regibus Hugone, Lothario, Berengario diripiebatur, Papa Octavianus, qui se Joannem XII. dixerat, per legatos Othonem primum oravit, veniret & Italiam tyrannide liberaret. Venit A. C. 962: liberat, confirmat Pipini & Caroli donationes, coronatur. Sequenti anno cum idem Papa hostes Othonis contra interdictum ejus reciperet, Constantinopoli adversus eum auxilia accesserent, Hungaros ad Germaniam infestandam sollicitaret, ex urbe Casari faventes pelleret, alios interficeret, redit Otho, fugiente

cum suis Papa. Romani jurejurando adiguntur, nunquam inficio ipso Papam electuros. Synodus Episcoporum Italiae habetur, in qua Papa immanium seclerum accusatus, & solenni citatione fide publica adeste jussus, cum ob conscientiam seclerum comparere non auderet, exiit dignitate, & sufficitur ei Leo VIII. digressio Othone, perjuri Romani denuo recipiunt Joannem, & Leone profugo, Joanne mox, cum in adulterio deprehensus esset, ab illis, quos tangit Atridas iste dolor (honestum sane & maxime Pontificium mortis genus) occiso, eligunt Benedictum. Adest mox Imperator, urbem obsidet, & quamquam superos & inferos moverent indigenæ (nam scena tragica in muris novus Papa diras & furias ejaculatus est in obdientes) capit, Leonem restituit, Benedictum rursus convocata synodo pontificalibus exutum Hamburgum relegat, ubi hodieque ejus sepulcrum est. Leone mortuo, tandem Romani jurisjurandi memores legatos ad Othonem in Germaniam mittunt de novo Pontifice creando, qui per episcopos missos creat Joannem XIII. A. C. 965. Pœnituit mox non fuisse perjuros, prehensum hominem in vincula condunt, & ad undecimum mensem Capuæ detinent. Repetit expeditionem trans Alpes cum valido firmoque exercitu Otho: urbem occupat: de rejecto Pontifice questionem habet: urbanos convocat ad causam dicendam & auctores edendos: binos consules publicatis bonis in exilium mittit: praxorem crinibus toto die suspensum, dein virgis cædit, asino aversum per vias traducit, tandem de robore præcipitat cum XII. senatoribus. Varias ibi fert leges de monetis & prosequendis latronibus, & aliis rebus. Agnovit deinde & hunc Augustum Constantinopolitanus collocata filio Imperatoris Othoni II. non minus strenuo, Theophania Nicephori Phocæ filia,

runt, neque pactionibus, aut derelicti occupatione, aut victoriae jure in aliorum populorum imperium concesserunt. Unde illud quoque intelligi facile potest, quo jure episcopus Romanus, vacante imperio, * investituras tribuat feudorum imperii Romani, quia scilicet in populo Romano, tali tempore libero, primas obtinet. Solent autem quae sunt corporis alicujus * per primam personam corporis nomine expediri, ut alibi quoque diximus. Neque vero male Cynus & Raynerius tradidere, si Imperator Romanus morbo aut captivitate impediretur fungi imperio, posse ei vicarium dari ab ipso populo Romano.

XII. Heredis personam, quo ad dominii tam publici quam privati continuationem, pro eadem censei cum defuncti persona, certi est juris.

XIII. Victor autem victo quatenus succedat, infra in effectibus belli explicabitur.

cum dote, quicquid haecenus in Italia possideret.

Similia acta Fridericorum & Henricorum tristiora novit. Et hi sunt tituli Imperatorum nostrorum, justis fati, modo vires animique essent: non illa approbatio commenticia & e luto ficti illius populi Romani, qui idem jus hodieque habeat, quod olim habuerit. Verba Friderici apud Matthaeum Parisiensem: *Liberam imperii nostri coronam tantum beneficio divino adscribimus. Electionis primam vocem Moguntino Archiepiscopo, deinde quod superest, ceteris secundum ordinem principibus. Recognoscimus regalem unctioem Coloniaensi, supremam vero, qua imperialis est, summo Pontifici. Quicquid praeter haec est, ex abundantia est, a malo est. Unctioem dicit, postquam jam creatus esset, non creationem aut electionem.*

GROTII NOTE.

Investituras tribuat feudorum imperii Romani] Nempe ut in imperio Germanico Palatinus & Saxo Vicarii imperii, divisim partibus. Vide Serranum Ludovico XII.

Per primam personam corporis nomine expediri] Nam & in Poloniae interregno Archiepiscopus Gnesnensis

Regis locum tenet, in folio regio sedet, tanquam primus inter Ordines. Philippus Honorius in dissertatione de regno Poloniae.

GRONOVII NOTE.

Quo jure Episcopus] Episcopum Romanum vacante imperio habere investituras feudorum imperii Romani, fabula Gallica est, qua illi jus ducatus Mediolanensis sibi arrogat, quia Ludovici XII. avus Ludovicus Caroli VI. regis frater, ducta uxore ducis Mediolanensis Viscontii filia Valentina, caverat successionem in Ducatu soceri, deficiente genere ejus virili, quas nuptiales tabulas confirmasse voluit Bonifacium IX. quum exaudoratione Venceslai imperium vacaret. Sed quis Papae hoc jus dedit? Deinde hanc investituram pro nulla se habuisse demonstrarunt Philippus Valentinae frater, qui sine liberis decedens Alphonsum Arragonum regem reliquit heredem: & Fridericus Imperator, qui Franciscum Sfortiam eodem ducatu investivit: & Maximilianus, qui filium hujus Ludovicum, ut scribit ipse Belcarius commentariorum de rebus Gallicis lib. 5, num. 12. ad an. Chr. 1493.

CAPUT X.

De obligatione quæ ex dominio oritur.

- I. Obligatio reddenda domino rei alienæ unde & qualis. Exstantia restituere, & quantum in se est efficere ut reddantur.
- II. Non exstantibus, obligatio de reddendo eo quod quis lucrifecit ex alieno: quæ multis exemplis illustratur.
- III. Bonæ fidei possessorem ad restitutionem non teneri, si res perierit.
- IV. Eundem teneri ad restituendos fructus exstantes.
- V. Et consumptos, nisi alias consumptus non fuerit.
- VI. Non eos, quos neglexit percipere.
- VII. Non teneri eundem ad restitutionem rei, quam donavit alii, cum distinctione.
- VIII. Nec si rem emtam vendiderit, similiter cum distinctione.
- IX. Quando pretium aut ejus partem servare possit, qui rem alienam bonæ fidei emit.
- X. Rem alienam emtam restitui venditori non posse.
- XI. Qui rem habet, cujus ignoretur dominus, nemini teneri eam concedere.
- XII. Ob causam turpem, aut aliqui debitam, acceptum non esse restituendum naturaliter.
- XIII. Refellitur sententia statuens rerum, quæ pondere, numero, mensura constant, dominium sine consensu domini transire.

I. 1. **E**xplicato, quantum institutio nostro sufficit, jure eo quod in personas aut res nobis competit, videndum etiam quæ exinde nascatur obligatio adversum nos. Nascitur autem hæc aut e rebus exstantibus (rerum nomine jam comprehendam etiam jus in personas, qua utile nobis esse potest) aut non exstantibus.

2. E rebus exstantibus obligatio hæc nascitur, qua * tenetur is, qui rem nostram habet in sua potestate, efficere quantum in se est, ut in nostram potestatem veniat. Quantum in se est, dico;

GRONOVII NOTÆ.

I. 1. **Q**uæ exinde nascatur obligatio] Aliorum rem nostram tenentium, quod ob rem nostram alii qui eam possident, nobis debeant.

Quæ utile nobis esse potest] Non scilicet in potestate,

GROTII NOTÆ.

Tenetur is, qui rem nostram habet in sua potestate, efficere quantum in se est ut in nostram potestatem veniat] Inter præcepta jubentia legis Hebræis data est, ut res inventa restitueretur domino. Præcepto jubente LXXIV. Fundamentum id habet tum in æquitate

dico; neque enim obligatur ad impossibile, neque ad reddendam rem suis impensis: sed indicare tenetur, ut alter recipere suum possit. Nam sicut in rerum communium statu observanda erat æqualitas quædam, ut huic non minus quam alteri rebus communibus uti liceret, ita introducto domino hæc quasi societas inter dominos contracta est, ut qui rem alienam in sua haberet potestate, eam domino redderet. Nam si dominus ea tantum fuisset vis ut poscenti domino reddenda res esset, nimis debile futurum fuisset dominium, & nimis sumtuosa custodia.

3. Neque hic consideratur bona quis an mala fide rei possessionem nactus sit: alia enim obligatio est ex delicto, alia ex re. Lacedæmonii delicto se liberaverant, damnato Phœbida, qui Cadmeam Thebanorum arcem contra fœdus ceperat, sed ipsi * injustitiæ accusati quod arcem nihilominus retinerent: eamque injustitiam, ut singularem, etiam singulari Dei providentia vindicatum notavit Xenophon. Sic M. Crassum & Q. Hortensium reprehendit Cicero, quod hereditatis partem retinissent

Diod. l. xv.
Plur. Pe-
lópida.

Hist. Græc.
lib. v.
De officiis
111

æquitate naturali, tum in Deuteronomii loco xxii, 1. Chryostomus 1 Corinth. v, 8. τὸ πᾶν δὲ καὶ οὐ τὸ εἶναι ἴσον νόμος, οἱ τὸς ἀπράδικτους καὶ ἀφροσύνης ἀφίρτες, ἐπιτίνας κενόδοτον ἀπαιτῶν, παρ' οἷς αὐτὸς διέστ' ἡς τὰ αὐτῶν κήρυγμα ἀπύστω. Hoc & seculi probant leges quæ jus nobis faciunt, omisso raptore aut fure eos compellere qui res nostras qualescunque ea sint tenent. Hieronymus ad Leviticum: Multi sine peccato putant esse, si alienum quod invenerint teneant, & dicunt: Deus mihi dedit. Cui habeo reddere? Discant, hoc peccatum simile esse rapinæ, si quis inventa non reddat. Augustinus Sermone xix. de verbis Apostoli: Si quid invenisti & non reddidisti, rapuisti. Deinde: Qui alienum negat, si possit & tolleret. Utrumque Gratianus retulit in causæ xiv. quæstionem v. Idem Augustinus de fide & operibus: Sicut jure pradiorum tamdiu quisque bonæ fidei possessor rectissime dicitur, quamdiu se possidere ignorat alienum: cum vero scierit, nec ab alieno recesserit, tunc male fidei possessor perhibetur, tunc juste injustus possessor vocabitur. Pertinet huic & lex Wisigothorum lib. ix, tit. 1, c. 9. Interdum vero ob

causas graves lex civilis intendit augetque hanc obligationem, ut in servo fugitivo lex Burgundica, lib. 1, tit. vi. Bona quæ dominis per injuriam ademerat Domitianus, Nerva restitui jussit: habet id Xiphilinus, Apud Procopium Gothicorum 11. Belisarius: αὐτῶν δ' ἔργων τὸν τε βραχάριον καὶ ὅς αὐτὰ τῷ πινάκῃ ἐκτύπησεν μὴ διαδοῖσθαι αὐτῶν ἕκαστ' ἡς ἴσται. Mihi ita libere credere, pari loco esse res alienas sponte retinentem & non reddentem cum raptore.

Injustitiæ accusati] Ita judicat Diodorus libro xv. Plutarchus Agessilao: τὸν πόλιν ἐπαισῶν ὅς αὐτῷ δὴκαδὲ τὸ ἀπὸ κτήμα, καὶ κρατίων καὶ ἀπὸ δὲ ἐκείνης. Civitati persuasit ut in se culpam transferret, retinendo sibi arcem Cadmeam. Simile facinus Bajazetis in Nicopoli apud Leuclavium lib. vi.

GRONOVII NOTE.

2. In rerum communium statu] Privatum privata dominia extiterunt.

Hæc quasi societas] Instar taciti pacti cujusdam intercessit.

Poscenti domino] Non nisi poscenti, ita ut si non posceret, quod ignoraret suam rem te penes esse, id scienti tibi eam retinere liceret.

retinissent ex testamento, quod falsum; sed sine eorum culpa confectum erat.

4. Quia vero hæc obligatio tanquam ex contractu universali omnes homines tenet, & jus quoddam rei domino parit, eo fit ut singulares contractus, quippe tempore posteriores, exceptionem inde accipiant. Inde lucem accipit illud Tryphonini: *Latro spolia quæ mihi abstulit posuit apud Sejum infcium de malitia deponentis: utrum latroni an mihi restituere Sejus debeat?* Si per se dantem accipientemque intuemur, hæc est bona fides ut commissam rem recipiat is qui dedit: Si totius rei aequitatem, quæ ex omnibus personis quæ negotio isto continguntur impletur, mihi reddenda sunt, quoi (male legitur quo) factæ scelestissimo adempta sunt. Recte autem addit: *Et probo hanc esse justitiam, quæ suum cuique ita tribuit, ut non distrabatur ab ullius persone justiore repetitione.* Justior nimirum est repetitio domini ex jure illo quod ipsi dominio æquævum diximus: unde etiam illud sequitur quod apud eundem Tryphoninum est, ut qui rem suam ignorans depositam accepit, reddere eam non teneatur: & quod ibidem paulo ante quærebatur de bonis depositis ab eo cujus bona erant publicata, hinc potius quam ex eo quod de pœnarum utilitate adfert Tryphoninus definiendum est.

5. Nam ad domini naturam nihil refert ex gentium an ex civili jure oriatur: semper enim secum habet quæ sibi sunt naturalia, inter quæ est obligatio cujusvis possessoris ad rem domino restituendam. Et hoc est quod ait Martianus, jure gentium condici posse res ab his qui non ex justa causa possident.

Ex hoc fonte oritur illud quod ab Ulpiano est proditum, qui

rem

3. *Ex testamento*] L. Minucii Basili, quod subjecerunt quidam, & secum scripserunt hæredes Crassum & Hortensium, ut illi lucro invitati contra veros hæredes hoc falsum testamentum potentia sua tuerentur, quod & fecerunt.

4. *Tanquam ex contractu universali*] Pacto, in quod tacite omnes homines consensisse videntur.

Singulares contractus] Ut quod quis de re aliena non domino, tanquam domino, promisit aut cum eo contraxit, id servare non teneatur vero domino invento, quo is suum recipiat.

Hæc est bona fides] Hoc conveniens est bonæ fidei & sinceritati contractuum.

Quæ ex omnibus personis] Quæ tum demum constar, quum omnium

personarum ad quas ea res pertinet, ratio haberetur, nec cuiquam detrahitur, quod suum est.

Ut non distrabatur] Ut si intelligatur, alium, quam cujus ad hoc usque putatum est, id justius repetere, ei potius tribuamus.

Domino æquævum] Simul cum introductis privatis dominiis natum & inter dominos quasi contractum.

Hinc potius] Nempe quod contractum cum deponente solverit ille sanctior humano generi contractus initus, domino rem restitui. Est autem post condemnationem dominus bonorum deportati fiscus.

De pœnarum utilitate] Ut male meritis de publico, quo sit exemplo aliis ad deterrenda maleficia, etiam egestate laboret.

5. *Condici*] Peti actione.

Y 3

Contra

L. Bona fides. D. de possit.

L. 25. D. de act. ver. amotar. L. 43. §. 9. D. de furt.

rem alienam invenit, cum ita ad eam domino reddendam teneret ut *Ageregov*, hoc est, præmium inventionis petere non possit. Reddendi autem sunt & fructus salvis impensis.

Res. ad
Th. 2, 2. 62.
art. 6.
L. 20. §. 6.
D. de petit.
hered.

De Off. III.
L. 206. D.
de rec. jur.
& ibi in-
terpretes.

a L. Si quis
mancipus.
D. de inst.
tit.

b L. Quam-
quam. ad
SC. Vell.

II. 1. De rebus non exstantibus hoc humano generi placuit, ut si tu ex re mea factus es locupletior, me rem non habente, in tantum tenearis, in quantum ea factus locupletior: quia quatenus ex meo lucratus es, plus habes, cum ego minus habeam; introducta autem sunt dominia ad servandam æqualitatem, in eo scilicet ut quisque suam haberet. * *Contra naturam esse*, ait Tullius, ex hominis incommodo suum augere commodum. Et alibi: Illud natura non patitur, ut aliorum spoliis nostras facultates, copias, opes augeamus.

2. Est hujus dicti tanta æquitas, ut multa hinc desinant jurisconsulti extra legum præscripta, semper ad ipsam æquitatem, ut evidentissimam, provocantes. a Ex actu servi inlitoris tenetur qui præposuit, ita, nisi denunciaverit ne ei crederetur: At etiam si sit facta denunciatio, & servus ex eo contractu peculium habeat, aut in rem domini versum sit, replicabitur de dolo. *Videtur enim*, inquit Proculus, *dolum malum facere*, qui ex aliena jactura lucrum querat. Ubi doli mali vox id omne significat, quod naturali juri & æquitati repugnat.

b Qui matre jubente pro filii defensore fidejussit, adversus defensorem mandati actionem non habet, nec proprie ejus gessit negotium, quia contemplatione matris fidejussit: Attamen ex Papiniani sententia dabitur actio negotiorum gestorum (utilis

GROTII NOTÆ.

Contra naturam esse ex hominis incommodo suum augere commodum] Cassiodorus x, 16. *Hoc nostris temporibus consistemus inimicum, ut aliter alterius læteretur incommodo.*

GRONOVII NOTÆ.

Salvis impensis] Detracto eo quod bona fidei possessor in rem impendit.

II. 1. *In tantum tenearis*] Tantum restituere debeas.

Plus habes] Quam jure ad te pertinet.

Manus] Quam me habere oportet.

2. *Extra legum præscripta*] De quibus vetus jus nihil sanxit.

Inlitoris] Qui tabernis & negotiis ac mercimoniis domini præpositus est.

Denuntiatio] L. 47. pr. de peculio. I. II. §. 2. & 3. D. de inlitoris, act. l. 17. §. 4. ibid.

Peculium] Aliquid separatim a rationibus domini, quod eo permittente in lucrum suum occupet.

Aut in rem domini] De suo rem domini amplificaverit, neque pensam redigere, manente tali denuntiatione, possit.

Replicabitur de dolo] Actionem habebit adversus eam denuntiationem, tanquam dolo malo factam.

Ex aliena jactura] Ut hic dominus ex jactura servi.

Defensore] Qui absque mandato cum sola satisfactione pro reo in judicio postulat, in quo dissentit a procuratore, qui cum mandato, & tam pro actore quam pro reo.

Contemplatione matris] Matris personam & auctoritatem secutus.

Utilis]

(utilis, ni fallor) in defensorem, quia pecunia fidejussoris liberatur.

c Sic uxori quæ marito pecuniam donavit, quam ex lege possit repetere, datur condictitia aut utilis vindicatio in rem ex pecunia comparatam, quia, inquit Ulpianus, locupletiorum esse maritum negari non potest: & hoc quæritur, quid ex re mulieris possideat.

d Si consumseris nummos quos mihi meus servus furriperuerat, peculiare putans, condictio eo nomine mihi adversus te competit, quasi res mea ad te sine causa pervenerit.

e Pupilli non tenentur commodati secundum leges Romanas; tamen utilis actio dabitur, si pupillus locupletior factus sit.

f Sic si aliena res pignori data & a creditore vendita fuerit, quantum ad creditorem, pro pretii accepti quantitate, liberatur debitor: quia, inquit Tryphoninus, ex quali obligatione, occasione debitoris redactum pretium æquius debitori proficiet, quam creditoris lucro cederet: sed emtori debitor tenebitur, ne ex aliena jactura lucrum sibi quærat: nam & si majores fructus a possessore creditor abstulisset, universos in quantitatem acceptos ferre deberet.

g Similiter si cum debitore meo, non tanquam meo sed alienum debitorem putans egisti, & mutuam ab eo accepisti pecuniam, obligaris, non quia pecuniam tibi credidi, (hoc enim nisi inter consentientes fieri non potest) sed quia pecunia mea quæ ad te pervenit, eam mihi a te reddi bonum & æquum est.

3. Posteriores quoque juris interpretes ad facta similia hæc recte produciunt: nempe ut *b* cujus latitantis bona venum ierant,

Utilis] Non ex lege ipsa, sed ex interpretatione, contra juris stricti rationem, ex æquitate introducta.

Quam ex lege] Quia veterum donationes inter virum & uxorem erant. l. 1. hoc tit.

Peculiares] De peculio servi.

Condictio] Actio in personam.

Sine causa] Non iusto titulo.

Non tenentur commodari] Possunt conveniri actione de eo quod illis commodatum est.

Ex quali quali] Quantumvis illegitima, invalida obligatione pignoris rei alienæ, etsi nihil aliud, occasione per debitorem data.

Emtori debitor] Ab emtore, a quo dominus eam vindicavit, debitor, qui rem non suam creditori pignus dedit, conveniri potest, ne ex aliena re ipse quidem debitor a creditore pignore vendito liberatus

sit; emtor autem pretio creditori dato & re simul careat.

Nam & si majores] Si creditor a debitore, qui bona fide alienum agrum possidet, pro usuris ejus agrum fructus redigat, & forte perceperit majores, quam quæ usurarum quantitati responderent, id ad minuendam sortem possessori proficere deberet.

Quantitatem] Debitam.

Sed alienum] Ejus qui te iussit ab suo debitore mutuum sumere.

Quia pecunia mea qua] Verba legis 32. D. de rebus cred. in quibus aut delendum *res qua*, aut legendum *pecuniam meam*, & *res eam* abundat, ut in illis, de quibus 1. observ. 23, p. 126.

3. *Latitantis*] Non facientis copiam conveniendi sui. Cicero pro Quint. c. 19.

L. Uxor marito. D. de donat. inter vir. & ux.

d L. 30. pr. vers. secundum D. de act. emt.

e L. 3. D. commodati.

f L. Rescriptum. §. 1. de dist. pignorum.

g L. Si me & Titium. D. de reb. cred.

h Acc. in d. l. rescriptum.

ierant, cum exceptionem haberet, is ad pecuniam ex bonis suis redactam admittatur, & *i* ut qui pecuniam patri credit ad alendum filium, si pater solvendo non sit, in ipsum filium bona materna habentem actionem habeat.

¶ *His regulis duabus recte intellectis, non difficilis erit responsio ad eas quæstiones quæ & a Jurisconsultis, & a Theologis internum animi tribunal instructibus, proponi solent.*

III. Primum enim apparet, bonæ fidei possessorem (nam malæ fidei possessor, ultra rei rationem, ex factio suo tenetur) non teneri ad ullam restitutionem si res perierit: quia nec res ipsa apud eum est, nec lucrum ex re.

IV. Secundo, bonæ fidei possessorem teneri ad restituendos etiam fructus exstantes rei: dico fructus rei; nam industria fructus etiam si sine re non procederent, rei tamen non debentur. Causa hujus obligationis est ex dominio, nam qui dominus est rei, idem naturaliter dominus est fructuum rei.

V. Tertio, bonæ fidei possessorem teneri ad restitutionem & rei & fructuum consumptorum, si modo alias quoque tantundem consumpturus fuerat: nam in hoc locupletior censetur. Sic laudatur circa initia imperii C. Caesar Caligula, quod quibus regna restituit, adjecit & fructus mediæ temporis.

VI. Quarto, non teneri eum ad fructus quos percipere neglexit: quia nec rem habet, nec quicquam quod rei loco succedit.

VII. Quinto, si talis possessor rem sibi donatam alii donaverit, non teneri eum nisi omnino etiam sine hac re donaturus tantundem fuisset: tunc enim lucrum erit rei suæ pepercisse.

VIII. Sexto, si rem emptam vendiderit, non teneri, nisi quatenus forte pluri vendiderit: quod si donatam vendiderit, teneri ad restituendum pretium, nisi forte prodegerit pretium, alias non producturus.

IX. I. Septimo, rem alienam bona fide emptam restituendam, nec posse erogatum pretium reperi; cui regulæ hæc addenda

Cum exceptionem] Cum petitoris intentionem exceptionem potuisset elidere & irritam reddere.

Internum animi tribunal] Judicium conscientia de rebus lege non definitis.

III. *Ultra rei rationem]* Ab eo non tantum exigitur res, sed etiam poena ob rem male possessam.

IV. *Fructus rei]* Qui ex ipsa per

se naturaliter sine industria possessoris proveniunt.

V. *Si modo alias]* Nisi forte rem alienam si non possedisset, arctius contentiusque vixisset, ac minus sumptuum fecisset: si res illa non fuit causa, ut liberalius viveret.

VII. *Nisi omnino etiam]* Nisi res bona fide possessa fuerit causa & occasio donationis.

Nisi

¶ *Isafon, in d. l. si me & Titium. k Soc. l. iv. q. 7. art. 2. Covarr. ad c. peccatum. par. 11. §. 1. Silv. in verbo Restitut. n. 3. q. 6. Medina de contr. q. 10. Less. l. 11. f. 14. Navar. 17. n. 7.*

Suet. c. 16.

L. 48. §. ult. D. f. d. furtis.

L. 22. D. de petit. her. L. 25. D. eod.

addenda mihi videtur exceptio, * nisi quatenus dominus rei suæ possessionem recipere sine impendio aliquo probabiliter non potuit, ut puta si res apud piratas fuerit. Tunc enim deduci poterit quantum dominus impensurus libenter fuerat: ipsa enim facti possessio, præsertim recuperatu difficilis, est aliquid æstimabile, & in hoc dominus post rem amissam censetur factus locupletior. Et ideo cum rei suæ emtio ordinario jure non valeat, valere tamen eam ait a Paulus Jurisconsultus, si ab initio id convenit ut possessio quæ apud alterum est ematur. Neque hic requiro ut emta res sit * cum animo ut domino restitueretur, quo casu negotiorum actionem nasci, sunt qui ajant, sunt qui negent b. Nam negotiorum gestorum actio ex lege civili nascitur: nullum enim habet eorum fundamentorum ex quibus natura obligationem inducit. Nos autem id quod naturale est hic quærimus.

2. Non dissimile est quod de funeraria scripsit c Ulpianus, justum judicem in ea non meram negotiorum gestorum actionem imitari, sed solutius æquitatem sequi, cum hoc ei actionis natura indulgeat. d Et quod alibi idem ait, si quis negotia mea gesserit, non mei contemplatione, sed sui lucri causa, &

circa
a L. Si in emtione.

§. rei. D. de contr. emt. b Bal. & Cast. l. 1. D. de neg. gest. c L. & si quis. §. idem Labeo. D. de relig. & s. f. Balsamo ad can. x. Greg. Thaumata. d L. Si pupilli. §. sed si quis. D. de neg. gest.

GROTII NOTÆ.

Nisi quatenus Dominus rei suæ possessionem recipere sine impendio aliquo probabiliter non potuit] Apud Terentium Heautontimorumenno Act. IV. Seneca IV:

Sed illud quod tibi
Dixi de argento quod ista debet
Bacchidi;
Id nunc reddendum est illi. neque
tu scilicet
Eo nunc consugies; quid mea? num
mihi datum est?
Num jussi? num illa oppignerare
sistam
Meam me invito potuit? verum
illud, Chremes,
Dicunt: jus summum summa sæpe
in iuria.

Ubi & Eugrasium vide. Hæc æquitas etiam ab Hebræorum magistris probatur, & a Wifigothis libro 1, tit. 15, c. 9, & c. 15. Alc. III. Præf. 29.

Menoch. v, Præf. 29. num. 26.
Straccham parte II, num. 18.
Cum animo ut domino restitueretur]
Speculum Saxonicozum II, 37. Landrecht tit. xv.

GRONOVII NOTÆ.

IX. I. Nisi quatenus] Nisi emerit ab eo unde necessario & domino emenda fuisset quodammodo & sine impensa recuperari non potuisset.

Facti possessio] Possessio de facto sive plena.

Ut possessio que apud alterum est, emitur] Ne scilicet de ea dominus judicio certandum haberet.

Negotiorum actionem] Contrariam, quæ datur gestori ultro accedenti ad negotium alterius.

2. Funeraria] Quæ de impensis funeris causa factis datur.

Meram negotiorum] Rigorem juris in illa actione.

e Cajet. 2,
2. 62. 6.
Soto l. 4.
g. 7. art. 2.
Covar. d.
loco.
L. 1. D. ad
l. Rhod.

circa res meas aliquid impenderit, e non quidem in id quod dedit, sed in id quod ego locupletior sum, habiturum actionem. Sic enim & domini rerum quarum jactu levata est navis, partem recuperant ab aliis, quorum res jactu servatae sunt: quia & qui rem alioqui perituram servavit, in hoc videtur locupletior.

X. Octavo, cum, qui rem alienam emit, non posse eam restituere venditori ut pretium servet, quia ex quo res in ejus fuit potestate, jam, ut diximus, coepit obligatio restituendi.

XI. Nono, cum qui rem habeat cujus dominus ignoratur non teneri naturaliter eam rem pauperibus dare: * quanquam valde hoc pium sit, & recte multis in locis constitutum. Ratio est, quia ex dominio nemo jus habet praeter dominum. Non esse autem, & non apparere tantundem valent quoad eum cui non apparet.

f Thom. 2,
2. 62. art.
5. ad 2.
Cajet. ibi.
Covar. p. 2.
§. 2. ad cap.
peccatum.
g I Sam.
XII, 5. 6.

XII. Decimo, si naturaliter quod ob causam turpem aut honestam, ad quam quis obligabatur, acceptum est, non esse restituendum, quanquam hoc quoque non immerito legibus quibusdam introductum est. Ratio est, g quia ratione rei nemo tenetur, nisi res sit aliena; hic autem dominium transit ex prioris domini voluntate. * Aliud erit si in ipso accipiendi modo vitium fuerit, puta extorsio: hoc enim est aliud obligationis principium, de quo hic non agimus.

h De refl.
g. 10.

XIII. Addamus & hoc mendose a h Medina traditum, rerum alienarum in nos dominium transire sine consensu domini, si res sint tales, quae pondere, numero, & mensura aestimari soleant.

GROTTII NOTÆ.

Quamquam valde hoc pium sit] Chrysothomus indicato jam loco.

Aliud erit si in ipso accipiendi modo vitium fuerit, puta extorsio] Optime hæc distinguit Augustinus epistola LIV.

GRONOVII NOTÆ.

Quod dedit] Quod ei abest non omne quod impendit.

In id quod] Quantum mihi imputare potest.

X. Restituere venditori] Cogere venditorem, ut pretio reddito illam recipiat, sed debere eam restituere domino quicquid eveniat de pretio.

XI. Præter dominum] Eoque nec pauperes, nec pauperum curatores jus habent ejusmodi rem ad se transferendi.

XII. Ad quam quis obligabatur] Quam & sine mercede facere debebat.

Ratione rei] Rem nemo restituere compellitur.

Ex prioris domini] Dominus quod dedit, eo dedit animo, ut fieret accipientis & suum esse desineret: itaque apud accipientem non est alienum.

Extorsio] Si per vim & minas expressit.

XIII. Quæ pondere, numero] Quæ solent mutua dari, in mutuo autem alienantur inque dominium transeunt species creditæ, quæ scilicet utendo consumuntur. Tales igitur res incidentes in non-dominum Medina voluit ejus fieri, ut abuti posset illis, & restituendo tantundem, non ipsis speciebus liberaretur.

soleant. Nam res ejus generis functionem quidem recipere dicuntur, id est, restitui posse per id quod i genere idem est, sed i *L. Rogat* ita demum si consensus præcesserit, aut ex lege aut more *sti. §. ult.* præcessisse intelligatur, ut in mutuo; aut etiam si res, utpote *D. si cort.* consumpta, exhiberi nequeat. At extra talem consensum, vel expressum, vel præsumtum, & extra necessitatem, functio ista locum non habet.

Functionem quidem recipere] L. 2. D. de rebus cred.

CAPUT XI.

De promissis.

I. Resellitur sententia statuens promissis jus naturaliter non oviri. II. Assertionem nudam non obligare. III. Pollicitationem naturaliter obligare, sed inde alteri jus non nasci. IV. Quid sit promissum unde alteri jus oritur. V. Requiritur ad hoc in promittente usum rationis: ubi distinguitur jus naturale a legibus civilibus circa minores. VI. Promissio errantis an & quatenus obliget naturaliter. VII. Promissionem ex metu obligare, sed qui metus causam dedit, teneri ad liberandum promissorem. VIII. Id quod promittitur, ut promissio valeat, oportere in potestate sit promittentis. IX. An promissio ob causam vitiosam valeat naturaliter, per distinctionem explicatur. X. Quid sentiendum de promissione facta ad consequendam rem jam ante debitam.	XI. Modus valide promittendi per nos ipsos. XII. Modus valide promittendi per alios; ubi & de legatis mandata excedentibus. XIII. Exercitorie & insitorie obligationes quatenus ex jure natura procedant, ubi & juris Romani error notatur. XIV. Ad promissionis validitatem acceptationem requiri. XV. An acceptatio imotescere debeat promissori, per distinctionem explicatur. XVI. Revocari promissionem posse, mortuo ante acceptationem cui promissum erat. XVII. An & internuntio mortuo, per distinctiones explicatur. XVIII. An revocabilis sit promissio, acceptatione per alterum facta, per distinctiones explicatur. XIX. Onus promisso adjici quo tempore possit. XX. Quomodo convalescere possit invalida promissio. XXI. Pro-

XXI. Promissiones sine causa, naturaliter non esse irritas.

XXII. Qui factum alienum promisit ad quid naturaliter teneatur.

Lib. I. c. VI. I. 1.
Lib. V. c. I.

Perduxit nos ordo ad obligationem quæ ex promissis poritur: ubi statim se nobis objicit vir eruditionis minime vulgaris Franciscus Connanus. Is enim hanc defendit sententiam, jure naturæ ac gentium ea pacta quæ non habent nullam inducere obligationem: honeste tamen impleri, si modo talis res sit, quam præstare etiam citra promissum honestum ac virtuti alicui congruens fuerat.

- I. 2. Adfert autem pro sententia sua non tantum Jurisconsultorum dicta, sed & rationes has: quod non minor sit culpa ejus qui temere nulla de causa pollicenti credit, quam ejus qui vanitatem adhibuit promissionis: deinde quod fortunis omnium magnum imminet periculum, si promissio, quod sæpe ex ostentatione magis quam ex voluntate proficiscitur, aut ex voluntate quidem sed levi ac parum considerata, tenerentur homines: postremo, quod justum fuit aliqua honestati cuiusque relinquere, nec ad necessitatem obligationis exigere: turpe esse promissa non implere, non quod injuste id fiat, sed quod detegatur promissionis levitas.
- II. Tullii quoque utitur testimonio, qui dixerit, nec promissa servanda quæ sint iis quibus promiseris inutilia, nec si plus tibi noceant quam illi prosint cui promiseris.
- III. Quod si res integra non sit, vult deberi non quod promissum est, sed quod interest: ceterum pacta, quam ex se non habent vim, eam accipere aut ex contractibus, quibus insunt aut adjiciuntur, aut ex rei traditione: unde nasci partim actiones, partim exceptiones, & vetitam repetitionem.

Quæ vero pacta vim obligandi secundum leges habeant, ut pacta stipulata, & alia quadam, habere eam legum beneficio, quarum ea est efficacia, ut quod per se honestum est id efficere possint etiam necessarium.

3. Verum

GRONOVII NOTE.

I. I. **E** A pacta quæ non habent] Pacta nuda quæ placiti sine feterunt, quæ neque traditione, neque stipulatione firmata sunt.

2. Aliqua honestati] Est quædam, in quibus experiamur quid ex officio facturi sint homines, nulla lege cogente.

Non quod iniuste] Non quod in eo sit injuria legibus vindicanda, sed

quod promissor non præstando quod promisit, se demonstrat vanum, inconstantem, mendacem.

Si res integra non sit] Si cœptum est impleri promissum, si arma, vel symbolum datum.

Quod interest] Ejus cui promissum fuerat, rem præstari.

Partim actiones] Ad exigendum aut petendum.

Partim exceptiones] Ad negandum.

Legum beneficio] Non natura.

Sapientium

3. Verum hæc sententia, ita generaliter ut ab ipso effertur accepta, consistere non potest. Primum enim sequitur inde inter reges & populos diversos. pactorum, quamdiu nihil ex iis præstitum est, vim esse nullam, præsertim iis in locis ubi nulla certa forma fœderum aut sponsonum reperta est. Tum vero ratio nulla reperiri potest, cur leges, quæ quasi pactum commune sunt populi, atque hoc nomine vocantur ab Aristotele & Demosthene, obligationem pactis possint addere; *Rhet. 1. xv.* voluntas autem cujusque, hoc omni modo agentis ut se obliget, idem non possit, præcipue ubi lex civilis impedimentum non affert. Adde quod, voluntate sufficienter significata, transferri rei dominium potest, ut ante diximus; quid ni ergo possit transferri & jus in personam, aut ad transferendum dominium (quod jus ipso dominio minus est) aut ad aliquid agendum, quippe cum in actiones nostras par jus habeamus atque in res nostras?

4. Accedit his *sapientum consensus: nam quomodo dicitur a Jurisconsultis, nihil esse tam naturale, quam voluntatem domini volentis rem suam in alium transferre ratam haberi; eodem modo dicitur, a nihil esse tam congruum fidei humanæ, quam ea quæ inter eos placuerunt servare. Sic edictum de pecunia constituta, ubi nulla in constituente debendi causa præcesserat præter consensum, favere dicitur naturali æquitati. Paulus quoque Jurisconsultus eum ait natura debere quem jure gentium dare oportet, cujus fidem secuti sumus: quo in loco primum vox, oportet, necessitatem quandam moralem significat: neque vero admittendum est, quod ait Connarus, fidem secutos nos censer, ubi res integra esse desit: agebat enim eo loco

§. Per traditionem. Inst. de ver. divis. a L. 1. D. de pactu. L. 1. D. de pecun. const. L. Cuius amplius. D. de rez. juris.

GROTII NOTÆ.

Sapientum consensus] Ita ut & silentium in re moram non ferente vim sponsonis habere velint Hebraei. Baba Kama cap. x, §. 4.

GRONOVII NOTÆ.

3. *Ubi nulla certa*] Sicuti remanet prisca simplicitas & verbis nudis & fortuitis, non conceptis & certis formulis transigitur.

Quasi pactum commune] Ob quam rationem Lycurgus leges suas Πάτριες id est, *pacta*, vocavit.

Ut ante diximus] 2, 6, 1.

Jus in personam] Obligatio.

Ad transferendum dominium] Nam actio in personam est, qua intendimus aliquem dare, facere oportere.

Dominio minus] Quanto scilicet spes minor est re præsentis.

4. *Qua inter eos*] Potest excusari, ut *res eos* ad intellectum referatur, quasi dixisset, fidei hominum. Suspicio tamen Ulpianum scripissse, quam ea quæ inter quos placuerunt servari.

De pecunia constituta] Ubi quis id egit cum debitore, ut alio, sed certo, die ac loco constituerit se soluturum. l. 4, & 5. D. de con. pec.

Cujus fidem secuti sumus] Quicum contraximus, tanquam cum viro bono & fidem tueri solito.

Necessitatem moralem] Si non alia re, moribus dumtaxat & institutis aliquem obstringi.

Res integra esse desit] Ubi jam aliquid agi ex illo simplici promisso incepit.

loco Paulus de conditione indebiti: quæ cessat si ex qualicumque pacto solutum quid sit, quia jam ante, re adhuc integra, naturæ ac gentium jure dari oportebat, etiamsi lex civilis ad præscindendas litium occasiones auxilium suum non præstabat.

De off. l. i. 5. M. autem Tullius in officiis tantam promissis vim tribuit, ut fundamentum justitiæ fidem appellet, quam & justitiæ sororem dixit Horatius, & Platonici sæpe justitiam vocant *ἀληθειαν*, quod fidelitatem transtulit Apulejus: ac Simonides justitiam definiēbat, non modo acceptum reddere, sed & verum dicere.

Ap. de Platone. Plato 1. de republ.

6. Sed ut bene res intelligatur, distinguendi sunt diligenter tres gradus loquendi de rebus futuris quæ nostræ sunt potestatis, aut fore putantur.

II. Primus gradus est assertio explicans de futuro animum qui nunc est: & ad hanc, ut vitio careat, requiritur veritas cogitationis pro tempore præsentis, non autem ut in ea cogitatione perseveretur. Habet enim animus humanus non tantum naturalem potentiam mutandi consilium, sed & jus. Quod si in mutatione sententiæ vitium sit aliquod, aut accedit, id non est intrinsicum mutationi, sed ex materia, puta quia prior sententia erat melior.

III. Secundus gradus est, cum voluntas se ipsam pro futuro tempore determinat, cum signo sufficiente ad indicandam perseverandi necessitatem. Et hæc pollicitatio dici potest, quæ seposita lege civili obligat quidem, aut absolute aut sub conditione, sed jus proprium alteri non dat. Multis enim casibus evenit, ut obligatio sit in nobis, & nullum jus in alio: sicut in debito misericordiæ & gratiæ reponendæ apparet, quibus simile est hoc debitum constantiæ sive fidelitatis. Itaque ex tali pollicita-

Conditione indebiti] Repetitione ejus, quod quum non deberetur, per errorem solutum est.

Qualicumque pacto] Quamvis aucto & sine stipulatione.

Re adhuc integra] Nondum numerata pecunia.

Lex civilis] Quæ aliquod amplius requirebat quam pactum nudum.

Præscindendas] Recidendas dicere voluit, 2. observ. 22.

Non præstabat] Non juvabat eum, qui accepit, ad ultro petendum.

5. *Rebus futuris*] Nam in his fit promissum.

II. *Assertio explicans*] Dicitur, quo indices, quid cum maxime

facere cogites; non tamen adseveres te nullo modo aliud facere velle.

Veritas cogitationis] Simplex animi & oris consensus.

In mutatione sententiæ] Si quis peccat mutando tale propositum, non peccat, quia jus mutandi non habuit, sed quia cum utrumque & servandi & mutandi jus haberet, pejus elegit, in opere, non in actione.

III. *Voluntas se ipsam*] Cum quis adfirmat sese ita & non aliter facturum.

Hac pollicitatio] Infra num. 14.

Seposita lege civili] Nam per hanc non obligat.

licitatione res pollicitantis retineri, aut is ipse qui pollicitus est ad impellendam fidem cogi jure naturæ non poterit.

IV. 1. Tertius gradus est, ubi ad determinationem talem accedit signum volendi jus proprium alteri conferre: quæ perfecta promissio est, similem habens effectum qualem alienatio domini. Est enim aut via ad alienationem rei, aut alienatio particulæ cujusdam nostræ libertatis. Illuc pertinent promissa dandi, huc promissa faciendi. Ejus quod dicimus insigne nobis argumentum præbent divina oracula, quæ nos docent * Deum ipsum, qui nulla constituta lege obstringi potest, contra naturam suam facturum nisi promissa præstaret. Nehem. ix, 8. Hebr. vi, 18. & x, 23. I Cor. i, 19. x, 13. I Thess. v, 24. II Thess. i, 11, 3. II Tim. ii, 13. Unde sequitur, ut promissa præstentur venire ex natura immutabilis iustitiæ, quæ Deo & omnibus his qui ratione utuntur, suo modo communis est. Accedit judicium Salomonis: *Filii mi, si quid spondidisti alteri, defixisti externo volas tuas, illaqueatus es verbis oris tui: captus es enunciationibus oris tui.* Et hinc Hebræis promissio vocatur *קנין* vinculum, & * voto comparatur, Numer. xxx, 4. 5. 6. Similis origo vocis *καταχέουσι* notata Eustathio ad secundum Iliados: *ἀλιονει γὰρ πῶς ἔγη κατέχευε τὸ καταχόμενον ὁ δὲ ἐπαγγελίαν δεξάμενος.* * capit ac vincit quodammodo promissorem is, cui fit promissio. Quem sensum non male secundo metamorphoseōn expressit Ovidius, ubi promissor ei cui promiserat ait: *Vox mea facta tua est.*

Prov. vi, 24

2. His cognitis non difficulter respondebimus ad Connani argumenta. Nam jurisconsultorum dicta de pactis nudis respiciunt * id, quod Romanis legibus erat introductum, quæ deliberati

GROTII NOTÆ.

Deum ipsum] Ita Baldus in l. i. D. de pactis.

Voto comparatur] Quasi paciscuntur cum Diis homines oblatione votorum. Schol. Horatii.

Capit ac vincit] Inde vincula fidei dicta. Donatus ad Eunuchum.

Id, quod Romanis legibus erat introductum] Caute Paulus sententiarum lib. ii, tit. xiv. *Si pactum nudum de præstandis usuris interpositum est, nullius est momenti: ex nudo enim pacto inter cives Romanos actio non nascitur.*

GRONOVII NOTÆ.

IV. 1. *Ad determinationem*] Ubi non dicitur tantum, aut intra verba sistitur, sed incipitur actus aliquis præstandi, etsi totum non implea-

tur. Ubi non effiamur modo quid agere statuerimus, sed etiam initium sit agendi, data quasi artha & pignore irrevocabilis propositi.

Via] Preparatio, prærogativa, ut veteres loquebantur. 4, observ. i.

Immutabilis iustitiæ] Juris naturalis immutabilis. I, i. 10. cujus exemplar excellens, perfectum, constans atque æternum in Deo & ipse Deus est, Deique beneficio in hominibus, quod satis sit pro captu & modulo illorum.

Suo modo] Deo excellenter & perpetuo ac sine varietate; hominibus pro captu ipsorum.

Defixisti externo] Manum tuam vincam alieno tradidisti.

Vox mea] At ibi sol ad Phaëtonem, V. Fa. temeraria, dixit, Vox mea

mea

deliberati animi signum certum constituerunt stipulationem. Neque negamus similes esse in aliis populis leges. *Quæ lex ad id* V. de Benef. præstandum nos quod alicui promissimus obligat? ait Seneca de lege c. 16. humana & * promisso non solemniter facto loquens.

3. Possunt autem naturaliter deliberati animi alia esse signa præter stipulationem, aut si quid ei simile ad actionem parientiam lex civilis postulat. Quod autem sit animo non deliberato, id nos quoque ad vim obligandi non credimus pertinere; quod & Theophrastus libro de legibus notaverat: imo & quod deliberato sit, sed non eo animo ut jus proprium concedat alteri, ex eo negamus jus exigendi cuiquam naturaliter dari, quanquam non solum hinc honestatem, sed & necessitatem quandam moralem nasci agnoscimus. De eo autem quod ex Cicerone adducitur agemus infra, ubi de interpretatione pactorum sermo erit. Sed quæ ad perfectæ promissionis vim requirantur videamus.

V. 1. Primum requiritur usus rationis: ideo & furiosi, & amentis, & infantis nulla est promissio. Aliud censendum de minoribus, hi enim etsi non latis firmum iudicium habere credantur, ut & scemina, id tamen nec perpetuum est, nec per se sufficit ad actus vim elidendam.

2. Quando autem puer ratione uti incipiat non potest certo defini: sed ex quotidianis actibus, aut etiam ex eo quod communiter in quaque regione accidit, desumendum est. Itaque apud Hebræos valebat promissio quam fecisset adolescens qui annum impleisset decimum tertium: puella quæ duodecimum. Alibi leges civiles, iusta ratione motæ, quasdam promissiones pupillorum ac minorum irritas pronuntiant, non apud Romanos tantum, sed & apud Græcos, ut notatum Dioni Chrystostomo oratione LXXV. adversus quasdam restitutionis beneficium introducunt: sed hi effectus sunt proprii legis civilis, ac proinde cum jure naturæ ac gentium nihil habent commune; nisi quod quibus locis obtinent, ibi eas servari etiam naturale est.

Quare

mea facta tuâ est; ubi rō tua auferendi casu, non nominativo, ut accipit Grotius.

GROTII NOTÆ.

De promisso non solemniter facto loquens] Id est, non sponso. Sic epistola XIX. distinguit: *Fam non promittunt de te, sed spondent.* Stipulatus & sponso, verborum solemnitas dicitur Paulo lib. v. Sententiarum, & Cajo titulo de obligationibus quæ ex consensu sunt.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Deliberati animi*] Noluerunt eum putari deesse aut deliberato agere, qui rem non deduxisset in stipulationem.

3. *Animo non deliberato*] Non cum certa & demonstrata destinatione in proposito perseverandi.

V. 1. *Minoribus*] xxv. annis. *Nec perpetuum est*] Quia interdum sapiunt ante annos.

2. *Restitutionis*] In integrum, quæ redintegrandæ rei vel causæ actio est.

Quare etiam si peregrinus cum cive paciscatur, tenebitur illis legibus: quia qui in loco aliquo contrahit, tanquam subditus temporarius legibus loci subicitur.

3. Plane aliud erit si in mari pactio fiat, aut in vacua insula, aut per litteras inter absentes. Talia enim pacta jure solo naturæ reguntur, ut & pacta eorum qui summam habent potestatem; qua tales sunt: nam in his quæ privatim agunt locum habent leges etiam quæ irritum actum faciunt, ubi id in favorem ipsorum fit, non in pœnam.

VI. 1. De pacto errantis perplexa satis tractatio est; nam distingui solet inter errorem circa substantiam rei & qui non fit circa substantiam: an dolus causam dederit contractui an non: fueritne alter quicum actum est doli particeps: sitne actus stricti juris an bonæ fidei. Nam pro harum rerum varietate alios actus irritos pronuntiant scriptores, alios validos quidem, sed ut arbitrio ejus qui læsus est rescindi possint, aut reformari. Sed harum distinctionum pleræque veniunt ex jure Romano, tum civili veterè, tum prætorio: quædam etiam non satis veræ aut accuratæ sunt.

2. At viam nobis reperiendæ naturali veritati pandit quod de legum vi atque efficacia omnium ferme consensu receptum est, ut * si lex fundetur in præsumptione aliqua facti, quod factum revera ita se non habeat, tunc ea lex non obliget, quia veritate facti deficiente, deficit totum legis fundamentum. Quando autem lex in tali præsumptione sit fundata, ex legis materia, verbis, & circumstantiis colligendum. Similiter ergo dicemus,

Antonin.
p. 2. tit. 1.
c. 17. §. 6.
Dd. ad l.
contractus.
de reg. jur.
Covar. de
contracti-
bus. q. 57.
Medina
c. de resp.
qu. 35.

Felin. c. 1.
de constit.
n. 40.
Bald. in l.
Cum quis
C. de jur.
& facti
ignor.

GROTII NOTÆ.

Si lex fundetur in præsumptione aliqua facti] Exemplum vide in l. mancipia, C. de Servis fugitivis. apud Gailium lib. 1, obs. 11. num. 7. apud Molinæum ad consuet. Paris. tit. 1, §. 13, Gl. 3.

GRONOVII NOTÆ.

Illis legibus] Quibus civis, quæque in ea civitate valent.

3. *Qua tales sunt*] Ipsam summam potestatem in se si consideres.

Privatim agunt] Tanquam privati, emendo, vendendo, locando, conducendo, stipulando, spondendo &c.

Irritum actum faciunt] Contractum rescindunt, si hoc ad honorem eorum & conditionem meliorem

faciendam pertineat, non pro pœna fit aut ignominia.

VI. 1. *An dolus*] An qui deceptus promissit, videatur promissurus non fuisse; nisi deceptus esset.

Quicum actum est] An cui dolose promissum est, & ipse dolo egerit, ut Tarpeja.

Stricti juris] Præcise servandum, quod dictum scriptumve est.

Bonæ fidei] Locum habet æquitas & benigna interpretatio.

Civili veterè] Ex XII. tabulis & aliis legibus.

Prætorio] Ex eo quod in illis Prætores annui per edicta sua emendabant.

2. *Præsumptione aliqua facti*] Legis causa sit fingi aliquid factum, quod revera factum non est.

In tali præsumptione sit fundata] Ejusmodi causam habeat.

Covarr. in c. possessor. de reg. jur. in 6. p. 2. §. 6. n. 8. Navarr. s. 12, n. 13. dicemus; * si promissio fundata sit in præsumptione quadam facti quod non ita se habeat, naturaliter nullam ejus esse vim: quia omnino promissor non consensit in promissum, nisi sub quadam conditione quæ re ipsa non extitit: quo referenda est illa quæstio apud Ciceronem de oratore primo de eo, qui filium suum mortuum falso credens alium instituerat heredem.

3. Quod si promissor negligens fuit in re exploranda, aut in sensu suo exprimendo, & damnum inde alter passus sit, tenebitur id rescire promissor, non ex vi promissionis, sed ex damno per culpam dato, de quo capite infra agemus. Si vero adfuerit quidem error, sed in quo fundata non fuerit promissio, ratus erit actus, utpote non deficiente vero consensu: sed hoc quoque casu si is cui promittitur dolo errori causam dederit; quicquid ex eo errore damni promissor fecit, rescire tenebitur ex alio illo obligationis capite. Si pro parte fundata erit errore promissio, valebit pro reliqua parte.

VII. 1. De eo quod metu fit non minus implicita tractatio est: nam & hic distingui solet inter metum gravem absolute, vel ratione habita personæ metuentis, & levem, illatum juste & injuste ab eo, cui promittitur, vel ab alio: item inter actus liberales & onerosos: & pro his diversitatibus alii actus dicuntur irriti, alii ad arbitrium promittentis revocabiles, alii in integrum restituendi: non sine magna sententiarum varietate circa hæc singula.

2. Ego omnino illorum accedo sententiæ, qui existimant, seposita lege civili, quæ obligationem potest tollere aut minuere, eum qui metu promittitur aliquid obligari: quia consensus hic adfuit, nec conditionalis, ut modo in errante dicebamus, sed absolutus. Nam ut recte ab Aristotele traditum est, qui naufragii metu res suas jactat, vellet res servare sub conditione, si naufragium non immineret, at absolute vult res perdere, spectata scilicet temporis ac loci circumstantia.

Erb. Nic. III. Sylv. verb. metus, q. 8.

Sed

GROTII NOTÆ.

Si promissio fundata sit in præsumptione quadam facti quod non ita se habeat] Seneca de beneficiis IV, c. xxxvi. Demens est qui fidem præstat errori.

GRONOVII NOTÆ.

3. *In quo fundata*] Qui non dedit causam promissioni, valebit promissum.

Dolo errori] Arte aliqua interposita effecerit, ut promissor erraret.

VII. 1. *Gravem absolute*] Qui quævis alium constantem virum pericere possit.

Metuentis] Qui etsi aliis, non ei tamen personæ, cui factus est tolerabilis.

Actus liberales] Ubi promittitur per metum, quod possis facere salvo statu & existimatione.

Onerosos] Quibus gravatur res familiaris aut fama.

Irriti] Ab initio nulli.

Revocabiles] Per illum, qui promisit, mutabiles.

In integrum] Officio judicis rescindendi.

2. *Res suas jactat*] Navis levandæ causa in mare abjicit.

Infra

Sed illud simul verissimum censeo, si is cui promittitur metum intulerit non justum, sed injustum, quamvis levem, atque inde secuta sit promissio, cum teneri ad liberandum promissorem si promissor velit; non quod inefficax fuerit promissio, sed ob damnum injuria datum, quod quam habeat exceptionem ex jure gentium, * infra suo loco explicabitur.

3. Quod vero quidam actus rescinduntur * ob metum ab alio incussum quam quicum actum est, ex lege est civili, quæ sæpe etiam actus libere factos ob judicii infirmitatem, aut irritos facit aut revocabiles. Quæ autem de legum civilium vi atque efficacia supra diximus, eadem hic volumus haberi repetita. At quæ ad promissiones firmandas vis sit jurisjurandi, infra videbimus.

VIII. 1. Materiam promissi quod attinet, eam oportet esse, aut esse posse in jure promittentis, ut promissum sit efficax. Quare primum non valent promissa facti per se illiciti: quia ad illa nemo jus habet, nec potest habere. At promissio, ut supra diximus, vim accipit ex jure promittentis, nec ultra extenditur. Agestilaus de promisso interpellatus respondit: *ἢ ὄντως, εἰδ' ἐπὶ δικαίον. εἰ ἢ μὴ, ἔλεξα μὲν, ἀπολόγησαι δὲ ἔβ' bene, si justum est: si minus, dixi tantum, non ἔ' promisi.*

2. Quod si res nunc non sit in potestate promittentis, sed esse aliquando possit, erit in pendenti efficacia: quia tum promissio facta censeri debet sub conditione, si res in potestatem venerit. Quod si conditio, qua res in potestatem promissoris venire possit, ipsa quoque sit potestativa, tenebitur promissor facere quidquid moraliter æquum est ut ea impleatur.

3. Sed in hoc quoque genere lex civilis utilitatis causa multa irrita solet facere, quæ naturaliter obligarent: ut promissum futuri matrimonii factum ab eo cave, qui conjugem nunc habeat,

GROTII NOTÆ.

[*Infra suo loco explicabitur*] Hoc libro, tit. XVII. §. 19. & libro III, c. XIX. §. 1.

[*Ob metum ab alio incussum*] Seneca naturam secutus libro IV, controversiarum controversia xxxvi. *Ita rescindantur quæ per vim & necessitatem gesta sunt, si vis & necessitas a pacifcente adhibita est. Nihil enim, inquit, mea, an in cogaris si non a me coeris. Meam culpam oportet esse ut mea parca sit: confer quæ infra libro III, c. XIX. §. 4.*

GRONOVII NOTÆ.

[*Quod inefficax*] Quasi naturaliter obligatus non sit, sed quia metum

inferens injuria damnum dedit, & pro eo satisfactionem debet.

[*Ob damnum injuria datum*] 2, 17, 17.

3. [*Ob judicii infirmitatem*] Ut in filiisfamilias SC. Macedoniano, in mulieribus Vellejano.

[*Legum civilium*] Quæ scilicet plerumque fundantur in præsumptione facti.

VIII. 1. [*In jure*] In potestate.
2. [*Erit in pendenti*] In suspensio habebitur, proferetur effectus.

[*Sit potestativa*] Ejus generis, ut promissor eam præstare aut accelerare possit.

[*Moraliter*] Arbitratu boni viri.

Sylv. verb. rescriptio.
2, dicto 7.
Navarr.
c. 17. n. 15.
& c. 22.
n. 51. §. 7.
Covarr. ad reg. peccatum. q. 2.
§. 3. n. 7.
L. 14. §. 3.
D. quod met. caus.

habeat, & non pauca quæ a minoribus, aut filiis familiarum fiunt.

IX. Quæri hic solet, an promissio facta ob causam naturaliter vitiosam ipsa natura valeat, ut si quid promittatur homicidii perpetrandi causa. Hic ipsam promissionem vitiosam esse satis apparet: in hoc enim adhibetur, ut alter impellatur ad malum facinus. Sed non quicquid vitiose fit effectus juris caret, quod in prodiga donatione apparet. Hoc interest, quod donatione facta jam cessat vitiositas: nam sine vitio res relinquitur apud donatarium. At in promissis ob causam vitiosam manet vitium, quamdiu non perpetratum est crimen: tamdiu enim impletio ipsa promissi, ut mali illex, labem in se habet, quæ cessare incipit peracto crimine. Unde sequitur usque ad id tempus promissionis talis efficaciam esse in pendenti, ut modo dicebamus in promissa re quæ juris nostri non est: crimine vero perpetrato, jam obligationis vim exeri, quæ ab initio non intrinsecus defuit, sed ab accedente vitio fuit impedita. Et hujus rei exemplum afferri potest in Juda Jacobi filio, qui Thamari, quam meretricem putabat, promissam mercedem, * tanquam debitam, persolvit. Quod si injustitia promissarii causam promissioni dederit, aut inæqualitas sit in contractu, hæc quomodo sint refarcienda alia est quæstio, * de qua mox videbimus.

Cajet. 2. 2.
q. 32. art. 7.
Genesios
xxxv. 11.

X. Quod vero promittitur ob causam ante debitam, non eo minus debetur, si jus naturale spectemus, secundum ea quæ de rei alienæ acceptatione supra diximus: nam & sine ulla causa promissum naturaliter deberetur. Sed hic quoque damnum per extorsionem datum, aut inæqualitas in contractu reparanda venient, secundum tradendas inferius leges.

XI. Modum promittendi quod attinet, is, ut de domini translatione diximus, requirit actum externum, id est signum sufficiens voluntatis, quale interdum esse potest nutus, frequentius autem vox aut literæ.

XII. Sed & per hominem alterum obligamur, si constet de voluntate

GROTTII NOTÆ.

Tanquam debitam] Natura scilicet, secundum cujus legem tunc vivebatur. Aliter ex jure civili judicavit. C. Aquilius teste Valerio Maximo, lib. viii, c. 11. n. 2.

De qua mox videbimus] Cap. xii, §. 9, 10, 11.

GRONOVII NOTÆ.

IX. *Effectus juris caret*] Irritum

est per se, & antequam rescindatur a judice, invalidum.

Donatione facta] A prodigo.

Injustitia promissarii] Qui publicum & tralatitium jus sine pactione mercedis non impertiebat. Sueton. Octavio cap. 1.

Inæqualitas sit in contractu] Nulla proportio inter promissum & rem promisso quasitam.

X. *Supra diximus*] Cap. præced. num. 11, & 12. *

voluntate nostra qua illum elegerimus, * ut instrumentum nostrum ad hoc speciatim, aut sub generali notione. Et in generali præpositione accidere potest ut nos obliget qui præpositus est, agendo contra voluntatem nostram sibi soli significatam: quia hi distincti sunt actus volendi. unus quo nos obligamus ratum habituros quicquid ille in tali negotiorum genere fecerit; alter, quo illum nobis obligamus ut non agat nisi ex præscripto, sibi non aliis cognito. Quod notandum est * ad ea quæ Legati promittunt pro Regibus ex vi instrumenti procuratorii, excedendo arcana mandata.

XIII. Atque hinc etiam intelligi potest exercitoriam & institoriam, quæ non tam actiones sunt quam qualitates actionum, ipso naturali jure niti. Adjiendum hic est male Romanis legibus introductum, ut ex factio magistri exercitores in solidum singuli tenerentur. Nam hoc nec naturali æquitati convenit, quæ satis habet si pro suis singuli partibus conveniantur, nec publice utile est; absterrentur enim homines ab exercendis navibus, si metuant ne ex factio magistri quasi in infinitum teneantur. Atque adeo apud Hollandos, ubi mercatura pridem maxime viguit, & nunc & olim lex illa Romana observata non est: imo contra, constitutum, ne exercitoria etiam universi amplius teneantur quam ad æstimationem navis, & eorum quæ in navi sunt.

XIV. Ut autem promissio jus transferat, * acceptatio hic non minus quam in dominii translatione requiritur, ita tamen

*L. qui ab-
sentis D.
de acq. voss.
G. mez.
ut
tom. II,
c. 9. n. 1.*

GROTII NOTÆ.

Ut instrumentum nostrum] Servius ad illud Æncidos IX. *Hospitio cum jungeret absens: per internuntios ait, vide quæ supra ad caput VI, §. 2.*

Ad ea quæ legati promittunt pro regibus ex vi instrumenti procuratorii excedendo arcana mandata] Vide exemplum apud Marianam XXVII, 18. Aliud apud Guicciardinum Tom. I.

Acceptatio hic non minus quam in dominii translatione requiritur] Tertullianus, ut Jurisperitus, libro de jejuniis: *Votum cum a Deo acceptatum est, legem in posterum facit.*

GRONOVII NOTÆ.

XII. *In generali præpositione*] Si cui dederimus mandatum generale quod ad notitiam publicam pervenire patimur.

Voluntatem nostram sibi soli] Vel

verbis vel scripto arcano, quibus derogamus mandato generali.

Distincti sunt actus] Duæ diversæ ac discordes significationes voluntatis.

XIII. *Exercitoriam*] Qua in solidum tenetur exercitor navis ex contractu magistri quem navi præposuit, quemque magister navi imposuit §. 2. Instit. Quod cum eo qui in aliena.

Institoriam] Quæ in contractu ejus qui præpositus est tabernæ aut mensæ aliive negotio, datur adversus præponentem in solidum.

Non tam actiones sunt] Actionum species distinctæ a conditione, quæ datur in dominum: Quod jussu ejus cum servo contractum est, quam hujus ad certa genera servorum accommodatio.

Exercitores in solidum] L. I. §. 20. D. de exercitoria.

XIV. *Acceptatio*] Consensus ejus cui promittitur.

Molina
disput. 263.

Vide hoc
libro, cap.
II. III.
§. 6. & IV.
§. 10.

ut hic quoque præcedens rogatio durare intelligatur, ac vim habere acceptationis. Nec obstat quod de pollicitationibus factis civitati jure civili est proditum: quæ ratio quosdam induxit, ut jure naturæ solum promittentis actum sufficere judicarent: nam lex Romana non hoc dicit, ante acceptationem pollicitationis plenam esse vim; sed revocari vetat, * ut acceptari semper possit: qui effectus non est naturalis, sed mere legitimus, cui non dissimile est quod pro infantibus & amentibus jus gentium introduxit: nam pro his, ut possidendi res quæ possessione quærentur, ita & acceptandi animum jus supplet.

XV. Illud etiam quæri solet, an satis sit acceptationem fieri, an vero etiam innotescere debeat promissori, antequam promissio plenum effectum consequatur. Et certum est utroque modo fieri posse promissionem, aut hoc modo: volo, ut valeat si acceptetur, aut hoc modo: volo, ut valeat si acceptatum intellexero. Et in his quidem quæ ad mutuum pertinent obligationem posterior sensus præsumitur: in promissis vero mere liberalibus potius est ut prior sensus credatur adfuisse, nisi aliud appareat.

XVI. Sequitur hinc, ante acceptationem, quippe jure nondum translato, revocari promissum posse sine injustitia, imo & sine inconstantia, si re vera eo animo factum sit, ut ab acceptatione demum valere incipiat. Revocari etiam posse mortuo ante acceptationem eo cui promissum erat, quia videtur acceptatio in arbitrium ipsius collata, non heredum. Aliud enim est velle dari huic jus ad heredes transfurum, * aliud velle dare heredibus: multum enim refert in quem beneficium confertur. Et hoc est quod Neratius respondit, non videri sibi principem

L. 6. C. si
quis alteri
vel sibi.
L. 4. D. de
man. vind.
L. 191. D.
de rez. juris.

GROTII NOTÆ.

Ut acceptari semper possit] Vide similem legem Wisigothorum l. v, tit. II. c. 6.

Aliud est velle dare heredibus] Ideo ad vitandum ambiguum dici solebat: *Illi liberisque ejus*. Servius ad IX. Æneidos. Vide & legem Wisigothorum l. v, tit. II, c. 6.

GRONOVII NOTÆ.

Hic quoque] Quemadmodum in dominii translatione, 2, 6, 2.

Præcedens rogatio] Si quis post promissum non quidem id sibi placere declaraverit, sed rogaverit antea ut promitteretur.

De pollicitationibus] Pollicitatio est offerentis solius promissum, l. 3. D. de pollicit.

Ut acceptari] Ut ea rata sit & debeantur pollicita ex nuda promissione; quemadmodum vota quæ Deo fiunt, & quæm ludi, munera, epulum, nummi per centurias Romæ pronuntiarentur.

Mere legitimus] Jure civili introductus.

Animum jus supplet] Cum ipsi fateri animum non possint, jus constituit eum esse, quem ostendunt in quorum tutela vel curatione sunt.

XV. *Ad mutuum pertinent*] Ubi pro promisso aliquid ille, cui promittitur, præstare vicissim debet.

Mere liberalibus] Pro quibus nihil præstatur.

XVI. *Sine inconstantia*] Crimine levitatis,

Mertus

cipem quod ei, quem vivere existimabat, concessisset, defuncto concessisse.

XVII. 1. Poterit etiam revocari mortuo eo qui lectus erat voluntatis internuncius: quia in illius verbis posita fuerat obligatio. Aliud in tabellario, qui non est instrumentum obligationis, sed perlator instrumenti obligatorii. Itaque literarum consensus indices per quemvis perferri poterunt. Distinguendum quoque inter ministrum, qui electus est ut promissionem significet, & inter eum, qui electus est ut ipse promittat. Priore casu revocatio vim suam habebit, etiam si ministro non innotuerit: altero vero irrita erit revocatio: quia jus promittendi ab ipsius voluntate pendebat, quæ voluntas necdum cognita revocatione omni culpa vacabat. Sic etiam priore casu * mortuo donatore poterit acceptari donatio, ut perfecta ab una parte, quamquam revocabiliter: quod apertius in legatis conspiciere est. altero casu non poterit, quia non facta est, sed mandata fieri.

2. In dubio autem mandantis voluntas fuisse censetur, ut impleatur mandatum, nisi magna mutatio incidit, qualis est mors mandantis. Possunt tamen suppetere conjecturæ quæ aliud iudicandum suadeant, quæ facile admittendæ sunt, ut subsistat quod pia causa dari mandatum est. Ac simili modo definitur potest agitata olim controversia, an in heredem mandati detur actio, quæ de re aliud M. Drusum prætorem, aliud Sextum Julium edixisse refert scriptor ad Herennium lib. 17.

XVIII. 1. Solent & controversiæ incidere de acceptatione pro altero facta: in quibus distinguendum est inter promissionem mihi factam de re danda alteri, & inter promissionem in

GROTII NOTÆ.

Mortuo donatore poterit acceptari donatio] Vide librum de Tenuris Angliæ, c. 7.

GRONOVII NOTÆ.

Defuncto concessisse] Ut ab heredi- bus peri possit.

XVII. 1. Qui lectus erat voluntatis] Is, cui mandaveram, ut meo nomine suis verbis promitteret.

Ut promissionem significet] Qui tantum ut nuntius agit.

Ut ipse promittat] Qui agit ut procurator.

Etiamsi ministro] Etiam non monito ministro, ne significet, quia jus omne retinuit sibi.

Ab ipsius] Procuratoris vel ministri.

Omni culpa vacabat] Et propterea

habet effectum juris, teneturque promissor ratam cam habere.

Ab una parte] Donantis.

Legatis] Quorum testamento facto donationem mortis causa perfecisse videtur testator, sed ea revocare potest, quoad vivit.

Mandata fieri] Et sic abiit e potestate mandantis.

2. Mors mandantis] Priusquam perficeretur mandatum.

Pia causa] Ecclesiis, scholis, nosocomiis, pauperibus.

An in heredem] An heres præstare teneatur, quod mandavit defunctus.

Edixisse] In edicto annuo promulgasse.

XVIII. 1. Mibi factam de re] Ut si dixerit promissor: Promitto tibi me illi datum.

L. Mandatum. D. Mandati. Clarus libro 14, §. donatio. q. 12.

L. Si mandassem. D. Mandati. L. Nec ambigi. C. de don.

Covar. in Var. c. 14. n. 16. L. si pater. D. de manumiss. vind.

*Covav. c.
quamvis.
p. 2. §. 4.
13.*

*Alex. conf.
2. c. 4. lib.
1. & ibi
Car. Mol.*

in ipsius nomen collatam cui res danda est. Si mihi facta est promissio, omiſſa inspectione an mea privatim interſit, quam introduxit jus Romanum, naturaliter videtur mihi acceptando jus dari efficiendi ut ad alterum jus perveniat, si & is acceptet; ita ut medio tempore a promissore promissio revocari non possit, sed ego cui facta est promissio eam possim remittere. Nam is sensus juri naturæ non repugnat, & verbis talis promissionis maxime congruit; neque nihil mea interest si per me alter beneficium acquirat.

2. Quod si promissio in nomen ejus collata est cui danda res est, distinguendum est, an qui acceptat aut speciale mandatum habeat acceptandi, aut ita generale ut talis acceptatio ei inclusa censeretur debeat: an vero non habeat. Ubi mandatum tale anteceſſit, distinguendum ultra non puto, sitne persona sui juris necne, quod Romanæ leges volunt, sed plane ex tali acceptance promissionem perfici: quia consensus potest & per ministrum interponi ac significari. Velle enim censeor quod in alterius voluntate posui, si & ille velit. Deficiente autem mandato, si alius cui promissio facta non est acceptet, volente promissore, tunc is erit effectus, ut promissori revocare promissionem non liceat antequam is quem spectat promissio eam ratam habuerit aut irritam: sic tamen, ut medio illo tempore is qui accepit remittere promissum non possit, quia hic non adhibitus est ad jus aliquod accipiendum, sed ad adstringendam promissoris fidem in sustentando beneficio: ita ut promissor ipse si revocet faciat contra fidem, non contra jus proprium alicujus.

XIX. Ex superioribus intelligi etiam potest, quid sentiendum sit de onere adjecto promissioni: id enim fieri poterit quamdiu promissio completa nondum est per acceptance, nec fide interposita facta irrevocabilis. Onus autem in commo- dum

*L. perfecta.
C. de do-
nat. que
sub modo.*

In ipsius nomen] Promitto illi per te datum iri.

An mea privatim] Ut si interſit acceptantis, obligetur promissor; sin minus, non obligetur.

Medio tempore] Dum nondum ad alterum pervenit.

Eam possim remittere] Promissorem obligatione solvere.

Neque nihil mea interest] Nam & ego ponor in gratiam.

2. *Persona sui juris] Nam qui non est sui juris, per se non potest mandare, sed ex auctoritate illius in cuius potestate est.*

Cui promissio facta non est] Non enim dixit, Permitto tibi ut a me

des, sed Promitto illi te medio vel internuntio me daturum.

Ratam habuerit aut] Ratam habuerit vel repudiaverit.

Remittere promissum] Promissori obligationis gratiam facere.

Ad jus aliquod accipiendum] Ut aliquid faciat ipse, sed ut faciendi ab alio testis & vas sit.

Jus proprium alicujus] Ejus qui locutus est.

XIX. *De onere adjecto] Si ita promisero, ut ille cui promitto, faciat aliquid sibi grave in commo- dum tertii.*

Fieri] Oneris adijci.

dum tertii adjectum promissioni revocari poterit, quamdiu a tertio acceptatum non erit: quanquam non desunt tam in hac quam in aliis quæstionibus qui secus sentiant. Sed recte rem inspicienti facile elucet naturalis æquitas, ut multis probationibus non egeat.

XX. Solet & illud disputari, quomodo convalescere possit promissio cui error causam dedit, si re cognita promissor stare velit promisso. Atque idem quæri potest de promissionibus, quibus lex civilis impedimentum injicit ex metu aut causa alia, si ista causa postea cessaverit. Nam ad hæc firmanda quidam solum actum internum requirunt, quem conjunctum cum priore actu externo sufficere putant ad pariendam obligationem. Alii, quibus id displicet, ideo quia actus externus non potest signum esse actus interni sequentis, requirunt novam verbis factam promissionem & acceptationem. Verior est media sententia, actum quidem externum requiri, sed non utique verbis factum, cum retentio rei promissæ ex parte ejus cui promissa est, & relictio ejus ex parte promittentis, aut simile aliquid, sufficere possint ad significandum consensum.

XXI. Hoc quoque omittendum non est, ne jura civilia cum naturali jure confundantur, neque promissiones quæ causam expressam non habent naturaliter esse irritas, non magis quam rerum donationes.

XXII. Neque eum qui factum alienum promisit ad id quod interest teneri, modo facere non omiserit quod ex sua parte ad id factum obtinendum facere poterat; nisi verba aut negotii natura obligationem inducant strictiorem. Velut *per soluta fide*, inquit Livius, * quia per eum non stetisset quin prestaretur.

GROTII NOTE.

Quia per eum non stetisset quin prestaretur] Confer quæ infra lib. III, c. XX, §. 30.

GRONOVII NOTE.

XX. *Convalescere*] Rata & efficax fieri.

Cui error causam] i. Num. 6.

Quibus lex civilis] Quæ improbantur jure civili.

Solum actum internum] Destinationem animi.

Actu externo] Pronuntiatione verborum quibus promisit.

Actus externus] Qui scilicet antea ex errore factus est.

Actus interni] Animi volentis rem ratam esse, etiamsi per errorem facta sit.

XXI. *Quæ causam expressam*] Quibus non additur discretis verbis, cur fiant.

XXII. *Factum alienum promisit*] Si illud præstare nequeat.

CAPUT XII.

De contractibus.

I. Divisio actuum humanorum qui aliis hominibus utiles sunt: ac primum in simplices ac mixtos. II. Simplicium, in beneficis meros, aut cum mutua obligatione, III. Et permutatorios: tum qui dirimunt, IV. Tum qui communionem adferunt, V. Mixtos esse principaliter, VI. Aut per accessionem. VII. Qui actuum contractus dicantur. VIII. Aequalitatem in contractibus requiri: Primum, circa actus precedaneos, IX. Ad scientiam, X. Ad libertatem volendi. XI. Secundo, in ipso actu, si sit permutatorius. XII. Tertio, in eo de quo agitur: quod explicatur. XIII. Quae aequalitas locum habeat in actibus mere aut partim beneficis. XIV. Quomodo aestimandum rei pretium in venditione, & ex quibus causis juste crescat aut minuatur. XV. Quando naturaliter per-	fecta sit venditio: & quando dominium transeat. XVI. Monopolia quae sint contra jus naturae aut diligendi legem. XVII. Pecunia functionem quomodo recipiat. XVIII. De conductionis mercede naturaliter nihil remittendum ob sterilitatem & similes casus: & quid si conductore primo impedito vii, res alii locata sit? XIX. Iusta merces quomodo crescat & minuatur. XX. Quo jure vetitae sine usurae. XXI. Quae commoda usurae nomine non veniant. XXII. Legum civilium quae circa hanc rem vis sit. XXIII. Qualis aestimatio facienda in contractu averse periculi, sive affecutionis. XXIV. Qualis in societate, ubi multa ejus species explicantur. XXV. De societate navali. XXVI. Jure gentium inaequalitatem in quam consensum est, quoad actus exteriores non attendi: & quo sensu id naturale dicatur.

I. **A**ctuum humanorum qui ad aliorum hominum utilitatem tendunt alii sunt simplices, alii compositi.

II. * Sim-

GRONOVII NOTÆ.

I. **C**ompositi] Quos numero 5. mixtos appellat.

Sim

II. *Simplices, alii beneficii, alii permutatorii. Beneficii, aut meri, aut cum mutua quadam obligatione. Beneficii meri, aut in præsens absolvuntur, aut in futurum prominent. In præsens absolvitur factum utile, de quo nihil loqui necesse est, quando utilitatem quidem parit, sed nullum juris effectum: idem donatio qua dominium transfertur, qua de re egimus supra cum de domini acquisitionibus ageretur. In futurum prominent promissiones tum dandi tum faciendi, de quibus jamjam egimus. Beneficii actus cum obligatione mutua sunt, qui aut de re disponunt sine alienatione, aut de facto ita ut aliquis effectus superfit. Talis est circa rem usus concessio, qui commodatio dicitur: in factis præstatio operæ sumtuosæ, aut obligatoriæ, quæ dicitur mandatum, cujus species est depositum, præstatio scilicet operæ in re custodienda. His autem actibus similes sunt actuum promissiones, nisi quod, ut diximus, hæc in futurum prominent: quod & de actibus jam explicandis intellectum volumus.

III. 1. Actus permutatorii aut dirimunt partes, aut communionem adferunt. Actus eos qui directorii sunt recte dividunt jurisconsulti Romani in do ut des, facio ut facias, facio ut des: de quibus videri potest Paulus jurisconsultus in l. naturalis. Digestis, de præscriptis verbis.

2. Sed Romani ab hac divisione eximunt quosdam contractus, quos ipsi nominatos vocant, non tam quod proprium habeant nomen (habet enim hoc & permutatio, quam a nominatorum numero excludunt) quam quod ob usum frequentiorum *vim quandam & naturam accepissent talem, quæ etiam si

GROTII NOTÆ.

Simplices alii beneficii, alii permutatorii] Aristoteles illa omnia *δωρεάς*, hæc *πρωτων* nomine comprehendit.

Vim quandam & naturam accepissent talem] Vide Vasq. lib. controv. c. x. in fine.

GRONOVII NOTÆ.

II. *Benefici*] Gratuiti, in quibus nihil ex pacto redditur.

Permutatorii] In quibus ex pacto vicissim agitur, datur, & accipitur.

Factum utile] Officium vel gratia præsens.

Aut de re disponunt] Rei usum gratificantur aut operæ sedulitatem, sic tamen ut actiones inde oriantur. Res, commodatum. Opera vel in

faciendo vel in custodiendo: illud mandatum, hoc depositum.

III. 1. *Aut dirimunt*] Aut que inter se sunt hominibus, æqualitate quadam separant, aut dissociata conjungunt.

Do ut des] Emptione, venditione: do ut facias, & facio ut des, locatione conductione: facio ut facias, mandato. Sed do ut facias, omisit, quia id complectitur sub locatione conductione. §. 1. Infitur.

2. *Nominatos*] Quibus nominatum lex xli. tabb. actionem dedit. Innominati quorum mentionem Decemviri non habuere, sed quatenus alicui nominatorum similes sunt, per legis interpretationem] Cui ex illis actionem concesserunt.

Permutatio] Nempe do ut des, Vaud. 1, Quæst. var. 25.

si nihil esset dictum specialiter ex ipso nomine satis posset intelligi: unde etiam certæ de illis proditæ erant actionum formulæ, cum in cæteris contractibus minus frequentibus hoc tantum inesset, quod dictum erat, ac proinde non communis aliqua & usitata, sed accommodata ad ipsum factum daretur formula, quæ ideo præscriptis verbis dicebatur. Ob eandem causam usus frequentioris in conventionibus nominatis, si requisita quædam adessent, ut in venditione * si de pretio convenisset, etiam re integra, id est antequam a partium altera præstitum esset aliquid, injungebatur implendi necessitas: cum in illis rarioribus re integra daretur pœnitendi libertas, id est impunitas, quia lex civilis vim coactricem subtrahebat illis conventionibus, ut sola contrahentium fide starent.

3. At jus naturæ ignorat hæc discrimina: neque vero qui innominati ab illis dicuntur contractus aut minus sunt naturales aut minus antiqui: imo permutatio, quæ innominatis accensetur, emtione & * simplicior est & antiquior. Et Eustathius ad Iliados x. ubi de certamine publico agitur cui præmium constitutum est, quod apud Homerum est ἄρνυδος, interpretatur ἀντὶ τοῦ ἐδάδατος; addens σπυδάδα μὲν γὰρ π καὶ τοῖς αὐτοῖς. nimirum

GROTII NOTÆ.

Si de pretio convenisset] Apud Hebræos perfecta non censetur venditio, ante traditionem veram vel imaginariam.

Simplicior est & antiquior] Apparet id ex Homeri versibus productis L. I. D. de contrahenda emptione. Tacitus de Germanis: Interioribus simplicius & antiquius permutatione mercium utuntur. Servius ad Eclogam iv. ad illud: mutantur merces, quia antiqui res rebus mutabant. Et ad illud Georg. III. Vellera mutantur; ingenti pretio comparentur. Nam apud majores omne mercimonium permutatione constabat, quod & Cajus Homericis confirmavit exemplo. Plinius libro xxxiii, 2. quantum felicioræ ævo cum res ipse permutabantur inter se, sicut & Troianis temporibus facilitatem Homero credi convenit. Libro sexto, cap. xxii. de Scribus: Uteriore ripa merces propositas juxta venalia tolli ab his se placeat permutatio. Mela de iisdem: Seres intersunt, genus plenum justitiæ ex commercio, quod rebus in solitudine reticulis absens peragit. De iisdem Ammianus libro xxiiii. Cum ad

comenda fila vel quadam alia fluxivium transferunt advene, nulla sermonum vice, propositarum rerum pretia solis oculis estimantur. Mela de Sarmatis: Vice rerum commercia exercent. De Colchis vide Busbequium epistola exoticarum III. de Lapponibus Olaum Magnum libro iv, c. 5.

GRONOVII NOTÆ.

Hoc tantum misset] Ex iis id tantum peti posset, quod expressis verbis convenerat.

Præscriptis verbis] Conditio incerti, quæ datur ex contractibus, qui non appellantur proprio nomine.

Pœnitendi libertas] Facultas recedendi ab eo, quod convenerat, sine damno.

3. Antiquior] Quippe ante signatam pecuniam ubique locorum recepta.

Ἀρνυδος] Recipio proprie μὲν δὲ ἄρνα * ut παλῶς, παλῶς * ὄνυμα, ἔρον.

Ἀντὶ τῶν ἐδάδατος] Contra permutare.

Σπυδάδατος] Nam & hi contractus sunt.

Pecuniam

nimirum facio ut des. Nos ergo naturam sequentes, contractus omnes diremptorios, nullo nominatorum aut innominatorum discrimine, ad tria quæ diximus genera revocabimus.

4. Dicemus proinde dari ut detur, statim quidem rem pro re, ut in ea quæ specialiter dicitur permutatio, antiquissimum haud dubie commercii genus: * pecunia pro pecunia, quod collybum Græci vocant, mercatores hodie cambium: aut rem pro pecunia, ut in emptione ac venditione: aut usum rei pro re: aut usum rei pro usu rei: aut usum rei pro pecunia; quod postremum locatio conductio dicitur. Usus autem nomine hic intelligimus tum nudum usum, tum eum qui cum fructu conjunctus est, sive is sit temporarius, sive perennis, sive hereditarius, sive alio quovis modo circumscriptus, ut apud Hebræos is qui durabat ad annum Jubilæum. Datur vero, ut interposito tempore tantundem & genere idem detur, in mutuo, quod locum habet in his quæ pondere, numero, mensura constant, tam rebus aliis, quam pecunia.

Aristotel.
V. Eth. 3.
I. Pol. 9.
D. de contrahen.
emr. l. 1.

5. Facti cum factio permutatio innumeras habere potest species pro factorum diversitate. At facio ut des, aut rem, aut pecuniam; atque id quoque in factis quotidianæ utilitatis locatio conductio dicitur; in factio præstandæ indemnitate circa casus fortuitos aversio periculi, vulgo assicuratio, qui contractus olim vix cognitus nunc est inter receptissimos; aut ut des rem, aut usum rei.

IV. Actus autem communicatorii aut facta communicant aut res, aut hinc res inde facta ad utilitatem communem, quæ omnia veniunt societatis nomine: in quo genere comprehenditur & bellica societas, qualis illa apud nos frequens navium privatarum coitio adversus piratas aut alios invalores, quam vulgo Admiralitatem nuncupant, Græci *ἀμφοδοσίαν* aut *ἐμφοδοσίαν* vocabant.

V. Mixti

GROTII NOTÆ.

Pecuniam pro pecunia] Deo eo vide Procopium arcana historia. Numinus Illyricum advectus quondam in Italia mercis loco. Plinius libro XXXIII, c. 3.

GRONOVII NOTÆ.

4. *Usum rei pro re*] Pro pignore, ut quum Ti. HS. millicies gratuitum in triennium concessit iis, qui populo in duplum prædiis cavissent, Tacit. 6. annal. 15. Sueton. Ti. 48. item pro usuris.

Usum rei pro usu] Ut in ea, quæ dicitur *ἄρτιζηνες*, sive contractum

mutuum, cum debitor fundum tradit creditori, ut pro usuris pecunie suæ percipiat fructus e fundo fiduciato. l. 11. §. 1. de pignor. & hypot. l. 33. de pignorat. act.

Jubileum] Levit. cap. 25.

Tam rebus aliis] Vino, oleo, frugibus l. 2. §. 1. D. de reb. cred.

5. *Aversio periculi*] Susceptio vel redemptura periculi navium, Livius 25, 3. Sueton. Claud. 18. Conventio qua suscipimus incertum periculum alteri expectandum sub certa mercede. Grot. *Rechtsg-eleert*, 3, 24. P. 81.

IV. *Admiralitatem*] Societas commeatu navium ab diversis dominis

V. Mixti autem actus sunt aut principaliter aut per accessionem alterius. Sic si sciens rem majoris emam, & quod plus est in pretio alteri condonem, partim donatio erit, partim emtio: si fabro pecuniam promittam, ut de suo auro mihi annulos faciat, partim emtio erit, partim conductio. Sic & in societate accidit, ut alter factum & pecuniam, alter pecuniam tantum contribuat. Et in feudali contractu rei feudalis concessio beneficium est; pactio autem militaris operæ pro tutela est facio ut facias. Quod si onus pensionis accedat, eatenus miscetur cum emphyteusi. Fœnus quoque nauticum mixtum quid est ex contractu mutui & periculi averfi.

VI. Per accessionem ad alterum actum fit mixtio, ut in fidejussione & pignoris datione. Nam fidejussio, si negotium spectes quod inter fidejussorem & principalem debitorem geritur, plerumque mandatum est: si negotium quod inter creditorem & fidejussorem, qui nihil recipit, geritur, videtur actus mere liberalis: sed quia contractibus onerosis accedit, inde ceteri solet. Pignoris quoque datio per se videtur actus liberalis, qua detentio rei conceditur, sed hæc quoque naturam trahit ex contractu, cui securitatem præstat.

L. Labeo.
D. de verb.
signif.

VII. Omnes autem actus aliis utiles, extra mere beneficos, contractuum nomine appellantur.

VIII. In contractibus natura æqualitatem imperat, & ita quidem, ut ex inæqualitate jus oriatur minus habenti. Hæc æqualitas partim consistit in actibus, partim in eo de quo agitur, & in actibus, tum præcedaneis tum principalibus.

L. I. D. de
act. emti
& venditi.

IX. I. Ad præcedaneos actus pertinet, quod is qui cum aliquo contrahit * vitia sibi nota rei de qua agitur significare debet: quod non civilibus tantum legibus constituitur solet, sed naturæ quoque actus congruit. Nam inter contrahentes propior quæ-

minis vel exercitoribus instructum ad mutuam defensionem. Grotius *Rechtsg.* 3, 22. p. 80.

GROTII NOTÆ.

Vitia sibi nota] Vide Scholasten ad illud Horatii:

mentem nisi litigiosus

Exciperet dominus.

GRONOVII NOTÆ.

V. *Mixti actus*] Quos dixit compositos, s. num. 1.

Rei feudalis] Prædii, pagi, vel vici. 1, 3, 23.

Militaris operæ] Ut vassallus cum certo numero equitum vel peditum militet concedenti feudum, si bellum cum gerere contingat.

Onus pensionis] Si modicum tributum annuum in titulum imperii pendere iustus sit vassallus.

Cum emphyteusi] 2, 3, 19.

Periculi averfi] Nam si periculi navis, pecuniam perdit creditor.

VI. *Mandatum est*] Videtur fidejussor esse auctor & mandator, ut sua fide mutuum sumat debitor.

Inde ceteri] Habetur pro oneroso.

VIII. *Æqualitatem*] Ut tantum nanciscatur uterque contrahentium, neuter ab altero gravetur.

Jus oriatur] Actio erga eum quicum contraximus.

IX. I. *Actus*] Rei, quæ agitur.

Con-

quædam est societas quam quæ communis est hominum. Atque hoc modo solvitur quod dicebat Diogenes Babylonius *Cic. de off. hoc tractans argumentum, non celari omnia quæ tacentur: III.* nec quicquid tibi audire utile est idem mihi dicere necesse esse, ut de rebus cælestibus: nam * contractus natura utilitatis causa reperta proprius quiddam exigit. Bene Ambrosius: *In contra- Off. II; tibus etiam vitia eorum quæ veniunt prodi jubentur, ac nisi inima- c. 10.* verit venditor, quamvis in jus emtoris transcripserit, doli actione vacuantur. Lactantius dixerat: *Qui vendentis errorem non redar- Libro v. guit, ut aurum parvo emat, aut qui non proficitur fugitivum ser- vium, vel pestilentem se domum vendere, lucro & commodo suo consulens, non est ille sapiens, ut Carneades videri volebat, sed callidus & astutus.*

2. At non idem dicendum est de his quæ rem non contin- *Th. 2. 2. gunt: ut si quis sciat multas naves in cursu esse quæ frumentum 78. art. 3. advehunt: nam tale quid indicare est quidem officiosum ac laudabile, sæpe adeo ut omitti nequeat, nisi ut caritatis regula violetur; non tamen injustum, id est, non pugnant cum iure ejus, quicum negotium est: ita ut locum hic habere possit illud, quod idem ille Diogenes non incommode dicebat, referente M. Tullio: Advexi, exposui: vendo meum, non pluris quam d. loco, ceteri: fortasse etiam minoris cum major est copia, cui sit injuria? Non ergo generaliter sequendum illud ejusdem Ciceronis, celare esse, cum tu quod scias, id ignorare emolumentis tui causa velis eos quorum intersit scire: sed tum demum id locum habet, cum de iis agitur quæ rem subjectam per se contingunt, ut si domus sit pestilens, si a magistratu dejecta iusta, quæ exempla ibidem videas.*

3. At vitia ei quicum agas nota, ut servitutem ædium quas M. Marius

GROTII NOTÆ.

Contractus natura utilitatis causa reperta proprius quiddam exigit] Valerius Maximus lib. VIII, c. 11. 1. bona fidei venditorem, nec commodorum spem augere, nec incommodorum cognitionem obscurare oportet. Agitur ibi de ædibus dirui iussis ab auguribus, quod emtorem venditor celaverat.

GRONOVII NOTÆ.

Non celari] Dissimulata censeri debere.

De rebus cælestibus] Neque ego nunc te celo, si tibi non dico, que natura Deorum sit, Ad hæc verba Ciceronis respicit.

Prodi] Indicari a vendente.

In jus emtoris] Perfecta fuerit emtio, de dolo actione irrita fit.

Vendentis errorem] Venditorem ignorantem pretium rei, quam vendit, non docet.

2. Quæ rem non continent] Extra materiam sunt, nec nisi ex accidenti eam afficiunt.

Naves in cursu esse] Ut si quis in caritate annonæ primus præsto fuerit cum frumento: sciat autem complures propediem cum eadem merce naves adfore, is non necesse habet id indicare ab sese emtoris, atque ita lucrum suum minuere, id enim extra rem est.

Ciceronis] 3, officior. 13.

3. Servitutem ædium] Quam debent vicino, ne altius tollantur, ne luminibus officiant, ut onera vicini sustineant, & similia.

D. l. D. de M. Marius Gratidianus C. Sergio Oratæ vendebat ab ipso prius emptas, dici nihil attinet; * Scientia enim utrinque par pares facit contrahentes. Horatius:

*Ille feret pretium pœnæ securus, opinor:
Prudens emisit vitiosum.*

Quod notatum & Platoni undecimo de legibus.

X. Neque vero tantum in intellectu rerum, sed & in voluntatis usu quædam contrahentibus inter se æqualitas debetur: non quidem ut si quis antecessit metus iuste incussus, is demi debeat; id enim contractui extrinsecum est: sed nequis incuiatur contrahendi causa, aut si incussus est ut dematur. Hoc spectantes Lacedæmonii resciderunt emtionem agri, quam Elei possessoribus metu expresserant, *γρόνες μηδὲν δικαιοτέρον εἶναι βία πριαρδύας ἢ βία ἀφελωδύας* αὐτῶν. ἢ ἡπίονων λαμβάνειν. Arbitrari nihilo iustius esse, infirmioribus per emtionis titulum quam vi mera rem extorquere, quæ Xenophontis verba sunt. Quod tamen quam exceptionem ex jure gentium habeat, suo loco videbimus.

*Histor. Gr.
III.*

XI. 1. In ipso actu principali hæc desideratur æqualitas, ne plus exigatur quam par est. Quod in contractibus beneficis locum vix potest habere. Nam si quis pro commodato, aut opera in mandato aut deposito exhibenda, aliquid mercedulæ stipuletur, non injuriam faciet, sed contractum miscebit, id est ex gratuito efficiet semipermutatorium. At in permutatoriis omnibus sollicitè id observandum est: nec est quod dicat quispiam, id quod pars altera amplius promittit, donatum censerit. Neque enim solet hic esse tales contractus inveniuntur animus, nec præsumendus est nisi appareat. Quod enim promittunt aut dant, credendi sunt promittere aut dare tanquam æquale ei quod accepturi sunt, utque jus æqualitatis ratione debitum.

*Inst. de
mandato.
S. ult.
L. 1. S. Si
quis ser-
vum. D.
deposui.*

2. Joh. Chrysofomus: ὅταν γὰρ ἐν τοῖς συμβολαίοις καὶ τῆναι εἴ ἂν ἀγοράσῃ δέη πῆ καὶ ἀποδόσθαι, φιλονεκῶν καὶ βιαζόμεναι ἑλαττοῖν ἢ ἀξίας καὶ λαβεῖν καὶ πέντα ὑπὲρ τῶν πωλῶν, ἢ λη-
σεια

GROTII NOTÆ.

Scientia utrinque par, pares facit contrahentes] Edictum Theoderici, c. 141.

GRONOVII NOTÆ.

M. Marius] Cic. 2. de offic. 16.

Pares facit contrahentes] Efficit, ut in contractu servata videatur æqualitas, etiam ubi est aliquid inæquale, quia volenti non fit injuria.

X. In intellectu rerum] Ut gnarus uterque vitii sit & commodi rerum, de quibus contrahitur.

In voluntatis usu] In causa consensus.

Infirmioribus] Imbecilliozem cogere ad vendendum, quam aperte spoliare. Eodem pertinet quod legibus Rom. vetitum fuit præsidibus provinciarum in suis provinciis negotiari, mutuamve pecuniam dare, aut fœnus exercere.

XI. 1. Contractum miscebit] Pro simplice mixtum faciet vel compositum.

Levi-

σεῖα τὸ πᾶσι πᾶσι ἰσὺ. Quoties enim in contractibus, & quoties emendum quid aut dependendum est, contendimus, omnique modo laboramus ut minus aequo pretio demus, nonne huic factio quoddam inest furtivum? Scriptor vitæ Isidori apud Photium, Hermiam narrat, ubi quod emere vellet iusto sorte minoris esset indicatum, adiecisse quod iusto pretio deerat, quod existimaret aliter agere iniustitiæ esse speciem, sed talis quæ plurimos late-ret. Et in hunc sensum interpretantur Hebræi legem, quæ est * Levit. xxv, 14. & 17.

XII. 1. Ræstat æqualitas in eo de quo agitur, in hoc consistens, ut etiamsi nec celatum quicquam sit quod dictum oportuit, nec plus exactum quam deberi putabatur, in re tamen deprehendatur inæqualitas, quamquam sine culpa partium, puta quod vitium latebat, aut de pretio errabatur, ea quoque sit resarcienda, & demendum ei qui plus habet, reddendumque minus habenti: quia in contractu id utrimque propositum aut fuit, aut esse debuit, ut uterque tantundem haberet.

2. Lex Romana hoc constituit non in quavis inæqualitate, minima enim non persequitur, imo & occurrendum censet multitudini litium, sed in satis gravi, ut quæ dimidium iusti pretii excedit. Nimirum leges, ut ait Cicero, iniqua tollunt *d. loco* quatenus teneri manu possunt, philosophi quatenus ratione & intelligentia; hi vero qui legibus civilibus subiecti non sunt, id sequi debent quod æquum esse ipsis ratio recte dicitur: imo & illi qui legibus subiecti sunt, quoties de eo quod fas piunique est agitur, si modo leges non jus dant aut tollunt, sed juri duntaxat ob certas causas auxilium suum denegant.

XIII. 1. Sed notandum est: quandam rei æqualitatem spectari & in contractibus beneficis, non quidem omnimodam ut in commutatoriis, sed ex suppositione ejus quod agitur, ne quis scilicet ex beneficio damnum sentiat: ob quam rationem mandatarius indemnis præstari debet a sumptibus factis, & damno in quod ex causa rei mandatæ incidit: & commodatarius rem

GROTII NOTÆ.

Levitici xxv, 14. 17.] Vidè Mosem de Kotzi, præcepto jubente LXXXII.

GRONOVII NOTÆ.

XII. 1. *Ut etiamsi nec celatum*] ubi nemini animus fuit fallendi alterum, & tamen contigit, ut alter maceretur infortunio.

2. *Ut quæ dimidium*] L. 2. C. de rescind. vendit.

Quatenus teneri manu] Quæ ad exemplum pertinent, & in oculis hominum incurrunt.

Quatenus ratione] Quatenus lex summa virtutis atque officii ea deprehendit.

Subiecti non sunt] Quia habent summum imperium.

Auxilium suum] Actionem, vel animadversionem judicis.

XIII. 1. *Ex suppositione*] Pro natura rei, quæ suscipitur, quodque in ea præsumitur esse debere.

Indemnis præstari] Recipere a mandante compensationem impensarum, quas rei mandatæ causa, & si quid damni fecit.

Sylvest. in
verbo Bel-
lum. p. 1.
n. 7.
Th. 2, 2.
62. art. 6.

rem tenetur refarcire si perit, quia non solius rei ratione domino tenetur, id est, ex vi domini, quomodo quivis possessor teneretur, ut supra didicimus, sed & ratione beneficæ acceptionis: * quod ita verum est, nisi omnino & apud dominum fuisset peritura. Hoc enim casu nihil per commodatum domino abest. Contra depositarius præter fidelitatem nihil recipit: ideo si perit res, non tenebitur: non rei ratione, quia non exstat, nec locupletior est; nec acceptionis ratione, quia accipiendo beneficium non accepit sed dedit. In pignore, ut & in locato, media via sequenda est, ut qui rem accepit nec de causa quovis teneatur ut commodatarius, & majorem tamen diligentiam quam depositarius præstare debeat: quia pignoris acceptio est quidem gratuita, sed accedere solet contractui oneroso.

2. Quæ omnia Romanis quidem congruunt legibus, sed non ex illis primitus, sed ex æquitate naturali veniunt. Quare eadem apud alias quoque gentes reperire est. Inter cæteros apud Hebræum Mosem Maimonidem libro III. ductoris dubitantium * cap. 42. Spectavit huc Seneca cum dixit, *alios fidem debere, alios tutelam.* Ad hanc vero formam de cæteris quoque contractibus iudicium est faciendum. Sed generali tractatione quantum instituto nostro sufficit absoluta, speciales quædam contractuum quæstiones percurramus.

Mor. Nic.
v. 8.

18, 35.

XIV. 1. Mensura ejus quod res quæque valeat maxime naturalis est indigentia, ut Aristoteles recte ostendit: quod in permutacionibus rerum apud barbaros populos maxime spectatur. Non tamen hæc unica est mensura. Nam hominum voluntas, quæ rerum domina est, multas res magis desiderat quam sunt necessariæ. *Margaritiis*, inquit Plinius, * *pretia luxuria fecit.*

Et

GROTII NOTÆ.

Quod ita verum est, nisi omnino & apud dominum fuisset periturum] Lex Wisigothorum lib. v. tit. v. c. 1, 2, 3.

Capite 42.] Convenit cum Exodi loco cap. XXII, 6. IO. II. 12. 13. Moses de Korzi præceptis jubentibus LXXXVIII. & LXXXIX.

GRONOVII NOTÆ.

Beneficæ acceptionis] Quia in illius gratiam usus rei concessus est.

Domino abest] Abest enim tantum, quod etiam abfuturum fuisset, si penes dominum mansisset, nec fuisset commodata.

Media via] Quia in his utriusque versatur utilitas. l. 23. de reg. III.

2. *Alios fidem*] Alios satisfacere,

si fidem adhibeant in re servanda, neque eam ipsi corrumpant, etsi ab alia accidente causa interierit, alios omnino salvam præstare rem oportere.

XIV. 1. *Mensura ejus*] Indicatio vel æstimatio cuiusque rei hæc iusta est, quam facit caritas ejus vel copia & nostra necessitas.

GROTII NOTÆ.

Pretia luxuria fecit] Idem libro xxxvii. de gemmis: *Singulorum libido singulis modum facit & maxime regum.* Et libro xxxii. *Quantum apud nos Indicis margaritiis pretium est, tantum apud Indos in coralio: namque ista persuasione gentium constant.* Augustinus de civitate Dei libro xi. cap. 16. *Sed quid mirum, cum in ipsorum etiam hominum æstimacione, quo-*

rum

Et Cicero Verrina de signis: *Qui modus est in his rebus cupiditatis, idem est aestimationis.* Et contra evenit ut res maxime necessariae minoris sint propter copiam. Quod Seneca multis exemplis ostendit libro de beneficiis VI, cap. 15. ubi & hoc addit: *Pretium cujusque rei pro tempore est: cum bene ista laudaveris, tanti sunt quanto pluris venire non possunt.* Paulus jurisconsultus: *Pretia rerum non ex affectu, nec utilitate singulorum, sed* * *communiter funguntur, id est, ut alibi explicat, quanti omnibus valeret.* Hinc fit ut res tanti aestimetur, quantum pro ea communiter offerri aut dari solet, quod vix est ut non aliquam latitudinem habeat, intra quam plus minusve dari aut exigi possit, nisi ubi lex certum rebus pretium *ὁν τιμήν*, ut Aristoteles loquitur, id est, in puncto constituit.

L. 63. Di
ad l. Fals.
L. 33. D. ad
leg. Aquil.

2. In communi autem illo pretio * ratio haberi solet laborum & expensarum, quas mercatores faciunt: soletque subito quoque mutari ex copia & inopia ementium, pecuniae, mercium. Caeterum possunt & quaedam esse rei accidentia aestimabilia, ob quae res licite supra aut infra commune pretium ematur vendaturve, puta ob damnum consequens, lucrum cessans, affectum peculiarem, aut si in gratiam alterius res vendatur ematurve alioqui non emenda aut vendenda, quae ipsa accidentia ei cum quo agitur indicanda sunt. Ejus quoque damni aut lucri cessantis ratio haberi potest, quod ex pretii solutione dilata aut anticipata nascitur.

XV. i. De

rum certe natura tanta est dignitatis, plerumque carius comparatur equus quam servus, gemma quam famula? *na in tali libertate judicandi plurimum distat ratio considerantis a necessitate indigentis, seu voluptate cupientis, cum ista quid per se ipsum in rerum gradibus pendat, necessitas autem quid propter quid experat, cogitet; & ista quid verum luci mentis appareat, voluptas vero quid jucundum corporis sensibus blandiatur, exquirat.*

Communiter funguntur.] Plin. lib. XVIII, c. 31. Aequi parvis familias modus est, annonae cujusque anni mi.

Ratio haberi solet laborum & expensarum.] Nec improbat id Augustinus ad Pl. LXX. Sed ait ipse mercator: assero ex longinquo merces: mercedem laboris mei unde vivam peto, dignus est enim mercenarius mercede sua: de mendacio & perjurio agitur, non de negotio.

GRONOVII NOTAE.

Pretia rerum non ex] Pretium rei debet statui, non quod unus alterve vehementer appetens, aut magnas ex ea utilitates sperans, pro illa daret, sed quod ei sensus & opinio communis attribuit.

Aliquam latitudinem habeat] 1, 2, 1, n. 3.

2. Laborum & expensarum] Res non tantum aestimantur ex materia, sed augetur pretium pro laboribus & sumptibus, quos sustinuerunt mercatores in ea comparanda.

Rei accidentia aestimabilia] Fortuita, quae mutant aestimationem venalium.

Ob damnum] Si vendam rem, qua ubi caruero, ipse damnum fecero aut lucro sperato fraudabor, aut qua ego ipse, vel quicumque comptes mirifice capimur & delectamur.

Dikata] Venditori.

Anticipata] Emptori.

XV. 1. De venditione & emtione notandum etiam, sine traditione ipso contractus momento transferri dominium posse, atque id esse simplicissimum: ita * Seneca venditio alienatio est, & rei suæ jurisque sui in alium translatio: nam & ita fit in permutatione. Quod si actum sit, ne statim dominium transeat, obligabitur venditor ad dandum dominium, atque interim res erit commodo & periculo venditoris: quare quod venditio & emtio constat præstando, ut habere liceat & evictionem, item quod res periculo est emtoris, & ut fructus ad eum pertineant antequam dominium transeat, commenta sunt juris civilis, quod nec ubique observatur: imo plerisque legum conditoribus placuisse, ut ad traditionem usque res commodo & periculo venditoris sit, notavit Theophrastus in loco, qui * apud Stobæum est, ubi & multa alia instituta reperias de solemnitate venditionis, de arrhabone, de pœnitentia, multum differentia a jure Romano: sicut & apud Rhodios perfici solitam venditionem & contractus quosdam alios relatione in acta, notavit in Rhodiaca Dion Prusænsis.

2. Illud quoque sciendum, si res bis sit vendita, ex duabus venditionibus eam valituram quæ in se continuit præsentem domini translationem, sive per traditionem sive aliter. Per hanc enim facultas moralis in rem abiit a venditore: quod non fit per solam promissionem.

XVI. Monopolia * non omnia cum jure naturæ pugnant, nam possunt interdum a summa potestate permitti iusta de causa & pretio constituto: cujus rei exemplum nobis illustre præbet Josephi historia, cum is vice regia Ægypto præesset. Sic & sub

Arist. Pol.
2, 6. VII.

GROTII NOTÆ.

Seneca] De beneficiis v, 10.

Apud Stobæum est] Titulo de legibus.

Non omnia cum jure naturæ pugnant] Nota Thaletis historia de olivitate. Pythoclis inventum de plumbo Tyrice cœmendo, unde lucrum faceret Atheniensis populus, est apud Aristotelem œconomicôn II. de monopolio erinaceorum, quibus expoliuntur vestes, vide Plinium VI, 11, 37. de monopolio ferici, Procopium in historia arcana.

GRONOVII NOTÆ.

XV. 1. Ne statim dominium] Ut ex certo die res demum fiat emtoris: cujus casus exemplum apud Catonem de r. r. ca. 80.

Commodo & periculo] Si fructum

faciet, is erit venditoris, si deterior fiet, de pretio decedet.

Constat præstando] Periculo judicii evictionis, si res mancipio data fuerat, vel si alius dominus rem emtam judicio suam esse vicerit & abstulerit, ut regressus emtori ad venditorem sit.

De arrhabone] Fignore pretii numerandi.

De pœnitentia] De rescindendo contractu.

Relatione in acta] Ut non prius fuerint rati & firmi, quam per actuarium signati sint in commentariis reipublicæ.

2. Facultas moralis] Jus competens. I, 1. 4.

XVI. Monopolia] Quoties unus vel pauci ex composito ad sese redigunt jus mercis vendundæ.

sub Romanis Alexandrini Indicarum & Æthiopicarum mercium habeant, * ut Strabo loquitur, *μνησπολείων*. Potest & a privatis institui, æquo duntaxat compendio. At qui, ut in Velabro olearii, * de compacto id agunt, ut res supra pretium id quod summum nunc est in communi pretio vendantur, aut vi aut fraude impediunt ne major copia importetur, aut ideo merces coëmunt ut vendant pretio quod tempore venditionis iniquum sit, injuriam faciunt, atque eam reparare tenentur. Quod si alio modo impediunt invectionem mercium, aut ideo coëmunt ut plaris vendant, pretio tamen pro temporis ratione non iniquo, faciunt quidem adversus caritatis normam, quod multis evincit Ambrosius libro officiorum tertio, sed proprie *Cap. 6.* jus alterius non violant.

XVII. De pecunia sciendum, eam naturaliter functionem recipere, * non in materia sola, nec in speciali appellatione aut forma, sed in genere magis communi, qua scilicet comparatur ad res, aut omnes, aut maxime necessarias: quæ æstimatione, si aliud non convenerit, facienda erit tempore ac loco solutionis. Michaël Ephesus ad quintum Nicomachiorum: *ὡς ἐπὶ τῆς χρείας τὸ ἐπὶ τῷ νόμισματι ἴδιαι ἀνὰ πρὸς γινόμενον, ὡς ἢ ἐπὶ σκηνῆς αὐτῆς αἰεὶ ὀργίως δόμοισι καὶ ἐν χρεία ἢ ἀποστείων ἐσθρῶν, ἕτως εἰδὲ τὸ νόμισμα αἰεὶ ἴσταν δυνάμει, ἀλλὰ μεταπίπτει, καὶ τὸ πρὸς πρὸς πλεῖον δυνάμει ὑπερῶν ἢ ἐλατῶν ἢ ἰσὸν ἔχει. ἕμεως μάλιστα*
λόν

GROTII NOTÆ.

Ut Strabo loquitur] Libro XVII. vide & Cassiodorum 11, 4. & 26.

De compacto id agunt] Lex æqua & prudens est C. de monopolis & locus notabilis apud Lydiam adversus frumenti venditores, qui pretium falsis rumoribus incendebant. Adde Cassiodorum 1x, 5. & c. quicumque, causa XIV, quaestione IV.

Non in materia sola, nec in speciali appellatione aut forma, sed in genere magis communi] Non tam ex substantia quam ex quantitate l. 1. D. de contrah. emtione. Non corpora hic cogitanda sed quantitas. l. Si is cui. §. 1. de solutionibus.

GRONOVII NOTÆ.

Æquo duntaxat] Lucro utique justo & tolerabili, non nimio & iniquo vendentibus.

Velabro] Loco urbis Romanæ, ubi oleum erat venale, clandestinoque inter se pacto convenerant negotiatores, ut omnes eodem pretio venderent. Plaut. Captiv. 3, 1. 2p.

Jus alterius] Non committunt, de quo queri quis apud magistratum, aut quod magistratus vindicare possit.

XVII. *Functionem rei*] Pati, ut alia pro alia, & aliud pro ea, & ipsa pro alio detur. l. 2. §. 1. D. de reb. cred.

Materia] Ut aurum pro argento & vicissim.

Appellatione aut forma] Ut denarii pro sestertiis, philippi pro thaleris, modo summa prætetur quocumque genere bonæ monetae.

Magis communi] Latius patente rerum commutabilium vel promercalium, quatenus illis aequatur, & pro illis vel expenditur vel accipitur.

Quæ æstimatione] Quantum autem pro quaque expendi vel accipi debeat, nisi quid speciale inter contrahentes cautum fuerit, colligendum ex tempore quo solvimus & loco: nam hæc duæ circumstantiæ pretia rerum variare solent.

ὅτι τοῦ αἰσθητοῦ καὶ τοῦ ἀσθητοῦ ἴσον ἐστὶν ἴσον ἴσον ἴσον
 ἴσον ἴσον: Quod de indigentia accidit, idem in nummo videre est.
 Nam sicut ea non eadem semper, nec enim alienis rebus aque semper
 opus est nobis, sic nec nummus idem semper valet, sed mutatur,
 & cum prius plus valuerit, postea aut minus aut nihil valet:
 * diuturnius autem est nummi pretium: eoque ut mensura aliarum
 que comparantur rerum uti solemus. Cujus loci hic sensus est:
 quicquid adhibetur in hoc ut mensura sit rerum aliarum,
 debet esse tale, ut per se minime fluctetur, talia autem sunt in
 genere aestimabilia, aurum, argentum, æs: per se enim
 ferme tantundem ubique, & semper valent: sed prout res alia
 quibus indigent homines copiosæ sunt aut raræ, ita eadem
 pecunia ex eadem facta materia, eodem pondere, nunc plus
 nunc minus valet.

L. II. D.
 Locati.

XVIII. Locatio & conductio, ut recte a Cajo dictum est,
 proxima est venditioni & emtioni, eisdemque regulis consistit:
 respondent enim pretium pensioni sive mercedi, & rei domi-
 nium facultati utendi. Quare sicut res domino perit, ita natu-
 raliter sterilitas & alii casus qui usum impediunt damno sunt
 conductoris: neque eo minus locator jus habebit ad pecuniam
 promissam, quia ipse facultatem utendi tradidit, quæ eo tem-
 pore tantum valebat; quanquam & legibus & pactis immu-
 tari id potest. Si tamen locator, cum conductor primus re
 uti impeditus esset, alii eam locaverit, quicquid consecutus
 inde fuerit rependet primo conductori, ne ex re aliena fiat
 locupletior.

XIX. Et quod de venditione supra diximus, pluris rem vendi
 minorisve emi posse, si in gratiam alterius vendatur ematurve
 alias non vendenda aut emenda, idem & de re aut opera
 locata conductave intelligendum est. Quod si una opera pluribus
 utilis esse possit, ut itineris susceptio, & locator pluribus se in
 soli-

GROTII NOTÆ.

Diuturnius est nummi pretium]
 Publica ac perpetua æstimatio. d.
 l. 1. de contr. emt.

GRONOVII NOTÆ.

Ut mensura] Ut eo alia res æsti-
 mentur.

Minime fluctatur] Ut semper idem
 sit, minimumque habeat varieta-
 tis.

Nunc plus] Ubi copiosæ res sunt.
 Minus] Ubi raræ.

XVIII. Res domino] Quod
 tantum est traditumque, si inte-
 reat, non is, qui dominus fuit, sed

qui est in præsens, damnnum sentit.
 Eo tempore] Quam conduceba-
 tur.

Alii eam locaverit] Ita si primus
 conductor contractum servare &
 præstare paratus sit, quod inter
 ipsum & dominum convenit.

XIX. In gratiam alterius] Non
 quod venalem habeat aut ea indi-
 geat, sed ut petenti aut alienare
 coacto commodet aut gratificetur.

Locator pluribus] Cum complu-
 ribus ita convenerit, ut singuli
 omnem sumtum præsent, quasi
 solo in uniuscujusque negotio occu-
 petur.

solidum singulis obstrinxerit, poterit de singulis mercedem pacisci quam ab uno exigeret, ubi lex non obstat: quia quod illa opera secundo quoque utilis est, extrinsecum est contractui qui cum primo est initus, neque respectu primi quicquam minuit de aestimatione.

XX. 1. Circa mutuum quæri solet, quo jure vetitæ sint usuræ? & quanquam jure naturali veritas esse receptor est sententia, contrarium tamen sentit Abulensis. Neque vero videntur argumenta, quæ in alteram adferuntur partem, talia esse ut assensum extorqueant. Nam quod de mutuo dicitur gratuitum esse, * tantundem & de commodato dici potest: cum tamen pro usu rei pretium exigere illicitum non sit, sed efficiat ut contractus in aliud nomen transeat. Nec magis urget quod suapte natura sterilis est pecunia. Nam & domos & res alias natura infœcundas * hominum industria fructuosas fecit. Illud speciosius, quod hic res pro re reddatur, usus autem rei a re distingui non possit, cum in abusu consistat, ac proinde pro eo nihil debeat exigi.

2. Sed notandum est, cum rerum, quæ usu pereunt, aut in alterius dominium transeunt, ususfructus senatusconsulto introductus dicitur, non tamen effectum ut proprius ususfructus esset, de voce ususfructus agi, quæ certe secundum suam proprietatem tali juri non congruit; non tamen sequi inde jus tale nihil

In cap. 25.
Muttoni
qu. 171.
et 172.

L. 11. D.
de usufr.
cap. 101.
q. usu consu.

GROTII NOTÆ.

Tantundem & de commodato dici potest] Valde enim affinia commodatum & mutuum, ut locatio & sceneratio, in l. unica. C. Theod. quod jussu est: pecuniam commodat Justinianus edidit mutuum dat. Nummos autem scenore sumptos, conductos dixit Horatius lib. 1, sat. 2. ubi scholiastes merces, usura.

Hominum industria fructuosas fecit] Nec enim debet sterilis esse pecunia. l. quid ergo. §. usuras. D. de contrar. & util. act. utelæ. l. debitor. D. de usuris.

GRONOVII NOTÆ.

XX. 1. Receptor est] Nullo jure sunt vetitæ, si modestæ sunt & civiles, nisi forte canonico, ex errore & mala interpretatione vocabulato, quasi usuræ non sint, nisi immanes, mergentes, trucidantes. Atqui tam sunt uncix, sextantes, quadrantes usuræ quam centesima,

In aliud nomen] Ex commodato fiat conductum.

Sterilis est] Nihil non sterile, quod tibi sterile esse volueris: ut contra nihil non fructuosum, quod cultura exercere, ut fructum ferat, volueris. Salmat. de usur. cap. 8. p. 198.

Res pro re] Ut pecunia pro pecunia, oleum pro oleo, vinum pro vino.

A re distingui] Non possit considerari tanquam aliquid fructificans, fructum debens.

In abusu] Quia quod mutuum sumo, id sumo, ut consumam.

Debeat exigi] Qui hoc obiciunt, ludunt in vocibus, Usus & Abusus. Quasi vero mutuum tantum sumatur, ut consumatur, & non potius, ut aliquid eo fructuosum comparetur, ut domus, ager, merx cum lucro vendenda, quævis alia res utilis. Salm. de usur. c. 8. p. 195.

2. Ususfructus sc.] §. 2. Inst. de usufr.

nihil esse, aut non æstimabile, cum contra certum sit, siquis proprietario tale jus cedat, pecuniam posse exigi eo nomine. Sic & jus illud non nisi post tempus certum reddendi pecuniam aut vinum, est aliquid æstimabile: minus enim solvit qui tempore minus solvit. Atque ideo * *ἐν ἀρχῆσιν* usus pecuniæ cum fructibus prædii compensatur. Quæ vero a Catone, Cicerone, Plutarcho, * & aliis contra usuras dicuntur, ea respiciunt non tam quod intrinsecum ei est, quam quod plerumque ei adest, eamque consequitur.

3. Sed quicquid hac de re sentire libeat, sufficere nobis debet lex a Deo Hebræis data, quæ vetat Hebræos Hebræis pecuniam dare scœnori. Est enim hujus legis materia, si non necessaria, certe * honesta moraliter, unde & aliis maxime moralibus annumeratur Psalmo, qui apud Hebræos est decimus quintus, apud Latinos * decimus quartus, & apud Ezechielem capite decimo octavo, quæ autem hujus generis sunt Christianos quoque obligant, quippe vocatos ad majora virtutum specimina; & quæ tunc officia homini Hebræo aut alioqui circumciso (nam hujus cum Hebræo par causa erat) præstari jubenentur, ea nunc præstanda sunt homini cuivis, * omni populorum discrimine per Evangelium sublato, latiusque extento proximi intellectu: quod

GROTII NOTÆ.

Ἐν ἀρχῆσιν] I. cum debitor. D. in quibus causis pignus. l. ea pactione. C. de usuris.

Et alius] Ut Appiano in civilibus.

Honestæ moraliter] Hebræi censent voce נטן significari usuram in pecunia: voce ערברר in quavis specie. Hieronymus ad xvii. Ezechielis: Putant quidam usuram tenentem esse in pecunia: quod providens scriptura divina, omnis rei aufert superabundantiam, ut plus non capias quam ledisti.

Decimus quartus] Et Pl. cxi. *χρηστὸς ἀνὴρ ὁ οὐκ ἐπιχειρεῖ ἐν ἑσθλῶν* Vir bonus est, qui alterius miseretur, eique pecuniam dat mutuam,

Omni populorum discrimine per Evangelium sublato] Christianos Arnobius libro iv. ait esse communiatores rei, & cum omnibus quos solidet germanitatis necessitudine copulatio. Alibi: qui omnes homines pro fratribus diligunt.

GRONOVII NOTÆ.

Proprietario] Ei qui dominus est rei, cujus alius usufructum habet.

Minus enim] Ut plus petit, qui ante tempus petit. §. 33. Inst. de action.

Ἀρχῆσιν] Pignore ita dato, ut donec pecunia credita solvatur, eo creditor utatur fruatur vicem usurarum, i. num. 3.

Catone] Fœneratorem esse peiorum fure, de re rust. pr.

Cicerone] Paradox. 6.

Plutarcho] In vita Catonis.

Respiciunt] Graves, immodicas, sanguinolentas.

3. *Vetat Hebræos*] Immo fuit hæc lex civilis, quam ea ferret respublica, constans ex hominibus æquatorum patrimoniorum per sortes agri unicuique concessas. Itaque Hebræos alienigenis scœnerari licuit, Deuter. 15. 6. quod non permisisset Deus; si scœnus per sese injustum esset. Sed & proprie lex hæc ad illos pertinet, qui propter egestatem mutuum petunt, non qui sui commodi & lucri causa. Vide Salmas. de usur. cap. 20. & 21. p. 618. & de scœn. trapez. pag. 203. & 210.

Alioqui circumciso] Prosclyto.

Plus

quod præter cætera ostendit insignis Christi de homine Samaritana apologus. Itaque Lactantius de officiis tractans hominis Christiani: *Non dabit, inquit, in usuras pecuniam, hoc est enim de alienis malis lucra captare.* Ambrosius: *Subvenire non habenti de officiis humanitatis est; duritia autem * plus extorquere quam dederis.* I I I, c. 2. Ipse Cæsar Augustus notavit aliquos, quod pecunias levioribus usuris mutuati, graviore scœnore collocassent.

XXI. Observandum tamen est, esse quædam * quæ ad usuræ speciem accedant, ac vulgo usuræ esse videantur, cum tamen pacta sint generis alterius: ut de repensando damno, quod facit qui pecuniam dat mutuam, eo quod diu pecunia careat: item de lucro ob mutui dationem cessante, deducto scilicet incerto spei, & labore qui subeundus fuerat. Sic etiam pro impensis ejus qui multis dat mutuam pecuniam, & in hoc paratam habet: & pro periculo amittendæ fortis, ubi idonee non cavetur, si quid exigitur, usura vere non est. Demosthenes oratione in Pantænetum cum, qui quod ex mercatura aut honesta opera quæsitivæ * sub modico lucello elocat, partim ut suum servet, partim

GROTII NOTÆ.

Plus extorquere quam dederis] Cyprianus de lapsis gravia peccata enumerans, addit usuris multiplicandis scœnus augere. Chrysofostomus de jejuniis v. *καὶ τὸ ὑπερβίβωσι βλάπτει μὴ διατίσῃς τὸ ἀργύριον οὐ ἐπὶ τόκῳ, ὑπεβίβωσι; ἀσπίρησον βίβωσι σωμαλαζυμάταις χρεοῦρα.* Si jejunas, vide ne pecuniam tuam colles scœnori. jejunas? rumpe violentorum peccatorum cautiones. Idem in caput ultimum I ad Corinthios, pecuniam scœnore partam non magis si in eleemosynam detur Deo acceptam esse ait, quam si detur ex quaestu meretricio. Augustinus epist. LIV. *quid dicam de usuris, quas etiam ipsa leges & judices reddi jubent.* Ita crudelior est, qui subtrahit aliquid vel eripit diviti, quam qui trucidat pauperem scœnore? Maximus homilia III. de quadragesima: *recte frater frequentabis ecclesiam, si greges tuos lethalibus laqueis avida illa non implicet & involvat usura.* His adde Basilium in sermones Domini in monte, & quæ ex conciliis sanctisque scriptoribus collegit Gratianus causa XIV, quæst. III. & IV.

Quæ ad usuræ speciem accedant] Et si cum juris Romani consultis loqui

volumus, scœnus odiosum nomen est, usura non item. *Usura non propter lucrum petentium, sed propter moram solventium insignantur.* I. cum quidam. D. de usuris. Cujacius in paratitulo de nautico scœnore: *Scœnus est quod præter sortem accedit lucra causa: usura quod accedit ne in damno versetur creditor.* Sed quia plerique etiam usurarum abusi sunt nomine, coepit & hoc in sequiorem sumi partem: in bonum autem sensum substitui vox ejus quod interest.

Sub modico lucello] Procopius Goth. III. in laudibus Germani, qui Justiniano propinquus: *χρηματίζοντες δὲ ἐπιμύθοις ἕπαισι δὲ ἐδωκενὸς μετὰ δὲ τὸ τόκον ἔδωκε λόγῳ κερκομιμύθου ὡς αὐτῶν πῶποτα.* pecunias omnibus opus habentibus magnas dabat utendas, usuram autem, quæ quidem talis dici moveretur, nunquam ab ipsis sumebat.

GRONOVII NOTÆ.

Notavit aliquos] Non de vulgo, sed equites Romanos, quibus hoc sordidum putavit: nec ob scœnus, sed ob tale scœnus.

XXI. *Incerto spei*] Ut Justin. 38, 1. *incertum belli timens.* I. 20. C. *mand. incertum litis.* Freher. I. Parex. 2.

partim ut gratum faciat alteri, negat fœneratorum odio prægravandum.

XXII. Leges vero humanæ quæ concedunt aliquid stipulari pro usu pecuniæ, aut rei alterius, ut apud Hollandos jam pridem concessum est aliis quidem * octo nummos in centum, mercatoribus autem duodecim pro usu annali exigere, siquidem vere stant intra compensationem ejus quod abest, aut abesse potest, non pugnant cum naturali aut divino jure: sin eum modum excedunt, * impunitatem præstare possunt, jus dare non possunt.

XXIII. Contractus avertendi periculi, quem * asssecurationem vocant, omnino nullus erit si contrahentium alter rem de qua agitur aut salvam quo destinabatur pervenisse, aut periisse sciverit: non tantum ob paritatem quam exigit contractuum permutatoriorum natura, sed quia propria materia hujus contractus est damnum sub ratione incerti. Periculi autem hujus pretium ex communi æstimatione petendum est.

XXIV. 1. * In societate negotiatoria, ubi confertur pecunia cum pecunia, si pecuniæ æquales sint, æquales esse etiam oportet partes in damno & lucro; sin inæquales fuerint, partes quoque fient pro rata: quod Aristoteles sine octavi Nicomachiorum sic extulit: *ὃν χρημάτων κριτικῆς πλείω λαμβάνουσιν οἱ συμβαλλόμενοι πλείω.* Atque idem habebit locum si operæ aut æquales aut inæquales conferantur. Sed & opera cum pecunia, aut cum pecunia & cum opera conferri potest, ut dici solet.

Par pari datum hostimentum est opera pro pecunia.

2. Sed hæc collatio non uno modo fit: nam aut opera confertur cum solo pecuniæ usu, quo casu fors domino perit, & si salva

GROTII NOTÆ.

Octo nummos in centum] Idem in Imperio constitutum.

Impunitatem præstare possunt] Ideo permissas ante se ultras ad normam æquiorum reducere Justinianus sui officii censuit: novellis xxxii. xxxiii. xxxiv.

Asssecurationem] Id damnum in se suscipere dixit Suetonius Claudio. Sic Cicero pecuniæ publicæ prædes accepit, ut populo cautum esset sine vecturæ periculo, epistola xii. 17.

In societate] Exemplum societatis habes in delphinis apud Plinium lib. ix. c. 8. & in pinna ac pinnotere ix. 40. meminit & Cicero de finibus.

GRONOVII NOTÆ.

XXIII. *Contrahentium alter*] Is qui simulat se periculum, quod nullum est, subire, & pretium pro eo paciscitur.

Aut periisse] Qui fingit sese ut futurum metuere, quod jam evenit; tamen evitari posset, ut spe lucrif alium illiciat in damnum certum.

XXIV. 1. *Confertur pecunia*] Ubi ambo, vel omnes contrahentes pecuniam contribuant.

Opera] Artis, vel laboris adminicula.

2. *Opera confertur*] Ut cum alius operam, alius pecuniam præbeat, non tamen communis fiat pecunia, sed pecuniæ simul operæque fructus.

Perit] Id quod collatum est.

salva est, domino salva est: aut opera confertur cum ipso domino pecuniæ, quo casu qui operam impendit particeps sit sortis. In prima specie comparatur cum opera non fors sed periculum amittendæ sortis, & lucrum quod probabiliter ex ea sperari poterat. In altera operæ pretium habetur quasi sorti adjectum, & pro eo quod valet in ipsa sorte partem habet qui operam præstat. Quod de opera diximus, idem & de labore ac periculo navigationis & similibus intelligi debet.

3. Ut autem sociorum aliquis lucri sit particeps, immunis damni, est quidem præter naturam societatis; potest tamen ita conveniri sine injuria: fiet enim mixtus contractus ex societate & ex contractu averſi periculi, in quo ita servabitur æqualitas, si tanto plus lucri ferat quam alioqui laturus fuerat qui in se damnum recepit. Ut autem quis damnum sentiat sine lucro, ideo admittendum non est, quia ita naturalis est societati utilitatum communitio, ut sine ea nequeat societas consistere. Quod autem dictum est a Jurisconsulto a non expressis partibus æquales intelligi, ita demum pro vero habendum est, si quæ conferuntur sint æqualia. In societate autem universorum bonorum non id quod hinc aut illinc obvenit, sed quod probabiliter sperari poterat, comparandum est.

XXV. In societate navali adversus piratas utilitatis communis est ipsa defensio, interdum & præda. Solent autem æstimari naves, & quæ in navi sunt, atque ex his summa confici, ut damna quæ eveniunt, in quibus sunt & vulneratorum impendia, ferantur a dominis navium & mercium * pro parte quam habent in ea summa. Et hæc quidem, quæ diximus hæctenus, ipsi juri naturæ sunt consentanea.

XXVI. 1. Nec in his jure gentium voluntario quicquam mutatum apparet: uno excepto, quod inæqualitas rerum in quam

Navarr. 17.
num. 259.
Covarr. 111.
Var. cap. 2.
Less. lib. 11.
2. 25. du. 3.

Angules
verb. Societas 1. §. 7.
Sylv. verba Societas. 1.
q. 2.

Navarr. 17.
n. 255.

Covarr. &
Less. d. locum
Livius

lib. xxxix.
Arist. 111.
Polit. c. 6.

a L. Simon.
D. pro sociis.

GROTII NOTÆ.

Pro parte quam habent in ea summa] Vide simile in l. Wisigothorum libro v, tit. v. c. 5.

GRONOVII NOTÆ.

Comparatur cum opera] Existit æqualitas collationis, dum alter sociorum laborat & exercitus est, alter pecuniam suam in periculum mittit, cessatque ex eo lucrari, quod alioqui potuisset.

Opera pretium] Tanti æstimatur labor operantis, quanti fors ab altero contributa.

De labore ac periculo] Et hæc conferri cum pecunia posse.

3. Averſi periculi] Affeclionis. Plus lucri] Immo aliquando, etsi non plus ferat: potest enim ob certam spem lucri, diffidente altero, ut eum inducat, omnem metum in se recepisse. num. 26.

XXV. In societate navali] Ammiralitate. i. num. 4.

Vulneratorum] Sauciorum curandorum.

XXVI. 1. Inæqualitas rerum] Si consenserunt socii res inæquales conferre, ubi nec dolus adhibitus est, & si quid in altera re incommodi erat, simpliciter confessus est, qui eam contulit, eas haberi pro æqualibus.

Natur-

quam consensum est, ubi nec mendacium intercessit, nec ejus quod dictum oportuit reticentia, in actionibus exterioribus pro æqualitate habetur: ita ut quomodo jure civili ante constitutionem Diocletiani, actio in foro nulla dabatur adversus talem inæqualitatem, ita nec inter eos qui jure gentium solo sociantur exactio aut coactio sit eo nomine. Hoc enim est quod ait

L. 16. §. 4. Pomponius, in pretio venditionis & emtionis naturaliter licere se mutuo circumvenire: ubi licere est non quidem fas esse, L. de minor. L. 22. §. f. sed ita permitti ut nullum contra proditum sit remedium in eum qui se pacto velit defendere.

2. * Naturaliter autem eo in loco, ut & alibi interdum, positum est pro eo quod recepti passim moris est: quomodo apud Apostolum Paulum ipsa natura docere dicitur viro turpe esse comam alere, cum tamen id neque repugnet naturæ, & multos apud populos usitatum sit. Sic idolorum cultores, non autem quosvis homines φύσις μαλακίαις, id est, natura vanos appellat scriptor libri Sapientiæ, & τέκνα φύσις ἄγνης Paulus Apostolus, non tam ex sua quam ex Romanorum, apud quos tum vivebat, persona loquens. Euenus poëta vetus:

1 Corinth.
XI, 14.

XIII, I.

Ephes. II,
3.

Φημί πολυχρόνιον μελέτιν ἔμμεναι, φίλε, καὶ δὴ
ταύτῃ ἀνθρώποις τελευτῶσαν φύσιν εἶναι.
Quod meditare diu durabile fiet, amice,
Atque id naturam credo mortalibus esse.

L. III. Eiusdem sensus dictum vetus apud Galenum extat: ἐπίτησι φύσεις πρὸ ἔθου, consuetudo adscititia est natura. Apud Thucydidem simili notione dicitur ἡ νόμων κρητήσοισι ἢ ἀνθρωπεία φύσις, humana natura legum victrix. Sic περιστοιχίαι dicunt Græci tum virtutes tum vitia postquam altas radices egerunt.

Apud

GROTII NOTÆ.

Naturaliter autem eo in loco] Sic Gellius lib. IX, c. 10. de actu conjugali: rem natura lege operiendam.

GRONOVII NOTÆ.

Constitutionem Diocletiani] L. 3. C. pro socio.

Exactio vel coactio] Diversos populos, vel principes inde injuriam sibi factam dicere posse, aut jus belli habere.

In pretio venditionis] More quotidiano evenire, & vix aliter fieri posse in tam brevi confinio æqui & iniqui, ut pars altera paulo plus ferat, & id patiendum statuisse jura, ne insanum in modum lites creant.

Nullum contra proditum] Non

habeat actionem adversus eum, a quo se circumventum putat, nisi dimidio amplius.

2. Natura docere] Consuetudo illarum gentium, quæ quasi transit in naturam.

Quam ex Romanorum] Quia scilicet epistola ad Ephesios creditur data Romæ & missa Ephesum per Tychicum, ut in fine illius adscriptum est. Vellem autem eo loco hic usus non esset, quem omnes sani theologo accipiunt, de natura corrupta per peccatum primorum parentum in omnes posteros propagatum: Virebamus quasi nati ad iram Dei provocandam.

Meditare] Exercebis, agitabique sepe ac diu.

Περυστοιχίαι] In naturam redacta.

Apud Diodorum vero Siculum legimus: τῆς φύσεως κατὰ τῆς ἀνάγκης ἠρωμένης. cum necessitas naturam, id est, robur animi vinceret. Sic Pomponius Jurisconsultus cum dixisset jus Romanum non pari eundem in paganis & testato & intestato decedere, addidit earum rerum naturaliter inter se pugnam esse, cum tamen ea regula e solis Romanorum moribus pendeat, neque apud alios populos locum habeat, ac ne apud ipsos quidem Romanos * in militum testamento.

L. jus nostrum.
D. de R. L.

3. Evidens autem fuit utilitas ejus quod dixi juris introducendi, ad præcidendas controversias infinitas, & ob incerta rerum pretia inter eos, qui communem judicem non habent inexplicabiles, quæ vitari non poterant si ob inæqualitatem a pactis discedere licuisset. Hæc est emtionis atque venditionis substantia (ajunt Imperatores, substantiæ nomine morem perpetuum significantes) quod emtor viliori comparandi, venditor cariore distrahendi votum gerentes ad hunc contractum accedant, vixque * post multas contentiones, paulatim venditore de eo quod petierat detrahente, emtore autem huic quod obtulerat addente, ad certum consentiant pretium. Seneca ait hoc jus respiciens: Quid interest quanti sint, cum de pretio inter ementem & vendentem convenerit? Nihil venditori debet qui bene emit. Andronicus Rhodius sensu eodem: τὸ ἴδ' ἐν ταῖς ἐκαστοῖς συναλλαγμασι κέρδιον ἔτε ἀδικον ἔστι, ἔτε εὐδαιμοντα, τῶν ἴδ' ἀδικον ἔδωκεν ὁ νόμος. Lucrum, quod voluntate contrahentium percipitur, nec injustum est, nec corrigitur. Ejus enim rei licentiam lex concessit.

L. Si voluntate. C. de rescind. vend.

L. vi, de benef. 15.

Nic. v. 5.

4. Is, quem indicavi paulo ante, scriptor vitæ Isidori, minoris justo emere, aut plus vendere, vocat ἀδικίαν κατὰ τὴν νόμον ἀφαιρούμεν, τὸ δ' ἀδικον ἀνομιαν καλεῖται. injuriam * a lege quidem permissam, sed quæ re ipsa justum pervertat.

GROTII NOTÆ.

In militum testamento] Imo & in paganorum testamentis sæpe, ubi inofficiosi querela instituitur. l. mater. l. nam etli. l. circa. D. de inoff. testament. addita l. cum duobus. C. eodem titulo.

Post multas contentiones] Festus: Casiones dicti videntur a cunctatione, quod in emendis vendendisque mercibus tarde perveniant ad iusti pretii finem, itaque apud antiquos prima syllaba per U litteram scribatur. Quintilianus declamatione pro civibus: diu cocionatus est.

A lege quidem permissam] Sic

Andronicus Rhodius ad V. Nicomachiorum c. 5. in fine: τῶν γὰρ ἀδικον ἔδωκεν ὁ νόμος. harum enim rerum licentiam lex dedit.

GRONOVII NOTÆ.

In paganis] Non militantibus. Sueton. Galb. 19.

Naturaliter] Ex natura rerum, quam lex & mos iis imposuit.

3. Qui communem judicem] Qui diversis imperiis sunt subiecti.

Votum gerentes] Sperantes cupieutesque ambo cum lucro emtor acquirere, venditor alienare.

Qui bene emit] Vili. Suet. Jul. 50. Martial. 8, 10.

CAPUT XIII.

De jurejurando.

I. Jurisjurandi quanta vis sit etiam ex paganorum opinione. II. Animum deliberatum requiri, nempe ut quis jurare voluerit. III. Verba jurantis obligare in sensu quo ea creditur accepisse cui juratum est. IV. Juramentum dolo elicitum quando obliget. V. Juramenti verba non extendenda ultra receptum loquendi morem. VI. Juramentum non obligare de re illicita factum, VII. Aut quod impediatur majus bonum morale, VIII. Aut si factum sit impossibile: IX. Quid si impossibile sit ad tempus? X. Jurari Deo nominato, & quo sensu. XI. Sed & nominatis rebus aliis, cum respectu ad Deum. XII. Juramentum esse etiam si per falsos Deos juretur. XIII. Effectus jurisjurandi: inde obligatio ex jurejurando duplex tempore jurisjurandi, & postea: quod distincte explicatur.	XIV. Quando ex jurejurando jus queratur homini & Deo, quando Deo tantum. XV. Refellitur sententia statuens eum, qui pirata aut tyranno juravit, Deo non teneri. XVI. Qui perfido juravit, an implere debeat, distinctione explicatur. XVII. Cum Deo soli quis obligatus fuit, heredem ejus ad nihil teneri. XVIII. Perjurum non esse, quia non implet nolenti impleri; aut sublata qualitate ejus, cui sub illa qualitate juratum est. XIX. Quando irritum sit, quod contra juramentum fit. XX. Superiorum actus quid possit circa id, quod subditus juraverit, aut quod subdito juratum est, cum distinctionibus exponitur. XXI. Monita Christi de non jurando ad quale juramentum proprie pertineant. XXII. Quae fides injurata juramenti vim ex more habeat.

I. 1. **A** pud omnes populos & ab omni ævo circa pollicitationes, promissa & contractus, maxima semper vis fuit jurisjurandi. Nam ut Sophocles ait Hippodamia:

Mens

GRONOVII NOTÆ.
I. L. **C**irca pollicitationes] Cap. II. num. 14. Circa pollicita-

tionis, promissa, & contractus, id est, ad ea omnia firmanda & corroboranda,

84

*Mens excitari jurejurando solet,
Ut bina diligenter evitet mala,
Culpari amicis, & Deos offendere.*

Nullum vinculum, inquit Cicero, ad adstringendam fidem majores Off. III. nostri jurejurando actius esse voluerunt.

2. Hinc gravis pœna perjuris imminere nunquam non credita: ut Hesiodus dixit de juramento:

Clades mortalibus unde

Adveniunt, quoties fallaci pectore jurant.

* Ita ut posteritas etiam majorum delicta lueret, quod non nisi de gravissimis criminibus creditum, & sine facto voluntas quoque pœnam in se acceferet: quorum utrumque Herodotus *Lib. V. M.* confirmat narratione de Glauco Epicydide, qui deliberaverat tantum, an juratam de deposito fidem falleret: ubi hoc carmen Pythiæ adfert idem Herodotus:

At juramento quedam est sine nomine proles

Trunca manus & trunca pedes: tamen impete magno

Advenit, atque omnem * vastat stirpemque domumque.

Et eandem historiam recitans Juvenalis ita concludit:

Has patitur pœnas peccandi sola voluntas.

3. Bene Cicero: Est jusjurandum affirmatio religiosa; quod *Off. I. III.* autem affirmate quasi Deo teste promiseris, id tenendum est. Quod autem addit: Jam enim non ad iram Deorum, quæ nulla est, sed ad justitiam & fidem pertinet: si iræ nomine perturbationem

GROTII NOTE.

Ita ut posteritas etiam majorum delicta lueret] Vide Servium in excerptis Fuldenibus ad 1. Æneidos.

Vastat stirpemque domumque] Vide Zachariam v, 1. 2. 3. & interpretationem ejus loci Chryostomum de statuis xv.

GRONOVII NOTE.

Culpari amicis] Ne subeat infamiam perfidiæ & perjuri.

2. *Sine facto voluntas*] Ipsum pejurandi propositum, etsi perjuriū secutum non esset, a Deo puniretur.

At juramento] Ἀλλ' ὄρκω πάντες ἔστι δεινόν τε. ἔσθ' ἔστι χείρες οὐδ' ἰσχύς ποδῶν. Melius græce Ἀλλ' ὄρκω, quam latine *At juramento*: primum quia ὄρκω græcum est, juramentum latinum non est. Dein ὄρκω genere masculino aptius representat personam patris quam sacramentum, aut jusjurandum

genere neutro. Significatur autem Horcos instar numinis, quem poete fingunt jurandi veluti exactorem & præsidem; Hesiodus filium facit *E. C. Theog. 231.* Higinus Ætheris & Telluris. Sic etiam Horci subolem dicit hic Pythia, id est, aliquid posterum & consequens: intelligitur nimirum Animadvertio divina.

3. *Affirmatio religiosa*] Pronuntiatio rei alicujus, interposita ad veritatem ejus firmandam religione, seu veneratione divini nominis: unde in libb. vet. religio judicum, religio testium, religio militum, quia judices jurati judicabant, testes jurati testimonium dicebant, milites sacramento rogabantur.

Perturbationem] Affectionem commotionemque animi, quæ judicium impedit ac tenebras offundit oculis mentis, ne verum cernant, ac sæpe compellit ad ea, quorum mox pœnitet.

tionem intelligit, non improbandum est; si qualemcunque nocendi affectum aut voluntatem; minime est recipiendum, ut recte probat Lactantius. Nunc unde vis jurisjurandi oriatur, & quo pertingat, usque videamus.

Lib. de ira Dei;

II. Primum quod de promissis & contractibus diximus, & hic habet locum, ut animus rationis compos & deliberatus requiratur. Quare si quis non putans se jurare verba protulerit jurantia, * ut de Cydippe narratur, locum habere potest quod ei tribuit Ovidius:

* Quae jurat mens est: nil conjuravimus illa.

ex Euripide desumptum qui in Hippolyto dixerat,

Jurata lingua est: * mente juravi nihil.

Sot. l. VIII, q. 1. art. 7. Covarr. ad c. quamvis. part. I. §. 5. Quod si quis volens jurare obligare se noluerit, non eo minus obligatur, quia obligatio a juramento est inseparabilis, & effectus ejus necessarius.

III. I. At si quis deliberato protulerit verba jurantia, animo tamen non jurandi, hunc non obligari sunt qui tradunt, peccare tamen temere jurando. Sed verius est teneti cum vera facere dicta quorum Deum adhibuit testem: nam is actus, qui per se est obligatorius, ex animo deliberato processit. Cui consequens est ut quanquam plerumque verum est illud Tullii; *Quod ex animi tui sententia juraveris, id non facere perjurium est;* quo & illud pertinet quod apud Homerum jurans Ulyssi Calypso ait:

ἀλλὰ τί μὲ νόέω καὶ φράζομαι.

Verum animus quod sentit idem loquar.

2. Id tamen hanc exceptionem habeat, nisi qui jurat sciat, aut probabiliter credat, ab eo quicum negotium est verba aliter accipi: nam dictis ipsis testem adhibens Deum, debet dicta facere

GROTII NOTE.

Ut de Cydippe narratur] Exstat similis narratio in metamorphosis Antonii Liberalis de Ctesylla & Hermochare.

Quae jurat mens est] Ibidem:

Consilium prudensque animi sententia jurat,

Et nisi iudicii vincula nulla valent.

MOX:

Sed si nil dedimus prater sine pectore vocem,
Verba suis frustra viribus orba tenes.

Non ego juravi: legi jurantia verba.

& quae sequuntur,

Mente juravi nihil] Quia de re honesta tacenda, nutricis verba intellexerat Hippolytus, non de adulterio & incestu.

GRONOVII NOTE.

Affectum animi] Decretum puniendi pro merito.

II. *Contractibus diximus*] Cap. 11. num. 5.

De Cydippe] Quae legerat in malo, quod Acontius amator in sinum ejus miserat, inscripta vel incisa haec verba: *Juro me Acontio nupturam.*

III. I. *Ex animi tui sententia*] Formula jurisjurandi proprii. Brisson. lib. 8, de for. p. 711.

ere vera * quomodo putat intelligi. Et hoc est quod idem ait Cicero : Quod ita juratum est, ut mens deferentis conciperet fieri oportere, id servandum est. Apud Tacitum legimus : Tre-
Hist. IV.
 pidis & verba jurisjurandi per varias artes mutantibus, quibus flagitii conscientia increat. Augustinus : Perjuri sunt qui serva-
Epistola CCXXIV.
 tis verbis expectationem eorum quibus juratum est deceperunt. Et * Isidorus : Quacumque arte verborum quis juret, Deus tamen, qui conscientie testis est, ita hoc accipit sicut ille cui juratur intelligit. Atque hoc est quod dicitur * liquido jurare. Id-
App. de bello civil. l. 1.
 eo Metellus recte recusavit jurare in legem Apulejanam; quan-
 quam erant qui dicerent legem ob rogationis vitium esse irri-
 tam, & juramentum in legem ita intelligendum, si lex rite rogata lataque esset.

3. Nam quanquam in promissis aliis facile subintelligitur tacita aliqua conditio quæ promissorem exsolvat, id tamen in juramento admittendum non est : quo pertinet egregius ille

Pan. in c. Clericus de injur. Sil. in verbo Juramentum.

GROTHII NOTÆ.

Quomodo putat intelligi] Augustinus epistola CCXXIV. de illo locutus qui a Punicis castris egressis in castra redierat, inde Romam venerat : ita non attenderunt qui illum Senatui moverunt, quid ipse jurando cogitasset, sed quid ab illo quibus juraverat expectarent. Vide & sequentia. Vide ad hanc rem pulchre dicta concilio Troslemano tomo III. conciliorum editionis Sirmondianæ. Et apud Hincmarum in opusculo de divor-
 tio Lotharii & Tethbergæ ad interrogationem VI. ubi in hanc sententiam recte de Deo dicitur :

*Qui non ut juras, sed ut is juras-
 putavit
 Cui juras, audit : sic es utrique
 reus.*

In professione jurata Hebræorum per Hispaniam : Si non ea intentione perseceris, sicut a nobis me proficiente audita atque intellecta sunt.

Isidorus] Lib. II. de summo bono cap. XXXI, I. citatur causa XXII. quest. v. c. quacumque.

Liquido jurare] Donatus ad illud in Andria :

*Quia si forte opus ad herum jure-
 randum mihi
 Non opposuisse, ut liquido possim.*

Liquido jure, & manifeste : *καρῶν μὴ*

καρῶν μὴ ἵσταν ὀφείτω τὰ πῦρα, ἀλλ' ὡς ἐνὶ δίκῃν ἕξω, ἅλασι καὶ δαδῶν, ait in Alexio Nicetas fraudem Andronici Comneni culpans : Oportuit non quæsitâ locutione verba adulterare, sed ut concepta ea fuerant eloqui. Qui & aibi, de Alexio contra sensum verba captante; *τὸ πῦμασι τῶν τοῦ ἕξω ἕξω :* & *ὡς ἂν μὴ τὰ πῦρα :* ita verbus illis insidebat ut *μυστῶν ἕξω*. Graviter in hanc regulam peccavit aula Arcadiana, quæ effecit ut Chalcedone occideretur is qui Constantinopolim, salute ipsi per jusjurandum promissa, venerat; Sozomenus lib. V. Adde quæ infra cap. XVI, 2.

GRONOVII NOTÆ.

2. Quomodo putat] Quemadmodum accepit ea ille, cui juratur.

Deferentis] Dictantis vel adigentis jusjurandum.

Quis flatus] Qui meminissent se patrasse, de quo jurejurando falso tum temporis ibant sese purgatum.

Liquido jurare] Terent. Andr. 4, 3, 13. l. 18. D. de jurejurando.

Apulejanam] Appuleiam dicendum. L. Appuleji tribuni plebis. Flor. 3, 15.

Ob rogationis vitium] Quis per factionem & tumultum rogata erat epistola. Flor. 3, 15.

VI, 17. ibi
Thom.

locus apostoli ad Hebræos: Deus volens abundantissime hereditibus promissionis ostendere immutabilitatem consilii sui, fidem fecit iurejurando: ut per duas res immutabiles, in quibus fieri non potest ut fallat Deus, (ita recte verti puto illud $\psi\delta\delta\epsilon\alpha\delta\gamma$, sicut aperta locutio vocatur veritas. Dan. VII, 16. VIII, 26. X, 1.) firmum habeamus solatium. Quæ verba ut intelligantur, sciendum est sanctos scriptores de Deo sæpe loqui $\alpha\upsilon\tau\theta\epsilon\omega\tau\omicron\pi\alpha\iota\omega\varsigma$, & magis secundum id quod videtur nobis, quam quod est.

4. Nam Deus vere decreta sua non mutat. Mutare tamen & *Jona IV, 2.* * penitentia duci dicitur, quoties aliter agit quam verba sonare videbantur, nimirum * ob conditionem tacite intellectam, quæ cessat. Jer. XVIII, 8. Exempla videre est Gen. XX, 3. Exod. XXXII, 14. I Reg. XXI, 29. II Reg. XX, 1. Esaiæ XXXVIII, 1. Jonæ III, 5. 11. Quo sensu etiam nos fallere Deus improprie dici potest. Et solet vox $\psi\delta\delta\epsilon\alpha\delta\gamma$, quæ in dicto loco ad Hebræos apparet, significationem habere eventus spem frustrantis, ut videre est tum alibi, tum Levit. VI, 2. Josue XXIV, 27. Esaiæ LVIII, 11. Of. I, 2. * Abac. III, 17. Facillime autem hoc procedit in comminationibus, quia illæ jus nemini conferunt. In promissis interdum, ubi scilicet conditio tacita quædam subest.

5. Ideo duas res Apostolus nominat quæ immutabilitatem notant, promissionem, quia jus dat, & juramentum, quia conditiones tacitas & aliquo modo latentes repellit: ut videre est etiam Psal. LXXXIX, 30. 31. 32. 33. 34. 35. 36. Nam aliud est si quas conditiones ipsi negotii natura aperte indicet. Quo nonnulli

GROTII NOTÆ.

Penitentia duci dicitur] Concilium Toletanum VIII, cap. 2. *Jurare namque Dei est a seipso ordinata nullatenus convellere: penitere vero, eodem ordinata cum voluerit immutare.* Retulit Gratianus in causam XXI, quæst. IV. Explicat vero ut in textu nostro.

Ob conditionem tacite intellectam] Senecam vide naturalium quæstionum II, 37.

Abac. III, 17.] Adde Jobum XLI, 1. Oseam IX, 2.

GRONOVII NOTÆ.

3. $\alpha\upsilon\delta\theta\epsilon\omega\tau\omicron\pi\alpha\iota\omega\varsigma$] Verbis translatis ab humanarum affectionum more.

4. *Aliter quam verba*] Quam prædixerat sese acturum esse. Agit au-

tem aliter, quia verbis licet simpliciter pronuntiatis tacita suberat conditio quæ non extitit.

Fallere] Sinere falli & facere, ut spes expectationesque hominum improbæ sint irritæ: quemadmodum fallere dicitur, in quo se nostra frustratur opinio: si quid secus evenit, aut quis aliter facit, quam nos opinionis errore nobis finximus & persuasimus.

Spem frustrantis] Aliud demonstrantis atque exhibentis, quam homines animis præceperant.

In comminationibus] Ut Deus (si ita licet loqui) dicatur fallere, id est, non irrogare poenam, quam fuerat minatus.

5. *Conditiones tacitas*] Excludit omnem cogitationem contrariam & expressiones verbis non apertis non expressas.

nonnulli referunt id quod legitur Num. XIV, 30. Sed verius est terram promissam jurato dici ipsis, non personis, sed populo, posteris scilicet eorum quibus Deus juraverat, com. 23. Talis autem promissio impleri quovis tempore potest, nec personis certis adstringitur.

IV. 1. Ex his quæ diximus intelligi potest quid sentiendum sit de jurejurando quod dolo elicitum est. Nam si certum est, eum qui juravit aliquid factum * supposuisse quod revera se ita non habeat ac nisi id credidisset non fuisse juraturum, non obligabit juramentum. At si dubium sit, an non etiam sine eo idem fuisset juraturus, standum erit verbis, quia simplicitas quam maxima juramento convenit.

Novarr.
c. 12. n. 13d

2. Atque huc refero jusjurandum, quod Josue & primores populi Israëliti Gabaonitis dederunt. Decepti quidem erant a Gabaonitis, e regione longinqua se venire fingentibus. At non inde sequebatur Josuam & primores, si scissent ex vicinis populis eos esse, non fuisse eis parcituros. Nam quod dixerant Gabaonitis: *fortassis in medio mei habitas, quomodo tecum pacifcerer?* hunc habere sensum potest, ut interrogentur Gabaonita quale pactum desiderent, sociale an deditioonis; aut etiam ut ostendant Hebræi licitum sibi non esse cum quibusdam populis fœdus inire sociale: non etiam ut negent deditibus se vitam relinquere posse. Lex enim divina quæ eos populos interne-

Josue 12d

Deut. xx;
10.

telli-

GROTII NOTE.

Supposuisse quod revera se ita non habeat] Ut Hippolytus, de quo modo diximus. Ad illud Sophoclis in Oedipode Coloneo:

Ἀπίται δ' ἀπίταις
Ἐπίταις ἐπίταις πῶς βαλλήσθαι
Πόνοι ἔχουσιν ἀντίδοτον ἰσθί.
Fraus ad fraudem superaccedens,
Non benefactis, sed atroce solet
Clade rependi.

Sic ait, καὶ αὐτοὶ ἔνομιζον ἐσθλῶς διέδοται αὐτοὶ καὶ ἐπικρίθησαν τῶν ἀσφαλείων ἀπὸ ἀπίταισθαι καὶ ἐσθλῶς ἐπιπλάκωτες, οἱ εὐκταὶ ἐν ἀργαταί μασσασθαι τῶν τοῦ δὲ καὶ τῶ.

Ἡ γὰρ ὁσὶ ἐμῶσθαι ἢ ἴσθαι ἀπὸ μολῶ.

Καὶ ἐκείνη, ἢ ἀπὸ μολῶσθαι ὁμοί.

Putant Thebani se suscepto Oedipodi promississe incolunitatem, causa ab ipso data, quem non ante didicissent piaculo eum domestico teneri. Tale & illud:

Jurata lingua est, mente juravi nihil,
Namque & Hippolytus deceptus juraverat.

Ex legis alterius comparatione] Imo & ex causa legi de intereccionem addita. Exodi xxiv, 33. Deut. vii, 4. cessat enim ea causa in illis qui precepta filiorum Nox suscipiunt, & tributa pendunt. Ita Maimonides, & Samson Mi-cosi, & Moses de Kotzi, in precepto jubente xv. & cxviii.

GRONOVII NOTE.

Non personis, sed populo] Non singulis, qui tum vivebant, sed corpori, quod idem est superstitis subole, etli singuli isti omnes sint mortui. i. cap. 9. n. 3.

IV. 1. Sine eo] Si id factum fuisset ignorasset aut non credidisset.

2. Sociale an deditioonis] Juris æqui an quo in ditionem Hebræorum venirent.

telligenda, ut locum haberet nisi si qui moniti statim facerent imperata. Quod inter alia probat historia Rahabæ, * cui bene merita parcirum est; & Solomonis, qui Cananæorum reliquias sub imperium ac tributum accepit.

I Reg. IX,
21.

XI, 19, 20.

3. Atque huc pertinet quod in Josuæ libro dicitur, nullam fuisse civitatem ex populis septem quæ pacem fecerit; obduratos enim ne gratia illis fieret. Quare cum credibile esset, si rem ipsam Gabaonitæ indicassent, quod præ metu non fecerunt, tamen vitam salvam sub parendi conditione impetratos fuisse, valuit jusjurandum, adeo quidem, ut & de eo violato postea pœnæ sumptæ sint gravissimæ Deo auctore. * Ambrosius hanc tractans historiam: Josue tamen pacem quam dederat revocandam non censuit, quia firmata erat sacramenti religione, ne, dum alienam perfidiam arguit, suam fidem solveret. Nihilominus doli sui pœnam aliquam sustinuerunt Gabaonitæ, jam sua deditione subditi facti Hebræorum. Addicti enim sunt * personali cuidam servituti, cum si egissent aperte potuissent ad tributariam conditionem recipi.

II Samuel.
XXI, 6.

De off. II,
6, 14.

V. Non tamen ultra receptum loquendi morem extendenda est juramenti significatio. Ideo perjuri non erant qui cum jurassent non duros se in matrimonium filias Benjaminitis, raptas cum raptoribus vivere permiserunt. * Aliud enim est dare, aliud amissum non repetere. Ambrosius de hoc facto: *Quæ indulgentia congruo intemperantiæ supplicio non videtur vacare, quando illis hoc solum permissum est ut rapta inirent conjugia, non connubii sacramento.* Non dissimile est quod Achæi, Romanis quædam non probantibus quæ ab ipsis facta & jurejurando firmata

GROTII NOTÆ.

Cui ob bene merita parcirum est] Et Gazere habitantium in historia Josuæ XVI, 10. Gergesatos ad Christi usque tempora superstites fuisse ex euangelio apparet Matth. VIII, 28. nam hi ab initio se dederant, ideo omittuntur in hostium enumeratione. Deut. XX, 17. Jos. IX, 1.

Ambrosius] De officiis III, c. 10.

Personali cuidam servituti] Ut Brutiani olim a Romanis. Gellius 3, 3. Festus verbo Brutiani.

Aliud est dare, aliud amissum non repetere] Οὐκ ἀστραπομύθως, ἔτε κακῶς ἵστωρ, ait in hac historia Josephus, Nec hortabantur Israëlita, nec prohibebant. Seneca Excerptorum VI, 2. Lex cum tenet qui jurat exilem, non qui patiatur jurari. Symmachus: *Inanem meum divino animo cur tentat*

incutere, si quis asserit conscientiam vas habere præbentium, nisi detrahentium subterit: ut invidiam.

GRONOVII NOTÆ.

3. Gratia illis fieret] Excidii vel internecionis.

Ad tributariam conditionem] Ita in societatem suscipi, ut Hebræorum vectigales vel stipendiarii essent.

V. Ultra receptum loquendi] Verba jurisjurandi strictè accipienda, ut non dilates aut amplius accipias interpretando, sed hoc tantum, quod vulgo sic dicitur.

Benjaminitis] Judic. 21, 7.

Quæ indulgentia] Per quam indulgentiam non erant sine aliqua pœna lascivix in Levitæ uxorem exercitæ: ea pœna erat invidia & infamia raptus.

firmata erant, rogarunt ut ipsi Romani quæ viderentur muta- *Liviuslib. 4*
rent, nec Achæos religione obstringerent irrita ea quæ jureju- *XXXIX.*
rando sanxissent faciendi.

VI. Ut valeat juramentum, * oportet obligatio sit licita. Quare nullas vires habebit jurata promissio de re illicita, aut naturaliter, aut divina interdictione, aut etiam humana, de qua mox agemus. Bene * Philo judæus: ἴστω ἡ πᾶσι ἐναργίως ἀδίκια θράν, ὅλα δὲ ὁρακῆσθαι μὲν εἰ, τὴν ἡ πολλῆς φυλακῆς καὶ ἐπιμελείας ἀξίον ὄρον ἀνατρεπέει, ὃ τὰ κατὰ καὶ δίκαια ἐπιπροσφύζει. ἐπισημαίνεται γὰρ ἰσχυρῶς ἰσχυρῶς, ἐν δὲ δέοντι γινόμεναι ὄρεσι, οἷς πλὴν βέλλον ἢ ἡσυχάζουσα πρᾶξις ἀδύνατος. ἀπεχόμεθα ἐν δὲ ἀδίκως πρᾶξιν ποτινάσθαι τὸ θεῖον ἵνα μεταδοῦν τὴν δυνάμει αὐτῶν συγγνώμης ἐφ' οἷς ἀβελτίαι χροστίδων ἀμυστ. διπλάσια γὰρ αἰρεῖσθαι κενεῖ, δυνάμει τῶν ἡμῶν αὐτῶν ἀπιφορῆσθαι, μακρὰ καὶ φρενοβλάβεια δυσίαται. Sciat quisquis ob juramentum injusti aliquid molitur agere, non se jurisjurandi observantem fore, sed potius everforem jurisjurandi, quod magna cura ac religione dignum est, & quo honesta ac recta sanciri solent. Addit enim culpam culpæ, juramento non recte facto, & quo abstinere satius fuerat actum illegitimum. Quare ab injusta actione abstinens Deum veneretur, ut quæ ipsi est maxime propria, misericordiam ei impetiat. Nam dupla eligere mala, cum parte altera exonerari possis, insanabilis est furor, & mentis inopia. Exemplum dari potest in *1 Sam. xxv.* Davide, qui Nabali pepercit quem se occisurum juraverat. Cicero simile ponit exemplum in voto Agamemnonis, Dio- *Lib. II.* nyfius Halicarnassensis in conjuratione decemvirorum de republica occupanda. Seneca :

Præstare fateor posse me tacitam fidem,

Si scelere careat: interim scelus est fides.

Ubi interim valet interdum. Ambrosius: est enim contra of- *Off. I, c. ult.*
ficium nonnunquam solvere promissum, juramentum custodire.

* Augu-

GROTII NOTÆ.

Oportet obligatio sit licita] Tractat hoc bene Ambrosius de offic. I. & alii relati in causâ XXI. quætionem IV. Pertinet huc canon VII. concilii Hilerdensis relati in tomum III. conciliorum Gallix; & in Hincmari opusculis non pauca.

Philo] De specialibus legibus.

GRONOVII NOTÆ.

VI. *Ab injusta actione*] Quam ob jusjurandum debet.

Misericordiam ei] Remittat poenam temerarii jurisjurandi.

Cicero simile] 3. de offic. 25.

Dionysius Halicarnassensis] 10. 68.

In conjuratione decemvirorum] Exemplum inutile, nam quod decemviri jurarunt inter sese, erat, ne quis e collegio alteri adversaretur, utque per omnem vitam retinerent imperium, & nemine admisso pari potestate forent &c. lib. 10. 68. Id irritum fuit, non quod ipsos poenituerit, sed quod secessione plebis & exercituum coacti falces deposuerint. lib. 11. 61.

Interim scelus est fides] Interdum promissum sine scelere servari non potest.

* Augustinus : si ad peccatum admittendum fides exhibeatur , mirum est si fides appellatur . Idem docet secunda ad Amphilo- chium Basilius .

VII. 1. Imo etiam si res quæ promittitur non sit illicita , sed * majus bonum morale impediens , sic quoque non valebit jus- jurandum : quia scilicet profectum in bono Deo debemus , ita ut ejus libertatem eripere nobis ipsis non valeamus . Huc perti- net insignis ejus quem dixi Philonis Judæi locus , quem ascri- bere non pigebit : εἰσὶ δὲ οἱ τῶν φύσιν ἀμικλοῖ , καὶ ἀκρίανθησι δι' ὑπερβολῶν μισανθρωπίας γηρονότες , ἢ καὶ ὑπὸ ὀργῆς οἷα ζυλεπῆς δεσποίνης ἐκείνων δέντες , ὅραω τῶν ἀρεσιότητε πισθύνται ἢ ἡτῶν , οἷλλες ἢ φασὶν ὁμογεπέζον ἢ ὁμόροπον ἔξεν ἢ δέινω , ἢ παλιω τὰ δέινω μὴ ῥέξεν ἀφελείαν πωα ἢ περ' ἐκείνω πωα λυψωαδ , καὶ μέχρη πελωπῆς . sunt quidam adeo duro atque infociabili ingenio , sive odio humani generis , sive dura domina iracundia subacti , ut morum feritatem jurejurando obsirment , ut ne hunc habeant mensē aut tecti socium , ne illi bene unquam faciant , ne quid ab eo ad mor- tem usque accipiant . Quod ait jurasse quosdam * ne huic vel illi unquam bene facerent , id Hebræi vocabant נרד הנאר , id est , דחלל ἀφελείας , votum de beneficentia : שבוע להטיב Lev. v. 6 . Hujus formula tradentibus Hebræorum magistris erat קרבן כרל מני מרה דתהנה מני , aut כרבת נהנה ל' מרה דתהנה מני : קרבני מרס דתהנה מני . græce δῶρον , ὃ ἐὰν ἐξ ἐμῶ ἀφελείης , id est , donum Deo di- catum sit , (id enim est קרבן קורבאן) si quid unquam a me boni acceperis .

2. Votum , addita consecrationis pœna , validum plane cense- bant

GROTII NOTÆ.

Augustinus] De bono conjugali c. 4. citatur dicta quæstione . Vide & Gailium de pace publica lib. 1. c. 4. §. 16. & de Albino historiam apud Paulum Warnæfredi lib. 11. c. 26.

Majus bonam morale impediens] Quale Honorii de pace nunquam faci- enda cum Alarico , Zozimo nar- tante . Vide c. inter cætera dictâ jam quæstione , & concilium Hiler- dense in tomo III. conciliorum Gallia canonè 7. Hinemarum quo- que dicto opusculo ad interrogatio- nem XIV. libro de divortio ad inter- rogationem VI. & XIV.

Ne huic vel illi unquam bene facerent] Vide Baba Kama cap. 18. §. 10. & ibi notata a doctissimo Constan- tino .

GRONOVII NOTÆ.

Mirum est si fides] Indigna est fidei nomine .

VII. 1. Profectum in bono] Incre- menta virtutum , vel ut ipsi , quan- tum possumus , studeamus augeri moribus & virtutibus : idque ne faciamus , nullo jurejurando nos possumus obligare .

Hujus formula] Jos. Scaliger elen- cho Triharefii cap. 9. p. 260. Sed rectius Salmasius de fœnore trapez. p. 220.

Donum Deo dicatum] Si quo te juvero , id ἀνάθημα vel Deo dicatum sit , ut si tu eotarīs , sacrilegium committas & puniaris , quia rem Dei arripueris .

2. Votum addita] Quod ita preci- bus iratis vovebatur Deo , ut conse- craretur in pœnam alicujus , ne iste illo frueretur .

bant Hebræorum magistri, pessimi hac in parte juris divini interpretes, etiam si adversus parentes factum esset: quod dicto loco refellit Christus, in cujus verbis *τιμῶν* honorare est benefacere, ut collato Marci loco apparet; & Pauli 1 Tim. v, 3. 17. & Num. xxiii, 11. Sed etiam si adversus alios conceptum sit, recte dicemus non obligare jusjurandum, quia ut diximus profectui adversum est.

Th. 2, 2. 89.
art. 7. & ibi
Cajet. Grat.
c. ult. §. ult.
22. qm. 4.
Soto l. VII,
q. 1. art. 3.
circa 2.

VIII. De impossibilibus dicere nihil attinet: satis enim manifestum est ad omnino impossibile neminem obligari.

IX. De eo vero quod pro tempore aut ex suppositione est impossibile in pendenti esse obligationem, ita ut is qui ex suppositione juravit, operam quam potest dare debeat, ut quod juravit possibile reddat.

X. Forma jusjurandi verbis differt, re convenit. Hunc enim sensum habere debet, ut Deus invocetur, puta hoc modo: *Deus testis sit*, aut, *Deus sit vindex*, quæ duo in idem recidunt. Nam cum superior puniendi jus habens * testis advocatur, simul ab eo perfidiæ ultio poscitur: & qui scit omnia ultor est, ideo quia testis. Plutarchus: *πᾶς ὅρα εἰς κητέρας πελάστῃ* *ἡ ἐπιπορίας* omne jusjurandum in diras desinit, si quis pejeraverit.

Quæst.
Ror.

Huc pertinent fœderum formulæ antiquæ quibus mos erat victimas adhiberi, ut apparet Gen. xv, 9. & sequentibus. Ut illa Romana apud Livium: *tu Jupiter ita illum servio ut ego hunc porcum*. Et alibi: *Deos precatus ita se macularent quemadmodum ipse agnum maculasset*. Et apud Polybium ac Festum: *si sciens fallo ita me Diæspiter ejiciat ut ego huic lapidem*.

Libro 1.
Lib. XXI.

XI. 1. Sed & nominatis rebus personisve aliis jurare mos est vetus, sive quod illas sibi noxias imprecabantur, ut solem, terram, cælum, principem, sive quod in illis puniri deposcebant, ut in capite, in liberis, in patria, in principe. Neque profanarum tantum gentium his mos, sed & judæorum, ut idem ille

* Philo nos docet: ait enim non debere juraturos ob rem quam-

vis

GROTII NOTÆ.

Testis advocatur, simul ab eo perfidiæ ultio exposcitur] Ambrosius ad Valentinianum Imperatorem: quid est jurare, nisi ejus quem testare fidei tua, præsullem divinam potentiam confiteri? vide formulam insignem Chagani Avarorum apud Menandrum excerptis legationum.

Philo] De specialibus legibus.

GRONOVII NOTÆ.

IX. Pro tempore aut ex suppositione] Ut nunc est, aut nisi mutatio aliqua interveniat.

Ex suppositione juravit] Si quid facturum, si quod, de quo dubitatur, ita sit, vel fieri contingat.

XI. 1. Solem] Ovid. 7, met. 96. Atque patrem fœceri cernentem cuncta futuri Eventusque suos & tanta pericula jurat. Virgil. 12, Æneid. 176. Esto nunc sol testis & hæc mihi terra precanti. Idem 6, Æneid. 351. Maria æstera juro. Tacitus 1, annal. 73. Violatum perjurio nomen Augusti.

In capite, in liberis] Virg. 9, Æneid. 300. Per caput hoc juro, per quod pater ante solebat. Plinius lib. 2, ep. 20. qui sibi per salutem filii pejerasset.

vis statim ἐπὶ τῆ ποιητῆν καὶ πατέρω τῶ ὄλων ἀναστρέχειν; ad re-
rum omnium auctorem ac parentem procurrere, sed jurare per
parentes, cœlum, terram, universum; cui simile est quod
Homeri interpretes notant, Græcos illos veteres non solitos
περ θεῶν κτῆ τῶ θεῶν ὀμνύειν, ἀλλὰ κτῆ τῶ ἀστρολογησάντων, facile
per Deos jurare, sed * per res alias præsentis: ut per sceptrum,
idque ipsum a justissimo rege Rhadamantho fuisse constitutum
tradit Porphyrius, & ad Aristophanem Scholiastes. Sic Jose-
phus per salutem Pharaonis jurasse legitur, ex more apud
Ægyptios recepto, quem ibi notat Abenefdras; * Elifæus per
vitam Elia. Neque vero Christus Matthæi v. ut quidam exi-
stimant, hæc juramenta vult minus esse licita quam quæ ex-
presso Dei nomine fiunt: sed cum Hebræi ea minus curarent,
opinione quadam non dissimili illius qui dixit, *Sceptrum non
putat esse Deos*, ostendit & hæc esse vera juramenta. Nam &
Ulpianus optime dixit: *Qui per salutem suam jurat, Deum jurare
videtur, * respectu enim divini Numinis jurat.* Sic Christus
ostendit eum qui templum jurat, Deum jurare qui tem-
plo præsidet; & qui cœlum, Deum qui cœlo velut infi-
det.

Gen. XLII,
15.
II Regum
II, 2.

L. 33. D.
de jurejur.
Matthæi
XXII, 21.

2. At Hebræi magistri istorum temporum existimabant, non
obstringi homines juramenti per res conditas factis, nisi adjecta
pœna, ut si res de qua jurabatur Deo consecraretur. Hoc
enim est juramentum καρβάν, sive ἐν τῷ δάσῳ, cujus non
dicto tantum Matthæi loco, sed in Tyrriorum quoque legibus
mentio exstabat, ut ex Josephi contra Appionem disputatione
discimus: nec aliunde arbitrèr Orientis populos dictos Græcis
καρβάνης, quæ vox apud Æschylum & Euripidem exstat,
καρβάνη δὲ αὐδύς, apud eundem Æschylum. Huic errori dicto
loco Christus occurrit. Christianos veteres Tertullianus jurasse
ait per salutem principis omnibus generis augustiorem. Apud
Vegetium formula est, cujus & supra meminimus, qua Chri-
stiani milites jurant non per Deum tantum, sed & per maje-
statem Imperatoris, quæ secundum Deum humano generi
diligenda est & colenda.

XII. Sed

GROTII NOTE.

Per res alias] De Socrate Apollo-
nius apud Philostratum VI: ὄμω
παύσα δὲ ὡς θεός, ἀλλ' ἵνα μὴ θεός
ᾶμω. Jurabat per ista, non ut per
Deos, sed ne per Deos juraret.

Elifæus per vitam Elia] Adde
II Regum IV, 30. Cant. II, 7.

Respectu enim divini Numinis jurat]
Ira & Gratianus causa XVI, qua-
stione I,

GRONOVII NOTE.

Per sceptrum] Homerus II, a. 234.
Virgilius II, Æneid. 206.

2. Καρβάνης] Helychius. Καρ-
βάνη, Ἑλλῶς τῆς βαρβάρης. ὁ
δὲ τὸς κλέος. Καρβανίζα, βαρβα-
ρίζα.

Æschylum] Agamem. 1070. Καρ-
βάνη καὶ Καρβάνη δὲ αὐδύς ἡμα-
νοῦς. Barbarâ vocem Facile intelligi
Supplic. 124.

XII. Sed & * si quis per falsos Deos juraverit, obligabitur : quia quanquam sub falsis notis, generali tamen complexione numen intuetur : ideoque Deus verus, si pejeratum sit, in suam injuriam id factum interpretatur. Et sanctos viros videmus non derulisse quidem unquam sub ea forma jusjurandum, multo minus ita jurasse, quod a Duareno permitti miror; sed tamen si quibuscum negotium erat adduci non possent ut aliter jurarent, contraxisse cum eis, ipsos quidem ut eportebat jurantes, ab illis autem juramentum accipientes quale haberi poterat. Exemplum est in Jacobo & Labane Genes. xxxi, 53. * Hoc est quod ait Augustinus: *Et qui per lapidem jurat, si falsum jurat perjurus est. Deinde: Non te audit lapis loquentem, sed punit Deus fallentem.*

Augustinus epist. ad Public. 154.
Citatur. e. movet causa XXI, 9. l.

XIII. 1. Effectus juramenti præcipuus est præcidere controverfias. Πάσης ἀνυλογοίας πέρας εἰς βεβαίωσιν ὁ ὅρκος, inquit divinus scriptor ad Hebræos: Omnis disputationis finis est juramentum rem sanciens. Cui simile est illud Philonem: ὅρκος μερτωρία Θεῷ ἀπὸ πρῶτου ἀμφοτέρωθεν; Dei testimonium est jusjurandum de re de qua ambigitur. Et illud non dissimile Halicarnassensis: τελευταία ἢ πίστις ἀπὸ τῶν ἐν ἀνθρώποις ἐκκλησίῃ τε καὶ βαρβάρους, ἢ ἑδὲς πᾶποτε ἀναίρεσθαι χρόνος, ἢ δὲ ὅρκων ἐσσονδῶν ἐξυνηται θεῶς ποιημένη ἢ συμβάσαν. * Ultima fides inter homines tum Græcos, tum barbaros, quam nulla delebit ætas, est ea quæ per jurata pacta sponsores adhibet Deos. Sic & Ægyptiis jusjurandum μερίση παρ' ἀνθρώποις πίστες, maxima fides hominibus inter se.

Diod. Sic.

2. Duo ergo debet jurans, primum, ut verba animo congruant, quod ἀληθορκεῖν vocat Chrysippus; alterum, ut factum congruat verbis, quod idem appellat ὁμορκεῖν. Qui in illo

GROTII NOTE.

Si quis per falsos Deos juraverit, obligabitur] Liber Sapientia cap. xiv. εἰ δὲ ἢ τῶ ὁμυνοῦσιν δύναις, αἰὸν ἢ τῶ ἀμαρτανόντων δίκην ἐπέσθρηται αἰτί τῶν τῶν ἀδικῶν ἀδικῶν. Quod ita vertit latinus: Non enim juratorum virtus, sed peccantium poena perambulat semper injustorum pravariationem.

Hoc est quod ait Augustinus] Ser-mone xxviii. de verbis apostoli; citatur e. ecce dico: causa XXI, quæst. v.

Ultima fides] Procopius Persico-rum II. ὅρκος δὲ τῶ ἐν ἀνθρώποις ἐπιπέσθρηται τε καὶ ὁμορκεῖν τῶ φησὶ τῆ ἑ ἀλλήλων πίστεως τε καὶ ἀληθ-

Sic et per] Jusjurandum quod ab hominibus habetur omnibus ultimam atque firmissimum & fidei munus & veracitatis pignus.

GRONOVII NOTE.

XII. Deus verus, si pejeratum] Eadem causa est, quamobrem Deus τῶν ἀδικῶν saepe punierit, etiam in falsorum Deorum violatoribus: ut Cambyse. Justin. 1, 9. Xerxe. 2, 12. Gallis. 24, 8. Pyrrho & Romano perfidio. 29, 18.

XIII. 2. Ut verba animo congruant] Non aliud promtum in ore, aliud clausum in pectore habeat, qui jurat.

Factum congruat] Ut præstet ad-firmetque rebus quod juravit.

& de tyranno dictum ab eodem est alibi, & a Bruto apud Appia- *Civil. 11.*
 num: *ἡδὲν πῶτον ἐστὶ Πρωτοῖσι κατὰ τοῦτοναι, ἡδὲν ἔροσεν*, cum
 tyranno Romanis nulla fides, nulla jurisjurandi religio.

2. Atque sicut in jure gentium constituto differre hostem a
 pirata verum est, & a nobis infra ostendetur; ita hic ea differen-
 tia locum habere non potest, * ubi, etsi personæ jus deficiat,
 cum Deo negotium est: qua de causa juramentum voti no-
 mine nuncupatur. Neque id quod sumit Cicero verum est,
 nullam esse cum prædone juris societatem. Nam depositum ex
 ipso gentium jure * reddendum latroni, si dominus non apparet,
 recte a Tryphonino responsum est.

*L. 31. D.
 depositi.*

3. Quare probare non possum quod a quibusdam est traditum,
 cum qui prædoni quicquam promiserit momentanea solutione
 posse defungi, ita ut liceat ei quod solvit recuperare. Verba
 enim in juramento quoad Deum simplicissime atque adeo cum
 effectu sunt intelligenda. Atque ideo qui rediit ad hostem
 clam, iterumque abiit, non satisfecit juramento de reditu, ut
 recte a senatu Romano judicatum est.

XVI. 1. Illud vero Accianum: T. Fregisti fidem.

A. Quam neque dedi, neque do infideli cuiquam:

ita demum probari potest, si jurata promissio aperte respectum
 habuerit alterius promissionis, * quæ ei quasi conditio fuerit
 implicita, non si diversi generis sint promissa, & circa respectum
 mutuum: tunc enim omnino servandum cuique erit quod ipse
 juravit. Atque hoc nomine Regulum laudans sic compellat
 Silius:

*L. sicut, in
 sine de ju-
 rejurando.*

*Qui, longum semper fama gliscente per avum,
 Infidis servasse fidem memorabere Poenis.*

2. Inæqualitatem in contractibus naturaliter locum facere
 aut

GROTII NOTÆ.

*Ubi etsi persone jus deficiat, cum
 Deo negotium est] Plutarchus Lyfan-
 dro: ὁ ὄρακα ἡμετέροισιν, ἡ ἡδὲ
 ἐκ τῶν ἰσορογῶν διδίδω, τὴν ἴσον
 ἡμετέροισιν: qui juramento hostem cir-
 cumvenit, is ostendit a se hostem metui,
 Deum contemni.*

*Reddendum latroni] Et ei qui re-
 gnum sine jure invasit, quomodo
 Oroferni depositum redditum a Prie-
 nensibus: Polybius & Diodorus
 Siculus in excerptis Peirefsianis.*

*Que ei quasi conditio fuerit implici-
 ta] C. pervenit, quod est 111. de
 iurejurando. Adde l. lege fundo.
 in sine D. de lege commissoria.*

GRONOVII NOTÆ.

2. A nobis infra] 3, 3. I.

*Voti nomine] Affirmationis re-
 ligio:æ aut pollicitationis Deo fa-
 cta.*

3. *Momentanea solutione] Satis-
 fecisse videri, si sic solvat, ut statim
 missis a magistratu armatis capiatur
 prædo, & cogatur, quod ei nuncie-
 ratum est, restituere.*

A senatu Romano judicatum est] Gell. 7, 18.

XVI. 1. *Si jurata promissio] Si
 quod juraveris, habeat reciprocam
 fidem, quam sefellerit alter, cui
 fidem volumus non servare, quia
 nobis infidelis fuerit.*

*Non si diversi generis] Si alia re,
 loco & tempore juratum non serva-
 verit alter: tunc enim non valet
 compensatio.*

Atque

*Auth. sa-
cramenta.
C. si adu.
vend.
Rsal. xv.*

aut rescindendi aut reformandi contractus, supra diximus. Et quanquam jus gentium aliquid in hac re mutavit, jure tamen civili, quod inter ejusdem populi partes valet, rediri sæpe ad illud quod natura licebat, itidem supra monuimus. Sed hic quoque, si juramentum intercessit, etiamsi personæ nihil aut minus debeatur, Deo fides erit præstanda. Itaque Psalmorum scriptor ubi viri boni virtutes enumerat, addit & hanc: *Juratus in damnum suum non tamen mutat.*

XVII. Verum illud notandum est, quoties non personæ jus nascitur ex tali aliquo defectu, qualem diximus, sed Deo obstringitur fides, heredem ejus qui juravit non teneri. Quia ad heredem sicut bona transeunt, id est, quæ in hominum sunt commercio, ita bonorum onera: non item alia quæ quis ex officio puta pietatis, gratiæ, fidei debuit. Hæc enim ad illud quod stricte jus dicitur inter homines non pertinent: ut alibi quoque ostendere meminimus.

XVIII. Sed etiam ubi jus personæ non nascitur, si tamen juramentum utilitatem spectet alicujus, * atque is eam nolit, non tenebitur qui juravit: * sicut nec tenebitur si cesset qualitas sub qua alicui juravit, ut si magistratus desinat esse magistratus. Apud Cæsarem libro II. de bello civili, Curio Domitii qui fuerant milites sic alloquitur: *Sacramento quidem vos tenere qui potuit, quum projectis fascibus & deposito imperio privatus & captus ipse in alienam venisset potestatem?* Et mox sacramentum ait capitis diminutione sublatum.

*e. dilecto. do
præbendis.
Covar. in d.
e. quamvis.
p. 2. §. 2.
n. 10.*

XIX. Illud quæritur, an quod contra juramentum fit illicitum sit tantum, an & irritum: quæ de re distinguendum arbitrator, ut si sola fides sit obstricta, valeat actus contra juramentum factus, pura testamentum, venditio: non valeat autem si ita concepsum sit jusjurandum ut simul contineat abdicationem plenam potestatis ad actum. Et hæc quidem naturaliter jusjurandum sequuntur: ex quibus faciendum est judicium de re-
gum

GROTII NOTÆ.

Atque is eam nolit] Plautus Rudens: *Jurisjurandi rogo gratiam facias.*

Sicut nec tenebitur si cesset qualitas] Similia vide in L. si duas. §. gentium, D. de excusat. tur. & apud Gaillum II, obs. CXLIV. n. 8. & de Arrestis x, 9. & apud Azorium institutionibus moralibus v, 22. q. 6. parte 1.

GRONOVII NOTÆ.

2. *Jus gentium aliquid*] Ut inæ-

quale ex consensu partium ducat pro aquali. 2, 12. 26.

Idem supra] 2, 2. 6.

XVII. *Bonorum onera*] Justa & legitima, ad quæ ex jure constituto obligamur.

Quod stricte jus] Ad justitiam *dispositivam* quam explettricem alibi vocat.

XIX. *An & irritum*] Ipso jure nullum.

Si sola fides] Si quis solummodo juraverit se non facturum.

Ut simul contineat] Si quis juraverit se cedere ac renuntiare potestati faciendi.

gum juramentis, & his quæ exteri exteris jurant, quando actus ex loco subjectionem non accepit.

XX. * Nunc quid superiorum, id est, regum, patrum, dominorum, & maritorum in his quæ maritalis sunt juris, imperia possint videamus. Superiorum actus hoc quidem efficiere non potest, ut jusjurandum quatenus vere fuit obligatorium non sit præstandum: id enim juris est naturalis & divini. Sed quia actus nostri non plene sunt in nostra potestate, sed ita ut a superioribus dependeant, ideo duplex esse potest actus superiorum circa id quod juratur, alter directus in personam jurantis, alter in personam cui juratur.

2. In personam jurantis dirigi potest, aut antequam juretur irritum reddendo juramentum, quatenus jus inferioris sub potestate superioris continetur, aut postquam juratum est vetando ne impleatur. Nam inferior, qua inferior, obstringere se non potuit nisi quatenus superiori id placitum esset: amplio-rem enim non habebat potestatem: Hoc modo lege Hebræa mariti uxorum, patres liberorum qui sui juris nondum erant, juramenta irrita faciebant. Proponit hanc quæstionem Seneca †: Si lex lata erit, ne id quisquam faciat quod ego me amico meo facturum promiseram? & solvit: Eadem lex me defendit quæ vetat. Sed & actus ex utroque mixtus esse potest, ut si superior constituat quod inferior juraverit hoc aut illo casu, puta ex metu, aut imbecillitate judicii, ita demum valere si ab ipso approbetur. Atqui ex hoc fundamento defendi possunt absolutiones juramentorum, quæ olim a principibus, nunc ipsorum principum voluntate, quo magis cautum sit pietati, ab ecclesiæ præsidibus exercentur.

3. In jurejur.

GROTII NOTÆ.

Nunc quid superiorum, id est, regum, patrum, dominorum, & maritorum in his quæ maritalis sunt juris, imperia possint, videamus] Augustinus epistola cexl. & cexli.

Olim a principibus] Suetonius Tiberio 35. Sic & in Hispania diu usurpatum notat Ferdinandus Vasquius de success. creat. l. II, §. 18.

GRONOVII NOTÆ.

Quando actus ex loco] Ubi partes contrahentes non necesse habent se submittere & obsequi legibus ac juri civili loci in quo contrahitur.

XX. 2. *Irritum reddendo*] Declarando, si juret inferior, id inane fore, quod ille citra suam auctoritatem jus obligandi se non habeat,

Amplioem enim] Quam sub conditione superioris consentientis.

Ex utroque] Ex eo quod superior, & ex eo quod inferior gerunt.

Olim a principibus] Sic Tib. equiti Rom. jurisjurandi gratiam fecit, ut uxorem in stupro generi compertam dimitteret, quam se nunquam repudiaturum ante juraverat. Suet. 35.

Ecclesiæ præsidibus] Quam bono exemplo est Eugenius IV, qui Ladislaum Pannoniæ regem jurejurando, quo pacem cum Amurathe II. Turcarum Imp. firmaverat, solvit, ipsumque regem cum multis milibus christianorum & nuntio suo Juliano Cardinale perdidit, a Ch. 1444.

3. In personam ejus cui juratur actus dirigi potest tollendo ab eo jus quod ei partum est; aut etiam, si jus desit, vetando ne quid ex tali juramento accipiat; idque duobus modis, sive in pœnam, sive ob publicam utilitatem, ex vi supereminentis dominii. Atque hinc intelligi potest, si jurans non ejusdem sit ditionis cum eo cui juratur, quid aut hujus aut illius rectores possint circa jusjurandum. Ipse autem qui juratus aliquid promissit nocenti qua talis est, puta piratæ, non potest jus promisso quæsitum pœnæ nomine ob id ipsum ei auferre: quia tunc verba nullum haberent effectum, quod omnino vitandum est. Similique de causa compensari non poterit quod promissum est cum jure quod ante erat controversum, si post motam controversiam inita pactio fuerit.

4. Potest & lex humana impedimentum quod certi generis actibus posuerat tollere, si juramentum aut quaecumque, aut certa forma accesserit: quod Romanæ leges fecerunt in iis impedimentis, quæ non directe publicam, sed privatam jurantis utilitatem spectant. Quod si fiat, valebit actus juratus eo modo quo naturaliter citra legem humanam fuerat valiturus, aut fidem tantum obstringendo, aut jus etiam dando alteri, pro diversa actuum natura quæ alibi a nobis explicata est.

XXI. I. Notandum hic est obiter, quod in Christi præceptis & apud Jacobum de non jurando dicitur, proprie non ad assertorium juramentum, * cujus apud Paulum apostolum exempla exstant aliquot, sed ad promissorium futuri incerti pertinere. Ostendit hoc evidenter oppositio illa in verbis Christi: *audistis dictum antiquis, non pejerabis, sed reddes Domino*

GROTII NOTÆ.

Cujus apud Paulum apostolum exempla exstant aliquot] Rom. 1, 9. 1X, 1. 11 Corinth. 1, 23. XI, 31. Phil. 1, 8. 1 Thess. 11, 9. 1 Tim. 11, 7.

GRONOVII NOTÆ.

3. *In pœnam*] Quia jurejurando promissum accepit, quod non debebat.

Ob utilitatem publ.] Quod reipublicæ interesset non fieri quod juratum est.

Quæ talis est] Dum nocet, & ut injuriam ejus effugiat.

Pœnæ nomine] Ei non præstetur promissum in pœnam facinoris.

Compensari non] Finge litem mihi esse cum adversario apud judicem, ea pendente, per intervenientem causam eidem jurato promissum aliquid ei præstaturum, si quid

ipse vicissim mihi præstet. Hoc ego potitus non possum abnuere promissum, quod alter non desistat a lite mecum antea contracta, quia cum lis ambigua sit, in promisso jus ei certum quæsitum est, quod ego privatus illi auferre nequeo.

4. *Potest & lex humana*] Potest magistratus vel rex, juris administrator, interdicti, quo aliquid veterat, gratiam facere, si quis id, quod vetitum est, facturum se juraverit.

Citra legem humanam] Si tale interdictum non extitisset, neque id superior remisisset.

XXI. I. *Ad assertorium*] Quod adfirmat defenditque rem factam.

Promissorium] Quod securitatem facit promissioni, quo sancitur promissum.

cere, ut verba pro juramento accipiantur. * Et alibi: ὁ ἔσθαι δαίς λόγος ὅρκος ἔστι βίβαιος, ἀκλίτης, ἀψευδέστατος. Viri boni oratio pro juramento sit firma, immutabili, fallere nescio: & quod de Essenis Josephus: πᾶν τὸ ρήθη ὑπὸ αὐτῶν ἰσχυρότερον ὅρκου, τὸ δὲ ὀμνῆσαι αὐτοῖς ἀδείκνυται. quicquid dixerint validius est jurejurando: ac supervacua res ipsis habetur jurare.

5. Ab Essenis, aut Hebræorum illis quos secuti sunt Essenii, videtur hoc sumsisse * Pythagoras, cujus hæc sententia: μὴ ὀμνῆσαι Θεοῖς, ἀσκεῖν γὰρ αὐτῶν δεῖν ἀξιοπρεπὲς παρέχειν. non jurandum per Deos: quemque enim id curare debere * ut nec jurato sibi credatur. Scythæ de se ad Alexandrum Curtio referunt: Jurando gratiam Scythas sancire ne credideris: colendo fidem jurant. Cicero pro Roscio Comædo: Que poena a Diis immortalibus perjuro, hæc eadem mendaci constituta est. Non enim ex passione verborum quibus jurejurandum comprehenditur, sed ex perfidia & malitia, per quam insidie tenduntur alicui; Dii immortales hominibus irasci & succensere consueverunt. Solonis dictum celebratur: καλοῦ καὶ κακοῦ ὅρκου πιστοτέρων ἔχει. Ea esto probitate, ut ei magis quam juramento credatur. Clemens quoque Alexandrinus dixit viri boni esse, τὸ πιστὸν ἢ ὀμολογίας εὐαμαρτυρίαν καὶ ἐδραῖον δεῖκνυμένον βίω τε καὶ λόγῳ. Fidem promissi ostendere in verborum ac vite immutabilitate & constantia. Alexis Comicus:

Ὅρκος βίβαιός ἐστι ἂν νόστου μένον.
Nutus mei pro jurejurando valent.

Narrat

GROTII NOTÆ.

Et alibi] De specialibus legibus.

Pythagoras] Nam & Hermippus Pythagoricus Pythagoræ philosophiam ab Hebræis ductam dicebat, teste Origene contra Celsum. Idem & Josephus Hebræis prodidit, & Jamblichus Pythagoricus.

Ut nec jurato sibi credatur] Philo: Ἡ δὲ γὰρ ὅρα ἑμῶς εἰς ἀπιστίαν ὑπονοῦται. Jam enim is a quo jurejurandum exigitur, perfidus est suspectus. Sophoclis Oedipode Coloneæ dixerat Oedipus:

Οὗτοι σ' ἴψ' ὅρκου γ' ὡς κακὸν πιστεύομαι.

Nolo te adigere jurejurando in malum.

respondet Theſeus:

Οὐκ ἐπιπείθω γ' αὐτὸν ἢ λόγῳ οἴεσθαι.

Nec plus haberes inde quam vocis sonum.

M. Antoninus in viri boni descriptione: μήτε ὅρκου δεόμενος. nec opus habens jurejurando. Chrysoſt. de statutis xv. εἰ μὴ πιστεύεις ὅτι ἀκαθάρτος ὄντι ὁ ἀνὴρ, μὴ ἐπαράγοις τὴν ὅρκου τῶν ἀνάγκων. εἰ δὲ οἶδus ὅτι ψεύδεται, μὴ ἀναγκάστis ἐπιπείθω. Si credis veracem esse eum quicum tibi negotium est, noli ei jurejurandi imponere necessitatem; quod si si is fore ut mentiat, ne coze eum & pejerare.

GRONOVII NOTÆ.

4. Ut verba pro juramento] Ut quod dixeris vel promiseris, perfinde sanctum habeas, ac si jusjurandum interposueris.

5. Essenii] 1, 3, 3.

Ut nec jurato] Hoc ambiguum: vult autem non, ut non credant sibi quamvis jurato, sed ut credant sibi quamvis non jurato,

Narrat Cicero oratione pro L. Cornelio Balbo, Athenis cum quidam apud eos qui sancte graviterque vixisset, & testimonium publice dixisset, & jurandi causa ad aras accederet, una voce omnes iudices ne is juraret reclamasse; eo quod nollet religione videri potius quam veritate fidem esse constrictam.

6. A Christi dicto non discrepat Hieroclis illud ad aureum carmen: ὁ σὺς ὄρκον ἐν δεξιῇ ἀδελφείας, πῶ δὲ πρὶν ἔμνηται ἀδελφείᾳ ἀδελφὸν καὶ ἀδελφὸν καὶ ἀδελφὸν ἔχοντων τὸ πέρας. ταῦτα γὰρ τὰ μικρὰ καὶ μεταπίπτουσι, διὸ ἐπὶ ἀξίον ἐπ' αὐτοῖς ἐμνηται ἔτ' ἀσφαλές. Qui in principio dixerat, Jurjurandum reverere, eo ipso praeceperat abstinere a jurando de his * quae possunt fieri & non fieri, & incertum habent casus exitum. Talia enim & parvi ducenda sunt, & mutabilia sunt, unde nec dignum de iis jurare, nec tutum. Et Libanius in Christiani Imperatoris laudibus ponit: ἐπιποθείας τοῦ ἔθνους διαστρέψαν, ὥστε καὶ πρὸς τοὺς ἄλλους ἔχεν ἀλλοτρίως. a perjurio tantum abest, ut etiam verba jurare vereatur. Eustathius ad illud Odysseae: ἀλλ' ἔτι ὄρκον γὰρ ἐλάσσομαι. sic ait: ἡ ἡρώα ὄρκον ἐν τοῖς ἀδελφοῖς πρὸς βεβαίωσιν, ἀλλ' ὄρκος πρὸς ἀσφάλειαν; In rebus incertis non ad asseverationem juramentum adhibendum, sed preces pro bono exitu.

XXII. Ideo multis in locis vice jurjurandi repertum est, *Can. in c. ut * fides datis dexteris, quae erat πίστις βεβαίωσις καὶ ἐπὶ τοῖς Πέρσαις, firmissimum apud Persas fidei vinculum, aut alio quo signo obstringatur, ea vi, ut ni impleatur promissio promissor non minus detestabilis habeatur quam si pejerasset. Præcipue de*

Can. in c. querelam de jurejur. Diad. libro XVI.

GROTII NOTÆ.

Quae possunt fieri & non fieri] Bene hoc animadvertit Chrysostomus de statuis XII. ὅτι καὶ μὴ σωραπαθῆς, καὶ δὲ ἕλεος, καὶ δὲ ἀγροῦν τὸ πᾶν ἐπ' αὐτοῖς καὶ ἀδελφωμάτων, καὶ ἐκείν καὶ ἐπὶ ἀδελφὸν ἀναγκαστικῶς ὁμοιωσῶν πάντως. Etiam si non eveniat id tibi quod impetu abneptus, aut coactus, aut nec cogitans juraveris, ipsa negotii natura id interdum secum feret ut & volens & sciens falsum jurasse deprehendaris. Et mox: σφαλεροὶ μὲν εἰ καὶ ἀδελφὸν τινε τιμωρῶν, πολλὰ γὰρ ἐπὶ τῷ ἀδελφωμάτων ἀδελφείας βιασμένη. Periculosum igitur etiam de suo actu jurare; multa enim nobis eripit ipsa rerum natura subiecta casibus.

Fides datis dexteris] Meminere Eustathius ad Odysseae Ω: Aristophanis Scholiastes ad Nubes: Diodorus

Siculus libro VIII. Crantzius Saxoniorum XI, 27. In c. Ad aures de his quae vi metusve causa sequantur juramentum & fides interposita.

GRONOVII NOTÆ.

Cicero oratione pro L. Cornelio Balbo] C. 5.

Quidam] Xenocrates. Valer. Max. 2, 10. ext. 2.

Religione videri] Fidem magis colit ab eo metu deorum quam insita ingenio bonitate.

XXII. Datīs dexteris] Sic legiones invicem sibi dexterās mittebant fidei & concordiae insigne, Tacit. 1. hist. 54, 2, 8. Et extant nummi antiqui cum junctis dextris, quibus adscribitur fides praetorianorum, Antw. 7, 24. Amor mutua Augg. Caritas mutua Augg. Fides mutua Augg. 57, 7, 8. Concordia exercituum 7, 27. Concordia Augg. 59, 12.

Cc

Bona

Pon. in c.
ad aures.
De his que
vi vel me-
tus causa.
Jaf. in l.
III. §. ju-
vari. D. de
jurejur.
Mynf. obs.
17. Cent.
I. III.
Pol. XIV.

de regibus virisque principibus dictum est usitatissimum, fidem eorum pro jurejurando valere. Tales enim esse debent, ut cum Augusto dicere possint, * Bonæ fidei sum: & cum Eumene, vitam se potius posituros quam fidem: quo & illud pertinet Guntheri Ligurini:

nudo jus & reverentia verbo
Regis inesse solet, quovis juramine major.

Laudat oratione pro Dejotaro Cicero C. Cæsaris dexteram; non in bellis & præliis quam in promissis & fide firmiorem. Et heroicis temporibus sceptrum erectum pro regum jurejurando valuisse notatum Aristoteli.

GROTII NOTE.

Bonæ fidei sum] Euagora Salaminis rege Isocrates: ἐμοὶ ὡς τὰς ἐν τοῖς λόγοις ἀποδοῦναι ὡς τὰς ἐν τῶν ὀρκῶν ἀποδοῦναι. Symmach. x, 19. nunquam major spes quam in bonorum principum sponsione. Nicetas de Alexio Isaici fratre lib. III. βασιλεὺς ὡς

πῶς ἕτερον ἀποδοῦναι τιθέναι ὡς πᾶσι χρῆται * regibus jurisjurandi fides ante omnia alia ponenda est. Cicero pro Cornelio Balbo: Athenis ajunt cum quidam apud eos qui sancte graviterque jurasset, & testimonium publice dixisset, (ut mos Græcorum est) jurandi causa ad aras accederet, una voce omnes iudices, ne is juraret, reclamasse.

CAPUT XIV.

De eorum qui summum imperium habent promissis & contractibus & juramentis.

- I. Resellitur sententia statuens restitutiones in integrum ex jure civili venientes ad regum actus, qua tales sunt, pertinere: item regem ex juramento non teneri.
- II. Ad quos regum actus leges pertineant, distinctionibus explicatur.
- III. Jurejurando rex quando teneatur, aut non teneatur.
- IV. Quatenus rex teneatur his que sine causa promisit.
- V. Usus ejus quod de legum vi circa regum contractus dictum est.
- VI. Rex subditis obligari naturaliter tantum, aut & civiliter, quo sensu recte dicitur.
- VII. Jus quæsitum subditis licite quomodo auferatur:
- VIII. Rejuncta hic distinctio quæsitū ex jure naturali aut civili.
- IX. Contractus regum an leges sint, & quando.
- X. Quomodo & regum contractibus teneantur omnium bonorum heredes.
- XI. Quomodo ex iisdem contractibus obligentur qui in regnum succedunt:
- XII. Et quatenus.
- XIII. Beneficia regum que revocabilia sint, que non, distinctione explicatur.
- XIV. Contractibus invasorum imperii an teneatur cujus erat imperium.

I. I. **P**romissa contractus, & juramenta Regum, & qui alii iis pares jus in republica summum obtinent, peculiare habent quæstiones, tum de eo quod ipsis in actus suos licet, tum de eo quod in subditos, tum de eo quod in successores. Quod primum caput atinet, quæritur an ipse rex, ut subditos suos, ita se quoque restituere in integrum, aut contractum irritum facere, aut a jurejurando se exolvere possit. Bodinus *Lib. I. cap. VIII.* censet iisdem ex causis regem, sive aliena fraude ac dolo, sive errore circumventum, sive metu, restitui posse ex quibus subditus restitueretur, tum in iis quæ ad jura majestatis imminutæ, tum in iis quæ ad privata commoda pertinent. Addit, ne jurejurando quidem teneri regem si ejusmodi sint pacta conventa a quibus discedere lex patiat, etiamsi pacta honestati sint consentanea: non enim ideo teneri quia juraverit, sed quia justis conventionibus quisque teneatur, quatenus alterius interfuit.

2. Nos, ut alibi distinximus, ita hic quoque distinguendum censemus inter actus Regis qui regii sunt & actus ejusdem privatos. Nam in regiiis actibus, quæ rex facit eo loco habenda sunt quasi communitas faceret: in tales autem actus sicut leges ab ipsa communitate factæ vim nullam haberent, quia communitas seipsa superior non est, ita nec leges regiarum. Quare adversus hos contractus restitutio locum non habebit: venit enim illa ex jure civili. Non admittenda igitur exceptio regum adversus contractus quos minores fecissent.

II. 1. Plane

GRONOVII NOTÆ.

I. I. **I**N actus suos] Quatenus promissum, contractum, juratum possint servare vel non servare.

In subditos] Quatenus ex promisso, contractu, jurato subiectis suis obligentur, num. 6.

In successores] Quatenus ex his ipsis teneantur successores, num. 10.

A quibus discedere lex] Quæ leges permittant non servari, aut quibus lesos & querentes in integrum lex restituit.

2. Leges ab ipsa communitate] Falsum puto: nam communitas quas leges posuit singulis, posuit & sibi: quam oneribus quam pareat, etiam beneficiis frui debet.

Communitas seipsa superior non est] Cavillatio mera. Teneatur enim

legibus ab sese factis, & quantum constant, eas agnoscit superiores. Unde in libera Republica legum imperia dicit Livius lib. 2. cap. 1. Adde locum lib. 10, 13.

Locum non habebit] Durum tamen regis conditionem duriorum esse quam minimi privatorum; præsertim in iis rebus, in quibus fraus, dolus, error multo nocentior & damnosior est, quam in rebus privatorum.

Ex jure civili] Jus quidem civile introduxit eam, sed ex æquitate naturali. Sic argumentatur: Qui potest restitui, debet habere superiorem. Rex non habet superiorem. E. Limitanda major: Qui potest restitui a iudice civili. Instat; Atqui restitutio juris est civilis. Immo origine juris naturalis, civilis modo & solennibus.

II. 1. Plane si populus regem fecerit non pleno jure sed additis legibus, poterunt per eas leges contrarii actus irriti fieri. aut omnino, aut ex parte, quia eatenus populus jus sibi servavit. De iis autem actibus regum qui pleno jure regnant, sed regnum non ut proprium possident, quibus regnum aut regni pars aut res fiscales alienantur, egimus supra, & ostendimus hos actus ipso naturæ jure nullos esse, ut factos de re aliena.

2. At privati actus regis considerandi sunt, non ut actus communitatis sed ut actus partis, ac proinde facti eo animo ut communem legum regulam sequantur. Unde etiam leges quæ actus quosdam aut simpliciter, aut si is qui læsus est velit, irritos faciunt, locum & hic habebunt, quasi sub ea conditione contractum foret. Sic videmus reges quosdam adversus scænebre malum sibi consuluisse juris remediis. Poterit tamen rex ut aliorum ita suos actus his legibus solvere; quod an facere voluerit ex circumstantiis erit æstimandum. Si fecerit, judicanda res erit ex mero jure naturali. Hoc addendum, si quæ lex actum irritum faciat non in favorem agentis sed in pœnam, hanc in regum actibus locum non habituram, ut nec alias leges pœnales, & quicquid vim habet cogendi. Nam punitio & coactio non possunt procedere nisi a voluntatibus diversis: itaque cogens & coactum requirunt distinctas personas, neque sufficiunt distincti respectus.

III. Juramentum autem Rex irritum reddere antecedenter potest ut privatus, si se ipse potestate tale quid jurandi plane privaverit priore juramento: consequenter non potest, quia hic quoque personarum distinctio requiritur. Nam quæ consequenter irrita redduntur, jam antea exceptionem in se habebant, nisi superior noluerit; at ita jurare ut tenearis nisi ipse nolis, perabsurdum est, & naturæ jurisjurandi contrarium. Etsi vero ex jurejurando jus quæri alteri non possit, ob aliquod vitium in persona, tamen eum qui juraverit Deo obstringi supra ostendimus: quod ad reges non mi-

nus

II. 1. *Non ut proprium*] Verum ex lege ut usufructuarii. 1, 3, 11.

Egimus supra & ostendimus] 2, 6, 4.

2. *Actus partis*] Privati contractentis.

Adversus scænebre malum] Moliter excusat, quod rex Hispaniæ Philippus II. debitoribus suis decexit; & novas cum iis tabulas fecit a. C. 1556. Demetrius lib. 18. p. 754.

III. *Antecedenter*] Priusquam jureret.

Ut privatus] 2, 13, 20. An voluit, ut privati?

Consequenter] Post factum.

Exceptionem habebant] Nempe in re licita.

Ob aliquod vitium] Etsi fieri possit, talis ut sit persona, cui juratur, ut jus ei non quærat, ut puta latronis pirata. cap. 13. num. 15.

IV. *Sine*

nus quam ad alios pertinet, contra quam sentit dicto loco Bodinus.

IV. Promissa quoque plena, & absoluta, atque acceptata, naturaliter jus transferre demonstratum supra est, quod itidem ad reges non minus quam ad alios pertinet; ita ut improbanda sit hoc quidem sensu eorum sententia, qui negant regem teneri unquam his quæ sine causa promissæ; quod tamen quo sensu locum habere possit mox videbimus.

V. Cæterum quod diximus supra, leges civiles regni locum non habere in Regum pactis & contractibus, id recte vidit & Vasquius. Sed quod infert emtionem & venditionem sine certo pretio, locationem & conductionem non expressa mercede, emphyteusim sine scriptura, si a regibus fiant, valitura, non concedendum est: quia hi actus non a rege qua rege, sed ab eo quasi alio quovis fieri solent. In quo actuum genere tantum abest ut communes regni leges vim nullam habeant, ut etiam leges oppidi, ubi Rex habitat, valere credamus: quia speciali ratione rex ibi se habet, ut illius cætus membrum. Quæ tamen ut diximus ita procedunt, nisi circumstantiæ ostendant placuisse Regi suum actum ab illis legibus immunem facere. Aliud vero exemplum quod idem adfert Vasquius de promissione quolibet modo facta, bene convenit, & ex his quæ supra diximus explicari potest.

VI. 1. Contractibus quos rex cum subditis iniit obligari eum naturaliter tantum, non civiliter, † Jurisconsulti ferme omnes sentiunt, quod loquendi genus perobscurum est. Nam naturalis obligatio interdum à juris auctoribus dicitur per abusionem de eo quod fieri natura honestum est, quanquam non vere debitum, ut legata integra sine detractioe Falcidia præstare, solvere debitum quo quis in penam creditoris erat liberatus, vicem beneficio rependere, quæ omnia cessare faciunt conditionem indebiti: interdum vero magis proprie id quod vere nos obligat, sive inde jus alteri oriatur, ut in pactis, sive non oriatur, ut in plena & firma pollicitatione. Maimonides Hebræus lib. III. Ducis dubitantium capite 54. tria hæc apte distinguit, & quæ non debentur ait venire benignitatis nomine, id est כֶּרֶן quam alii interpretes ad Prov. XX, 28. applicant

IV. Sine causa] Temere.

V. In regum pactis] Nempe cum externis regibus.

VI. 1. Detractione Falcidiæ] Quadrantis bonorum, qui lege Falcidia concessus est heredi, si legatis exhausta sit hereditas.

In penam creditoris] Velut præscripti aut aqua & igni interdictum est.

Conditionem indebiti] Ut quod his nominibus præstiteris, aut solveris, repetere nequeas.

Ang. L.
Lucius. D.
de evulsion.
Curt. Jun.
cons. 138.
n. 4.

Lib. II.
Contr. III.
c. 51. n. 34.

Suar. lib.
III. c. 35.
n. 14.

† Bal. l. 1.
D. de pactis.
L. Princeps
legibus, D.
de legibus.
L. ult. C. de
transf.

L. si aquam
C. de servit.
D. in c. 1.
de Const. Bal.

L. Si pecuniam. C. de
condict. ob
causam: &
in l. ex im-
perfecto, C.
de testam.

L. Si pœne,
D. de cond.
ind. L. 1. C.
ad l. Falc.

L. Sed & si
lege, §. con-
suluit. D. de
pet. hered.

plianc פלגת חסד * *abundantiam bonitatis*; quæ debentur ex jure stricte sumto משפט *judicium* Hebræis vocari, quæ ex honestate *justitiam* צדקה id est æquitatem, ἔλεον, κείων, πίσω dixit interpres Matthæi xxiii, 23. ubi πίσω vocat quæ Hellenisticis plerumque est δικαιοσύνη. Nam κείων pro eo quod stricte debetur reperias etiam 1. Macc. vii, 18. & 32.

2. Civileriter quoque obligari ex actu suo dici quis potest, aut eo sensu, ut obligatio procedat non ex mero jure naturali, sed ex jure civili, vel ex utroque, aut eo sensu ut in foro actio inde detur. Dicimus ergo ex promisso & contractu Regis, quem cum subditis inicit, nasci veram ac propriam obligationem, quæ jus det ipsis subditis: ea enim est promissorum & contractuum natura, ut supra ostendimus, etiam inter Deum & hominem. Quod si tales sint actus qui a rege, sed ut a quovis alio fiant, etiam civiles leges in eo valebunt: sin actus sit regis qua regis, ad eum civiles leges non pertinent: quod discrimen a Vasquio non satis observatum est: neque tamen eo minus ex utrovis actu nascetur actio: nempe ut declaretur jus creditoris, sed coactio sequi non poterit, ob statum eorum quibuscum negotium est: nam subditis cogere eum cui sunt subditi non licet, sed æqualibus in æquales id jus est a natura, superioribus in subditos etiam ex lege.

VII. Sed hoc quoque sciendum est, posse subditis jus etiam quæsitum auferri per regem duplici modo, aut in pœnam, aut ex vi supereminentis dominii. Sed ut id fiat ex vi supereminentis dominii, primum requiritur utilitas publica; deinde, ut si fieri potest compensatio fiat ei qui suum amisit, ex communi. Hoc ergo sicut in rebus aliis locum habet, ita & in jure quod ex promisso aut contractu quæritur.

VIII. Neque ullo modo hic admittenda est distinctio quam adferunt nonnulli, juris quæsitum ex vi juris naturalis, & ejus quod

GROTII NOTÆ,

Abundantiam bonitatis] Huc pertinent ea quæ non ob aliam causam sunt quam ut liberalitas & beneficentia exerceantur, ut loquitur lex 1. D. de donationibus: χρηστότης ἐκ πηγῆς πρυθίαι δατέρεα & ἡμερότητες. Ex ubere fonte mansueti ingenii manat beneficentia: Plutarchus Catone majore.

GRONOVII NOTÆ,

Hellenisticis] Iis qui Hebraica Græce redderant & tractabant.

2. *Quod si tales sint actus*] Si convenerit quidpiam regi cum cive suo,

non ut regi, sed ut patrifamilias, qui negotium suum regit.

Civiles leges in eo] Ut eorum nomine rex vel ejus procurator possint conveniri coram iudicibus ab ipso constitutis.

Declaretur jus] Vult subjectis esse jus conveniendi principis per libellum supplicem, & querendi sibi non servari, quod rex promiserit: sed si contemnat id ille, non esse jus subjectis vi & armis cogendi eum servare quod promisit.

Id jus] Nempe cogendi.

VII. *In pœnam*] Si quis commiserit, quare merito privetur illo jure.

Veniamus

Jas. l. v. de cond. causa dat. Castal. de Imperio, g. III. vers. 81. Vasq. lib. 1. contr. II. c. 3. n. 1. Bes. 1, c. 8.

Vasq. lib. 1. cont. II. c. 5. in pr. & l. 1. freq. contr. Cast. lib. 1. conf. 229.

quod venit ex lege civili: nam in utrumvis par jus est regis, nec hoc magis quam illud sine causa tolli potest. Ubi enim dominium aut jus aliud alicui legitimo modo partum est, id ne sine causa ei auferatur juris est naturalis. Contra, si rex faciat, haud dubie tenetur reparare damnum datum: facit enim contra verum jus subditi. Hoc ergo differt jus subditorum & jus exterorum, quod jus exterorum (hoc est qui nulla ratione subditi sunt) supereminenti dominio nullo modo subest: nam de pœna infra videbimus: subditorum autem jus ei dominio subest quatenus publica utilitas desiderat.

IX. Ex his quæ diximus & hoc apparet, quam falsum sit quod quidam tradunt, contractus Regum leges esse. Nam ex legibus nemini jus adversus Regem nascitur: ideo si eas revocet nemini facit injuriam; peccat tamen si sine justa causa id faciat. At ex promissis & contractibus jus nascitur. Contractibus ligantur contrahentes tantum, legibus subditi omnes. Possunt tamen quædam esse mixta ex contractibus & legibus, ut contractus cum vicino rege, aut cum publicano factus, qui simul pro lege publicatur, quatenus ei infunt quæ subditis observanda sunt.

Bal. in l. Caesar. D. de publicanis. Bart. in l. sicut. D. quod enjusque universitatis. Jus. conf. 1. col. 4. vol. 1. Et alii allegati a Vasq. d. c. 4. n. 5.

X. * Veniamus ad successores: de quibus adhibenda distinctio est, sintne omnium simul bonorum heredes, ut qui regnum quod in patrimonio est testamento vel ab intestato accipiunt; an successores regni duntaxat, puta ex electione nova, aut ex præscripto; sive imitatione quadam vulgaris hereditatis, sive aliter: an vero mixto jure succedentes. Nam qui bonorum omnium ita ut regni heredes sunt, quin promissis & contractibus teneantur dubitandum non est. Pro debitis enim etiam personalibus bona defuncti ut obligata sint, ipsi rerum dominio corævum est.

XI. I. * At

GROTII NOTÆ.

Veniamus ad successores] Vide Scriptores quibus utitur Reinkingius lib. 1, classe III, cap. 10.

GRONOVII NOTÆ.

VIII. Quod venit ex lege civili] Quasi posterius privato auferri a rege possit, non prius.

Supereminenti dominio] Et tamen eo quoque utuntur, qui naves peregrinas & necessitatem publicam in suis portibus attinent aut comprehendunt. Sed hoc potest excusari transitu ad primaviam communionem rerum, quam indulget necessitas.

IX. Ex legibus nemini] Si quam legem non servet aut abroget rex, non potest eo nomine a privato in jus vocari.

Et contractibus jus nascitur] Actio privatis ad conveniendum regem, etiam apud judices ab ipso statutus.

Cum vicino rege] Quo quod convenit, ut utriusque subjecti præsent in alterius territorio aut in mari, omnibus & singulis exequendum est.

Cum publicano] Cui portorium aut aliud vectigal locatur.

Observanda] Nempe in vectigalibus pendendis.

X. Quod in patrimonio] 1, 3, 12.

Ex præscripto] Lege regni.

XI. 1. * At qui in jus regni duntaxat succedunt, aut partim in bona, in jus regni vero in solidum, quatenus obligentur tam dignum est quarti, quam confuse hactenus tractatum est. * Directe, hoc est ἀμείους, hos successores regni, qua tales, non obligari satis est manifestum: quia jus non accipiunt ab eo qui proxime decessit, sed a populo, sive ea successio propius accedat ad jus hereditatum vulgarium, sive absit longius: de quo discrimine supra egimus.

a L. qui fundum. §. si tutor. D. pro empto. L. ab a. natio. D. de curatoribus. L. 22. pa. Hum. C. de pactu. L. Contra. §. si curator. D. de pactu. b L. item. D. de pactu. L. Preses. C. de transfessionibus.

2. Sed ἐμμεύως, id est * per interpositam civitatem, obligantur etiam tales successores: quod sic intelligetur. Cœtus quilibet non minus quam personæ singulares jus habet se obligandi per se, aut per majorem sui partem. Hoc jus transferre potest tum expresse tum per consequentiam necessariam, puta imperium transferendo. nam in moralibus qui dat finem, dat ea quæ ad finem perducent.

XII. 1. Non tamen in infinitum hoc abit: neque enim obligandi infinita potestas ad imperium recte exercendum necessaria est, ut nec ad tutelam aut curationem; sed quatenus ejus potestatis natura exigit. * Tutor domini loco habetur, inquit Julianus a, cum rem administrat, non cum pupillum spoliat: quo sensu & illud intelligendum quod dixit Ulpianus b, magistri societatis pactum societati non prodesse tantum sed & obesse. Neque

GROTII NOTÆ.

At qui in jus regni duntaxat succedunt] Vide Aymonium editum a Frehero p. 373.

Directe, hoc est ἀμείους, hos successores regni, qua tales, non obligari suis manifestum est] Sic Solomo obligatus non fuit eo promisso, quod Semei David fecerat,

Per interpositam civitatem obligantur] Similia vide c. 1. de solutionibus. Propius ad rem facit c. Abbate de sententiis & re judicata, ubi notanda verba: Cum tam supradicti avi donatio quam lacorum acquisitio promissorum fuerint nomine regni factæ. Vide & Treutl. parte 1. disput. vi. thesi 7. Syr. de pace religionis concl. 19.

Tutor domini loco habetur, inquit Julianus, cum rem administrat, non cum pupillum spoliat] Huc pertinent ea quæ habet Camdenus parte 1v. Elisabethæ, anno 1599. & quæ Cromwellus habet de Georgii Bohemiæ regis ære alieno imprudenter

suscepto a Wladislao, lib. xxvii.

GRONOVII NOTÆ.

XI. 1. Sed a populo] Qui eam familiam & omnes ex ea orituros semel legit tanquam alium ex alio sceptrum excepturos, & unicuique jus proprium dedit, perinde ac si omnes vivi ac præsentis fuissent: ita ut nemo a proximo, cui successit, jus suum referat, sed omnes a prima lectione.

Hereditatum vulgarium] 2, 7, 19.

2. Per interpositam civitatem] Nam pro defuncti principis, ut capitis sui, debitis obligatur civitas, ut corpus ejus: quod cum tranierit ad successorem, & hunc pro capite acciperit, oportet hunc onera corporis non ob se aliena putare.

Majorem sui partem] 2, 5, 17.

XII. 1. Magistri societatis] Qui præerat sociis exercendi vectigalis publici, velut scriptura aut portorium decumarumve. Cicero. 2. in Verr. 71. & 47. lib. 13. epist. 5. & 65.

Neque tamen, ut quidam existimant, lex hæc ad naturam negotiorum gestorum exigenda est, ut tum demum ratus sit habendus actus, si utiliter gestus sit. Nam ad tales angustias reipublicæ imperantem redigere, ipsi reipublicæ esset periculosum. Quare nec sensisse hoc credendus est populus cum imperium detulit. Sed quod a Romanis Imperatoribus in causa civitatis responsum est, valere transactionem quam magistratus fecissent in re dubia, non si indubitate id quod deberi possit remissum sit, idem ad nostram de populo toto quaestionem referri debet ac potest, sed servata proportione.

2. Sicut ergo leges non quævis subditos obligant, possunt enim, etiam extra eas quæ jubent quod illicitum est, * esse quædam evidenter stultæ atque absurdæ; sic & contractus regentium ita obligant subditos, si probabilem habeant rationem, * quod in dubio ob regentium auctoritatem præsumi debet. Quæ distinctio multo est melior, quam illa quæ a multis afferri solet de exitu modicæ aut immodicæ læsionis. Non enim exitus in hac re, sed probabilis ratio rei gerendæ spectanda est: quæ si adsit, & populus ipse obligabitur, si quo casu sui juris esse inceperit, & successores ut populi capita. Nam & si quid populus libere contraxisset, obligaretur is qui postea regnum plenissimo jure acciperet.

3. * Lau-

GROTII NOTÆ.

Esse quædam evidenter stultæ atque absurde] Ut lex Cabadis Perfarum regis apud Procopium & Agathiam. Hoc legis argumentum ad alienationes aptat Petrus, Legatus Justinii II. ad Chosroem, agens de iis quæ Justinianus Saracenis promississe videbatur: ἡ δὲ τῶν ἀδελφῶν ἔδοξεν, οὐ μὴ εἶ τὸ πᾶν καὶ τὸ μὴ ἀποτιμῆναι, καὶ ἢ πῶσα βασιλῆος ὁ τὸ ἔδοξεν ἰσχυροποιήσας ἢ γὰρ νομοθετήσας, πολιτεία καὶ ἀδικησέμεται ποτὲ. Non enim ex unius hominis consuetudine, aut etiam lege non utili, etiam si Imperator sit qui morem talem firmaverit, aut lege sanxerit, reipublica unquam condemnabitur.

Quod in dubio ob regentium auctoritatem præsumi debet] Sidonius lib. v. epistola xvii. Quicquid sponderit princeps, semper redibit principatus. Vide Ambrosium in laudibus Theodosii, Symmachum lib. iv. epist. 7, & 19. lib. v. 37. Conc. Toletanum v. c. 6. C. cæterum de donationibus; debita Justiniani, qui æs ma-

gnum reliquerat, a Justino imperii successore persoluta narrat Corippus lib. ii.

GRONOVII NOTÆ.

Ad naturam negotiorum] Non strictè accipienda, ut fit in impensis a negotiorum gestore factis.

Negotiorum gestorum] Actionis contrariæ, quam qui se ultro negotiis aut litibus alienis obtulit, negotiorum gestor habet, & ea præstatur indemnis duntaxat in eo, quod communi hominum judicio utiliter gessit.

Valere transactionem] Remissionem debiti.

In re dubia] Etiam si ambiguum sit, possitne illud debitum omne obtineri, an eo carendum sit, sive ob actionis, sive ob debentis infirmitatem.

2. Modica aut immodica] Ut contractus principis, tanquam populi, obliget successorem, si non eo nimis imperium gravetur: contrariò casu non obliget.

c. Alph. de Castro l. 1. de leg. pœnalibus c. 5. Vill. in Relec. de potest. Papa. & conc. nu. 18. Th. 1, 2. q. 95. art. 3. Pam. m. c. quæ in ecclesiæ num. 14. Felin. n. 60. Turrecrem. in c. sententia 11. q. 3. concl. 6. & 7. n. 8. & 9. Alti m. c. licet, de tor. Azuive Apol. p. 1. n. 70.

3. *Laudatur Cæsar Titus hoc nomine, quod beneficia a superioribus concessa a se peti passus non est, cum Tiberius, & cum secuti non aliter rata habuissent superiorum beneficia, nisi eadem iisdem & ipsi dedissent. Titi exemplum secutus Imperator optimus Nerva in Edicto quod * apud Plinium extat sic ait: *Nolo existimet quisquam quæ alio Principe vel privatim vel publice est consecutus, id eo saltem a me rescindi, ut potius mihi debeat si illa rata & certa fecero, nec gratulatio illius instauratus eger precibus.* At verò de Vitellio cum narrasset Tacitus eum, nulla posterum cura, lacerasse imperium, vulgo ad magnitudinem beneficiorum accurren- te, quibusdam & pecunia emercantibus, addit: *Apud sapientes casta habebantur, * quæ neque dari neque accipi, salva republica, poterant.*

Hist. III.

4. Illud hic addendum est, si quo casu contractus incipiat vergere non ad damnum modo aliquod, sed ad perniciem publicam, ita ut ab initio contractus in extensione ad illum casum

GROTII NOTÆ.

Laudatur Cæsar Titus hoc nomine] Historia apud Suetonium c. 8. apud Xiphilinum ex Dione, & apud Vistorum. Simile c. Justitiæ causa xxv, quest. 1. Gail. obs. II. LX, 15. Vide & Radevici historiam, Gunterus Ligurino lib. v.

Neve secuturi factum subvertere reges

Aut revocare queant, vegali iura sigillo

Argumenta Duci, monumentaque certa reliquit.

Et libro VIII.

Tanta tamen clari fuit indulgentia regis,

Ut quicumque bona præcorum munerum regum

Hactenus ista fide possederat, idque probare

Legimus poterat vel demonstrare Tabellis,

Principis assensu tunc gavissus eodem

Nunc quoque possideat.

Apud Plinium] x, Epist. 66.

Quæ neque dari neque accipi, salva republica, poterant; Laudat & applicat Mariana ad immensam munificentiam Friderici Regis Neapolitani xxiv, 16. a Nerone donata etiam ab emtoribus repetiit Galba, relicta decima; Tacitus historiarum 1. &

Pultarchus. Pertinax etiam a libertis ea exegit quæ sub specie venditionis, Commodò Principe, luciferant. Basilis Macedo Imperator repetiit quæ Michaël Imperator elargitus fuerat. Zonaras de eo: *ἔψαφισο τῶν πρῶτων τῶν ἐξ ἑδριμῶν χρηματικῶν καθ' ἕνα θρόνον λαβῆς, ἀναδίδοντα ταῦτα, ἢ τῶν δι' ἐπιπέλατος ἡμῶν.* Communi consensu placuit, ut qui pecunias nulla probabili ex causa accepissent, partim totas, partim dimidium redderent. Vide eundem Isaacio Comueno de donationibus Ludovici XI. vide Serranum Carolo VIII. de eisdem donationibus etiam quæ Ecclesiis facta non servatis, Philippum Cominæum lib. ix. Marianam vero de donationibus quas Arragoniæ rex Ramirus fecerat rescissis, libro x, c. 16. de Isabella donationibus rescissis per ipsam xxvii, ii. Cromerum de Casimiri regis Poloniae testamento partim probato, partim improposito, xii.

GRONOVII NOTÆ.

3. *Apud Plinium]* Lib. 10. post epist.

Ad magnitudinem] Avidè accipiente quæ ille prodige donaret.

4. *In extensione ad illum casum]* Interpretatione productus & applicatus ad hunc eventum.

Quam

sum censendus fuisset injustus & illicitus, tunc non tam revocari cum contractum posse * quam declarari cum non ultra obligare, quasi factum sub conditione sine qua iuste fieri non potuit.

5. Quæ de contractibus diximus eadem intelligenda sunt * de alienatione pecuniæ populi, aut rei alterius quam secundum leges rex alienare bono publico possit. Nam hic quoque similis adhibenda est distinctio, an probabilis donandi aut aliter alienandi fuerit ratio.

6. At si contractus ad regni ejusve partis aut patrimonii regalis, quatenus id Regi permixtum non est, alienationem pertineant, non valebunt ut facti de re aliena. Tamen erit in regnis restrictis, si quam materiam aut actum genus populus a potestate regia exceperit. Nam ut tales actus valent populi per se, aut per eos qui populum legitime referunt, consensus requiritur, ut ex iis quæ de alienatione supra diximus intelligi potest. Quibus distinctionibus adhibitis facile judicari poterit iustæ an injustæ fuerint exceptiones regum, qui priorum regum nomina exsolvere recularunt, quorum heredes non fuerant: quarum exempla apud † Bodinum videre est.

XIII. Illud quoque * a multis traditum, beneficia Principum, quæ liberaliter sunt concessa, semper posse revocari, sine distinctione transmittendum non est. Sunt enim quædam beneficia quæ rex de suo facit, & quæ, nisi adsit precarii clausula, vim habent perfectæ donationis. * Hæc revocari non possunt, nisi quod subditos attinet in pœnam, aut ob utilitatem publicam cum compensatione si fieri potest. Sunt alia quæ vinculum

Lib. 1. c. 8.
§. Neque enim.
† Car. 7. m.
conf. 138.
n. 4. conf.
157. n. 18.
Cravetta de ant. tem. 2.
p. 1. partis prin. n. 82.
Bell. in spec. prin. rubr. 26.
Ant. Gabr. lib. 1. tit. de jure quas. non tollendo conc. 6. n. 20 & concl. 7.

GROTII NOTÆ.

Quam declarari eum non ultra obligare] C. Suggestum est de decimis. Exemplum in Actis Alfonsi & Sanctii apud Marianam lib. XII, c. ultimo: apud Camdenum dicto anno MDXCV. & anno MDXCVII. in controversia Hanseatica.

De alienatione] Habes huc pertinentia in Conciliis Gallia tomo III.

A multis traditum] Vide citatos per Reinkingum libro II, classe II, cap. 8. num. 26. & sequentibus.

Hæc revocari non possunt] Vide Affictum decis. cxxviii. num. 10.

GRONOVII NOTÆ.

Non tam revocari] Non necesse est, ut solenniter rescindatur, sed sufficit testari & significare principem se eo non teneri.

6. *Regnis restrictis*] Quæ non ple-

no jure tenentur, sed certis legibus.

Populum legitime referunt] Ordines vel Status.

Supra] 2, 6.

XIII. *Precarii clausula*] Ut tamen diu valeant, quamdiu non fuerit aliter constitutum.

Nisi quod subditos attinet] Quando subjectis concessa sunt, ob crimen rebellionis aut seditionem simile delictum, aut si ea republicæ detrimento esse experint: & tamen pro jure quaesito, quod aufertur aliquid par illis restituendum.

Vinculum legis demunt sine] In quibus simpliciter conceditur, quod alicui civitati vel corpori collegiove aut familiae vel per onæ profuturum est, nulla mentione pacti cum illis initi, præter legem omnes obligantem.

1. *Jure*

duntaxat legis demunt sine ullo contractu: Et hæc sunt revocabilia. Quia sicut lex sublata universaliter reponi universaliter semper potest, ita & particulariter sublata particulariter reponi. Nullum enim hic jus quæsitum est adversus legis auctorem.

XIV. Contractibus vero eorum, qui sine jure imperium invaserunt, non tenebuntur populi aut veri reges; nam hi jus obligandi populum non habuerunt. De in rem verso tamen tenebuntur, id est quatenus locupletiores facti sunt.

CAPUT XV.

De fœderibus ac sponsonibus.

I. Publicæ conventiones quæ. II. Dividuntur in fœdera, sponsones, pactiones alias. III. Fœderum & sponsonum discrimen, & in quid sponsones obligent. IV. Rejecta diviso fœderum quam Menippus fecit. V. Fœderum divisio in ea quæ idem statuunt cum jure naturæ: & unde id natum. VI. Et ea quæ aliquid adjiciunt: quæ sunt equalia; VII. Aut inæqualia, quæ rursus dividuntur. VIII. Fœdera cum his qui alieni sunt a vera religione licita esse jure naturæ: IX. Nec universaliter prohiberi lege Hebræa; X. Nec Christiana.	XI. Cautiones circa talia fœdera. XII. Christianos omnes obligatos ad fœdus ineundum adversus hostes Christianismi. XIII. Si plures fœderatorum bellum gerant, cui potius opem ferri oporteat distinctionibus explicatur. XIV. An tacite renovatum censeatur fœdus. XV. An partis alterius perfidia alteram liberet. XVI. In quid teneantur sponsores si sponso improbetur, ubi de Caudina sponsonem. XVII. An sponso non improbata obliget ex notitia & silentio, distinctionibus explicatur, ubi de sponsonem Lucitiana.

*L. Con-
 tionum. D.
 de passis.*

I. **C**onventiones Ulpianus divisit in publicas, & privatas: & publicam exposuit non ut quidam putant definitione, sed exemplis additis, quæ fit per pacem, quod primum exemplum est: quæ inter se duces belli quædam paciscuntur; quod secundum. Publicas ergo conventiones eas intelligit, quæ nisi jure imperii majoris aut minoris fieri nequeunt, quæ nota differunt

GRONOVII NOTE.

- I. **J**ure imperii majoris] Ab ipso principe vel populo. Aut minoris] A legatis utrorumque vel præfectis summa rei. *Quod*

ferunt non tantum a contractibus privatorum; sed & a contractibus regum circa negotia privata. Quamquam ex privatis quoque istis belli causa nasci solet, frequentius tamen ex publicis. Ideo postquam de conventionibus generaliter a nobis tractata sunt satis multa, quaedam addenda sunt quae ad excellentiorem hanc speciem pertineant.

II. Publicas has conventiones: quas Graeci *συνθήκας* vocant, dividere possumus in foedera, sponsones, pactiones alias.

III. 1. De foederum & sponsonum discrimine adiri potest Livius libro IX. ubi recte nos docet foedera esse quae fiunt jussu summæ potestatis, & in quibus ipse populus iræ divinæ obstringitur si minus stetur dictis. Ea apud Romanos peragi per faciales solebant addito patre patrato. Sponso autem est, ubi hi qui a potestate summa mandatum ejus rei non habent aliquid promittunt, quod illam proprie tangit. Apud Salustium legimus: *Senatus uti par erat decrevit, suo sui que populi injussu nullum potuisse foedus fieri.* Hieronymus Syracularum rex cum Annibale, ut narrat Livius, societatem fecerat: at postea *Lib. XXIV.* Carthaginem misit ad foedus ex societate faciendum. Quare * quod apud Senecam patrem est: *Imperator foedus percussit, videtur populus percussisse Romanus, & foedere continetur: ad antiquos eos pertinet, qui speciale ejus rei mandatum acceperant.* At * in regnis, regum est foedus facere. Euripides Supplicibus:

τὸνδε δὲ ἰμενύουσι θεῶν
 Ἄδρασον. Ἐτὸν κούρα τὸ γένον ἄν
 Πάρος ὑπὲρ γῆς Δαναίδων ὄρκωθεν.

Adrastum hunc opus

*jurare: namque is jus habet regni potens
 Ut civitatem foedere obstringat suo.*

Legendum

GROTII NOTÆ.

Quod apud Senecam patrem est] Contr. IV, 29.

In regnis, regum est foedus facere] Vide quæ infra lib. III, c. XX, §. II. & sequentibus. Servius ad illud II. Æneidos:

*Servataque serjes
 Trojæ fidem;*

Quia quod rex promittit videtur respública promittere. Et ubi Æneas singulari certamine pugnaturus prius cum Latino foedus facit; Turnum, ait, non inducit jurantem, quia presente rege non habet potestatem.

GRONOVII NOTÆ.

III. 1. Livius libro IX.] c. 9.

Per faciales] Sacerdotes Deæ Fidæi, qui ante omnia fidem publicam in foederibus & belli causis examinatis, rebus repetundis & bellis dicendis curabant, Liv. 4, 30.

Patre patrato] Primo facialium, qui omnium nomine loquebatur in rebus repetendis ac bello indicendo, Liv. 1, 32.

Aliquid promittunt] Et pollicentur se operam daturus atque effecturos, ut ille populus vel princeps, pro quo promittunt, id ratum habeat.

Antiquos eos] Qui Imperatores fuerant liberæ reipublicæ ante Cæsares.

Supra

Legendum enim ibi, ut diximus, ὀρκωόμεναι, non ὀρκωτομεναι.

2. Sicut autem magistratus populum non obligant, ita nec minor pars populi: quod pro Romanis est adversus Gallos Senonas: nam major pars populi erat apud Dictatorem Camillum; bifariam autem, ut apud Gellium est, cum populo agi non potest.

3. Sed ubi qui jus populi non habent, de eo quod populi est sponderunt, videamus in quid teneantur. Putet forte aliquis hoc casu sponsores fidem liberasse, si operam omnem dedissent ut id quod sponderunt fieret, secundum ea quæ de promisso tertii facti * supra diximus: sed negotii hujus, cui contractus inest, natura obligationem multo strictiorem desiderat. Nam qui contrahendo aliquid de suo dat, aut promittit, is vicissim præstari re ipsa sibi aliquid vult: unde & jure civili, quod facti alieni promissiones repudiat, promissio tamen ratam rem haberi ad id quod interest obstringit.

IV. Fœdera Menippus regis Antiochi ad Romanos Legatus, referente * Livio, magis ex usu suo quam ex præscripto artis ita divisit, ut diceret tria esse eorum fœderum, quæ inter se pacifcerentur reges civitatesque, genera: unum cum bello victis dicerentur leges, quo in genere quid victum habere, quo mulctari cum vellet, victoris esse arbitrium: alterum, cum pares bello æquo fœdere in pacem atque amicitiam venirent: tunc reperi reddique per conventionem res, & si quarum tur-

bata

GROTII NOTÆ.

Supra diximus] Hoc lib. c. xi, §. xxii.

Livio] Adde Diodorum Siculum Exc. leg. iv.

GRONOVII NOTÆ.

2. Pro Romanis adversus] Non hoc purgat Romanos, sed quia majus imperium erat penes Camillum. Alioquin ea major pars eum circumstabat, antequam dictator diceretur, quam tamen nihil jure agere se posse censuit.

Dictatorem Camillum] M. Furium, qui ab exilio revocatus Dictatorque dictus cum exercitu intervenit, Gallis aurum, quod ob discessum stipulati erant, pensantibus, & id pactum pro nullo habuit, Liv. 5. 46. & 49. Flor. 1. 15, & 22.

Bifariam cum populo] Gellius 13, 15. non possunt eodem tempore diversis locis, vel a diversis magistratibus haberi comitia. Livius 7, 16. Ne

quis populum se vocaret, capite sanxerunt.

3. Qui jus populi non] Qui a populo non acceperunt potestatem ipsum obligandi.

Supra diximus] 2, 11, 22.

Cum contractus] Quod non est nudum promissum, vel actus beneficis merus, sed actus cum obligatione, qui dicitur contractus 2, 12, 1.

Multo strictiorem] Ut aliquid amplius debeant sponsores, nempe uti se sistant aut dedantur iis quibus sponderunt, uti duces in fœdere Samnitico & Numantino.

Promissiones repudiat] Declarat irritas §. 2. Inst. de inutil. stipul.

Rem ratam haberi] Quam facit procurator alterius in rem agens §. 1. Inst. de Satisf. l. 2. D. rem ratam haberi.

IV. Pares bello] Dum neutra pars superior aut inferior est altera: quamdiu nondum est inclinatus status belli.

bata bello possessio fit, eas aut ex formula juris antiqui, aut ex partis utriusque commodo componi: tertium esse genus, cum qui hostes nunquam fuerint ad amicitiam sociali foedere inter se jungendam coeant: quos nec dicere leges, nec accipere.

V. 1. At nobis accuratius instituenda partitio est, ut primum dicamus foedera alia idem constituere, quod juris est naturalis, alia aliquid ei adjicere. Prioris generis foedera non tantum fieri solent inter hostes qui a bello discedunt, sed olim & fiebant saepe, & aliquo modo erant necessaria, inter eos qui ante nihil contraxissent: id inde ortum, quod regula illa juris naturalis, cognationem inter homines quandam esse a natura, ac proinde nefas esse alterum ab altero laedi, ut olim ante diluuium, ita rursus aliquo post diluuium tempore malis motibus esse obliterata, * ita ut latrocinari & praedas agere in externos, nullo bello indicto, pro licito haberetur: quod Σκυθισμὸν vocat Epiphanius.

2. Hinc illa * apud Homerum, an praedones estis? amica interrogatio, * cujus & Thucydides meminit, & in Solonis lege veteri collegia ἐπι λείων ἐργασμάτων. quippe, ut Justinus ait, ad Tarquinii tempora latrocinium maris gloria habebatur: & illud

L. ult. D. de collegiis. Lib. XLIIII

GROTII NOTAE.

Ita ut latrocinari & praedas agere in externos, nullo bello indicto, pro licito haberetur] Caesar de Germanis: Latrocinia nullata habent infamiam quam extra fines cuiusque civitatis sunt. Accedit testis Tacitus de moribus Germaniae, & Saxo libro XIV, & alibi. Idem de Tyrhenis scriptum est Servio ad VIII. & X. Aeneidos, & de aliis gentibus ad primum Aeneidos. Diodoro Siculo de Lusitanis; quicum Plutarchus consentit Mario: τὸ ληστειὸν ἔπει τὸτε τῶν Ἰβήρων ἐκλήρισον ἡγεμονίαν. ad id tempus Hispani latrocinari inter pulcherrima habebatur. Simile est quod Judaei damnum datum ei qui nec Judaeus fit, nec Judaeis foederatus, sarcientium negant.

Apud Homerum] Odyssæa γ. ubi Scholiastes ἐκ ἀδοκῶν ἢ ἀδοκῶν τὸ πλοῦσι τὸ ληστειὸν, ἀλλ' ἰσοδοκῶν. Latrocinari apud antiquos non tantum infamia carebat, sed insuper gloriosum ducebatur.

Cujus & Thucydides meminit] Libro I. additque ἐκ ἐχθρῶν τῶν αἰ-

σώλων τῶν τῶν Ἰβήρων, φέροντο δὲ τε καὶ ἀδοκῶν μᾶλλον. nondum infamiam habebat id vitæ genus, quin potius laudi tribuebatur.

GRONOVII NOTAE.

Ex formula juris antiqui] Prout olim conventum erat, aut res sese habebat ante bellum: ut restituantur in statum quo fuerant, antequam turbæ inciderent.

Ex partis utriusque] Ut habeantur eo modo, qui dum paciscuntur, optimus visus est, Justin. 8, 4.

V. 1. Σκυθισμὸν] Quod Scythæ plerique morem eum vagandi & invadendi aliena retinuisent, quum aliis gentibus jam placuisset vita cultior.

2. Amica interrogatio] Quæ fit & accipitur sine offensa ejus, qui interrogatur.

Solonis lege] Longe aliter de verbis Solonis, quæ extant l. ult. D. de Collegiis & corporibus, Salmastius ad jus Atticæ & Romanarum. Legit enim ἡ κτηνηαὶων κοινῶν ἢ ἐμπορευῶν.

Aequales

illud in Romano jure, ut si cum gente aliqua neque amicitiam, neque hospitium, neque fœdus amicitiae causa factum habeatur, hi hostes quidem non sint: quod autem ex Romano ad eos pervenerat, illorum fiat, & liber homo Romanus ab eis captus servus fiat, idemque sit, si quis inde ad Romanos perveniat: & hoc quoque casu postliminium detur. Sic Corcyrenses olim ante belli Peloponnesiaci tempora hostes Atheniensium non erant, sed nec pacem cum illis nec inducias habebant, ut ex oratione Corinthiorum apud Thucydidem apparet. De Boccho Sallustius: *nobis neque bello neque pace cognitus*. Hinc in barbaros prædam exercere laudatum Aristoteli, & ipsa vox hostis veteri Latio nihil nisi externum significabat.

3. Sub hoc genere comprehendo & fœdera quibus cavetur, ut utrinque jus hospitii, ut jus commercii sit, quatenus ista sub jure naturali veniunt, qua de re egimus alibi. Utitur hoc discrimine Arco, in oratione ad Achæos apud Livium, ubi non de societate ait quæri, sed de commercio præbendi repetendique juris: nempe ne servis Macedonum apud se perflugium esset. Hoc genus totum conventionum Græci stricte *εἰρησῦλος* vocant, & opponunt *σπονδαίς*, ut tum alibi videre est, tum in oratione Andocidis de pace cum Lacedæmoniiis.

VI. 1. Conventiones quæ juri naturæ aliquid adjiciunt, aut æquales sunt, aut inæquales. * Æquales sunt quæ utrimque eodem modo se habent *αἰ ἴσως καὶ κενῶς ἐν ἀμφοτέροις ἔχουσι*, ut Isocrates in Panegyrico loquitur: quo illud Virgillii pertinet:

*Nec mihi regna peto, paribus sed legibus ambas
Invisas gentes æterna in fœdera mittam.*

Græci istas vocant modo *συνθήκας* simpliciter, modo *συνθήκας ἐπὶ ἴσῃ καὶ ὁμοίᾳ*, ut apud Appianum & Xenophontem videre est: has magis proprie *σπονδαίς*, & quatenus minus dignos respiciunt *πρὸς ἰσότητα*, aut *συνθήκας ἐν ἴ ἐπιλογίαις*, quas Demosthenes in oratione de Rhodiorum libertate fugiendas ait

GROTII NOTÆ.

Æquales sunt] Sic Plinius Parthos ait cum Scythiis ex æquo degeret. Pompejus apud Lucanum de eadem Parthorum gente:

— Solus

Ex æquo me Parthibus agit.

GRONOVII NOTÆ.

In Romano jure] L. 5. §. 2. D. Capt. & post. rev.
Postliminium] Ut liber sit ac sui juris, periinde ac si captivus ex

hostium custodia evasisset.

Vox hostis] Cicero 1. offic. 12.

3. *Sub jure naturali*] Nec ulterius porriguntur, neque adjiciunt aliquid juri naturali 2, 2, 13.

VI. 1. *Συνθήκας*] Compositiones.

Συνθήκας ἐπὶ ἴσῃ] Compositiones pari & æqua lege.

Has magis proprie] Inæquales.

Πρὸς ἰσότητα] Justinus legem parandi dicere 2, 3. *legem pacis statuere* 2, 5.

ait his qui libertatem amant, quia ad servitutem accedant proxime.

2. Utriusque modi fœdera aut pacis aut societatis alicujus sunt causa. Æqualia pacis, ut quæ de restituendis captivis, rebus captis, & ad securitatem conveniri solent, quæ de agendum erit infra in belli effectibus & consecutaneis. Æqualia societatis, aut ad commercia pertinent, aut ad belli communitatem, aut ad res alias. Æquales de commerciis pactiones variæ esse possunt, puta utrinque ne vectigal ullum solvatur, quod in vetere erat fœdere Romanorum & Carthaginensium, excepto eo quod scribæ & præconi dabatur, aut ne majus solvatur quam in præsens, aut ad certam quantitatem.

3. Sic & in bellica societate, ut auxilia præstentur paria equitum, peditum, navium, sive ad omne bellum quod Græci * Συμμαχίαν vocant, & explicat Thucydides τὰς αὐτὰς ἐχθρὰς καὶ φίλους νομίζον, eosdem hostes & amicos habere: quod & apud Livium sæpe reperias, sive ad tuendos fines duntaxat, quod ἐπιμαχίαν, sive ad certum bellum, aut in certos hostes, aut in omnes quidem, sed exceptis sociis, ut in fœdere inter Pœnos & Macedonas, quod apud Polybium est: quomodo & Rhodii Antigono & Demetrio per fœdus auxilia promiserunt in hostes quosvis, excepto Ptolemæo. Potest, ut diximus, æquale fœdus & ad res alias pertinere, * ut ne in confinio alterius alter arces habeat, ne subditos alterius alter defendat, ne iter alterius hosti præbeat.

VII. 1. Ex æqualibus qualia sint inæqualia facile est intelligi. Promittuntur autem inæqualia aut ex parte digniori, aut ex minus digna. Ex parte digniori, ut si quis auxilia promittat nec restipuletur, aut majora promittat: Ex parte indigniori inæqualia, aut ut Isocrates dicto Panegyrico loquitur, τὰ τῶν ἐτέρων ἐλαττωτέρων ἀπὸ τοῦ δικαίου, sunt ea quæ diximus ἀσυνόνοματα,

GROTII NOTÆ.

Συμμαχίαν vocant] Veteres ἰσχυροῦσιν. Zofimus lib. v.

Ut ne in confinio alterius alter arces habeat] Exemplum vide apud Propertium Perficorum i.

GRONOVII NOTÆ.

2. Ant pacis] Ut cessent hostilia. Societatis] Ut præstentur auxilia mutua.

Ad securitatem] Ut tuto liceat altitantes versari.

Ne vectigal] Tale Romanorum & Massiliensium. Justin. 43, 5.

Et Carthaginensium] Quod paulo

post ejectos reges factum est. Polyb. 3, 22.

Scribæ] Qui in portu annotabat, quæ navis, quas merces adveherent.

Præconi] Qui proclamabat venales merces: quod præconium vocat Cato de r. r.

3. Ad tuendos fines] Guarantie, ut Atheniensium & Corcyæorum.

VII. 1. Nec restipuletur] Nec caveat eadem reddi sibi, si quo casu oppugnetur.

Aut majora] Ut præstet aliquid pro majoribus viribus potentior, quod alter non præstet.

Tὰ τῶν ἐτέρων] In quibus altera pars plus æquo deprimitur.

ne, aut ἐπιπέφυγε vocari. Et hæc ipsa aut cum imminutione sunt imperii, aut sine ejus imminutione.

2. Cum imminutione imperii, ut in secundo fœdere Carthaginensium cum Romanis, ne cui Carthaginienfes bellum facerent, injussu populi Romani. Ab eo tempore, ut Appianus loquitur, Καρθηδόνιοι Ρωμαίοις ἐπὶ κλον ἐναρπύοντο, Carthaginienfes Romanis ex fœdere morem gerebant. Potest addi huic generi deditio conditionata, nisi quod illa non imminutionem, sed translationem totius imperii continet, qua de re diximus alibi. Talem autem conventionem fœderis nomine & alibi Livius appellat, ut libro 1x. Teates Apuli impetraverunt ut fœdus daretur, neque ut æquo tamen fœdere, sed ut in ditione populi Romani essent.

3. Sine imminutione imperii onera aut transitoria sunt, aut manentia. Transitoria, de solvendo stipendio, de mœnibus diruendis, ut locis quibusdam decedatur, ut dentur obsides, elephantia, naves. Manentia, ut de imperio ac majestate comiter colenda, cujus fœderis quæ sit vis alibi diximus. Huic proximum est ut hostes & amici habeantur quos velit partium altera: ne cui exercitui, cui cum altero bellum sit, per fines transitus comiteatusve detur. Tum illa minora, ne arces certis locis ædificare, ne exercitum ducere, ne naves habere ultra numerum definitum, ne urbem condere, ne navigare, ne militem certis locis conscribere liceat, ne socios oppugnare, ne comiteatu hostes juvare, ne recipere eos qui aliunde veniunt, ut fœdera prius facta cum aliis dirimantur: quorum omnium exempla apud Polybium, Livium, & alios videre est.

4. Solent autem fœdera inæqualia contrahi, non tantum inter victores & victos, ut Menippus censebat, sed & inter potentiores & impotentiores, etiam qui bello inter se experti non sunt.

VIII. De fœderibus frequens est quæstio, licitene incantur cum his qui a vera Religione alieni sunt: quæ res in jure naturæ dubitationem non habet, nam id jus ita omnibus hominibus commune est, ut Religionis discrimen non admittat. Sed de jure divino quæritur, ex quo hæc quæstionem tractant

* non

2. Deditio conditionata] Sub ditione & juribus quibusdam reservatis.

Translationem imperii] Ab eo, qui se dedit, ad eum cui deditur 2, 5. 31.

3. De solvendo stipendio] Ut quod pro hac expeditione militi debetur, dependatur. Liv. 5, 27. lib. 8, 36. lib. 9, 42. lib. 10, 5.

Mœnibus diruendis] Liv. 34, 17.

Ut locis quibusdam] Liv. 8, 11.

lib. 27, 45. lib. 37, 45.

Obsides, elephantia, naves] Liv. 30, 37. lib. 38, 38.

Majestate comiter] Liv. 38, 11.

Cic. pro Balb. 16.

Alibi] 1, 3. 21.

Hostes & amici] Liv. 38, 11.

Non

* non Theologi tantum, sed & Jurisconsultorum nonnulli, inter quos Oldradus & Decianus.

Th. 2, 2.
q. 10. art.
13. Oldr.
conf. 71.
Decif. 112.
conf. 20.

IX. 1. Videamus primum de jure divino veteri, acturi deinde de novo. Fœdus, non nocendi causa, cum alienis a Religione contrahere ante Mosis legem licuit. Exemplum est in fœdere Jacobi cum Labane: ut jam de Abimeleco nihil dicam, quando non satis constat cum fuisse idololatram. Neque id lex per Mosem data mutavit. Exemplo sint Ægyptii, haud dubie tunc idololatræ. Hos tamen averfari vetantur Hebræi. Excipiendi sunt populi septem divina sententia damnati, cujus sententiæ executores erant delegati Israelitæ; nam his in idololatria perstantibus, & imperium detrectantibus, parcere vetatur, quibus itidem decreto divino additi sunt Amalecitæ.

Gen. XXXI,
44.
Deuteron.
XXII, 7.
Deut. VII,
1.
Deut. XXV,
17.

2. Fœdera quoque commerciorum, & quæ his similia ad utilitatem communem aut alterius partis pertinent, inire cum profanis licet per legem; nihil enim reperitur quod obster. Et exempla habemus fœderum, quæ David & Solomo cum Hieromo Tyriorum rege fecerunt: ac notandum in sacra historia dici fœdus hoc a Solomone factum juxta sapientiam quam Deus ei dederat.

II Sam. VI,
11.
I Reg. V,
12.

3. Lex quidem Mosis specialiter imperat benefacere populis, ἀγαπᾶν τὸ πληθὺν præterea peculiaris victus & morum ratio Judæis præscripta familiarem cum hominibus cæteris consuetudinem vix patiebatur. At hinc non sequitur aut benefacere extraneis non licuisse, non etiam laudabile id non esse, quod male inde collegit posteriorum magistrorum prava interpretatio, unde illud Juvenalis de Judæis:

Levit. XIX,
8.
Deuter.
XXII, 14

Non monstrare vias eadem nisi sacra colenti.

quo loco exemplum monstrandæ viæ minime molesta neque sumtuosa beneficia indicat, quæ ignotis etiam tribuenda Cicero dicit, & Seneca. Eodem pertinet Taciti illud de iisdem: *Apud ipsos fides obstinata, misericordia in promptu, adversus omnes alios hostile odium.* Sic in novi fœderis historia legimus, sæpe non solitos Judæos convivere συκκοῦδας, στυκοῖεν, κολλᾶδες, αἰσχροῦς.

Off. 1. De
benef. VI, 2.
Fijl. V.

GROTII NOTÆ.

Non Theologi tantum] Puta Antoninus, Cajetanus, Toletus, Molina, Valdesius, Malderus.

GRONOVII NOTÆ.

IX. 1. Non nocendi] De non invadendis finibus, & ut sit utriusque populi civibus in alterius terris securitas.

Populi septem] 1. 2. 2.

2. Commerciorum] Ut liceat navi-

gare, & merces hinc inde transportare.

3. Peculiaris victus] Quod jussi erant tot vulgaribus aliorum cibis abstinere, ut immundis.

Monstranda via] Ut sit nemini non Judæo promiscuum aliquid aut tratatium officium facere, licet id non magis gravet, quam si digito monstres viam prætereanti.

συκκοῦδας] Uti familiaribus, unâ cibum capere, jungi & conglutinari, coire & confuescere.

αποστρέχου alienigenis. Et Apollonius Molo Judæis objiciebat, ὅτι μὴ παρεδέχοντο τὰς ἄλλαις ἀποστειλημένους δέξασθαι Θεῶν; μηδὲ κρινανεῖν ἤηλον τοῖς κριταῖς ἐτέρων σωήθειαν βίαν ζῆν ἀποστειλημένοις. non admitti ab eis qui de Deo sentirent alia, nec quicquam ipsis commune esse cum his qui institutis differrent: Amici Antiochi apud Diodorum Judæos accusant: μένους ἀπάντων ἐθῶν ἀκρινανήτους εἶναι τὸ ἀπὸ ἑτέρων ἐπιμιξίας καὶ πολέμους ἀπολαμδάνειν πάντας. Solos ex omnibus populis infociabiles esse extraneis, ita ut ceteros pro hostibus ducant. Sequitur de iisdem: μηδενὶ ἄλλῳ ἐθνεῖ τραπεζῆς κρινανεῖν τὸ παράπαν, μηδὲ δύνανται, cum nulla gente alia mensam habere communem, neque bene eos alius velle. Mox eis tribuitur μισωδρωπία odium humani generis. Et apud Philostratum, Tyanensis de Judæis: οἱ βίαν ἀμικέτω δούροντες, οἷς μήτε κρινῆ ἀπὸ ἀνθρώπων τραπεζῶν: vita genus adeo secretum ab humano commercio repererunt, ut ne mensam quidem cum aliis communem habeant. Sicut & passim Judæis apud Josephum objicitur, τὸ ἀμικέτω, τὸ ἀσύμφυλον, ἢ ἀδίκτης ἀμιξία, infociabilis vivendi ratio.

Ant. VIII.
2.

4. At hunc non esse legis sensum Christus nos docuit exemplo suo, cum a Samaritide femina aquam accipere non recusavit, legis ubique observantissimus. Sed & olim David apud populos irreligiosos perfugium sibi quæsierat, nusquam eo nomine reprehensus. Apud Josephum Solomoni templum dedicanti, & oranti ut Deus ibi etiam alienigenarum preces exaudiret, hæc tribuitur oratio: ἡμεῖς οὐκ ἀπειθήσωμεν τῷ φύσιν ἐργῶν, εἰδὲ ἀλλοτρίως ἀπὸ τῆς ἐξ ὀμφύλης ἐχομένης. non sumus inhumano ingenio neque male affecti erga extraneos.

Jud. XI, 16.
II Sam. X.

5. Excipiendi ab hac regula non illi tantum populi quos supra diximus, sed insuper Ammonitæ & Moabitæ, de quibus scriptum est Deut. XXI, 6. Non quæres prosperitatem eorum (ita rectius hoc loco verteris $\square$ quam pacem eorum) nec bonum eorum ullis diebus tuis inquam. Quibus verbis fœdera benefica cum illis populis vetantur, non etiam jus belli conceditur: aut certe, quæ Hebræorum quorundam sententia est, vetatur pax ab illis peti, non etiam oblata accipi. Certe jus belli in Ammonitas Hebræis negatur Deut. II, 19. neque Jephthes arma in eos movit, nisi post tentatas æquæ pacis vias, neque David nisi atrocibus injuriis laceratus. De societate bellica quæstio superest.

6. Ante legem, hauc quoque non illicitam fuisse cum profanis

5. Fœdera benefica] Quæ non euntibus.
modo securitatem, sed etiam mun-] Jus belli] Ut licent eos nihil la-
dantia officia & honores præstant in-] dentes bello lacerare.

fanis gentibus, exemplo apparet * Abrahami impios Sodomitas bello adjuvantis. Nec lege Mosis quicquam generaliter hac in remuratum legitur. Atque ita videmus sensitse * Asmonæos, legis & peritos & reverentes admodum, ut ex religiosa sabbathi observatione, permiffa sola fui tutela non alio armorum usu, apparet. Et hi tamen cum Lacedæmoniis & Romanis fœdus pepigere, approbantibus sacerdotibus & populo: imo & pro eorum salute sacra publice fecerunt. Quæ vero contra adferuntur, causas habent peculiare.

7. Nam si quos reges aut populos, extra eos qui in lege expressi erant, exosos sibi & infortunio damnatos per prophetas Deum significasset, eorum tutelam suscipere aut cum iis arma sociare haud dubie nefas erat. Huc illud pertinet prophetæ ^{11 Paralip.} * ad Josaphatum de rege Israelis: *te ne improbo opitulari, & eos diligere * qui Deum oderunt? at ob hoc ipsum exarsit in te Dei ira.* Nam infelicem belli exitum Micheas propheta jam ante prædixerat. Et alterius prophetæ ad Amasiam: *Ne ito tecum exercitus Israelitarum: nam non adest Deus Israelitis, ulli inquam Ephraimitarum.* Hoc vero non venire ex natura fœderis, sed ex personæ peculiari quadam qualitate, vel hinc evincitur, quod graviter increpitus est Josaphatus, etiam diris additis, eo nomine quod commercii causa societatem iniisset cum Ochozia rege Israelitarum similem ei, quam David & Solomon ^{11 Par lip.} inierant cum Hiram, quos eo nomine partim non reprehendit ^{xx, 37.}
 fos,

GROTII NOTÆ.

Abrahami] Idem cum Escole & Anerō fœdus fecit. Sic & David cum Achi & Naaso, Solomon cum Ægyptiis, Asa cum Benadado.

Asmonæos legis & peritos & reverentes admodum] Laus eorum est in Thargumo Chaldaico, in libris Maccabaicis, in epistola ad Hebræos. Horum exemplum secuti Imperatores & reges Christiani fœdera aut cum non Christianis, aut cum non sane Christianis fecere, Constantinus cum Gothis & Vandalis, Justinianus cum Longobardis: cum Saracenis, Alanis, Gepidis, Francis, Suevis, Vandalis Theodosius, Honorius, Leo, Heraclius, Basilus, Igaacius Angelus, Palæologus: cum Mauris reges Hispaniæ Alfonso Hispanensis, Ramirus, Alfonso Castus, Sanctius Castella, Ferdinandus cognomine Sanctus: Petrus Legionis rex: Alfonso Castel-

le rex prudentissimus: cum Tartaris Rodolphus Habsburgensis. Ad Johannem de Carthageni libro III, c. I. de jure belli Romani Pontificis Julius II. Pontifex Turcis usus.

Ad Josaphatum] Josephus: *ἐπιπρό τῷ ἁγίῳ Ἀχαβὸν συμμαχίας ἀνδραπόνο ἀσθεῖν ἔ πορευθῆναι* accusabat eum societatis iniite cum Achabo homine impio ac scelerato.

Qui Deum oderunt] Gratianus Valenti patruo contra Scythas operi petenti scripsit, *ὁς ἔ πῆ τῶ ἐξ ἑσπέρῃ τοῦ θεοῦ συμμαχίῃ: fas non esse socialia arma jungere cum eo qui Dei sit hostis, Zonaras.*

GRONOVII NOTÆ.

6. *Asmonæos*] I, 4, 7.

Permiffa sola sui] Ut sabbato liceret tantummodo hostem aggressum repellere, non ultro aggredi, quamvis occasio & spes victoriæ præfens apparcat.

11 Paral. 2. 7. *Esf. VII, 6.* *fos, partim laudatos diximus. Nam quod additur Ochoziam impie egisse, debet ad totam ejus vitam referri, ob quam Deus ipsi omnibusque ejus conatibus infensus fuerit: quomodo hæc historia explicatur in libro cui nomen Constitutiones Clementis VI. capite XVIII.*

8. Notandum & hoc, pejorem fuisse causam eorum qui a Jacobo orti Deum bene cognitum deseruerant, quam populorum extraneorum. Nam in defectores illos ceteri populares armabantur; * lege quæ exstat Deut. XIII, 13.

9. Est & ubi culpantur fœdera, ob animi vitium unde procedebant: ita a Propheta reprehensus Asa, quod ad societatem Syri se contulisset Deo diffusus: quod ostenderat cum res Deo sacratas ad Syrum mitteret. a Sed nempe Rex idem culpatus quod in medicis spem posuisset, non in Deo. Nou ergo ex hac historia magis sequitur, per se aut generaliter malum esse societatem contrahere cum talibus quales erant Syri, quam medicos consulere. Multa enim non illicita vitiat animus, ut b censum in Davide; c thesaurorum ostensionem in Ezechia. Sic d alibi fiducia in Ægyptio posita reprehenditur, cum tamen Solomoni e cum Ægyptio affinitatem contrahere licuerit.

10. Quibus & hoc addendum est, f Hebræos sub statu legis veteris difertas habuisse promissiones victoriæ si legem oblerarent, quo minus recurrendum habebant ad humana auxilia. Exstant quidem & apud Solomonem g sententiæ non pauçæ, de vitandis consortiis impiorum. Sed hæc prudentiæ monita sunt, non legis præcepta: & illa ipsa monita, ut moralia pleraque, plurimas habent exceptiones.

X. 1. Lex autem Evangelij nihil hac in parte mutavit: imo magis etiam favet fœderibus, quibus hi qui a Religione alieni sunt in causa justa sublevantur, quia beneficentiam in quosvis homines, data occasione, non liberam modo reliquit & laudabilem, sed & sub præcepto posuit. Nam Dei exemplo, qui solem oriri facit bonis & malis, & pluvia utrosque humectat, jubemur nullum hominum genus a beneficiis nostris excludere. Bene Tertullianus: *Quamdiu intra Israellem erat sacramentum, merito in solos fratres misericordiam mandabat. At ubi Christo*

GROTII NOTÆ.

Lege que exstat Deut. XIII, 13.]

Add exemplum Josuæ c. XXII.

GRONOVII NOTÆ.

8. *A Jacobo orti] Quales erant x. tribus revulsa a domo Davidica per Jeroboamum; qui & idololatriæ illis auctor fuerat, ne si quotannis Hierosolymam proficiscerentur ad templum visendum redirent*

ad reverentiam regum, a quibus desciverant.

9. *Animi] Intentionis, consilii, propositi.*

Vitiat animus] Quæ per se sunt innoxia, sed culpantur, quia parum pio proposito suscipiuntur.

X. 1. *Intra Israellem erat sacramentum] Penes solos Israelitas fœdus & Ecclesia.*

Christo dedit gentes hereditatem & possessionem terminos terræ, & cepit expungi quod dictum est Osee: Non populus meus populus meus, & non misericordiam consecuta misericordiam consecuta, Natio scilicet; exinde Christus in omnes legem fraternæ benignitatis extendit, neminem excludens in miseratione sicut in vocatione.

2. Quæ accipi oportet salva gradus differentia, ut in omnes simus benefici, præcipue tamen in religionis consortes. In Clementis constitutionibus legimus: *πᾶσιν ἐν δόξῳ διδόνει ἐξ οἰκείων πόνων. ἀεὶ μὲν τὸν ἕ τὸς ἀγίους.* *lib. VII, cap. III.* Omnibus largiendum de nostra opera: sed ita ut sanctorum potior habeatur ratio. Perfecta liberalitas, inquit Ambrosius, fide, causa, loco, tempore commendatur, ut primum opereris circa domesticos fidei. Simile est illud Aristotelis: *ἂν ὅδ' ὀμνίως ἀεὶ σὶνὴς συνήτων καὶ ὀδύων φρονιζέτω.* *Nic. IV.* Neque enim par est æqualem curam subiri pro externis & pro amicis.

3. Convictus etiam familiaris cum hominibus qui alieni sunt a Religione non prohibetur: ac ne cum illis quidem quorum peior causa est, & qui a disciplinæ Christianæ regula deficiunt, omne interdicitur commercium, sed familiæ extra necessitatem, non etiam quod emendandis ipsis spem præbet. Illud vero quod apud Paulum est, *Ne jugum ducite cum aliis a fide: quod enim consortium est justitiæ cum iniquitate, aut quæ commixtio est luci cum tenebris, aut quæ concordia est Christo cum Satana, aut quæ pars credenti cum non credente?* ad eos pertinet qui in idoliis convivabantur, atque ita aut idololatriam committebant, aut certe committentium speciem præbebant. Ostendunt sequentia: *Quæ confensio templo Dei cum idolis? similia illis quæ in priorè ad Corinthios eisdem: Non potestis fieri participes mensæ Domini & mensæ demoniorum.* *II Thesal. III, 15. II Corinth. VI, 14. I Cor. X, 21.*

4. Neque ab eo quod subeunda sponte non sunt profanorum imperia, nec conjugia cum eis contrahenda, recte procedet argumentum. Nam in utroque hoc casu apparet majus periculum, aut certe plus difficultatis injici veræ Religionis usui. Adde quod magis perpetua sunt ista vincula: & in matrimonio liberior electio, cum fœdera ex temporum & locorum occasione sumenda sint. Sicut autem benefacere profanis malum non est,

ita

Capit expungi] Impleri & q. solvi, quia pecunia soluta expungitur vel deletur nomen debitoris in tabulis expensi.

Neminem excludens] Omnium misertus, ut omnes vocat.

3. *Qui in idoliis convivabantur]* Accedebant ad epulas, de hostiis

falsorum deorum instructas: quoties enim sacrificarent, parvum quiddam extis (proficiis dicebant) adolebant in altaribus: de reliqua hostia vel victima epulabantur vocatis amicis, & si quod insuper superesset, in macellum mittebant.

Sylv. verb. bellum 1. n. 9. concl. 3. Pan. in c. quod super. de voce. ita nec opem eorum implorare, sicut Cæsaris & Tribuni auxilium Paulus invocavit.

XI. 1. Nulla ergo hic intrinseca aut universalis est pravitas, sed * ex circumstantiis æstimanda. Cavendum enim ne nimia commixtio contagium adferat infirmis; quam ad rem utile erit sedes distingui, sicut Israelitæ seorsim ab Ægyptiis habitant. Neque enim ratione caret illud Anaxandridæ:

Οὐκ ἂν δυνάμην συμμαχεῖν ὑμῖν ἐγώ.
Οὐδ' οἱ τρέποισι γὰρ ὁμοιοῦσι· εἰδ' οἱ νόμοι
Ἡμῶν· ἅπ' ἀπλήλων δ' δέχεται πολὺ.
Ego esse vester non queam commilito,
Quando nec leges, nec mores consentium;
Sed multis inter se intervallis discrepant.

Lib. I. c. 2. Quo pertinent & ea quæ alibi attulimus de religione Judæorum & Christianorum in commilitio cum paganis.

Sylvest. in verbo bellum, p. 1. n. 9. v. 3. Libro 1.

2. Sed & si ex societate tali profanæ opes magnum sint habituræ incrementum, abstinendum erit extra summam necessitatem: In qua locum habet, quod in simili re dixit Thucydides:

ἀνεπίφθονον δ' ὅσοι ὡσπερ καὶ ἡμεῖς ὑπὸ τῷ Ἀθηναιῶν ἐπιβλαστέμεθα, μὴ ἑλλώσας μόνον, ἀλλὰ καὶ βαρβάρους ἀποσλαβόντας ἀποσθῆναι. His qui insidiis impetuntur, ut nos ab Atheniensibus; invidia fieri non debet si salutem querunt non Græcorum modo sed & barbarorum auxiliis. Non enim jus quodvis sufficit ad id committendum, quod religioni, si non directe, indirecte tamen nociturum putetur. Quærendum enim primo loco est regnum cœlestis, id est, Evangelii propagatio.

Matth. VI. 33.

Prod. l. IV. historia Remensis c. 6.

3. OPTANDUM esse, ut multi hodie principes ac populi in animum admitterent liberam & piam vocem Fulconis Archiepiscopi quondam Remensis, Carolum Simplicem sic admonentis: Quis non expretescat vos * inimicorum Dei amicitiam velle;

ac

GROTII NOTÆ.

Ex circumstantiis æstimanda] Vide orationem Phartaxæ ad Lazos apud Agathiam III. Saxo libro IX. in verbis Ludovici regis Francorum ad Haraldum: Nullam posse animorum intervenire concordiam dissona sacra complexis; quamobrem petit rem opis primum religionis contubernio opus habere, neque magnarum operum consecratos existere posse, quos superna venerationis formula disparasset.

Inimicorum Dei amicitiam velle] Exemplum in Mancasa a. ud Nicetam rebus Isaaci Angeli lib. II. Prædicatur pietas Emanuelis ducis Sabaudie, qui Cyprum ope Turcæ recuperare cum posset, noluit.

GRONOVII NOTÆ.

XI. 1. *Infirmis*] Quibus scandalo & offensionis sit nostra cum pravæ superstitionis cultoribus conversatio.

2. *Profanæ opes*] Si ab societate nostra cum infidelibus & averlis a religione nostra istorum in universum potentia contra omnes, qui nobiscum sunt religione conjuncti, etsi in præsens causa differant.

Jus quodvis] Causa quæ non sit maximi momenti, licet justa, tantum valere apud quemquam debet, ut eam defendat ac tueatur cum detrimento notabili omnis Christiani nominis.

Nisi

ac in cladem & ruinam nominis Christiani pagana arma & fœdera suscipere detestanda? Nihil enim distat utrum quis se paganis societ, an abnegato Deo idola colat. Exstat apud Arrianum dictum Alexandri: ἀδικεῖν μετὰ τὰς πρῶτοις ἐναντία τῆ Ἑλλάδι καὶ τοῖς βαρβάροις, καὶ τὴν δόγματι τῶν Ἑλλήνων· graviter eos delinquere qui adversum Græcos Barbaris militarent, contra Græcorum jura.

XII. Illud hic addam, cum omnes Christi unius corporis ^{I Cor. XII,} membra sint, quæ jubentur alia aliorum dolores ac mala per- ^{13. 26.} sentiscere, sicut id ad singulos pertinet, ita & ad populos qua populi sunt, & ad reges quia reges pertinere. Neque enim pro se quisque tantum sed & pro mandata sibi potestate fervire Christo debet. Hoc autem præstare reges & populi non possunt grassante armis hoste impio, * nisi alii aliis auxilio sint: quod commode fieri nequit, nisi fœdus eo nomine ineatur: quod fœdus jam olim iutum fuit, & princeps ejus creatus consensu communi Romanus Imperator. Debent ergo Christiani omnes ad causam hanc communem pro virium modo viros aut pecunias conferre: quod quo minus faciant non video quomodo possint excusari, nisi si qui bello inevitabili, aut non dissimili malo domi distinentur.

XIII. 1. Solet sæpe & illa incidere quæstio, si plures bellum gerant utri potius opem ferre debeat qui utrique est fœderatus. Hic primum sciendum est, quod & supra diximus, ad injusta bella nullam esse obligationem. Quare * qui fœderatorum justam habet belli causam præferendus, si cum extraneo res sit, etiam si cum alio fœderato. Sic oratione de Megalopoli ostendit Demosthenes, Messeniis sociis contra Lacedæmonios item socios opem ferri ab Atheniensibus debere, si ab his incipiat injuria. Sed id ita verum; nisi convenerit hoc ^{Polyb. l.vi,} quoque ne adversus eum auxilia mittere liceat. In pactioe Hannibalis cum Macedonibus erat: *Hostium hostes erimus, exceptis regibus, civitatibus, & portibus quibuscum fœdus nobis & amicitia est.*

2. Quod

GROTII NOTE.

Nisi alii aliis auxilio sint] Ad hanc rem vide Marianam libro xxx. Parutam libro IV. Bizarum VII. & XII.

Qui fœderatorum justam habet belli causam præferendus] Vide infra libro III, c. xxv. §. 4. In fidelitate feudali dicitur: *Et si servero velle te aliquem juste offendere, & inde generaliter vel specialiter fuero requisitus, veniam tibi sicut potero præstabo auxiliium.*

GRONOVII NOTE.

XII. *Romanus Imperator*] Fridericus III. a. C. 1461. Videnda Bœcleri disputatio de Passagiis.

Non dissimili malo] Dissensione ob religiones.

XIII. 1. *Ad injusta bella*] Etiam si quis societatem armorum promiserit, si socium videat bellum palam injustum aggredi, non teneri ex promisso talem socium juvare.

Extraneo] Non fœderato.

2. Quod si foederati inter se committantur causis utrinque injustis, quod accidere potest, utraque parte abstinendum erit, Sic in Leuctrica Aristidis quinta dicitur, *εἰ μὴ ἐπ' ἀλλήλους ἐμάχων, φεδῶς ἄν. ἐπ' ἀλλήλους ᾗ καλῶντων, οὐκ ἐθέλειν περιεῖναι.* si quidem in alios auxilium poscerent, facile esse negotium: *su sociorum alter in alterum, nolle se misceri.*

3. Quod si foederati in alios bellent iusta quisque de causa, si utrique auxilia mitti possunt, puta in milite aut pecunia, mittenda erunt, ut sit circa creditores personales. At si ipsius qui promisit praesentia requiritur, quae individua est, ratio postulat * ut praeratur cum quo antiquius est foedus; quod Acarnanes Spartanis dicunt apud Polybium: eodemque pertinet Consulis Romani responsum Campanis datum: *amicitias ita institui par est, * ne qua vetustior amicitia ac societas violeatur.*

Lib. IX.

Sylvest. in
verb. bellum
P. 1. n. 7.
Lib. VI.

4. Sed addenda exceptio, nisi foedus posterius ultra promissionem aliquid habet, * quod quasi domini translocationem in se contineat, puta subjectionis aliquid. * Nam & sic in venditione dicimus priorem praerari, nisi posterior dominium translulerit. Sic Nepesinis apud Livium deditiois, quam societatis, fides sanctior. Distingunt haec alii subtilius, sed quae dixi, ut simpliciora, ita veriora arbitror.

Dec. conf.
407.

Dec. conf.
265.
Cep. 451.
455, 461.

XIV. Finito tempore foedus tacite renovatum intelligi non debet, nisi ex actibus qui nullam aliam interpretationem recipiunt: non enim facile praesumitur nova obligatio.

XV. Si pars una foedus violaverit, poterit altera a foedere discedere: nam capita foederis singula conditionis vim habent, Exem-

GROTII NOTÆ,

Ut praeratur cum quo antiquius est foedus Vide de Feudis lib. IV, cap. 31.

Ne qua vetustior amicitia ac societas violeatur Χρὴ φίλοι καὶ ἐχθροὶ συμμαχεῖν, ἢ μὴ φίλοι * amicitia ferenda contra hostes, non contra amicos, dicit Ptolemaeus Atheniensibus apud Appianum, in legationum excerptis.

Quod quasi domini translocationem in se contineat Vide Radevicum II, 7.

Nam & sic in venditione Edicto Theodorici, c. 138.

GRONOVII NOTÆ.

3. Creditores personales] Chirographarios l. un. Cod. Etiam ob chirographariam pec. pig. ten. qui solo chirographo sibi de pecunia credita caverunt; nam inter hos pecunia debitoris, si quae libera est, in

concurfu creditorum dividitur. Alii sunt hypothecarii l. 1. §. 3. D. de separat. l. 8. C. qui bon. ced. pot. quibus pignore vel hypotheca provifum est. Ex utriusque, quibus ob favorabilem crediti causam ante alios exigundi jus vel privilegium concessum est, privilegiarii l. 10. Prin. D. de Pactis.

Qua indivisa est Neque enim potest quisquam esse simul duobus locis.

4. *Quod quasi domini* Flor. 1, 76. Erat cum utrisque foedus, sed hoc Campani sanctius & prius omnium suorum deditio fecerant. Adde 2, 12, 15.

XIV. *Praesumitur nova obligatio* Quia plerumque habet aliquid onerosi.

XV. *Singula conditionis* Ut si unum illorum migret vel non servet, pars altera alteram solvat.

XVI. I. Per-

Exemplo fit illud apud Thucydidem: λύσει τις ἀπονόδας ἔχῃ οἱ Libyæ τὶ δὲ ἱρημίαις ἀλλοῖς ἀποσιόντες, ἀλλ' οἱ μὴ βοηθῆντες οἷς ἀν ἕνω- μύσῳσι: Soluti fœderis culpam sustinent, non qui deserti ad alios se conferunt, sed qui quam jurati promiserant opem, re non præstant. Alibi apud eundem: ὁ, π. εἰ ἀν τῶντων ἑταίρων ἐπαύσατο ἐπὶ εἰσὶν, τότε λελεύσῃ τις ἀπονόδας. Sed vel tantillum ex dictis pars alterutra transgredederetur, rupta fore pacta. Sed hoc ita verum est, ni aliter convenerit: quod fieri interdum solet, ne ob qualvis offensas a fœdere discedere liceat.

XVI. 1. Sponsionum tot esse materiæ possunt, quot fœde- rum. Distant enim hæc personarum facientium potestate. Sed duo sunt quæ de sponsionibus quæri solent: Primum si impro- betur a rege aut civitate sponsio, in quid teneantur sponsores, ad id quod interest, an ad restituendam rem in eum statum in quo erat ante sponsionem, an ad corpus dedendum. Prima sen- tentia videtur juri civili Romano congruere: secunda æquitati, quam in Caudina controversia tribuni plebis L. Livius & Q. Melius urgebant: tertia usu probata est, ut exemplis sponsio- num duarum nobilium Caudinæ & Numantinæ apparuit. Sed illud ante omnia tenendum cum qui summum imperium ha- bet nullam in partem obligari. Bene enim Romanis Posthu- mius: *Hosti nihil spondidistis, civem neminem pro vobis spondere jussistis; nil ergo vobis nec nobiscum est, quibus nihil mandastis, nec cum Samnitibus, cum quibus nihil egistis.* Bene idem: *Injussu populi nego quicquam sanciri posse, quod populum teneat: & hoc non minus recte: si quid est in quod obligari populus possit, in omnia potest.*

2. Ergo nec ad id quod interest, nec ad restitutionem popu- lus tenebatur: cum quo si negotium sibi esse voluissent Samni- tes, retinere exercitum apud Furculas Caudinas debuerant, & Romam legatos mittere qui cum Senatu ac populo de pace ac fœdere agerent, ut quanti ipsis esset exercitus incolumitas id ipsi æstimarent. Tum demum si pactis statum non esset, po- tuissent dicere, quod & ab ipsis & a Numantinis dictum ait Velle-

XVI. 1. Personarum facientium] Fœdera non faciunt nisi summæ potestates, aut earum mandato ministri. Sponsiones ministri sine potestate ac mandato.

Ad id quod interest] Æstimationem commodi, quod ex effectu habuisset is, cui sponsio facta est & pro ea satisfactionem.

Corpus d dedendum] Sponsoris.

Melius urgebant] Et ipsi Samnites Liv. 9, 11.

Caudina & Numantina] Flor. 1, 16. & 2, 18.

Nullam in partem] Sallustius Jugur. 39. Senatus ita, uti par fuerat, decernit, suo atque populi injussu nullum potuisse fœdus fieri.

2. Quanti ipsis esset] Quid vellent concedere Samnitibus, ut exercitum ab illis obsesum & clausum reciperarent incolumem.

Numantinis] Nam cum his quo- que juxta turpe fœdus ictum est.

Mili-

Vellejus, publicæ violationem fidei non debere unius lui sanguine.

3. Majori specie dici potest * milites omnes fuisse obligatos. Et certe æquum id esset, si ipsorum jussu ac nomine contractum foret a sponsoribus, ut in pacto quod Hannibal fecit cum Macedonibus factum videmus. Quod si * fide sponsorum & * sexcentorum, quos imperarunt, obsidum fuerunt contenti Samnites, habent quod sibi impudent. Rursum si sponsores præ se tulerunt potestatem publico nomine contrahendi, ex damno per dolum dato ad restitutionem tenebantur. Si id non apparet, tenebantur ad id quod intererat ex vi negotii ratum haberi. Et hoc casu non corpora tantum sed & bona sponsorum fuissent obligata Samnitibus, nisi pœnam vice ejus quod interest expressissent. Nam de obsidibus convenerat, ut capite luerent si pacto non staretur. De sponsoribus an eadem dicta sit pœna in obscuro est. Pœnæ autem stipulatio tali modo facta efficit, ut si factum præstari nequeat, nihil aliud sit in obligatione: succedit enim certum loco incerti quod interest. Erat autem communis istorum temporum sententiæ, etiam vitam valide posse obligari.

4. Apud

GROTII NOTÆ.

Milites omnes fuisse obligatos] Sic Numantini, si sponsio non probaretur, exercitum sibi dedendum censebant, ea sponcione liberatum.

Fide sponsorum] Ii erant consules duo, quaestores duo, præfecti iv, tribuni xii, narrante Appiano. Hi omnes dediti ex Caudino sponso: ex Numantino consul solus, cæteris paritum, ob Tiberium Gracchum, ut in Gracchorum vita narrat Plutarchus.

Sexcentorum quos imperarunt obsidum] Pontius filius apud Appianum: ἡ δὲ τῆς ἰσπανίας ἐπιπέμματα τῆς ἐπιπέμματα, οὐκ ἔστιν ἡ τῆς αὐτοῦ καὶ, ἡ δὲ αὐτὸς ἡ δὲ ἐπιπέμματα. equitum potissimos deligam, qui obsides sint, donec populus pacta firmet. Satis esse obsides tenentis arbitrio relinqui censuere Lusitani in re simili. Mariana xxi, 12. qui deditos accipiunt, pœnam remittere censentur. Polybius excerpto cxxii.

GRONOVII NOTÆ.

Publicæ violationem] Populum vel

principem a perfidiæ crimine non excusari, si, quo ne servet suo nomine promissum, sæviam in ministrum promittendi, aut dedat, ut in eum sæviatur.

Unius] Sponsoris.

3. Quod Hannibal fecit] Polybius lib. 7, 2.

Præ se tulerunt] Mentiti sunt, se habere quam non habebant.

Quod intererat] Quod pro ratione rei, que agebatur æstimari poterat, velle sibi præstari Samnites, si pactum ratum non esset.

Expressissent] Diserte & clare in formula pacti posuissent.

Capite luerent] Liv. 9, 5.

Sit in obligatione] Quam pœna scilicet.

Certum loco incerti] Ante pœnam non definitam incerta erat æstimatio ejus, quod interest, & poterat in quantumvis extendi. At postquam ea definita est, cessat æstimatio incerti, & subit in ejus locum id, de quo convenerat certum.

Vitam valide posse] 2, 21. II. 3, 2. 6.

Fabius

4. Apud nos autem, qui aliter sentimus, existimo tali spon-
sione bona primum ad id quod interest, & si ea non sufficiant,
corpus ad servitutem obligari. * Fabius olim Maximus cum
pactum quoddam ejus cum hostibus factum senatus improba-
set, fundum suum ducentis millibus vendidit, & fidei satisfecit.
Sannites vero * Brutulum Papium induciarum ruptorem simul
cum bonis suis dedendum recte censuerunt.

*Scriptor de
vir. ill. cap.*

43.
*Plut. Fabio
Maximo.*

*Livius li-
bro VIII.*

§ IX.

XVII. 1. Altera quæstio est, an sponsio obliget summam
potestatem ex notitia & silentio. Hic distinguendam primum
an pure facta sit sponsio, an sub conditione si rata haberetur a
summa potestate. Nam hæc conditio non impleta (debent
autem conditiones diserte impleri) nullam facit sponsonem.
Quod recte convenit in sponsonem Luctatii cum Pœnis: acce-
debat quod ea se populus, quia suo injussu facta erat, teneri
negaverat: itaque publico consilio aliud de integro fœdus factum
erat.

Liv. l. xvi.

Polib. libro

III.

2. Videndum deinde, an præter silentium res aliqua accesserit;
nam sine re aut facto aliquo, silentium non satis probabilem
voluntatis conjecturam suppeditat, ut ex his quæ de domini
derelictione supra diximus intelligi potest. Sed si actus aliqui
accesserint, qui ad aliam causam probabiliter referri nequeant,
tum recte intelligitur actus ratus esse habitus: quomodo pro-
batum id quod cum Gaditanis convenerat, notat Cicero pro
Balbo.

3. Silentium adversus Carthaginenses urgebant Romani, de
pactione cum Afrubale facta. Sed cum illa pactio verbis con-
cepta esset negantibus, ne Pœni amnem Iberum transirent, vix
erat ut silentium solum ad inducendam ratihibitionem facti
alieni valeret, quippe cum factum proprium nullum secutum
esset, nisi aliquando Pœnus Iberum transire volens prohibitus a
Romanis esset eorumque dicto Pœni parvisset: talis enim
actus vim habet actus positivi, nec manet intra fines nude abnu-
tios. Quod si Luctatii pactio plures habuisset partes, & cate-
ras partes a jure communi abeuntes observatas a Romanis sem-
per appareret, jam satis firma esset conjectura probatae pactio-
nis.

*Polib. &
Liv. diffis
locis.*

4. Resta-

GROTII NOTÆ.

Fabius olim Maximus] Diodorus
Siculus in excerptis Peiresianis, Va-
lerius Maximus IV, c. VIII.

Brutulum Papium] Dion excerpto
legationum v.

GRONOVII NOTÆ.

4. *Nos qui aliter sentimus*] Qui pu-
tamus hominem vitæ suæ domi-
nium non esse, ut possit eam obli-

gare, aut caput suum pignori oppo-
nere.

XVII. 1. *Ex notitia & silentio*]
Eo quod actum a legato suo vel præ-
fecto resciverit, nec contradixerit.

2. *Supra diximus*] 2, 43.

3. *Nude abnutios*] Quibus tan-
tummodo aliquid negatur fieri de-
bere, non ponitur, quid fieri de-
beat.

4. Restabat hic dicere aliquid de pactionibus, quas duces & milites non de eo quod summi est imperii, sed de re privata sua aut sibi permessa faciunt: sed de his agendi oportunior erit locus ubi ad ea quæ in bello accidunt perventum erit.

CAPUT XVI.

De interpretatione.

I. Quomodo promissa obligent exterius. II. Verba, si alia conjecturæ absint, intelligenda ex proprietate populari. III. Verba artis ex arte. IV. Conjecturis usum esse ex ambiguitate vocum ex specie repugnantia, aut quia se ingerunt. V. Ut ex materia: VI. Ex effectu: VII. Ex conjunctis: origine, aut etiam loco: VIII. Quo pertinet conjectura ex ratione movente, quæ quando & quomodo locum habeat. IX. Distinctio significacionum in laxas & strictas. X. Distinctio promissorum in favorabilia, odiosa, mixta, & media. XI. Rejuncta circa actus populorum aut regum differentia contractuum bonæ fidei, aut stricti juris. XII. Ex dictis distinctiõibus significacionum & promissorum regule formantur circa interpretationes. XIII. An sociorum nomine futuri veniant, & quatenus: ubi de fœdere Romanorum cum Asdrubale, & similibus controversis.	XIV. Quomodo interpretandum, Ne alter populus alterius injussu bellum gerat. XV. De illis verbis, Liberam fore Carthaginem. XVI. Quæ pacta personalia habenda, quæ realia, distinctiõibus explicatur. XVII. Fœdus cum Rege initum extendi ad Regem regno pulsam: XVIII. Non ad regni invasorem. XIX. Promissum ei qui primus hoc fecerit, si plures simul fecerint, cui debeatur. XX. Conjectura se ultro offerens: aut extendit, & quando id fiat: XXI. Ubi & de mandato per aliud implendo: XXII. Aut restringit: idque vel ex defectu originario voluntatis, qui colligitur ex absurdo. XXIII. Ex cessatione rationis unica: XXIV. Ex materia defectu: XXV. (Observatio circa conjecturas proxime dictas:) XXVI. Vel ex casus emergentis repugnantia cum voluntate: qui sumitur, ex illicito; XXVII. Ex

XXVII. *Ex onere nimium gravi, habita ratione actus.*

XXVIII. *Ex signis aliis, ut ubi partes scripti inter se committuntur.*

XXIX. *Quæ tum regule observande sint.*

XXX. *Scripturam in dubio ad*

contractus validitatem non requiri.

XXXI. *Regum contractus interpretationem ex jure Romano non sumere.*

XXXII. *Verba conditionem acceptantis, an offerentis magis spectanda, per distinctionem explicatur.*

I. I. **I**psum qui promisit solum si spectamus, sponte id præstare obligatur in quod obligari voluit. *In fide quid senseris non quid dixeris cogitandum*, inquit Cicero. Sed quia *De Off. 1.* interni actus per se spectabiles non sunt, & certi aliquid statuendum est, ne nulla sit obligatio, si quisque sentum quem vellet sibi affingendo liberare se posset, ipsa dictante naturali ratione jus est ei cui quid promissum est promissorem cogere ad id quod recta interpretatio suggerit; nam alioqui res exitum non reperiret: quod in moralibus pro impossibili habetur. Hoc forte sensu cum de pactis egisset Iocrates præscriptione adversus Callimachum, *τάτοι, inquit, νόμος κρινά πάντες άνθρωποι ἀγέλῃν ῥεώδρῳ*, ut recte eum locum emendavit vir eminentissimæ eruditionis Petrus Faber, *hac lege communi homines inter nos perpetuo utimur*, nec Græci tantum, sed & Barbari, ut paulo ante idem dixerat.

2. Huc illud pertinet in antiqua scæderum formula apud *Lib. 1.* Livium: *Sine dolo malo * utique ea hic hodie rectissime intellecta sunt.* Rectæ interpretationis mensura est collectio mentis ex signis maxime probabilibus. Ea signa sunt dũm generum, verba & conjecturæ aliæ: quæ aut scorsim considerantur, aut conjunctim.

11. Si nulla sit conjectura quæ ducat alio verba intelligenda sunt

GROTII NOTÆ.

Utique ea hic hodie rectissime intellecta sunt] Vota interpretanda, ut communiter sumuntur, notant Hebræi ad Num. xxx.

GRONOVII NOTÆ.

I. I. *In fide*] Scilicet data. Ubi quid promiseris vel receperis.

Interni actus per se] 2, 4, 3.

Sibi affingendo] Dicendo se non hoc quod poscitur, sed aliud cogitasse & intellectum voluisse.

In moralibus] In practicis, in prudentiis & artibus; in his materiis, quæ agendo explicantur.

Præscriptione] Πασσωνχορισ five Exceptione, qua demonstrat adversario contra sese actionem non esse.

2. *Collectio mentis*] Indagatio & explanatio sententiæ dictorum.

Aut scorsum] Ut extra significationem verborum aliunde arcescantur.

Conjunctim] Ut conjecturæ petantur ex verbis.

Non

sunt ex proprietate, * non grammatica quæ est ex origine, sed populari ex usu,

Quem penes arbitrium est, & jus & norma loquendi.

Stulto ergo perfidiæ effugio usi sunt * Locri, cum polliciti se pactis staturos quamdiu terram hanc insisterent & capita humeris gestarent, terram calcementis injectam, & aliorum capita humeris imposita abjecerunt, quasi eo modo religione se possent exsolvere, quæ historia apud Polybium existat: ac similis perfidiæ exempla aliquot apud Polyænum, quæ transcribere nihil opus est, quia controversiam non habent.

De off. III. Eiusmodi fraudibus recte dixit Cicero adstringi, non dissolvi perjurium.

III. * In artium autem vocabulis, quæ populus vix capit, adhibenda erit artis cujusque prudentum definitio, ut quid sit majestas, quid parricidium, quæ ad finitivum statum referunt oratoriarum artis magistri. Vere enim dictum a Cicerone academicarum primo: *dialecticorum verba nulla sunt publica, suis utuntur: & id quidem commune omnium fere est artium.* Sic si in pactis de exercitu dictum fuerit, definiemus exercitum esse eam militum multitudinem, quæ palam fines hosticos ausit invadere; nam passim opponunt historici id quod furtim fit aut latrocinantium more, & quod iusto fit exercitu. Quare pro viribus hostium æstimandum, quæ copiæ exercitum faciant.

Parad. VI. Cicero exercitum vocat sex legiones & auxilia. Polybius Romanum exercitum plerumque autem constituisse sexdecim millibus Roma-

GROTII NOTÆ.

Non grammatica qua est ex origine] Bene Procopius Vandalicorum I. ubi de voce agit foederatorum: τὴν λέξιν τὰς ἀποσκευαίας, ἐφ' ἧν ἠδύνηται ἡ κίσα ἀξιώτου τῆς ἡν. ἀλλὰ τῶν ἀγαυάτων ἀπὸ θεοπροφητῶν ταῦτα ἄγαν ἐδέχθη ἀνδραποί, τῶν ἀπὸ θεοῦ ὡς ματαύσιον ὀλιγαρέτης. longa dies non solet servare voces in quibus primum datae sunt; sensu vertuntur enim res ipsæ qua volunt homines, vocabula illa primitivis imposita rebus nihil curantes.

Locri] Polybius lib. XII. Simile quod Bæoti urbem polliciti reddere, non stantem sed everfam reddere. Thucyd. v. & quod Mahumetes Sultanus, Eubœa capta, eum dissecuit cui caput incolume fore promiserat.

In artium autem vocabulis] Augustinus in rhetoricis: Ut multa nova tam a technicis & mathematicis quam

a philosophis cognominantur, accipere debemus non tam pro solito usu consuetudinis, quam pro conditione præcepti.

GRONOVII NOTÆ.

II. *Qua est ex origine] Multis enim verbis longe aliam significationem imposuit usus, quam ea primitivus ex origine acceperant.*

III. *Ad finitivum statum] Constitutionem ex definitione, quum in controversia est, quo nomine factum appelleretur Cic. 1. de invent. 8. Ad Herennium 1, 12. Finitionem vocat Quintil. 7, inst. 3.*

Sunt publica] Vulgo & indodis nota.

Sexdecim millibus] Quatuor legionibus, singulas 4000 ped. 300 equ. Polyb. 1, cap. 16. Vegetius 2, 2. Romani legiones habent, in quibus singulis sena millia, interdum amplius militare consueverunt. cap. 6. Legio plena, qua habet pedites sex millia centum, equites 13 cccxxv.

Romanorum, viginti sociorum: at minor quoque numerus implere potest ejus nominis mensuram. Nam Ulpianus exercitui præesse eum ait qui vel uni legionem cum auxiliis præest: id est ut Vegetius exponit decem millibus peditum, duobus millibus equitum. Et Livius in octo millibus speciem ponit justis exercitibus. Pari modo de classe erit æstimandum. Sic * arx est locus, qui arcere hostilem exercitum ad tempus possit.

L. 2. D. de
his qui not.
infamia.
Libro III,
cap. 1.

IV. 1. Conjecturis assumtis opus est, ubi verba aut verborum complexio sunt *πελόσημα*, id est, plures significationes recipiunt. Hunc locum Rhetores vocant *ἐξ ἀμφιβολίας*. Dialectici subtilius, si in una voce sensus esse plures possent *ὁμωνυμίας*, si in complexione *ἀμφιβολίας*. Similiter conjecturis opus est, quoties in pactis est *ἐναντιοφασεία*, species quadam repugnantia. Tunc enim conjecturæ quærendæ sunt, quæ partes alias aliis conciliant, si fieri potest; nam si certa sit pugna, quod posterius inter contrahentes placuit, prioribus derogavit: quia uno tempore nemo contraria potuit voluisse; & ea natura est actuum qui a voluntate pendent, ut novo actu voluntatis discendi inde possit, sive *μονομερῶς* ex parte una ut in lege & testamento, sive conjunctim, ut in contractibus & pactis. Hunc locum Rhetores vocant *ἐξ ἀντινομίας*. Et his quidem casibus, verborum evidens obscuritas cogit recurrere ad conjecturas.

2. Interdum vero ipsæ conjecturæ ita evidentes sunt, ut sponte se ingerant, etiã contra receptiorem verborum significatum. Hunc locum Græci Rhetores vocant *κατὰ ῥητῆς ἢ ἀγνοίας*, Latini ex scripto & sententia scripti. Loci autem ex quibus voluntatis conjecturæ promuntur præcipui sunt ex materia, ex effectu, ex conjunctis.

V. * Ex materia, ut vox diei, si triginta dierum pactæ sint induciæ, non debet de diebus naturalibus sed civilibus intelligi:

L. si uno.
D. Loc.
condicti.
id
Everb. in
loco a sub-
jecta meto-
ria.

GROTII NOTÆ.

Arx est locus, qui arcere hostilem exercitum ad tempus possit] Servius ad 1. Æneidos: Arces dicte ab eo quod est arceo, quod inde hostes arcentur, hoc est prohibentur.

Ex materia] Tertullianus de pudicitia: ex materia dicti dirigendus est sermo. Idem habet libro de Resurrectione Christi.

GRONOVII NOTÆ.

IV. 1. *Ἐξ ἀμφιβολίας*] Ex ambiguo, ad Herenn. 1, 12. Ambiguum vel amphibolium, Quintil. 7, 9.

Sive *μονομερῶς*] Sive sufficit unius personæ voluntas, ut cum legislator legem, testator testamen-

tum mutat; sive plures & minimum duos consentire oportet.

Ἐξ ἀντινομίας] Ex arbitrariis legibus, ad Herenn. 1, 11. Antinomiam, Quintil. 7, 7.

2. Ex scripto & sententia] 1. ad Herenn. 11. ex scripto & voluntate, Quintil. 7, 6.

V. Ex materia] Cum aliquid in nostrum commodum interpretamur ideo, quia verba in tali materia accipi soleant.

Naturalibus] Qui constant, dum sol est supra hemisphærium nostrum.

Civilibus] Qui sunt 24 horarum l. §. D. de Feriis & dilat. Gell. 3, 2.

E c. Cua-

id enim materiæ congruit. Ita verbum donare sumitur pro transfigere ex negotii qualitate. Sic armorum vox, quæ modo belli instrumenta, modo milites armatos significat, pro materia aut hunc aut illum in modum erit interpretanda. Ita homines qui reddere promisit, vivos non mortuos reddere debet, contra quam cavillati sunt Platæenses. Et ferrum deponere iussi, satisfecerunt si gladium deponant, non & fibulas, quod Pericles argutabatur: & exitus ex urbe liber intelligi debet, ita ut & iter tutum sit, contra quam fecit Alexander. Et pars dimidia navium in divisione integrarum intelligi debet, non sectarum, contra quam Romani Antiocho fecerunt. De similibus idem esto iudicium.

Everh. in loco ab abfurdo.

L. In ambigua. D. de legibus.

Thuc. IV.

Everh. in loco a conjunct. duarum leg.

Plur. Sympt. IX, 13.

VI. Ex effectu, in quo præcipuum est si vox ex usu receptiore sumpta effectum post se traheret a ratione alienum. In ambigua enim voce ea potius accipienda est interpretatio, quæ vitio caret. Itaque non admittenda Brasidæ cavillatio, qui pollicitus agro Bœoto se decessurum, negabat agrum Bœotum esse quem exercitu insideret, quasi de bellica possessione non de finibus antiquis ea vox intelligenda esset: quo sensu inanis fuerat pactio.

VII. * Coniuncta sunt aut origine, aut etiam loco. Coniuncta origine sunt; quæ ex eadem voluntate proficiuntur, etiam alio loco & occasione dicta, unde conjectura nascitur, quia in dubio voluntas creditur sibi fuisse consentiens. Sic apud Homerum quod dictum erat inter Paridem & Menelaum ut victori Helena cederet, ex posterioribus ita erit exponendum, ut victor is demum intelligatur qui alterum occideret. Rationem reddit Plutarchus: οἱ δὲ καὶ τῶ μὴδὲν ἀμφισβητήσασιν ἔχοντι ἀποσίθενται τὸ ἀσπρέσσοι ἐάσωτες. *judices accedunt ei quod minus ambiguum est, omisso eo quod est obscurius.*

VIII. Inter ea quæ & loco coniuncta sunt vim præcipuam habet * ratio legis, quam cum mente multi confundunt, cum unum

GROTII NOTE.

Coniuncta sunt aut origine, aut etiam loco] Bene Augustinus contra Adimantium c. 4. Particulas quasdam de scripturis eligunt quibus decipiant imperitios, non connectentes quæ supra & infra scripta sunt, ex quibus voluntas & intentio scriptoris possit intelligi.

Ratio legis] Cicero pro A. Cæcina: non alia est ratio juris in hoc genere duntaxat, utrum me tuus procurator deiecerit, is qui legitime procurator dicitur omnium rerum ejus qui in Italia non sit, absitve reipublica causa, quasi quidem pæne dominus, hoc est, alieni juris vicarius: an tuus colonus, aut vicarius, aut cliens, aut libertus, aut

quis qui illam vim deiectionemve tua rogatu, aut tuo nomine fecerit.

GRONOVII NOTE.

Donare pro transfigere] Litem finire remittendo de jure suo ante sententiam iudicis. Sueton. Calig. 40.

Platæenses] Thucyd. initio lib. 2. Non & fibulas] Quibus adstringebat pallia.

Alexander] Diod. Sic. 17, 84. Pölyanus Str. 4, 20. Alexand. 257.

VII. In dubio] Ubi non exploratum est aliquem voluntatem mutasse, creditur idem velle quod aliquando se voluisse significavit.

VIII. Ratio legis cum mente] Ratio est causa quæ legilatorum movit

unum sit ex indiciis quibus mentem venamur. Est tamen inter conjecturas hæc validissima, si certo constet aliqua ratione tantquam causa unica voluntatem fuisse motam: nam sæpe rationes sunt plures: interdum & præter rationem voluntas semet ex vi libertatis suæ determinat, quod ad obligationem producendam sufficit. Hoc modo donatio ob nuptias facta vim non habebit, si nuptiæ securæ non sint.

IX. Cæterum sciendum est, voces multas habere significationes plures, alteram strictiorem, alteram laxiorem; quod multis ex causis evenit, aut quia specierum uni nomen generis adhaeret, ut in vocibus cognationis & adoptionis, item in nominibus masculinis quæ etiam pro communibus sumi solent ubi desunt communia, aut quia usus artis latius patet quam usus popularis, ut * mors in jure civili ad deportationem producit, cum apud populum aliud significet.

X. Simul notandum est, eorum quæ promittuntur alia esse favorabilia, alia odiosa, alia mixta, aut media. Favorabilia sunt quæ æqualitatem in se habent, & quæ communem spectant utilitatem, quæ quo major est atque latius patet, eo major est promissi favor, ut eorum quæ ad pacem faciunt major quam ad bellum, & belli ob tuitionem suscepti major quam aliis de causis. Odiosa sunt quæ partem alteram tantum, aut plus altera onerant, quæ pœnam in se continent, & quæ actus faciunt irritos, & quæ de prioribus aliquid immutant. Quod si mixtum sit aliquid, ut mutans quidem priora, sed pacis causa, id pro magnitudine boni aut mutationis modo favorabile, modo odiosum censebitur, ita tamen ut cæteris paribus favor censeatur potior.

Alc. v.
rejp. 174

XI. Discrimen actuum bonæ fidei & stricti juris, quatenus ex jure est Romano, ad jus gentium non pertinet. Potest tamen aliquo

Gl. in l. non possunt. D. de legibus

movit, ut legem poneret, mens, sententia seu id quod ex verbis recte acceptis colligitur.

in genere est vel agnatio vel cognatio in specie: adoptio est vel arrogatio vel adoptio.

GROTII NOTÆ.

Mors in jure civili ad deportationem producit. Vide Guicciardinum libro XVI. ubi de pactis Caroli V. ad Mediolanensem ducatum pertinentibus sermo.

Masculinis] L. 1. de V. S. Verbum hoc, si quis, tam masculos quam feminas complectitur.

Mors in jure] Sic deportati pro mortuis habentur. l. 4. §. 2. D. de bon. libert. l. 1. §. 8. de bon. poss. cont. tabb.

GRONOVII NOTÆ.

Præter rationem voluntas] Non ratio, sed libido, sed fortuitus animi motus facit decernere, consentire, promittere.

X. Æqualitatem] In quibus pars & æqualis utriusque partis sit conditio, atque ambabus consulitur.

Ob tuitionem] Ad fines suos defendendos quam ad acquirendum aut ulciscendum.

XI. Actuum bonæ fidei &] §. 28. instit. de action. l. 3, 11, 16.

IX. Cognationis] Nam cognatio

aliquo sensu huc aptari, ut scilicet si quibus in regionibus actus aliqui formam quandam habeant communem, ea quatenus immutata non est, actui inesse intelligatur: in aliis autem actibus, qui per se sunt indefiniti, qualis est donatio, & liberalis promissio, magis stetur dictis.

XII. 1. His positis hæ tenendæ sunt regulæ. In non odiosis sumenda verba secundum totam proprietatem usus popularis, & si plures sint, eam quæ latissima est; quale est ut masculinum sumatur pro genere communi, & indefinita locutio pro universali. Si verba hæc, unde quis dejectus est, etiam ad eum restituendum pertinebunt qui vi vetitus est ad suum accedere, nam vox laxius sumpta fert eam significationem, ut recte Cicero pro A. Cæcina disputat.

Bart. in l.
Si is qui
pro emove,
D. de usuc.
Covar. III.
Var. 4. 3.
n. 5. Tirac.
in leg. con-
nub. Gl. 5.
n. 115.

2. In favorabilioribus, si is qui loquitur jus intelligat, aut peritorum juris consilio utatur, verba laxius sumenda, ut etiam includant significationem artis, aut quam lex dedit. * Ad significationes autem plane improprias non recurrendum, nisi alioqui absurdum aliquid, aut pacti inutilitas sequeretur. Ex contrario verba etiam strictius quam fert proprietas sumenda erunt, si id necessarium erit ad vitandam iniquitatem vel absurditatem: at si non talis est necessitas, sed manifesta æquitas vel utilitas in restrictione, subsistendum erit intra arctissimos terminos proprietatis, nisi circumstantiæ aliud suadeant.

Barb. IV.
cons. 92.

3. In odiosis vero etiam sermo figuratus aliquantulum admittitur, quo onus vitetur. Itaque in donatione & juris sui remissione verba, quantumvis generalia, restringi solent ad ea de quibus verisimiliter est cogitatum. Et in hoc rerum genere occupatum nonnunquam id demum intelligitur, quod ipse sit posse retineri. Sic auxilia promissa ab una tantum parte intelliguntur deberi impendiis ejus qui postulabit.

XIII. 1. Illu-

GROTII NOTÆ.

Ad significationes autem plane improprias non recurrendum, nisi alioqui absurdum aliquid, aut pacti inutilitas sequeretur] Vide exemplum in l. cum virum, C. de Fideicommissis.

GRONOVII NOTÆ.

Formam quandam] Continere aliquid & secum trahere vulgo existimantur, adeo ut isto actu nominato alterum quoque factum intelligatur. Hoc ideo monet, quia in stricti juris actiones tantum modo venit illud quod nominatum conventum est, & quod ipsi contractui inest ex definitione juris: at in bonæ fidei judiciis multa veniunt, quæ nominatim non placuerunt, sed quæ præ-

stari æquum bonumque ducit officium judicis.

XII. 1. Verba hæc, Unde quis] In interdicto recuperandæ possessionis, quod Unde vi appellatur §. 6. Instit. de Interd.

Qui vi vetitus] Cui vi & manu præclusus est aditus ad prædium suum, non tantum de illo qui tractus inde aut exturbatus est.

2. Significationem artis] Non populari tantum usu sumantur.

Pacti inutilitas] Ut pactum vanum sit & effectu careat.

3. Sermo figuratus] Tralatus, discendens a proprietate verborum. Occupatum] Ut in agris arcessitis, 2, 3. 16.

XIII. I. Illustris est quæstio, sociorum nomine veniant tantum qui erant fœderis tempore an & futuri, ut in fœdere facto inter populum Romanum & Carthaginensium post bellum de Sicilia: *Utriusque populi socii ab utroque populo tui sint.* Hinc Romani inferebant, etiamsi fœdus cum Asdrubale iustum de Ibero amne non transeundo, nihil ipsis profisset quod Carthaginenses id ratum non habuissent, tamen si Carthaginenses factum Annibalis oppugnantis Saguntinos, quos post fœdus Romani socios adsciverant, probarent, bellum indici ipsis posse tanquam fœdere violato. Rationes ita Livius exponit: *Satis cautum erat Saguntinis, sociis utrorumque exceptis; nam neque additum erat iis qui tunc essent, * nec, ne qui postea assumerentur, et cum assumere novos liceret socios, quis æquum censeret, aut ob nulla æquum merita in amicitiam recipi, aut receptos in fulem non defendi, tantum ne Carthaginensium socii aut sollicitarentur ad defectionem, aut sua sponte desistentes reciperentur?* Quæ ferme ad verbum de Polybio sumpta apparet. Quid dicemus? Quin verbum sociorum & strictam illam de iis qui erant fœderis tempore & ampliorem alteram significationem quæ ad futuros quoque porrigitur, recipere possit salva ratione recti sermonis, dubitandum non est. Utra ergo præferenda sit interpretatio ex regulis ante traditis erit videndum: secundum quas dicimus, futuros non comprehendî, quia agitur de fœdere rumpendo; quæ odiosa est materia, & de adimenda Carthaginensibus libertate eos qui injuriam ipsis fecisse crederentur armis cogendi; * quæ libertas est naturalis, nec temere abdicata censetur.

2. Ergo Romanis adsciscere in societatem Saguntinos, aut adscitos defendere non licuit? Imo vero licuit, non ex vi fœderis, sed ex jure naturali, quod fœdere non erat abdicatum: ita ut

GROTII NOTÆ.

Nec, ne qui postea assumerentur] Quod additum in pace Peloponnesiaca inter Lacedæmonios & Athenienses. Thuc. lib. v.

Qua libertas est naturalis, nec temere abdicata censetur] Romani Samnitibus Sidicinos bello petere volentibus, perentibusque ut id per Romanos fieri liceret, responderunt, nihil intercedi quo minus Samniti populo pacis bellique liberum arbitrium sit. Livius lib. VIII. In Antiochi fœdere est: *Si qui sociorum populi Romani ultro bellum inferrent Antiocho, vim ei arcendi jus esto: dum ne quam urbem aut belli jure teneat, aut in amicitiam*

accipiat. Livius XXXVIII. Polybius in excerptis legationum 35.

GRONOVII NOTÆ.

XIII. I. *Utriusque populi socii*] Polybius 3, 27. τῶν ἀρπάραων ἑταίρων καὶ ἐξαρτῶων τῆς ἐξαρτῶων συμμοχίας.

Livius lib. XXI.] 19.

Aut ob nulla æquum] Aut nullius in posterum populi erga se merita facere tanti debere vel Rom. vel Pœnos, ut ob illa fœdus ei sociale darent; aut si dedissent, pericula eorum destituere & indentes proderent.

De Polybio Hist. l. III.] 29.

ut Saguntini apud utrosque eo essent loco, quasi nihil de focis convenisset: quo casu nec Carthaginenses contra fœdus erant facturi, si in Saguntinos arma moverent quæ justa arbitrarentur, nec Romani si eos defenderent. Plane sicut Pyrrhi tempore inter Carthaginenses & Romanos convenerat, ut si eorum populorum alter cum Pyrrho fœdus faceret, ita faceret ut jus auxilia mittendi ei quem Pyrrhus bello impeteret, salvum maneret. Non dico justum utrinque bellum esse potuisse, sed * nego pertinuisse hoc ad fœderis violationem: quomodo in quaestione de auxilio Mamertinis misso a Romanis distinguit Polybius, an justum id fuerit, & an per fœdus licuerit.

Polyb. hist. l. 111.

Libro 1.

Idem.

Libro 111.

3. Et hoc ipsum est, quod Corcyrenses apud Thucydidem dicunt Atheniensibus, licere ipsis sibi auxilia mittere, nec obitare quod Athenienses habebant cum Lacedæmoniis fœdus, quando per id fœdus novos socios adsciscere liceret. Atque eam sententiam secuti sunt Athenienses postea, imperato suis ne in Corinthios pugnarent, nisi ubi ii descendere pararent hostiliter in Corcyram, aut in aliquid solum ditionis Corcyrensiū, ne scilicet fœdus rumperent. Non pugnat autem cum fœdere, ut quos alii offenderent, hi defenderentur ab aliis, * manente de cætero pace. Justinus de his temporibus agens: *Inducias, quas proprio nomine condixerant ex sociorum persona rumpebant, quippe quasi minus perjuri contraherent, si ferentes sociis auxilia potius quam si aperto prælio dimicassent.* Sic & in oratione de Haloneso, quæ inter Demosthenicas legitur, apparet pace quadam Atheniensium cum Philippo cautum. ut quæ ea pace non comprehenderentur Græciæ civitates liberæ essent: si quis vim inferret, defendere eas in pace comprehensis liceret. Et hoc quidem exemplum est in fœdere æquali.

XIV. 1. In fœdere inæquali ponemus alterum, si conveniret ne alter fœderatorum injussu alterius bellum gerere possit; quod positum fuisse in fœdere Romanorum & Carthaginensium post bellum Punicum secundum, supra memoravimus: sicut

GROTII NOTÆ.

Nego pertinuisse hoc ad fœderis violationem] Procopius Persicorum 11. *ἔλαττε τε ὡς αὐτὸς ἢ καὶ τὸ Περσῶν τι καὶ Παυσανίου ἀποδείξῃ, ἐπι αὐτῶν ἢ ταύτων ἢ δι' ἑτέροι ἐσπεύσαντο* dicebat Alamundarus rex Saracensorum, non violari a se quæ inter Persas Romanosque convenerant, quandoquidem ipse a neutra parte conventus inscriptus esset.

Manente de cætero pace] Sic post

tempora memorata Corcyrenses decrevere *Ἄδικαὶς μὲν ἔμμενοι εἶναι καὶ τὰ ἑσπέρησθαι, Πειλοποννησίους Ἰσθμοί.* Velle se Atheniensibus ex parte societatem armorum prestare, & cum Lacedæmoniis servare amicitia jura.

GRONOVII NOTÆ.

XIV. Positum fuisse] Livius 30, 37. Bellum neve in Africa, neve extra Africam injussu pop. Rom. gererent.

Libro

sicut & positum fuit in fœdere Macedonico cum Romanis ante Perseum regem. Cum belli gerendi nomen, & ad omne bellum pertinere possit, & ad id quod infertur, non quod repellitur, in dubio arctiorem hic significatum sumemus, ne nimium coarctetur libertas. Liv. l. 42.

XV. Eiusdem generis est illud, quod Romani promiserant * liberam fore Carthaginem: quod quanquam ex natura actus de plenissima potestate intelligi non poterat, (belli enim suscipiendi jus & alia quædam pridem amiserant) aliquam tamen illis relinquebat libertatem, & minimum tantam ut alieno imperio urbem sedibus transferre non teneretur. Frustra ergo vocem Carthaginis urgebant Romani, dicentes civium multitudinem, non urbem significari: (quod quanquam improprium concedi potest, ob attributum quod civibus magis quam urbi convenit) nam in voce, liberam relinqui, *αὐτὸνομον*, ut Appianus ait, manifesta erat captio.

XVI. 1. Huc & illa frequens quaestio referenda est de pactis personalibus ac realibus. Et si quidem cum populo libero actum sit, dubium non est, quin quod ei promittitur sui natura reale sit, quia subjectum est res permanens. Imo etiam si status civitatis in regnum mutetur manebit fœdus, quia manet idem corpus etsi mutato capite, & ut supra diximus, imperium quod per regem exercetur non desinit imperium esse populi. Excipiendum erit, si appareat causam fuisse propriam ei statui, ut si liberæ civitates libertatis tutandæ causa fœdus contra-

2. At si cum rege contractum sit, non statim personale erit

cen-

GROTII NOTÆ.

Liberam fore Carthaginem] Diodorus Siculus sic refert excerpto legationum 27. mansura illis νόμος, νόμοι, ἕξ, νόμος, ἐξουσία. leges, regionem, sacra, sepulchra, libertatem.

GRONOVII NOTÆ.

Macedonico cum Romanis] Livius 33, 30. Bellum extra Macedoniam ne injussu senatus gereret. Lib. 42, 25. fœdus cum Philippo iktum, cum ipso eo post mortem patris renovatum, in quo diserte prohiberi eum extra fines arma efferre, prohiberi socios populi Romani lacessere bello.

Arctiorem hic] Nempe ut intelligatur tantum, quod infertur.

XV. *Liberam fore Carthaginem*] Bello Punico tertio imminente, si facerent imperata, datis cec, obsi-

dibus, & armis traditis. Quod cum fecissent, jusserunt eos cæteris rebus salvis cedere sedibus & 10000. passuum a mari aliam urbem condere.

Pridem amiserant] Pace post bellum Punicum secundum facta.

Ob attributum] Vocem adjectivam, liberam.

XVI. 1. *Pactis personalibus*] Quæ intra personam stant, & cum ea finiuntur.

Realibus] Quæ ad rem pertinent, & quamvis mutata persona manent stabilia.

Res permanens] 2, 9, 3.

Si libera civitates] Sic Etrusci Vejentibus, cum hi bello adversus Romanos regem creassent, negarunt auxilia, quamdiu sub rege essent. Liv. 5, 1.

L. juve
gentium.
§. pactum.
D. de pactis.

consensum foedus: nam ut recte dictum est a Pedio & Ulpiano, plerumque persona pacto inseritur, non ut personale pactum fiat, sed ut demonstraretur cum quo pactum factum est. Quod si adjectum sit foederi ut perpetuum sit, aut factum in bonum regni, aut cum ipso & successoribus: sicut solere adjici in foederibus, *καὶ τῆς ἐκείνων, & posteris*, ait Libanius in defensione Demosthenis, aut ad tempus definitum, jam satis apparebit reale esse. Tale videtur fuisse * foedus Romanorum cum Philippo Macedonum rege, quod cum Perseus ejus filius ad se pertinere negaret, bellum eo nomine exortum est. Sed & alia verba, & ipsa interdum materia conjecturam suppeditabant non improbabilem.

3. Quod si pares sint in utrumque conjecturae, supererit, ut favorabilia credantur esse realia, odiosa vero personalia. Foedera pacis causa facta aut commerciorum favorabilia sunt. Quae belli causa, non odiosa omnia ut quidam censent, sed *ἐπιμαχίας*, id est, foedera tuendi se causa propius ad favorem accedunt, *ἐνυμαχίας* magis ad onera. Ad quae accedit quod in foedere ad bellum quodvis praesumitur ratio habita prudentiae & pietatis ejus quicum agitur, ut qui non modo non injuste sed nec temere bellum suscepturus videretur.

4. Quod vero dici solet, societates morte finiri, huc non adfero: pertinet enim hoc ad societates privatas, & juris est civilis. Jure ergo an injuria * Fidenates, * Latini, Etrusci, Sabini a foedere discesserint mortuis Romulo, Tullo, Anco, Prisco, Servio, dijudicari a nobis recte non potest, cum non extant foederum verba. Cui non dissimilis est illa apud Justinum controversia,

Dec. lib. 1.
conf. 22.

GROTII NOTAE.

Foedus Romanorum cum Philippo Macedonum rege] Livius lib. XLII. praesumitur ratio habita prudentiae & pietatis ejus quicum agitur. Vide Peritiam libro V, & VII.

Fidenates] Vide Dionysium Halicarnassensem libro III.

Latini] De Appulis & Latinis, idem eodem libro III. de Tuino Herdonio & Latinis, idem libro. IV. Ammianus libro XXVI. Persarum rex manus Armenis insectabat, eos ad suam ditionem ex integro vocare vi nimia properans, injuste; causando quod post Foviam excessum, cum quo foedus firmaverat, & pacem, nihil obistere debeat quo minus ea recuperaret quae ante ad majores suos pertinuisse monstrabat. Similia de Justiniani pactis cum Saracenis vide apud Menandrum

Protectorem. Adde quae Helvetii causantur post mortem Henrici III. apud Thuanum libro XCII, in anno CD LXXXIX. Vide & insignem locum apud Camdenum in anno CD LXXII. ubi de foedere antiquo Gallorum cum Scotis.

GRONOVII NOTAE.

2. Non ut personale] Non ut ad eum solum pertineat, sed ut appareat, quicum sive ipsius sive alieno nomine actum sit.

3. In utrumque] Ut & personale & reale interpretari possis.

Ενυμαχίας] 2; II. 6.

Praesumitur ratio habita] Bene existimasse utrumque contrahentium de altero, & credidisse inter se, neutrum temere aut injuste agere.

4. Societates morte finiri] §. 5. Instit. de societ.

versia, an civitates quæ Medorum tributariæ fuerant, mutato imperio conditionem mutassent. Spectandum enim an in conventionem fidem Medorum elegissent. Minime vero admittenda est Bodini argumentatio, fœdera ad regum successores non transire, quia juramenti vis personam non exeat. Potest quippe juramenti obligatio personam tantum obstringere, & ipsa promissio obligare heredem.

5. Neque enim verum est quod sumit, fœdera jurejurando veluti firmamento inniti, cum plerumque in ipsa promissione satis sit efficaciam, cui majoris religionis causa jusjurandum additur. P. Valerio Consule juraverat plebs Romana conventuros se jussu Consulibus. Mortuo illi succedit L. Quintius Cincinnatus. Cavillantur Tribuni quidam, quasi non teneretur religione populus. Sequitur Livii judicium: *Nondum hæc quæ hoc tenet seculum negligentia Deum venerat: nec interpretando sibi quisque jusjurandum & leges aptas faciebant; sed suos potius mores ad ea accommodabant.*

XVII. Sane cum rege initum fœdus manet, etiamsi Rex idem aut successor regno a subditis sit pulsus. Jus enim regni penes ipsum manet, utcumque possessionem amiserit: quo pertinet Lucani illud de Senatu Romano:

non unquam perdidit ordo

Mutato sua jura loco.

XVIII. Contra, si alieni regni invasor volente vero rege, aut oppressor populi liberi, antequam sufficiens populi consensus accedat, bello impetatur, nihil eo fiet contra fœdus: quia * hi possessionem habent, jus non habent. Et hoc est quod Nabitidi

GROTII NOTÆ.

Hi possessionem habent, jus non habent] Sic Valens non accepit excusationem Gotthorum regis, qui Procopio purpuræ invasori auxilia se misisse dicebat, excusationem vanissimam dicit Ammianus libro XXVII. Apud Græcos scriptores eadem historia, sed sub Scytharum nomine; ita enim Gotthos vocabant. Sic Justinianus negabat fœdus se rupturum cum Gizericho factum, si Gelinerem bello impeteret, qui justo regi Ildericho cum regno libertatem eriperat. Vide Cardinalem Tuschum pp. verbo Tyrannus concl. 309, num. 6. Cacheranum decif. LXXIX, num. 35.

GRONOVII NOTÆ.

Fidem elegissent] Respectum habuerint præcisè ad Medorum gentem

& bonos mores. Verbum juris. l. 57. D. mandati. l. 3. D. de probat.

Personam tantum obstringere, & ipsa promissio] Ergo concedit jurisjurandi vim personam non exire? & si successor nolit stare jurato a decessore, tantummodo cum promissum non servare; non etiam perjurium contrahere? Videtur potius neganda Major. Quod non exit personam, non obligat successorem. Nam in actibus regis, princeps & successor una sunt persona: uterque representat populum, qui heri & hodie unus. Deinde jurisjurandi vis non exit personam, quoties quis pro se tantum & suo nomine, non etiam alieno & pro alio jurat. Rex autem jurat pro populo, cujus pars est successor.

Livius lib. xxxiv. *bidi dicebat T. Quintius: Amicitia & societas nobis nulla tecum, sed cum Pelope rege Lacedæmoniorum iusto ac legitimo facta est.* Qualitates autem istæ in fœderibus regis, successoris, & similes, jus proprie significant, & odiosa est invalorum causa.

XIX. Tractaverat olim Chrysippus hanc quæstionem, an præmium promissum ei, qui primus ad metam pervenisset, debeatur utrique si simul pervenerint, an neutri. Et sane * vox primi ambigua est, nam aut eum significat qui omnes antecedit, aut quem nemo. Sed quia virtutum præmia favorabilia sunt, verius est concursuros ad præmium, quanguam liberalius * Scipio, Cæsar, Julianus his, qui pariter muros ascenderant, solida præmia tribuerunt. Et hæc quidem dicta sunt de interpretatione ea, quæ verborum significationi propriæ vel impropriæ aptatur.

Verb. in loco a ratione legis ad restrictionem. & in loco a ratione legis ad extensionem.

XX. 1. Est & aliud interpretandi genus, ex conjecturis, extra significationem verborum, eorum scilicet quibus promissio continetur: idque duplex, vel extendens vel coarctans. Sed quæ extendit interpretatio difficilius procedit, facilius quæ arctat. Nam sicut in rebus omnibus, ut effectus non sequatur, fatis est unam deesse causarum, ut nascatur, omnes convenire oportet; ita & in obligatione conjectura extendens obligationem non temere admittenda est: multoque hic difficilius quam in casu de quo supra dicebamus, ubi verba largam aliquam significationem, etsi minus receptam admittunt. Nam hic extra verba promittentia conjecturam quærimus, quæ valde certa esse debet, ut obligationem inducat, nec ratio similis sufficit, sed oportet eadem sit; nec id semper fatis est, ut dicamus ex ratione faciendam extensionem: quia ut modo dicebamus, sæpe ratio ita movet, ut voluntas tamen sit causa per se sufficiens, etiam sine ratione illa.

2. Ut

GROTII NOTÆ.

Vox primi ambigua est] Vide Albericum de Rosato de statutis qu. 106. & 107.

Scipio] Capta Carthagine nova in Hispania.

GRONOVII NOTÆ.

XIX. *Pervenerint, an neutri*] Cujus controversiæ tollendæ causa veteres solebant interdum hieran facere, ut loquitur Seneca ep. 83. hoc est, coronam, quam uterque meruisse videbatur, alicui Deo sacrare & in templo suspendere. Ovid. 13, met. 381,

Qui omnes, aut quem nemo] Priori modo unus tantum primus est, posteriori plures esse possunt.

XX. 1. *Vel extendens*] Ut plus accipiat, quam verbis expressum sit.

Coarctans] Ut minus.

Ita & in obligatione] Ut obligatio latius pateat, omnia adesse oportet: ut angustior, sufficit minimum abesse.

Extra verba promittentia] De eo negotio, quod in formula pacti expressum non est, sed eodem trahere volumus.

Ut voluntas tamen] i. Num. 7.

De

2. Ut ergo talis extensio recte fiat, opus est ut constet rationem, sub quam venit casus quem volumus comprehendere, esse causam unicam & efficacem, quæ promittentem moverit, eamque rationem ab eo consideratam in sua generalitate, quia alioqui promissio futura fuisset iniqua aut inutilis. Hæc quoque pars tractari solet a rhetoribus in loco *κατὰ πρόθεσιν καὶ ἀναγκαίως*, cujus speciem unam ponunt, quoties semper eandem sententiam dicimus: sed & alter locus *καὶ συλλογισμὸν* per ratiocinationem huc pertinet: nimirum ubi ex scripto ducimus quod scriptum non est, ut loquitur Quintilianus. Et quæ a jurisconsultis traduntur * de his, quæ in fraudem fiunt.

3. Exemplum sit * in pactione, ne quis locus muris cingatur, facta eo tempore cum non aliud esset muniendi genus. Is locus ne aggere quidem cingi poterit, si satis constet prohibendi muros unicam fuisse causam ne munitetur is locus. Vulgo solet exemplum adferri de conditione, si postumus sit mortuus, ab eo scripta qui postumum omnino expectabat, ut sententia dispositionis producat ad eum casum, si is postumus natus non esset, quia constet voluntatem loquentis motam fuisse consideratione non existituræ prolis: quod ipsum non apud jurisconsultos tantum, sed & * apud Ciceronem, & Valerium Maximum invenire est.

4. Cicero

GROTII NOTÆ.

De his, quæ in fraudem fiunt] Bene Seneca excerptis controversiarum VI, 3. *Circumscriptio semper crimen sub specie legis involvit, quod apparet in illa, legitimum est: quod latet, institiosum.* Quintilianus controversia CCCXLIII. *Neque enim unquam decurritur ad hanc legem (nempe de circumscriptio) nisi cum rectum jus nequitia exclusum est.* Exemplum habes apud Plinium historiæ naturalis libro XVIII. quippe etiam lege Stolonis Licinii incluso modo *Id iugerum & ipso sua lege damnato, cum substituta filii persona amplius possideret.* Est eadem historia apud Valerium Maximum VIII, c. VI, 3. Vide aliud exemplum apud Tacitum annalium XV. de fictis adoptionibus. Aliud in novella Emanuelis Comneni quæ est in iure Græco-Romano.

In pactione, ne quis locus muris cingatur, facta eo tempore cum non aliud esset muniendi genus] Fuscus Arellius in controversia, quæ est apud Senecam decima libro II. *hunc enim*

animum fuisse sine dubio jurantium ut vi non diducerentur, cum illud quoque caverint, ne morte dividerentur.

Apud Ciceronem] Etiam de inventione II.

GRONOVII NOTÆ.

2. Consideratam in sua generalitate] Ut etiam complectatur casus non expressos.

κατὰ συλλογισμὸν] Quintil. instit. 7, 8.

Ex scripto ducimus] Colligimus, elicimus.

Quæ in fraudem] Cum salvis verbis legis aut pacti sententia eliditur: quoties quod lex aut pactio fieri noluit, diserte autem fieri non vetuit, id fit.

3. Qui postumum] Qui certum habebat se uxorem gravidam relinquere, cum moreretur.

Sententia dispositionis] Testamenti aut cujuscumque ultimæ voluntatis.

Si is postumus natus non esset] Si abortum passâ sit, aut ante partum cum foetu obierit uxor vidua.

Lib. I. &
II. de Orat.
Bruto: &
pro Cæc.

4. Cicero causam hanc adfert oratione pro Cæcina: *Quid? verbis satis hoc cautum erat? minime. Quæ res igitur valuit? voluntas: quæ si tacitis nobis intellegi posset, verbis omnino non uteremur: quia non potest, verba reperta sunt, non quæ impedirent, sed quæ indicarent voluntatem.* Mox in eadem oratione dicit idem jus esse, ubi perspicitur * una atque eadem causâ æquitatis, id est rationis quæ sola moverat: Ita interdîctum, unde tu me vi dejeceris hominibus coactis armatisve, locum habere adversus omnem vim quæ ad caput & vitam pertineat. Ea enim, inquit, plerumque fit per homines coactos armatosque: quæ si alio consilio, eodem periculo facta sit, eodem jure esse voluerunt. In declamatione patris Quintiliani exemplum hoc est: *Cædes videtur significare sanguinem & ferrum: si quis alio genere homo fuerit occisus, ad illam legem revertemur. Si inciderit in latrones, aut in aquas præcipitatus, si in aliquam immensam altitudinem dejectus fuerit, eadem lege vindicabitur qua ille qui ferro percussus sit.* Similis est argumentatio Isæi oratione de Pyrrhi hereditate, cum ex eo quod testamentum Attica lege vetitum esset fieri filia invita, infert, ne adoptionem quidem ea invita per-mitti.

Lib. I,
L. XIII.

XXI. Atque hinc solvenda est celebris illa quæstio, quæ & apud Gellium est de mandato, an impleri possit non per idem sed per aliud æque utile, aut utilius quam erat id quod mandator præscripserat. Id enim ita demum licet, si constet quod præscriptum erat, non præscriptum fuisse sub speciali sua forma, * sed sub consideratione generaliore quæ aliter quoque obtineri possit:

GROTII NOTÆ.

Una atque eadem causa æquitatis] Sic in sponsam alterius adulterium committi probat Philo de specialibus legibus, addita causâ: *αὶ γὰρ ἐπιπορευτὴ τῆς γάμου ἐσοδωτικὴν*. Idem valent sponsalia quod nuptiæ. Sic in lege per Mosem data, sub bovis nomine intelliguntur omnia animantia mansueta: sub nomine putei fossâ quævis, Exodi XXI, 28. & 35. Chastellanus Catalogo Gloriæ mundi v. parte consid. 49.

Sed sub consideratione generaliore] Quintilianus controvers. cclvii. *Servi quædam liberius sub bona mente faciunt, & aliquando indicium fidei putant pretio eam mancipia, non parasse.* Exemplum habes in excerptis legationum in illa parte, quomodo legationes obeundæ accipiendæque sint; & in iis quæ Johannes Justinianeorum ducum unus fecit

contra Belisarii verba, Gotthico-rum II, & IV.

GRONOVII NOTÆ.

4. *Quæ impedirent*] Incertam, ambiguum, obscuram redderent.

Alio consilio, eodem periculo] Alia via & modo, eodem justo metu.

In immensam altitudinem] De testæ excelso vel turri in humile solum, de jugo aut cacumine montis saxei in vallem, de plano in profundam foveam.

Ne adoptionem] Quia una utriusque ratio est, ne a filia invita hereditas abeat.

XXI. *Sub speciali sua forma*] Non ut justum facias modo, sed justam rem definitam facias, quo alia eveniat; illam vero aliam vel non omnino, vel difficilius eventuram appareat, si sic fecisses, ut ille justerat.

possit: quomodo eum qui fidejubere erat jussus, mandare posse creditori, ut tertio pecuniam numeret, a Scævola responsum est. *L. ult. D. Mandati.* Cæterum ubi de eo non satis constat, retinendum est quod apud Gellium eo loco legitur, dissolvi imperantis officium, siquis ad id quod facere jussus est, non obsequio debito, sed consilio non desiderato respondeat.

XXII. Restringens interpretatio extra significationem verborum quæ promissionem continent, aut ex defectu petitur originario voluntatis, aut ex casu emergentis repugnantia cum voluntate. Defectus voluntatis originarius intelligitur ex absurdo, quod alioqui evidenter sequeretur; ex cessatione rationis * quæ sola plene & efficaciter movit voluntatem; & ex materia defectu. Primum in eo fundamentum habet, quod nemo credendus est velle absurda.

XXIII. Secundum, ex eo quod contentum in promissione, ubi ratio talis additur, aut de ea constat, non consideratur nude, sed quatenus sub ea ratione venit.

XXIV. Tertium, in eo quod materia de qua agitur semper intelligenda est obversari animo loquentis, etiamsi verba latius pateant. Hac quoque interpretandi ratio a Rhetoribus tractatur in loco *ad h. partē uq. Algorias*, & titulum habet, cum dicitur non semper eadem sententia.

XXV. I. Sed de ratione notandum est, sub ea comprehendere sæpe quasdam res non secundum existentiam sed secundum potentiam moraliter consideratam, quæ ubi locum habet restrictio faciendi non est. Sic si cautum sit, ne exercitus aut classis aliquo ducatur, non poterit duci, etiam animo non nocendi. Quia in pactione non certum damnum sed periculum qualecunque spectatum est.

2. Solet

GROTII NOTE.

Quæ sola plene & efficaciter movit voluntatem] Exemplum in l. Adigere. §. quamvis. D. de jure patronatus.

GRONOVII NOTE.

Dissolvi imperantis officium] Auctoritatem imperii subverti.

XXII. Ex defectu originario] Quod credibile est ab initio hanc voluntatem paciscentis non fuisse.

Ex casu emergentis] Aut fuisse quidem, sed non, si tale quid contingeret, quod intervenit.

XXIII. Contentum in promissione] Res promissa.

Non consideratur nude] Non promissa est cuncti modo, sed ob

impellentem rationem, sine qua promissum non esset. Ut cum apud Sueton. colligitur Ti. necessitate magis quam judicio adscitum successorem ab Augusto quia præfatus sit in testamento: *Quoniam sinistra fortuna C. & L. filios mihi eripuit, Ti. hæres esto. c. 25.*

XXIV. Observari animo] Arque ita qui sensus extra materiam est, animo ejus obversatus non videtur.

Non semper eadem] Iisdem verbis de negotiis diversis.

XXV. I. Non secundum existentiam] Non quæ jam nunc sunt & respiciantur, sed ex quibus existere possit quod respicitur.

In

Pascal.

legato. 140.

2. Solet & hoc disputari, an promissa in se habeant tacitam conditionem si res maneat quo sunt loco: quod negandum est, nisi apertissime pateat statum rerum presentem in unica illa quam diximus ratione inclusum esse. Sic passim in historiis legimus legatos a suscepto itinere domum rediisse deferta legatione, quod res ita mutatas intelligerent ut tota legationis materia aut causa cessaret.

XXVI. 1. Repugnantia casus emergentis cum voluntate solet & ipsa ab oratoriarum artis magistris referri ad eum, quem dixi locum *ἡ ἐπιπέδη καὶ ἀγνοίας*. Est autem duplex: nam aut voluntas colligitur ex naturali ratione, aut ex alio signo voluntatis. Dijudicandæ voluntati ex naturali ratione Aristoteles, qui hanc partem accuratissime tractavit, propriam virtutem tribuit in intellectu *νῶντες*, sive *διγνωσκόντες*, id est, equiprudentiam, in voluntate vero *ἐπιεικείας*, id est, æquitatem, quam sapienter definit, correctionem ejus * in quo lex deficit ob universalitatem: quod ad testamenta quoque & pacta suo modo referri debet. Nam quia casus nec prævideri omnes possunt nec exprimi, ideo libertate quadam opus est eximendi casus, quos qui locutus est si adesset eximeret; non tamen temere: id enim esset dominum se facere actus alieni; sed ex sufficientibus indicii.

2. Certissimum indicium est, si quo casu sequi verba illicitum esset, id est, pugnans cum naturalibus aut divinis præceptis. Talia enim, cum obligationis capacia non sint, eximenda sunt necessario. *Quædam*, ait Quintilianus pater, *etiamsi nulla significatione legis comprehensa sunt, natura tamen excipiuntur*. Ita qui promittit depositum gladium reddere, non reddet furenti, ne aut ipsi periculum creet, aut aliis innocentibus. Sic nec

redde-

GROTII NOTÆ.

In quo lex deficit ob universalitatem] Seneca IV, controversia 27. in lege, inquis, nihil excipitur, sed multa quamvis non excipiuntur intelliguntur: scriptum legis angustum est, interpretatio diffusa; quedam vero tam manifesta sunt ut nullam cautionem desiderent.

GRONOVII NOTÆ.

2. Habeant tacitam conditionem] Intelligentur non aliter impleri debere, quam si &c.

Legatos a suscepto] Ut Titus a patre missus ad gratulandum Galbæ, qui occisus interim erat Othone succedere. Tacit. 2, hist. 1.

XXVI. 1. Ex naturali ratione]

Quod homo sanus & suæ spontis id ita esse vel eo casu voluisse non potuit.

Correctionem] Exceptionem a lege, quod cum possit aliquo modo sub eam trahi, revera tamen definitum non est, quia universalia tantum, non etiam singularia persequitur.

Temere] Ex nulla vel levi ratione.

Dominum se facere] Pro arbitrio mutare atque interpolare, quod non est nostri, sed alieni arbitrii.

2. Si quo casu sequi] Talis sit casus, ut adhaerendo verbis fiat res vetita.

Cum obligationis] Cum ad ea nemo possit obligari.

Cor-

reddetur res deposita ei, qui deposuit, si dominus eam repetat. Probo, inquit Triphoninus, hanc esse justitiam, quæ suum cuique ita tribuit, ut non distrahatur ab ullius persone justiore repetitione. Ratio est, quia, ut alibi notavimus, introducti semel domini ea vis est, ut rem domino cognito non reddere omnino injustum sit.

L. bonâ
fides. D.
depositi.

XXVII. 1. Secundum erit indicium, si verba sequi non quidem per se & omnino illicitum sit, sed æque rem æstimanti nimis grave atque intolerabile: sive absolute spectata conditione humanæ naturæ, sive comparando personam & rem, de qua agitur, cum ipso fine actus. Sic qui rem ad dies aliquot commodavit, intra eos dies repetere eam poterit, si ipse valde egeat: quia actus tam benefici ea est natura, ut non credendus sit quisquam ad magnum suum incommodum se voluisse obligare. Sic qui auxilium fœderato promisit, excusabitur quamdiu ipse domi periclitatur, in quantum copiis opus habet. Et * concessio immunitatis vectigalium & tributorum intelligetur de quotidianis & anniversariis, non de iis, quæ summa necessitas exigit, & quibus carere respublica non potest.

Molin.
disp. 294.
Sylv. vob.
commodatum. n. 4.
Less. l. II,
c. 27. dub. 5.

2. Ex quibus apparet nimis laxè dictum a Cicerone, non servanda promissa quæ sint iis quibus promiseris inutilia, nec si plus tibi noceant quam illi prosint cui promiseris. Nam an res utilis sit futura ei, cui promissa est, judicare promissor non debet, nisi sorte in casu furoris, de quo supra diximus: & ut promissum promissorem non obliget, non satis est quodlibet nocumentum in promissorem, sed tale oportet sit, * quod pro natura actus credi debeat exceptum. Sic qui operas vicino ad dies aliquot

Ang. ad
l. 7. ad L.
Rood.
Vasq. contr.
lll. c. 31.

GROTII NOTE.

Concessio immunitatis] Vide Rosenthalium de feudis cap. v. concl. LXXXVI. num. 2. Heig. illustrium xviii, num. 16. parte 1. Cochmanum cons. xi, 31. Clarum §. feudum. xxix, 2. Andream Knich de vestitis pactis. parte II, c. 5, num. 20. Henricum Bocer de collectis cap. iv, 12.

Quod pro natura actus credi debeat exceptum] Vide Carolum Molinæum ad consuetudines Parisienses tit. I, §. 2. gl. iv. n. 3. Ferd. Vasquium de successuum creatione. libro II, §. xviii. num. 80. Antonium Fabrum rerum in Sabaudia judicatarum libro IV, tit. 30. Zazium in l. stipulatio hoc modo. num. 3. de verborum obligationibus. Adde c. quemadmodum. de jurejurando. & Alciatum ad c.

cum contingat. eodem titulo.

GRONOVII NOTE.

Si dominus] Is, ad quem jure pertinet, quanvis eam, qui deposuit, aliquandiu possederit.

Ut alibi notavimus] 2, 10. 1.

XXVII. 1. *Verba sequi*] Proprietati verborum in interpretando inhæreret.

Sive absolute] Vel cuivis homini pro capto nostræ fragilitatis, vel ei, qui promisit.

De quotidianis & anniversariis] Perpetuis & solennibus.

2. *Judicare promissor*] Neque hoc dicit Cicero: intelligit enim, quæ revera omnium sanorum judicio sunt inutilia, non unius promissoris.

Quodlibet nocumentum] Qualecumque damnum, quod inde sentiat promissor.

Quod

aliquot promisit, non tenebitur, si eum morbus fonticus patris aut filii detineat. Et hoc recte Cicero de officiis primo: *Si constitueris te cuiquam advocatum in rem presentem esse venturum, atque interim graviter egrotare filius cœperit, non sit contra officium non facere quod dixeris.*

3. In eundem sensum accipiendum, nec ultra trahendum est, *De Benef. l. IV, c. 35.* * quod apud Senecam legimus: *Tunc fidem fallam, tunc inconstantie crimen audiam, si cum omnia eadem sint, quæ erant promittente me, non præstitero promissum, aliqui quicquid mutatur, libertatem facit de integro consulendi, & meam fidem liberat. Promissi advocacionem: postea apparuit per illam causam præjudicium in patrem meum quæri; promisi me peregre una iturum: sed iter infestari latrocinii nuntiatur. In rem presentem venturus fui: sed ager filius, sed puerpera uxor tenet. Omnia esse debent eadem quæ fuerint cum promitterem, ut promittentis fidem teneas. Omnia intellige, pro actus ejus de quo quæritur natura, ut jam modo exposuimus.*

XXVIII. Diximus alia quoque esse posse signa voluntatis quæ ostendant casum eximendum. Inter ea signa nihil validius est quam verba alio loco posita, non ubi directe pugnant, quæ est ἀντινομία, cujus supra meminimus, sed cum velut insperato ex ipso rerum eventu inter se committuntur, quam Rhetores græci vocant τὴν ἐν ἀεσθησέως μὲν ἔστω.

XXIX. 1. In hac disceptatione utra pars scripti cum ex casu sit collisio prævalere debeat, regulas quasdam ex antiquis aucto-

GROTII NOTÆ.

Quod apud Senecam legimus] Ejusdem hæc sunt, capite xxxix, lib. iv. de beneficiis: *Ad cœnam quia promisi ibo, etiamsi frigus erit. Surgam ad sponsalia, quia promisi, quamvis non concoxerim, sed non si febricitatoro Sponsum descendam, quia promisi: sed non si spondere in incertum jubebis, si fisco obligabis. Subest, inquam; tacita exceptio, si potero, si debebo, si hæc ita erunt. Efficit ut idem status sit cum excigitur, qui fuit cum promitterem; destituerit levitas non erit, si aliquid intervenit novi; quid miraris, cum conditio promittentis mutata sit mutatum esse consilium: eadem mihi omnia præsta & idem sum. Vadimonium promittimus, tamen deseritur. Non in omnes datur actio, deserentem vis major excusat. Uti sæpe hoc effugio Angli, vide Camdenum in anno c10 10 xcv. tum in controversia cum Batavis, tum in altera cum Anstatiis.*

GRONOVII NOTÆ.

Morbus fonticus] Gravis quo vita periclitatur.

In rem presentem] In foro & iudicio præsto fore.

3. *Tunc fidem fallam*] Judicabor fidem fefellerisse & levitatis infamiam subisse.

Cum omnia eadem] Quoties nihil ex transverso interveniens faciem rerum ac temporum variaverit.

Advocacionem] Me alicui advocatum fore.

Præjudicium] Aliquid statui, quo causa patris mei pendens in lite fiat deterior.

XXVIII. *Casum eximendum*] Tali casu non voluisse fieri, quod quis voluit fieri.

Alio loco posita] Nam conjuncta & proxima illis, quibuscum pugnant.

XXIX. 1. *Cum ex casu sit collisio*] Casu collidantur & eventus. Quintil. 7, 7.

Cicero

auctoribus * Cicero posuit, quæ ut spernendæ neutiquam sunt, ita mihi non suo ordine videntur collocatæ. Nos eas hunc in modum digeremus: * Ut quod permittit cedat ei quod jubet: quia qui permittit aliquid ita permittere videtur, nisi aliud quid obstat quam de quo ibi agitur: ideoque, ut ait Scriptor ad Herennium: plus valet sanctio permissione. Ut quod faciendum est certo tempore, ei præferatur quod quovis tempore fieri potest: unde sequitur, ut plerumque pactio vetans vincat jubentem, quia pactio vetans obligat ad quodvis tempus, jubens non item, nisi aut tempus sit expressum, aut jussio tacitam prohibitionem contineat. Inter eas pactiones, quæ supradictis qualitatibus pares sunt, ut præferatur quod magis est peculiare, & ad rem propius accedit: nam solent specialia efficaciora esse generalibus, & in prohibitionibus, ut quæ pœnam adjunctam habet ei quæ pœna vacat, & quæ majorem pœnam minatur ei quæ minorem præferatur. Tum vero, ut superet quod causas habet aut magis honestas, aut magis utiles. Extremo loco, ut quod postremo dictum est vincat.

Lib. II.

2. Illud ex superioribus hic repetendum est; pactorum juratorum eam esse vim, ut intelligi debeant secundum receptissimam proprietatem, & ut omnes restrictiones tacitas, & ex natura rei non omnino necessarias, quam maxime repudient. Quare & si juratum pactum cum non jurato pugnet certo eventu, * præferendum erit cui adest jurisjurandi religio.

XXX. Solet & hoc quæri, an in dubio contractus perfectus conferri debeat antequam scriptura confecta sit, & tradita. Nam id Murena causabatur adversus ea, quæ inter Syllam & Mithridatem

Ap. Mithr.

datem

GROTII NOTÆ.

Cicero posuit] De Inventione secundo, & ibi Marius Victorinus.

Ut quod permittit, cedat ei quod jubet] Quintilianus declamatione ccc LXXIV. Semper potentior lex est quæ vetat, quam quæ permittit. Donatus Phormione actu 1. scen. 2. Bene jubet, minorem enim vim habet ea lex quæ aliquid permittit quam illa quæ aliquid jubet. Vide Ciceronem Verina II. & quæ habet Connanus libro 1, c. 9.

Præferendum erit cui adest jurisjurandi religio] Acontius apud Ovidium:

Premisit pater hæc: hæc & juravit amant:

Ille homines, hæc est resfiscata Deam:

Hic metuit mendax, hæc & perjura vocari:

Num dubitas, hic sit major an ille metus?

GRONOVII NOTÆ.

Cedat ei] Minus obligans urgente que credatur quam.

Scriptor ad Herennium libro II.] cap. 10.

Sanctio permissione] Quod imperatur, necessarium, quod permittitur, voluntarium est. Cic. 2, de invent. 49.

Vetans obligat ad quodvis] Quod vetatur omnino, quamvis non definito tempore, habet tamen certum tempus, omne videlicet; quod autem jubetur infinite, tempus habet nullum, sed quovis fieri potest.

F f

Crr

datam convenerant. Mihi apertum videtur, ni aliud convenerit, * credendum, scripturam adhiberi, ut monumentum contractus, non ut substantiæ ejus partem. Alioqui exprimi id solet, ut in induciis cum Nabide: *Ex qua die descriptæ conditiones editæ Nabidi forent.*

*Livius lib.
XXXIV.
Alic. v.
conf. 17.*

XXXI. Illud vero non admittam quod quibusdam placuit, contractus regum & populorum quantum fieri potest interpretandos ex jure Romano: nisi appareat inter quosdam populos jus istud civile in his, quæ juris sunt gentium, etiam pro jure gentium receptum esse: quod temere præsumendum non est.

*ix, Symp.
13.*

XXXII. De eo vero, quod Plutarchus in Symposiasticis movet, conditionem offerentis, an accipientis verba attendi magis debeant, ita videtur, cum accipiens hic sit qui promittit, ejus verba formam dare negotio, si absoluta & in se perfecta sint. Nam si per affirmationem respiciant verba offerentis, tunc ea ipsa ex natura vocum relativarum repetita in promissione videbuntur. Antequam vero accepta sit conditio, ne eum quidem teneri qui obtulit certum est: nullum enim adhuc jus quæsitum est, ut ex his quæ de promissione supra diximus apparet. Et hæc oblatio conditionis minus est promissione.

GROTII NOTÆ.

Credendum scripturam adhiberi, ut monumentum contractus, non ut substantia ejus partem] L. in re. & l. si res gesta. D. de fide instrumentorum. l. pactum quod bona fide. C. de pactis: sic legem contractus quæ est C. de fide instrumentorum interpretantur Bartolus & Johannes Faber, Salicetus, quorum sententia in judiciis contra Baldum & Castrensem prævaluit. Mynfingerus decade x, conf. xci. Neostadius de pactis antenuptialibus, observatione xviii. quare non satis probabile est, quod Ligniacus adfert de instrumento a rege subscripto, sed non-

dum addito sigillo & secretarî manu, libro ii. rerum Italicarum Guicciardini.

GRONOVII NOTÆ.

XXX. *Monumentum contractus*] Unde notitia haberi possit de contractu; non ut ex ea demum contractus auctoritatem accipiat.

XXXII. *Accipiens hic sit*] Qui enim offert, facit optionem vel electionem ejus, utrum duorum aut quid e pluribus velit.

Per affirmationem] Si accipiens non totum dicat, quod vult, sed tantum, accipio, vel, maxime, vel, ita fit.

CAPUT XVII.

De damno per injuriam dato, & obligatione
quæ inde oritur.

I. Culpam obligare ad restitutionem damni. II. Damnum intelligi quod pugnat cum jure stricte dicto. III. Accurate distinguendam aptitudinem a jure stricte dicto, ubi concurrunt. IV. Damnum & ad fructus pertinere. V. Ad lucrum cessans quomodo? VI. Damnum dare facientes primario: VII. Et secundario: VIII. Item non facientes quod debent: primario, IX. Et secundario: X. Qualis efficacia circa actum ad hoc requiratur. XI. Quo ordine teneantur. XII. Obligationem extendi etiam ad damnum consequens. XIII. Exemplum in homicida:	XIV. In eo qui aliter vim intulit: XV. In adultero & stupratore: XVI. In fure, raptore, & aliis: XVII. In eo qui causam promissioni dedit per dolum aut metum injustum. XVIII. Quid si metu justo naturaliter? XIX. Quid de metu quem jus gentium pro justo habet? XX. Potestates civiles quatenus teneantur ex damno per subditos dato: ubi questio de prædis in mari actis in socios contra imperium publicum. XXI. Naturaliter ex animalis sui aut navis sue factio sine culpa neminem teneri. XXII. Damnum dari, & adversus famam & honorem, & quomodo reparetur.

I. **S**upra diximus ejus, quod nobis debetur, fontes esse tres, pactiōnem, maleficium, legem. De pactiōnibus satis tractatum. Veniamus ad id quod ex maleficio naturaliter debetur. Maleficium hic appellamus culpam omnem, sive in faciendo, sive in non faciendo, pugnantem cum eo, quod aut homines communiter, aut pro ratione certæ qualitatis, facere debent. * Ex tali culpa obligatio naturaliter oritur, si damnum datum est, nempe ut id reparariatur.

II. 1. * Da-

GROTII NOTÆ.

EX tali culpa obligatio naturaliter oritur] *Ἀπορία δὲ τῶν* Græcis. Vide in decretalibus titulum de injuria & damno dato, & Digestis ad

1. Aquiliam & vicinas rubricas.

GRONOVII NOTÆ.

I. *Supra diximus*] 2, 1. 2.
Homines communiter] Vulgo omnes.
Qualitatis] Personæ, quam gerunt.

II. I. * Damnum forte a demendo dictum, est τὸ ἔλαττον, cum quis minus habet suo, sive illud suum ipsi competit ex mera natura, sive accedente facto humano, puta dominio, aut pacto, sive ex lege. Natura homini suum est vita, non quidem ad perdendum, sed ad custodiendum, corpus, membra, fama, honor, actiones propriae. Dominio & pactis quomodo suum quid cuique sit, superior tractatio docuit, tum quoad res, tum quoad jus in actiones alienas. Simili modo ex lege jus suum cuique oritur, quia idem aut plus lex potest quam in se ac sua singuli. Sic pupillus jus habet exactam quandam diligentiam exigendi a tutore, respublica a magistratu, nec respublica tantum, sed & cives singuli quoties lex id expresse aut per sufficientem consequentiam significat.

2. At ex sola aptitudine, quod jus minus proprie dicitur, & ab assignatrice iustitia spectatur, non oritur verum dominium, ac proinde restitutionis obligatio: quia non id alicui suum est ad quod aptus est: *ἡλεονεκτεῖν εἶδεν*, ait Aristoteles, ὁ δὲ βονήσιμος χρεῖμασι δὲ ἀνελευθερίαισιν. Contra proprie dictam iustitiam nihil committit, qui pecunia sua alteri non succurrit, praesentem tenacitate. Cicero pro Cn. Plancio: *Est haec conditio liberorum populorum, posse suffragiis vel dare, vel detrudere quod velit cuique, & tamen mox subdit, accidere ut populus faciat quod velit, non quod debeat, voce debendi sumpta in laxiore significato.*

III. Sed cavendum hic, ne confundantur quae diversi generis sunt. Nam cui magistratus collatio mandata est, is reipublicae renetur ad eligendum eum qui dignus sit, & ad hoc exigendum respublica jus habet proprium: quare si ex indigni electione damnum fecerit respublica, ille resarcire tenebitur. Sic etiam

civis

GROTII NOTAE.

Damnum forte a demendo dictum] Ita Varro libro v. *Damnum a demitione, cum minus re factum quam quanti constat.* Alii magis probant derivari a graeco *δεινόν*, ut sit *da-*pnium, deinde *damnum*, ut *ὑπνος*, sompnus sompnus. Nec absurde deducas a graeco *δύμνος* quod est *βιάζω*, aut ex *ἡμίαια* *damia*, *damnum*, ut *regia*, regnum.

GRONOVII NOTAE.

II. I. *Forte a demendo*] Scaliger a *δεινόν*. A demitione Varro l. 4. de L.L. & Isidorus 5. Orig. 27. Quid si a *δεινός* *δεινόν*.

Illud suum] 1, 1. 5.

Non quidem ad perdendum] Ut eam ipse sibi auferre possit. 2, 15. 16.

Actiones propriae] Quas jure suo tractat, & in quibus eum non oportet impediri.

Superior tractatio] 2, 6. 1.

Exactam quandam] Non tantum ut dolum aut culpam caveat. l. 23. de R. J.

Cives singuli] Hinc Tib. bonum & salutarem principem servire debere & universis civibus saepe, & pleurumque singulis c. 29.

2. *Ab assignatrice*] 1, 1. 7. & 8.

III. *Magistratus collatio*] Jus eligendi & ordinandi praefuturos oppido, pago, provinciae, arario, aut cuicumque parti publicae administrationis.

Resarcire tenebitur] Novell. 128. cap. 16. quae Juliano Antecess. 124. capit.

civis aliquis non indignus, et si jus proprium ad officium aliquod non habeat, habet tamen verum jus petendi juxta alios: in quo jure si per vim aut dolum impediatur, jam non totius rei expetitæ sed incerti illius damni æstimationem exigere poterit. Simile erit in eo, cui ne quid legaret, testator vi vel dolo fuit impeditus: nam capacitas legati jus quoddam est, cui id est consequens, ut libertatem testatoris in eo impedire injuria sit.

IV. Minus autem quis habere, ac proinde damnum fecisse intelligetur, non in re tantum, sed & in fructibus qui proprie rei fructus sunt, sive illi percepti sunt sive non, si tamen ipse eos percipiturus fuerat, deductis impensis quibus res melior facta est, aut quæ ad fructus percipiendos fuerunt necessariæ, ex regula quæ nos vetat locupletiores fieri cum aliena jactura.

V. Sed & spes lucri ex nostro æstimabitur, non ut illud ipsum, sed secundum propinquitatem ad actum, ut in semente spes messis.

VI. Tenentur autem, præter ipsum qui per se & æstimatorum damnum dat, alii quoque faciendo aut non faciendo: Faciendo alii primario, alii secundario: primario, qui jubet, qui consensum requisitum adhibet, qui adjuvat, qui receptum præstat, aut qui alio modo in ipso crimine participat.

VII. Secundario, qui consilium dat, * laudat, assentatur.

Quid

capit. 556. p. 193. *Quod si talis administrator parum idoneus videatur, jubemus alium in loco ejus subrogari cum decreto episcopi & habitatorum ejusdem civitatis; scientibus nominatoribus, quod si aliquid per eum civitati adlatum sit detrimentum, de propriis facultatibus hoc rescarcere cogentur. Ita leg. nam & præcessit: quod reliquatus fuerit pater (is ipse quem & administratorem appellat) civitatis, ab eo exigatur periculo eorum, qui denominatores ejus fuerint.*

Verum jus petendi] Ambien di cum *possusione* sive similibus jure civibus; inde actio apud Quintilianum decl. 252. *Parasitus raptor candidatus.*

Capacitas legati] Possit ex testamento aliquid capere.

IV. *Qui proprie rei fructus*] Non debentur singulari curæ industriæque possessoris, qualis a domino expectari nequeat.

V. *Spes lucri*] Quo verisimiliter fuisset potitus, nisi rem meam al-

ter possedisset, aut ea me frui prohibuisset.

Illud ipsum] Non quanti lucrum solidum foret, id si percepissem; sed arbitrio boni viri, prout propior aut longinquior a sperato eventu affui; prout plus aut minus periculi ræstabat ad eventum consequendum, si non intercepta spes fuisset ab eo qui damnum dedit.

Secundum propinquitatem] Prout facilior ac pronior ad id fuerit via.

VI. *Consensum requisitum*] Qui, cum sine consensu ac nutu ejus damnum mihi dare non posset adversarius, petenti ut liceret, indulgit.

Qui receptum] L. i. §. 2. D. de receptat.

GROTII NOTE.

Laudat] Totilas in oratione ad Gothos, apud Procopium Gothicorum III. *ὁ δὲ ἰμπεριεὶς τὴν δεισιπραξίαν, ἡδίστην τὴν ἑαυτοῦ πικρὰν γαστήρ αὐτοῦ ποιεῖ ἄνιστον.* Nara qui facientem aliquid laudat, & ipse rei facta auctor habendus est. Ulpianus in

Ff 3

L. I. D.

Th. & Cajet.

2, 2. q. 62.

art. 2.

Soto lib. IV,

q. 6.

Lessius lib.

II, c. 12.

dub. 18.

Covar. ad c.

peccatum.

p. 2. §. 7.

Soto lib. IV,

q. 7.

Less. lib. II,

c. 12. dub.

16. n. 3.

L. in quan-

titates. §.

magro D. ad

legem Falc.

Th. 2, 2. c. 2.

art. 4.

Soto lib. IV,

q. 6. art. 7.

Quid enim interest * inter suasorem facti & probatorem? ait Cicero Philippica secunda.

V III. Non faciendo, item primario aut secundario: primario, qui cum ex jure proprie dicto debeat vetare præcepto, * aut opem ferre ei cui fit injuria, id non facit. Is Chaldæo Paraphrasta Levit. xx, 5. וְיִבְרָח אֶת-הַיָּדָיו אֲבִירָא obfirmator dicitur.

Less. lib.
11, c. 13.
Dub. 10.

I X. Secundario, qui aut non disuadet cum debeat, aut factum reticet quod notum facere debebat. Illud autem debere in his omnibus referimus ad jus proprium quod justitia expletrix respicit, sive illud ex lege sive ex qualitate exoritur. Nam si debeat ex caritatis norma, peccabit quidem omittingendo, non tamen ad reparationem tenebitur, cujus origo est jus aliquod proprium, ut ante diximus.

Th. 2, 2.
62. art. 6.
Soto lib. IV,
q. 7. art. 3.

X. Sciendum quoque hos omnes quos diximus ita teneri, si vere causa fuerint damni, id est, momentum attulerint aut ad totum damnum, aut ad partem damni. Nam sæpe accidit in agentibus vel negligentibus secundarii ordinis, interdum etiam in quibusdam qui sunt ordinis primarii, ut etiam sine eorum actu aut neglectu is qui damnum dedit certus fuerit id ipsum dare: quo casu illi quos dixi non tenebuntur. Quod tamen non ita intelligendum est, ut si alii defuturi non fuerint, puta qui suaderent, aut juvarent, non teneantur qui suaserint, aut juverint, si absque ope consilio qui dedit damnum daturus id non fuisset. Nam & illi alii si suassissent aut adjuvissent, tenebantur.

Cajetan. ad
q. 62. art. 6.
Med. in q. 7.

Less. lib. II,
cap. 13. dub.
5. ib. dub. 4.

XI. Tenentur autem primo loco ii, qui imperio aut alio modo aliquem impulerunt ad factum: his deficientibus patrator faci-

l. i. D. de servo corrupto. Et si erat servus omnimodo fugitivus, vel sursum facturus, hic vero laudator ejus propositi fuerit, tenetur, non enim oportet laudando augeri malum.

Inter suasorem facti & probatorem] Applicat hoc dictum Probo præfæto Ammianus libro xxvii. lege Longobardica lib. iv, tit. iv. etiam consulens ad compositionem vocatur. Vide Rom. i. in fine, & ibi veteres scriptores.

Aut opem ferre ei cui fit injuria, id non facit] Nicetas Choniates Michaeli Commeno: ὁ ἐμπροσθεὶς ἔμφορὸν τῆ ἀνάστασιν, ἀλλὰ καὶ τῆ κατὰ τὴν ἐπιταγήν ἐπαυσιλίας, ἔπειτα δὲ τῆ τοῦ ὄκου μὴ βεβαίησιν. Incendium non ei tantum impuatur qui, facem intulit, sed & ei, qui prohibere cum posset, omnino noluit.

GRONOVII NOTE.

VIII. Ex jure proprie] Ratione personæ, muneris, potestatis.

IX. Ex caritatis norma] Ut vir bonus aut homo christianus.

X. In agentibus vel negligentibus] Qui damnum dant faciendo vel omittingendo.

Secundarii] Num. 7. 8.

Primarii] Num. 6. & 8.

Sine eorum actu vel neglectu] Et si nihil illi faciendo vel omittingendo peccaverint.

Non tenebuntur quod tamen] Sed ita, si conscii non fuerint illius eventus, quamvis rem adjuverint faciendo vel non faciendo.

XI. Qui imperio aut] Qui primario aut secundario in causa fuerunt.

facinoris: & post eum ceteri: in solidum singuli qui ad actum causam dederunt, * si totus actus ab ipsis quamquam non solis processit.

XII. Qui vero de actu tenetur, * simul tenetur de his quæ illum ex actus vi sunt consecuta. * In Senecæ controversia quadam hoc tractatur in specie platani incensæ ex qua domus arserat, ubi hanc ponit sententiam: *Etiamsi partem damni dare noluisse, in totum quasi prudens dederis tenendus es: ex toto enim noluisse debet, qui imprudentia defenditur.* Ariarathes Cappadocum rex eo quod Melani amni exitum per lasciviam obstruxerat, cum ejus perumpentis impetu elatus Euphrates rapta parte Cappadocum terræ, magna & Galatis & Phrygibus damna intulisset, permisso Romanis judicio, talentis trecentis dispendium sarcivit. Strabo XII.

XIII. Exemplo hæc sint. Homicida injustus tenetur solvere impensas, si quæ factæ sunt in medicos, & iis quos occisus alere ex officio solebat, puta parentibus, uxoribus, liberis dare tantum, quantum illa spes alimentorum, ratione habita ætatis occisi, valebat: sicuti Hercules legitur Iphiti a se occisi liberis multam pendidisse, quo facilius expiaretur. Michael Ephesius ad quintum Nicomachiorum Aristotelis: *ἀλλὰ καὶ ὁ φονεὺς εἰς τὸν ἑαυτοῦ ἑπίτροπον πῦρ. ὃ γὰρ ἢ γυνὴ ἢ οἱ παῖδες, ἢ οἱ συγγενεῖς & φίλοι ἐλαβόν τῆς πύρας ἐπιτροπὴν δέδωκεν.* Sed & qui occisus est, accipit aliquo modo. Quæ enim uxor ejus & liberi & cognati accipiunt, ipse quodam modo accipit. Loquitur de homicida injusto, id est, qui non habuit jus id faciendi unde mors sequitur. Quare si quis jus habuerit, sed in caritatem peccaverit, ut qui fugere noluit, non tenebitur. Vitæ autem in libero homine æstimatio non fit, secus in servo, qui vendi potuit. Leff. lib. 11. c. 9. dub. 19. Diod. l. IV. Leff. dub. 21. Næv. cap. 15. nov. 22. l. ult. D. de his qui e. f. æsti. vel delj.

XIV. * Qui mutilavit, similiter tenebitur ad impensas & ad æstimationem ejus, quod jam qui mutilatus est minus poterit lucrari.] Idem apud Hebræos servatum, Baba Kama cap. VIII. §. I. & apud Anglos & Danos, quorum fœdus vide apud doctissimum Fon-

GROTII NOTÆ.

Si totus actus ab ipsis, quamquam non solis processit.] Lex Longobardica lib. I. tit. IX. §.

Simul tenetur de his quæ illum ex actus vi sunt consecuta.] Vide Thomam prima secundæ, quæst. XX. art. 5. & l. si servus servum. §. si quis insulam. D. ad l. Aquilianam.

In Seneca controversia.] Excerptis V. 5.

Qui mutilavit, similiter tenebitur ad impensas & ad æstimationem ejus, quod jam qui mutilatus est minus poterit lucrari.] Idem apud Hebræos servatum, Baba Kama cap. VIII. §. I. & apud Anglos & Danos, quorum fœdus vide apud doctissimum Fon-

tanum dissertatione de mari.

GRONOVII NOTÆ.

In solidum.] Ad omne damnum faciendum.

XII. Ex toto enim noluisse.] Omnino nec in parte, neque in toto damnum dare non voluisse intelligitur, qui sic se defendit, ut dicat se inscio atque imprudente datum esse.

XIII. Illa spes alimentorum.] Prout magis aut minus desituri sunt qui alebantur, & prout lautius aut arctius contentiusque, qui occisus est, eos fovere otu slet per ætatem.

Qui fugere noluit.] Sed aggredientem expectavit & necavit interea, dum ipse sese defendit.

æstimationem ejus quod jam, qui mutilatus est, minus poterit lucrari. Sed sicut ibi vitæ, ita & hic cicatricis in libero homine æstimatio non fit. De conjectione in carcerem idem dicendum.

Less. lib. II,
c. 10. dub. 6.

XV. Sic adulter & adultera tenentur non tantum indemnem præstare maritum ab alenda prole, sed & legitimis liberis rependere, si quod damnum patiuntur ex concursu ita susceptæ sobolis ad hereditatem. Qui virginem imminuit vi, aut fraude, tenetur

Less. lib. II,
c. 10. dub. 2.
§. 3.

ei rependere quanti minoris ipsi valet spes nuptiarum: imo & ducere tenetur, si ea promissione corporis uluram impetraverit.

Ib. c. 12.
dub. 17.

Less. lib. II,
c. 33. dub. 8.

Covar. c.
peccatum.
p. 2.

Covar. c.
peccatum.
p. 2. §. 3.
§. 5.

XVI. Fur & raptor tenentur rem subtractam reddere cum suo incremento naturali, & cum sequente damno aut cessante lucro: & si res perierit, æstimationem non summam, non infimam, sed mediam. In hac classe ponendi & illi qui legitima vectigalia fraudant. Similiter tenentur qui judicio injusto, accusatione injusta, testimonio injusto damnum dederunt.

XVII. Sed & qui contractui aut promissioni causam dedit dolo, vi, aut metu injusto, tenetur eum quicum actum est in integrum restituere, quia ille jus habuit, tum ne deciperetur, tum ne cogereetur, illud ex natura contractus, hoc ex naturali etiam libertate. His annumerandi sunt qui id quod ex officio facere tenebantur facere noluerunt, nisi pecunia accepta.

Less. lib. II,
c. 17. dub. 6.

XVIII. At qui causam dedit, cur vim pati, aut metu cogi debeat, habet quod sibi imputet: nam involuntarium ex voluntario ortum habens moraliter pro voluntario habetur.

XIX. At

XIV. *Minus poterit lucrari*] Corpus habet non tam sufficiens operis, eoque mereri mercedem nequit quantas solebat.

Conjectione in carcerem] Si quis injuria detinens aliquem in vineulis prohibuit operas præbendo rem facere.

XV. *Quanti minoris ipsi*] Quanto ob pudorem amissum nunc longius abest a spe honesti matrimonii.

XVI. *Incremento naturali*] Cum fructibus, quos res per se sine manu & industria hominis erat factura.

Cum sequente damno] Quanto deterior est cum reddit quantoque minus utilitatis & commodi præbere potest.

Non summam] Quanti est, cum plurimi.

Non infimam] Quanti, cum minimi.

Judicio injusto] Si iudex litem suam fecerit. pr. Inst. de oblig. ex q. del.

Accusatione injusta] Ut calumniatores. §. 1. Inst. de poena temere litig. Utrorumque meminit Horat. 2, sat. 1. *Cervius iratus leges minatur & urnam: Grande malum Turius, si quis se iudice corret.*

XVII. *Tenetur eum*] 2, 13. 7.

XVIII. *Qui causam dedit*] Negando scilicet quod jure ab eo petebatur.

Involuntarium ex voluntario] Coactio, quam quis meruit recusando, quod omnino illi faciendum erat, non putatur invito inlibita, sed ipsam cogi voluisse existimatur.

XIX. *Pro*

XIX. At gentium consensu sicut introductum est, ut bella omnia summæ potestatis auctoritate utrinque gesta & indicta pro iustis habeantur quoad effectus externos, qua de re infra dicemus: ita & hoc, ut talis belli metus hæctenus pro iusto habeatur, ne quod ita obtentum est repeti possit. Atque hoc sensu admitti potest distinctio Ciceronis, inter hostem quicum multa jura habemus, ut ait, communia, ex gentium consensu scilicet, & piratas ac latrones. Nam hi si quid metu expresserunt repeteri potest, nisi jusjurandum intercesserit: quod illi non item. Quare quod Polybio videtur iustam fuisse Carthaginensibus causam belli Punici secundi, quod Romani ab ipsis mercenariorum seditione occupatis bello denunciato Sardiniam insulam & pecuniam expressissent, habet naturalis æquitatis aliquam speciem, sed a jure gentium abit, ut alibi explicabitur.

De off. iiii.
Bod. lib. v. de
rep. cap. 5.

XX. 1. Ex neglectu tenentur reges ac magistratus, qui ad inhibenda latrocinia & piraticam non adhibent ea quæ possunt ac debent remedia: quo nomine damnati olim ab Amphictyonibus Scyrii. Quæsitum memini ex facto, cum patriæ nostræ rectores potestatem prædarum in mari ex hoste agendarum per codicillos plurimis dedissent, & eorum nonnulli res amicorum raptissent, desertaque patria mari vagarentur, ac ne revocati quidem redirent, an rectores eo nomine tenerentur, aut quod malorum hominum usi essent opera, aut quod cautionem non exegissent. Dixi eos in nihil amplius teneri, quam ut noxios, si reperiri possent, punirent aut dederent: præterea in bona raptorum jus reddi curarent. Nam ipsos injustæ prædationis causam non fuisse, nec quicquam de ea participasse: prohibuisse etiam legibus ne amicis noceretur, cautionem ut exigerent nullo jure fuisse obligatos, cum possent, etiam sine codicillis, omnibus subditis hostem spoliandi potestatem facere, quod & factum olim esset: neque talem permissionem causam esse cur damnum datum esset sociis, cum possent privati etiam sine permissu tali naves armare & in mare progredi. Mali vero an futuri illi essent provideri non potuisse: neque vero vitari posse quo

minus

XIX. Pro iustis habeantur quoad effectus] Quæ bello quamvis injuste illato acquisita sunt, pro jure acquisitis procedant.

Talis belli metus] Ut quod belli quamvis injuste illati terrore ac formidine expressum est, tamen, si jus armorum habuerit, qui expressit, jure teneat, idque ab eo post intervallum repeti nequeat.

Quicum multa] Adversus quem quod vi, armis, terrore, dolo bo-

no geritur, jure fieri existimatur.

XX. 1. Per codicillos] Acte van Octrop.

Cautionem non exegissent] Prædes ac fidejussores dare, de non lædendis sociis, jussissent.

In bona raptorum jus reddi] Querentibus officio judicium permitterent ex bonis raptorum, quæ essent in patria, quatenus possent, resarcire sua damna.

Quod & factum] 3. 4. 1.

Ff 5

Gsl-

minus & malorum opera utamur, alioqui nullum colligi posse exercitum.

*Const. Gal-
lie tom. II,
tit. 3. con-
stitutione
ann. 1583,
c. 44.*

2. Neque vero si quid milites aut terrestres aut nautici contra imperium amicis nocuissent, reges teneri: quod * Gallia & Angliæ testimoniis probatum. Ut vero sine culpa sua ex ministrorum facto quisquam teneatur, non esse juris gentium ex quo dijudicanda esset hæc controversia, sed juris civilis, nec generalis, sed adversus nautas & alios quosdam ex rationibus peculiaribus introductum. Atque in eam partem a supremi auditorii iudicibus contra Pomeranos quosdam pronuntiatum est, idque ad exemplum rerum in causa non dispari, ante duo sæcula, judicatarum.

XXI. Illud quoque notandum est, ut mancipium aut animal quod damnum aut pauperiem fecit, noxæ dedatur, iridem ex jure civili esse. Nam dominus, qui in culpa non est, natura ad nihil tenetur: ut nec is, cujus navis sine ipsius culpa navi alterius damnum dedit, quamquam multorum populorum legibus, ut & nostra, damnum tale dividi solet ob culpæ probandæ difficultatem.

XXII. Sed damnum, ut diximus, etiam adversus honorem & famam datur, puta verberibus, contumeliis, maledictis, calumniis, irrisu, aliisque similibus modis. In quibus non minus quam in furto atque aliis criminibus vitiositas actus ab effectu discernenda est. Nam illi pœna respondet, huic damni reparatio, quæ fit culpæ confessione, * exhibitione honoris, testimonio innocentia, & per ea quæ his similia sint: quanquam & pecunia tale damnum rependi poterit, si læsus velit, quia pecunia communis est rerum utilium mensura.

*Less. lib. II,
c. II. dub.
10. 25. 27.
Soto lib. IV,
q. 6. art. 3.*

GROTTII NOTE.

Gallia] Vide etiam tomo constitutionum III, tit. II. constitutione anni MDXLIII, cap. 44.

Exhibitione honoris, testimonio innocentia] Vide exemplum Viviani qui accusationis injustæ poenitentia ductus est, apud Cassiodorum IV, 41.

GRONOVII NOTE.

2. At: *crusus nautas*] Exercitoria & infistoria actione. 2, II. 13.

Supremi auditorii iudicibus] *Hoo-
gen Graad.*

XXI. *Ut mancipium aut animal*] Videndi tit. de noxalibus actionibus, & si quadrupes pauperiem fecerit.

Dividi solet] Ut dimidium ejus sustineat dominus navis lædentis, dimidium corrupta.

XXII. *Vitiositas actus ab effectu*] Ipsa culpa sive injuria a damno per culpam vel injuriam dato.

CAPUT XVIII.

De legationum jure.

- I. Obligaciones quasdam ex jure gentium nasci, ut jus legationum.
- II. Inter quos locum habeat.
- III. An semper admittenda legatio.
- IV. Adversus legatos periculosa molientes defensionem licitam, non exactionem pœne.
- V. Legationis jure non teneri eum, ad quem legatus missus non est.
- VI. Hostem ad quem missus est legatus teneri.
- VII. Nec opponi posse jus talionis.
- VIII. Jus hoc & ad comites legatorum porrigi, si legati voluerunt.
- IX. Et ad bona mobilia.
- X. Exempla obligationis, sine cogendi jure.
- XI. Quanti sit hoc jus legationis.

I. **H**Actenus ea memoravimus, quæ ex jure naturæ debentur nobis, paucis duntaxat additis de gentium jure voluntario, quatenus ab eo aliquid erat juri naturæ superadditum. Restat veniamus ad obligaciones quas ipsi in per se jus illud gentium, quod voluntarium dicimus, induxit, quo in genere præcipuum est caput de jure legationum. Passim enim legimus sacra legationum, sanctimoniam legatorum, jus gentium illis debitum,

GROTII NOTE.

Sanctimoniam legatorum] Pomponius I. si quis. D. de legationibus: si quis legatum hostium pulsasset, contra jus gentium id commissum esse existimatur, quia sancti habentur legati: & ideo si cum legati apud nos essent gentis alicujus, bellum cum eis indictum sit, liberos eos manere. Id enim juri gentium conveniens esse. Itaque cum, qui legatum pulsasset, Quintus Mucius dedi hostibus quorum erant legati solitus est respondere. Lege Julia de vi publica tenetur, quod ad legatos, oratores, comitelve attinebit, si quis eorum quem pulsasse sive injuriam fecisse arguetur, Ulpiano respondente in l. lege Julia. D. ad legem Juliam de vi publica. Josephus antiquæ historiæ libro xv. multum prædicat legatorum sanctimoniam, quibus ait commuæ cum angelis

Dei nuntiis nomen. Varro lib. iii. de lingua latina: Sancta sunt corpora legatorum. Cicero Verrina iii. Legatorum jus divino humanoque vallatum presidio, cuius tam sanctum & venerabile nomen esse debet, ut non modo inter sociorum jura sed & hostium tela incoluere versetur. Scriptor vitæ Epaminondæ: Cum legationis jure sectum arbitraretur, quod apud omnes gentes sanctum est: consuevit. Diodorus Siculus in excerptis Peiresianis n. 248. τὸν ἀρχαῖον vocat ἡ τῆς ἀποστολῆς ἀσπίς. securitatem a legatorum sanctimonia. Apud Papi-
nium lib. ii.

imique recessus

Legato.

item:

& sanctum populis per secula nomen

Legatum.

Chry-

bitum, jus divinum humanumque: sanctum inter gentes jus legationum, foedera sancta gentibus, foedus humanum: sancta corpora legatorum: Papinio,

Sanctum populis per saecula nomen.

Cicero de haruspicum responsis: *Sic enim sentio, jus legatorum eum hominum praesidio munitum, tum etiam divino jure esse vallatum.* Itaque hoc violare non injustum tantum esse * sed & impium omnium confessione, ait Philippus in epistola ad Athenienses.

II. 1. Sed primum sciendum est, quaecumque est hoc jus gentium de quo videbimus, ad eos legatos pertinere, quos mittunt qui summi imperii sunt compotes inter se: nam qui extra hos legati sunt provinciales, municipales, atque alii, non jure gentium, quod inter gentes est diversas, sed jure civili reguntur. Legatus apud Livium publicum se nuntium populi Romani vocat. Apud eundem Livium alibi senatus Romanus jus legationis externo, non civi comparatum ait: & Cicero ut ostendat non esse legatos mittendos ad Antonium: *Non enim, inquit, cum Annibale res est, hoste reipublica, sed cum cive.* Qui autem

Lib. I.

Lib. IV.

Chrysofomus: καὶ ἕδ' ἢ καὶ οὐδὲν ἄλλο μὴ ἴσθαι ὅτι οὐκ ἔστιν ἄλλο τι κοινὸν ἢ τὸ πρὸς τὴν ἀρετὴν ἢ τὸ πρὸς τὴν κακίαν * *ne commune quidem fas hominum reveriti sunt, quod utros praestat legatos ab omni malo.* Servius ad x. Aeneidos: *ab omni injuria tellis jure gentium.* Ne omnia loca enotem, adde Livium lib. I. de Laurentibus, Dionem Chrysofomum de lege & consuetudine, Vellejum Paterculum initio lib. II. Menandrum Protectorem, Epistolam Felicis ad Zenonem in appendice codicis Theodosiani data a Sirundo. Totilas apud Procopium, Gotthi corum III. πῶς αὖτε, ὡς ὅτι πρῶτον ἐπὶ τῶν βαρβάρων, τὸ κρῖμα τῆς πρεσβείας εἶχεν. *omnibus ut generatim loquar, barbaris mos legatos venerari. Idem de barbaris dixit Scafnaburgensis. Aimoinus regi Clodovox haec dicta tribuit: Ad extremum pro dignis simul humanisque legibus, qua injuriam immunes sancti debere esse eos qui mediatores hostilium efficiuntur armorum. Inter arma namque sola legatio pacis sequestra est. Exiit hostem qui legatione fungitur. Vide & Radevicum in appendice.*

De Polonis vide Cromerum libro xx. de Turcis Leunclavium libro VIII. & libro XVII. de Mauris Marianam libro XII.

Sed & impium] Ἐργον ἀρετῆς αὐτὸν Plutarchus in vita Emilii, narrans Gentii factum. Josephus libro xv. historiae antiquae: τὸ τοῦ θεοῦ καὶ πολεμῶν πολιμῶν διαλλάττειν δόξαται. πρῶτον δὲ μῦθον ἂν ᾖσιντο ἀτίθιμα ἢ πρῶτον διαλλάττειν τὸς ὅπαι τῆς διακρίσεως ἀποκρίσεως. *Hoc nomen & hostes hostibus valet reconciliare; quid ergo fieri magis impium potest, quam legatos occidere pro aequitate loquentes?*

GRONOVII NOTE.

II. 1. Provinciales] A dioecibus, satrapis, nomis, ut in Aegypto dicebantur.

Municipales] Ab oppidis.

Jure civili reguntur] Pro privatis habentur.

Jus legationis externo] Securitatem inter inimicitias publica praestari legato alienigenae nec nostrae ditionis: non ejus populi qui nostro imperio est obnoxius.

autem externi habendi sint ita clare exposuit Virgilius, ut nemo jurisconsultorum possit clarius:

*Omnem equidem sceptris terram quæ libera nostris
Dissidet, externam reor.*

2. * Qui ergo impari junguntur fœdere, cum sui juris esse non desinant, jus habebunt legationis: imo & hi qui ex parte subditi sunt, ex parte non sunt, pro ea parte qua non sunt subditi. At reges qui bello solenni victi regnoque exuti sunt, cum aliis regni bonis & jus legandi perdidissent. Ideo Persei a se victi caduceatores retinuit P. Æmilius.

3. In bellis vero civilibus necessitas interdum locum huic juri facit æta regulam, * puta cum ita divisus est populus in partes quasi æquales, ut dubium sit ab utra parte stet jus imperii; aut cum jure admodum controverso de regni successione duo decertant. Nam hoc eventu gens una pro tempore quasi duæ gentes habetur. Ita * Flavianos accusat Tacitus, quod sacrum etiam inter externas gentes legatorum jus in Vitellianis civili rabie temerassent. Piratæ & latrones, qui civitatem non faciunt, jure gentium niti non possunt. Tiberius cum ad eum Tacfarinas legatos misisset indoluit, quod desertor & prædo hostium more ageret, quæ verba sunt Taciti. Sed interdum tales qui sunt jus legationis nanciscuntur fide data, ut olim fugitivi in saltu Pyrenæo.

Hist. III.

An. III.
Ces. I. III.
de bello civ.

III. 1. Duo autem sunt de legatis quæ ad jus gentium referri

GROTII NOTÆ.

Qui ergo impari junguntur fœdere] Cromerus xxx.

Putat cum ita divisus est populus] Vide de legatis civitatis Toleti ad regem Johannem Marianam libro XXI, §. de Flandris Crantzium Saxoniciis XII, 33.

Flavianos accusat Tacitus] Et Magnentium Zosimus libro II. Μαγνέντιος ἢ καὶ τῶν ἑσπερῶν ἡρώδου, πέντετος χροῖ Φιλίππου ἀσπακτῶν ἀπονήμων, ἢ κατὰ τὴν παρ' ἰωσήφ τ' ἐστὶν ἀποβῆσαι πύλωτι διαμῶν. Magnentius apud animum suum voluebat, deberetne Philippum irritum dimittere, an apud se retinere calcato jure legationum. Is Philippus à Constantio venerat.

GRONOVII NOTÆ.

Dissidet] Separata est a nostro regno vel territorio.

2. *Qui ex parte*] Ut qui de alieno regno feuda possident.

Regnoque exuti] Videtur hoc nimis crudum, neque admittendum, nisi tantum temporis intervallum intercesserit, ut illi regnum pro derelicto habere possint credi.

Persei a se victi caduceatores] Livæ 44, 45. & 46. Sed retinuisse putes caduceatores Persei, non quod regno exutum jus habere mittendi non putaret, sed quod ingenti fiducia exuendi hominem regno, pacem ei dare nollet, & quod sine accepta mittendi venia occurrerant. Livius 32, II. Idem lib. 6, 37. 45. Ideo nihil illis mali, sed per eos responsum Perseo non dedit.

3. *Flavianos accusat*] Ut & L. Opimum Vellejus, quod Fulvii Flacci filium, quem pater legatum de conditionibus miserat, interfecerit. lib. 2, 7.

Hostium more ageret] Usurparet jus, quod solis concessum est, qui pares potestate atque impetio bello contendunt.

ri passim videmus, prius * ut admittantur, deinde ne violentur. **Lib. XXI.** De priore locus est Livii, ubi Hanno senator Carthaginienſis in Annibalem sic invehitur: *Legatos ab sociis & pro sociis venientes bonus Imperator noster in castra non admisit: jus gentium sustulit.* Quod tamen non ita crude intelligendum est: * non enim omnes admitti præcipit gentium jus: sed vetat sine causa rejici. Causa esse potest ex eo qui mittit, ex eo qui mittitur, ex eo ob quod mittitur.

Thuc. l. II. 2. Melesippus Lacedæmoniorum legatus, auctore Pericle, dimissus est extra fines agri Attici, quod ab hoste armato veniret. **Zonaras.** Sic * senatus Romanus negavit se Carthaginensium legationem admittere posse, quorum exercitus esset in Italia. Perſei adversus Romanos bellum molientis legatos non admiserunt Achæi. Sic **Liv. l. XLI.** Totilæ legationem rejecit Justinianus, & Gothi, qui Urbini erant, Belisarii oratores. Cynethensium quoque, ut gentis sceleratæ, legatos undique pulsos narrat Polybius. Secundi exemplum est in Theodoro, qui ἄθεος vocabatur, quem a Ptolemæo ad se missum audire Lysimachus noluit: idemque aliis evenit peculiaris odii causa. Tertium quod diximus locum habet, * ubi causa mittendi aut suspecta est, ut Rhabfacis Assyrii legatio ad populum concitandum merito suspecta erat Ezechia, aut non ex dignitate aut temporibus conveniens: sic Ætolis denuntiarunt Romani, ne quam legationem mitterent, nisi permissu Imperatoris: Perſeo ne Romam mitterent, sed ad Dicinium: & Jugurthæ legatis edictum * intra decem dies Italia excederent, ni regnum & regem deditum venissent. Optimo autem jure rejici possunt, quæ nunc in usum sunt legationes assiduæ, quibus quam non sit opus docet mos antiquus, cui illæ ignoratæ.

IV. 1. * De non violandis difficilior est quæstio, & varie

GROTII NOTÆ.

Ut admittantur] Donatus ad prologum Hecyræ: *Oratorem audire oportere jus gentium est.*

Non omnes admitti præcipit gentium jus] Vide Cambdenum in anno c1) 15 LXXI. quæstionum ibi propositarum quarta.

Senatus Romanus negavit se Carthaginensium legationem admittere posse, quorum exercitus esset in Italia] De hoc Romanorum more vide Servium ad VII. Æneidos.

Ubi causa mittendi aut suspecta est] Sic Andreas Burgus Cæsaris legatus in Hispaniam non admisit. Mariana libro XXI. Simile apud Crome-rum libro XX.

Intra decem dies Italia excederent] Carolus Quintus Imperator legatos Gallia, Venetorum, & Florentinorum ad bellum sibi indicendum missos deduci jussit in locum, qui a comitatu suo abesset triginta miliaria. Guicciardinus libro XVIII. Bellajus libro III.

De non violandis legatis] Menander Protector de Justino II. Imperatore: ὁ δὲ αὐτὸς ἔκρινεν τὸ πρῶτον τὸν Ἰσχυρὸν, ἀπὸ τοῦ Ἰσχυροῦ. Ille Avarorum legatos contra jus legationum in vinculis habuit. Vide Ern. Cothmannum responso xxxii, num. 29. & sequentibus, volumine v.

varie a claris hujus sæculi ingeniis tractata. Videndum autem habemus de legatorum personis, deinde de comitibus eorum ac bonis. De personis alii ita sentiunt, jure gentium vim duntaxat injustam a legatorum corporibus arceri: censent enim privilegia ex jure communi interpretanda. Alii non omnibus de causis putant legato vim inferri posse, sed ita demum si jus gentium ab eo læsum sit, quod satis late patet: nam in jure gentium jus naturæ includitur, ita ut ex omnibus delictis puniri jam legatus possit, nisi quæ ex mero jure civili oriuntur. Restringunt hoc alii ad ea, quæ contra statum reipublicæ aut dignitatem ejus ad quem legatus mittitur fiunt: quod ipsum sunt qui periculosum putant, & querelas exponendas ei qui misit, ejusque arbitrio permittendum legatum. Sunt & qui putant consulendos reges aut gentes quarum nihil interest: quod prudentiæ esse potest, juris non potest.

2. Rationes quas pro se quisque afferunt nihil definite concludunt: quia jus hoc non ut jus naturale ex certis rationibus certo oritur, sed ex voluntate gentium modum accipit. Potuerunt autem gentes aut omnino cavere legatis aut cum certis exceptionibus: nam & hinc utilitas stat pœnæ in gravia delinquentes, & inde utilitas legationum, quarum mittendarum facilitas securitate quanta potest esse maxima optime promovetur. Spectandum ergo quo usque gentes consenserint: quod ex solis exemplis evinci non potest. Exstant enim satis multa in partem utramque. Recurrendum igitur tum ad sapientum judicia, tum ad conjecturas.

3. Judicia duo habeo maxime illustria, Livii alterum, alterum Sallustii. Livii hoc est de legatis Tarquinii, qui prodicionem concitaverant Romæ: *Quamquam visi sunt commississe, ut hostium loco essent, jus tamen gentium valuit.* Videmus hic etiam ad eos qui hostilia parrant jus gentium extendi. Sallustii dictum ad comites legationis, de quibus mox dicemus, non ad legatos ipsos pertinet: sed recte a majori, id est, minus credibili, ad minus, id est, magis credibile procedet argumentatio. Is
ita

GRONOVII NOTÆ.

IV. 1. *Privilegia ex jure communi*] Eatenus admittenda, quatenus recepto juri non derogant.

Ex mero jure civili] Edicto aliquo aut constitutione reipublicæ ad solius illius statum pertinente.

Reges aut gentes] In delictis legatorum sumendos esse arbitros & sequestros, qui extra causam sint.

Prudentia, non juris] Quod si quis fecerit, prudenter egisse judicabitur;

nemini tamen id facere, si recte facere velit, necessum est.

2. *Ex certis rationibus*] Non ex morali turpitudine vel necessitate.

3. *Jus tamen gentium valuit*] Maluerunt tamen eis parere ob commune jus legatorum, quam afficere supplicio, quod eo jure indignos ipsi se reddidissent.

Jus gentium extendi ad eos] Hos quoque jure gentium inviolabiles esse.

Bello Jug.

ita ait : *Fit reus magis ex æquo bonoque , quam ex jure gentium Bomilcar comes ejus , qui Romam fide publica venerat.* Bonum & æquum , id est , merum naturæ jus patitur pœnas exigi , ubi reperitur qui deliquit : at jus gentium legatos & qui his similes fide publica veniunt excipit. Quare ut rei fiant legati contra jus est gentium , quo vetari multa solent quæ jus natura permittit.

4. Conjectura quoque hinc stat. Verius enim est privilegia ita intelligenda , ut aliquid tribuant ultra jus commune. Quod si legati ab injusta tantum vi tuti essent , nihil in eo magni esset , nihil præcipui. Adde quod securitas legatorum utilitati , quæ ex pœna est , præponderat. Nam pœna haberi potest per eum qui legatum misit volentem : & si nolit , ab ipso exigi bello , tanquam criminis approbatore. Objiciunt aliqui fatius unum plecti , quam bello multos involvi ; atqui si is qui legatum misit factum ejus probet , legati pœna bello nos non eximet. Parte vero altera valde in lubrico locatur salus legatorum , si actuum suorum rationem alii reddere debeant , quam a quo mittantur. Nam cum plerumque diversa , sæpe & adversa sint consilia eorum qui mittunt legatos , & qui accipiunt , vix est ut non semper aliquid in legatum dici possit , quod criminis accipiat speciem. Et quanquam quædam sunt ita manifesta , ut dubitationem non habeant , sufficit tamen ad æquitatem & utilitatem legis universalis periculum universale.

5. Quare omnino ita censeo , placuisse gentibus ut communis mos , qui quemvis in alieno territorio existentem ejus loci territorio subjicit , exceptionem pateretur in legatis , ut qui sicut fictione quadam habentur pro personis mittentium (*senatus faciem secum attulerat , auctoritatem reipublica* , ait de Phil. VIII. legato quodam M. Tullius) ita etiam fictione simili constituerentur quasi extra territorium , unde & civili jure populi apud quem

Ex æquo bonoque , quam] Bono magis exemplo , quam concessio jure. Tacit. 1, annal. 38.

4. *Aliquid extra ejus*] Amplius quam omnibus concessum est tralatio jure.

Securitas legatorum] Omnium sive recte agentium , sive peccantium , res est magis ad exemplum pertinens quam pœna peccantium.

Alii reddere] Tacit. 1, annal. 6. *eam esse conditionem imperandi , ut non aliter ratio consuet , quam si uni redatur.*

Ad æquitatem &] Æquum & utile est , ut hæc singularia non attendantur , quia si non omnibus liberaverimus legatum , ex illis singularibus

per interpretationem poterit teneri de omnibus.

5. *Territorio subjicit*] 2, 5. 1. & 32.

Pro personis mittentium] Repræsentant dominorum dignitates , & prout illi ampliores sunt , majoribus honoribus adficiuntur.

Constituerentur quasi extra territorium] Haberentur & considerarentur , quasi non habitarent nobiscum , neque in finibus territorii nostri essent. Plinius 5, 25. *Palmyra urbs nobilis situ , velut terris exrema a rerum natura , privata sorte inter duo imperia summa , Romanorum Parthorumque , & prima in discordia semper utrimque cura.*

7. Quod si vim armatam intenter legatus, sane occidi poterit, non per modum pœnæ, sed per modum naturalis defensionis. Sic Fabios, quos violatores juris humani Livius vocat, Galli occidere potuerunt. Itaque apud Euripidem Heraclidis Demophon facialem ab Eurytheo missum & vi supplices abripere conantem vi prohibuit, & cum ille diceret,

Tun' facialem cadere huc missum audeas?

respondet, *Ni facialis dexteram a vi temperet.*

Huic faciali nomen fuisse * Copreo, * & quia vi ageret a populo Atheniensi interfectum narrat Philostratus vita Herodis. Distinctione non dissimili solvit Cicero quæstium illud, an patrem patriæ proditore filius accusare debeat. Vult enim debere ad averrendum periculum imminens, non autem vitato jam periculo in facti pœnam.

V. 1. Ea vero quam dixi lex, de vi legatis non inferenda, intelligenda est eum obligare ad quem missa est legatio, atque ita demum si admisit quasi scilicet ab eo tempore tacita pactio intercesserit. Cæterum denunciari & potest & solet, ne mittantur legati, alioqui pro hostibus fore: ut Ætolis a Romanis est denunciatum, & olim a Romanis Vejentibus edictum ni facefferent urbe, daturus quod Lars Tolumnius dedisset: & Romanis

Liv. xxvii.
Idem l. iv.
Libro x.

GROTII NOTÆ.

Copreo] Vide Iliados O.

Et quia vi a eret] Sic interpretandum, quod Theodaharus Gothus Justiniani legatis dicit apud Procopium Gotthicorum τ. σιμὸν ἢ τὸ χρέμα τῶ πρίσθιον ἢ ἄλλως ἔτι μοι κατέσχευαι εἰς πάντα ἀδρόπυον τὸ ἴ τὸ γέρας εἰς τῶδε οἱ πρίσθιαι ἐν σοίσι αὐτῶν διασώζουσιν, ἐσόντων σοίτερα ὁμακία φυλάσσον τὸ τῆς πρίσθιας ἀξίωμα. κίττω γὰρ αἰδέσθαι πρίσθιων ἐνδίκου νουθετοῦσιν ἀνδραποῖ, ὅταν ἢ εἰς βασιλῆα ὀβριστεύς φάμεται, ἢ γυναικὸς ἀλλοῦ ζωοικίστες εἰς ἀνὴρ ἔλθοι. Sanctum apud hominis legatorum nomen, plenumque honoris. Sed hoc jus legati sibi interdum servant, quamdiu sua modestia legationis dignitatem tuentur. Ita enim existimant homines, fas esse vel interficere legatum, si is in principem ad quem mittitur sit injuriosus, aut alienum matrimonium violet. Legati vero, cum ostendissent longissime se abesse ab adfuerit suspicione, quorum ne exitus quidem sine custode

essent, addunt prudenter: τὸς λόγους ἴ ὅσους ἀν ἐν τῶ πρίσθιον ἀκρίτως ἤσθη ἐν αὐτῶν τιμῶν ἐπιπέδον αἰτίας, ἡ γὰρ ἐν ἀγροῦ τυχῶσιν ἕστες, ἀκρίτως αἰ γὰρ οἱ αἰνῶ ἢ ὁ κελόστος φέροιστο δικαίως τὸ ἔγκλημα τῶτο. τὸ ἴ πρίσθιων τὸ ἴ ὑπερβίον ἐκπέσση πῶς ἐμνοῖ. Si legatus ea dixerit qua audivit a principe qui ipsum misit, ea si non sint commoda, prestare non ipse debet culpam, sed qui eum misit: ipsi quippe nihil aliud concessum est quam ministerio mandato fungi. Vide & Camdenum indicato jam loco anni C D LXXI.

GRONOVII NOTÆ.

7. Violatores juris] Quia ad quos missi fuerant de pace legati, adversus eos sine auctoritate publica sumtis armis pugnauerant. Liv. 5, 36.

Cicero offic. III.] 23.

V. 1. Tacita pactio] De securitate illius, qui missus est.

A Romanis Vejentibus] Immo a Vejenti senatu legatis Romanis. Liv. 4, 58.

Quod Lars Tolumnius] Qui legatos Romanos ad se missos interfecerat.

Siqui-

nis a Samnitibus, si quod adiissent in Samnio concilium haud inviolatos abituros. Non pertinet ergo hæc lex ad eos per quorum fines, non accepta venia, transeunt legati: nam * siquidem ad hostes eorum eunt, aut ab hostibus veniunt, aut alioqui hostilia moliantur, interfici etiam poterunt, quod Athenienses fecerunt legatis inter Persas & Spartanos, Illyrii legatis inter Effios & Romanos: multoque magis vinciri, quod constituit Xenophon in quosdam, Alexander in eos, qui Thebis & Lacedæmone ad Darium missi erant, Romani in legatos * Philippi ad Annibalem, & Latini in legatos Volscorum.

2. Tale si nihil sit, & male tractentur legati, * non illud jus gentium de quo agimus, sed amicitia & dignitas aut ejus qui misit, aut ejus ad quem eunt, violata censebitur, violata de Philippo posteriore Macedonum rege: *Legatum deinde ad Annibalem jungendæ societatis gratia cum epistolis mittit: qui comprehensus & ad senatum (Romanum) perductus incolumis dimissus est, non in honorem regis, sed ne, dubius adhuc, indubitatus hostis reddetur.*

VI. Cæterum admissa legatio * etiam apud hostes, tanto magis apud inimicos, præsidium habet juris gentium. Caduceatoribus in bello pacem esse dixit Diodorus Siculus. Lacedæmonii, qui Persarum feciales interfecerant, eo dicuntur *συγκέαι*

Thuc. l. II.
App. de bello III.
Lib. VI. de exp. Cvi.
Ar. lib. II.
Livius lib. XXIII.

Lib. XXIX.

Her. Pol.

πῆ

GROTII NOTÆ.

Siquidem ad hostes eorum eunt, aut ab hostibus veniunt] Siculi Atheniensium focii legatos Syracusanorum missos ad civitates alias cepere; Thucydides lib. VII. Sic & Argivi cepere legatos Athenis a factione paucorum missos & Argos perducere; idem Thucydides libro VII. legatos Etolorum ad Romanos interceptere & pretium eis extorserunt Epirotæ: horum unus literis Romanorum liberatus, Polybius in excerptis legationum num. 27. De Gallorum ad Turcam legatis quos in Pado Hispani cepere & occiderunt vide judicium Parutæ libro XI. Bezari libro XXI. de Flandriæ civitatum legatis ad Gallum captis a Maximiliano Crantzium Saxonico libro XI, 33. Laudatur Belisarii clementia, quod Gelimæris legatis in Hispaniam missis & ab Hispania reversis Carthaginem, quæ jam facta erat Romanorum, pepercerit. Procopius Vandalicorum I.

Philippi ad Annibalem] Vide

Appianum in excerptis legationum num. 19.

2. *Non illud jus gentium de quo agimus*] Aliud sit si quis extra fines suos insidias ponat legatis alienis: eo enim jus gentium violaretur. Et hoc continetur in Theſalorum oratione contra Philippum, apud Livium.

Etiam apud hostes] Vide loca modo producta ad §. I. Donatus ad illud Eunuchi: *convenire & colloqui. Sic pronuntiandum est, ut quasi dicat; licet per te, miles, quod etiam inter hostes & in bello licet.*

GRONOVII NOTÆ.

Si quod concilium] Publicum aliquem conventum.

Effio] Iſſos ab insula Iſſa Illyrico objacente.

Vinciri] Custodiæ dari. Justin. 2, 15.

VI. *Apud hostes*] Inter quos bellum declaratum est.

Apud inimicos] Inter quos sine bello similtas est.

Gg 2

Nihil

τὸ πᾶντων ἀνθρώπων νόμιμα, confudisse omnium hominum jura. Si quis legatum hostium pulasset, contra jus gentium id commissum esse existimatur, quia sancti habentur legati, inquit Pomponius. Et Tacitus hoc jus de quo agimus vocat, *hostium jus* & *sacra legationis* & *fas gentium*. Cicero prima Verrina: *Nomine legati inter hostes incolumes esse debent?* Seneca de ira: *Violavit legationes rupto gentium jure*. Livio cædes ruptura jus gentium, scelus, causa nefanda, cædes impia dicitur, in historia legatorum, quos Fidenates occiderant. Et alibi: *legatis in periculum adductis ne belli quidem jura relicta erant*. Curtius: *Caduceatores qui ad pacem eos compellerent misit, quos Tyrii contra jus gentium occisos præcipitaverunt in altum*. Merito sane: nam & in bello plurima incidunt negotia, quæ nisi per legatos transigi non possunt, & ipsa pax vix est ut aliter coeat.

L. ult. D.
de legation.
Ann. 1.

Lib. 3, c. 2.

Lib. IV.

Lib. XXIV.

Lib. IV.

App. de
bello Pun.

Lib. xxx.

Lib. VI, c. 6.

VII. Solet & illud quæri, an jure talionis interfici, aut male tractari legatus possit ab eo veniens qui tale quid patraverit. Et sunt quidem ultionis talis exempla in historiis satis multa; sed nimirum historiæ non tantum quæ juste, sed & quæ inique, iracunde, impotenter facta sunt memorant. Jus gentium non tantum mittentis cavet dignitati, sed & ejus qui mittitur securitati, quare cum hoc quoque tacite contrahitur. Huic ergo fit injuria, etiam si ei qui misit nulla fiat. Non igitur magnanime tantum, sed & ex jure gentium Scipio, qui postquam legati Romanorum a Carthaginiensibus male essent habiti, ductis ad se Carthaginiensium legatis, & quid fieri deberet interrogatus respondit, * nihil tale quale factum esset a Carthaginiensibus. Addit Livius dixisse eum, nihil se facturum institutis populi Romani indignum. Valerius Maximus consulibus Romanis in facto simili, sed antiquiore hanc tribuit vocem: *Isto te metu, Hanno, fides civitatis nostræ liberat*. Nam tunc quoque Cornelio Africæ, contra jus legationis, injectæ a Pœnis catenæ fuerant.

VIII. I. Comi-

GROTII NOTE.

Nihil tale quale factum esset a Carthaginiensibus] Diodorus Siculus in excerptis Peiresianis: *Σκίπιος ἐν τῷ δῶν ἀρχίην ὁ τῶν καρθηναίων ἑστράτευον* * dixit Scipio, non esse id faciendum quod ipsi in Carthaginiensibus accusarent: & Romani ipsi legatos, jam comperto Carthaginiensium facto, dimiserunt; Vide Appianum. Constantius Titianum a Magnentio ad se missum remisit, quanquam Philippum a Constantio missum ad

se retinebat Magnentius. Zosimus libro II. Vide & historias apud Crompterum libris XIX. & XXI. & Parutani, de legatis Venetis in itinere in Galliam retentis, lib. VII.

GRONOVII NOTE.

VII. *Cum hoc quoque tacite*] Quoties admittitur legatus, perinde est ac si fides ipsi quoque detur, fore ut salvus sit atque incolumis.

Etiamsi ei qui misit] Violando nempe legatum ejus, qui nostrum ante violavit.

Sancti

VIII. 1. Comites quoque & vasa legatorum sui generis sanctimoniam habent, unde in antiquo feccialium carmine erat: *rex, facisne me tu regium nuntium populi Romani Quiritium? vasa comitesque meos?* Er lege Julia de vi publica teneri pronuntiantur non modo qui legatos, sed & qui comites eorum injuria affecerunt. Sed hæc * sancta sunt accessorie, & proinde quatenus legato videtur. Itaque si quid comites gravius deliquerint, postulari a legato poterit ut eos dedat. * Vi enim abstrahendi non sunt: quod cum factum esset ab Achæis in Lacedæmonios quosdam, qui cum legatis Romanis erant, vociferati sunt Romani jus gentium lædi: quo referri etiam potest Salustii judicium de Bomilcare, quo supra usi sumus. Quod si dedere eos nolit legatus, eadem scilicet facienda erunt quæ modo de legato diximus.

2. Ipse autem legatus an jurisdictionem habeat in familiam suam, & * an jus asyli in domo sua pro quibusvis eo confugientibus ex concessione pendet ejus apud quem agit. Istud enim juris gentium non est.

IX. Bona quoque legati mobilia, & quæ proinde habentur, personæ accessio, pignoris causa, aut ad solutionem debiti capi non posse, nec per judiciorum ordinem, nec, quod quidam volunt, manu regia, verius est: nam omnis coactio abesse a legato debet, tam quæ res ei necessarias quam quæ personam tangit, quo plena ei sit securitas. Si quid ergo debiti contraxit, & ut sit, res soli eo loco nullas possideat, ipse compellendus erit amice, & si detrectet, is qui misit, ita ut ad postremum usurpentur ea, quæ adversus debitores extra territorium positos usurpari solent.

IX. I. Nec

GROTII NOTÆ.

Sancta sunt accessorie, & proinde quatenus legato videtur] Vide Fraxini Canæ epostolas paginis 75. & 279.

Vi enim abstrahendi non sunt] Seranus Henrico IV.

An jus asyli in domo] Distingui ferme hac in re solent crimina. Vide Parutum libro x. ubi rex Galliarum ob causam iratus pacatur: Vide eundem libro ix.

GRONOVII NOTÆ.

VIII. 1. *Vasa legatorum*] Supplex, sarcinæ.

Sui generis sanctimoniam] Non tantam, quantam legati, aliquam tamen.

Feccialium carmine] Verbis solennibus.

Vasa comitesque meos] Facisne sar-

cinas & comites meos, sarcinas & comites nuntii publici, & propterea eodem jure immunitatis & securitatis gaudentes, quo me, ut arripi detinerique nullo pretextu queant.

Quatenus legato videtur] Quatenus ea sancta & jus suum participantia velit, adeo ut vasa possit obligare aut alienare, comites ad potestatem tradere.

Quæ modo de legato] Ut querela deferatur ad mittentem.

IX. *Per judiciorum ordinem*] Ordinariorum judices.

Manu regia] Vi superioris domini.

Res soli] Immobiles, prædia, fundos, domos, villas.

Ea, quæ adversus] Dentur repræsentalia.

X. 1. Nec metuendum est quod quidam putant, ne si id juris sit nemo inveniatur qui cum legato contrahere velit. Nam & regibus qui cogi nequeunt non desunt creditores, & apud quosdam populos moris fuisse docet Nicolaus Damascenus, ut de contractibus qui in creditum iissent jus nullum redderetur, non magis scilicet quam adversus ingratos: ita ut cogerentur homines, aut pariter implere contractum, aut contenti esse nuda fide debitoris. Et optat hunc rerum statum * Seneca: Utinam quidem persuadere possimus, ut pecunias creditas tantum a volentibus acciperent: utinam nulla stipulatio emtorem venditori obligaret: nec pacta conventaque impressis signis custodirentur. Fides potius illa servaret, & æquum colens animus. Perlis quoque

Ctivil. 1.

Lib. 14.

Lib. 15.

Stob. de leg.

Mor. Nic.

VIII, 15.

Mor. IX, 1.

2. De Indis idem narrat Ælianus: cui consentit Strabo his verbis: Δίκην δὲ μὴ εἶναι πᾶσι φόνος καὶ ὕβρεως. σὺν ἐπ' αὐτῶν δὲ τὸ μὴ παιδεῖν ταῦτα. τὰ δ' ἐν τοῖς συμβολαίοις ἐπ' αὐτῶν ἐπιτίθειν ὡς τὴν ἀνέχεσθαι δεῖ εἰάν τις ὀφείλη τι πῖσι. ἀλλὰ καὶ παρὸς ἔχειν ὅτι πισύτεον καὶ μὴ δίκῶν πᾶσιν τῶν πόλιων. Judicia non esse nisi de cade & injuria: quia homo prestare non possit ne in ea incidat: at contractus in cuiusque potestate: ideo servandum si quis fidem violet: & ante videndum cui quisque credat, non autem libris implendam civitatem. A Charonda quoque constitutum fuit, ne quis actionem haberet qui de pretio habuisset fidem: quod & * Platoni placuit. Notatum & Aristoteli: παρ' ὀνόμοις δὲ τῶν πᾶσι εἰς δίκην, ἀλλ' οἰονταὶ δεῖν εἰργεῖν καὶ πῖσι συναλλάξασθαι: apud quosdam de his rebus judicia non sunt: existimant enim homines contentos esse debere fide quam sunt secuti: Et alibi: ἐνιαχθ' τ' εἰσὶν νόμοι, τ' ἐκβοσίων συμβολαίων δίκας μὴ εἶναι, ὡς δεῖον ᾧ ἐπίσδωσε Ἀχιλλυθῆναι παρὸς τῶν κατὰ πῖρ κοινοῦνσιν. Est ubi leges de credito jus reddi vetant, quasi privatim tantum cum eo agendum sit, cum quo quis contraxit, & cujus fidem secutus est. Quæ contra hanc sententiam adferuntur ex jure Romano, non ad nostros legatos sed ad provinciales aut municipales pertinent.

XI. Bellorum, quæ ob male habitos legatos suscepta sunt plena

GROTII NOTÆ.

Seneca] De beneficiis III, 15.

Τὸ κληροδοτεῖν] Τὸ ὀφείλαν χρεῖσθαι
pro eodem dixit Herodotus Clilo.

Platoni] VIII. de legibus.

GRONOVII NOTÆ.

X. 1. Qui in creditum iissent] Quibus mutuum factum esset, nulla daretur actio creditori. l. 2. D. de

reb. cred. & res in creditum abire. l. 5. de tributor. act. l. 3. ad S. C. Macedon.

2. Ferendum si quis] Non puniendum lege, cum satis sit punitus amisso pudore.

De pretio habuisset fidem] De pecunia accipienda pro re vendita creditidisset emtoris promissioni.

plena sunt * profanae historiae. Exstat & * in sacris libris ^{2 Sam. x.} memoria belli quod eo nomine David gessit adversus Ammonitas. Nec aliam causam justiore existimat Cicero adversus Mithridatem.

GROTII NOTÆ.

Profanae historiae] Romani ob id bellum susceperunt in Senonas. Appianus excerpto legationum 4. & 10. In Illyrios & Ligures. Polybius excerpto legationum 125. & 134. In Iffios. Dion. exc. legationum 11. In Corinthios. Livius libro LII. In

Tarentinos. Dionysius Halicarnassensis excerpto legationum 4. Francorum & Germanorum exempla habes apud Aimonium libro 111, cap. LXI. & LXXXVIII. & Withkindum libro 11.

In sacris libris] Vide Chrysostomum ad Stagirium libro 111.

CAPUT XIX.

De jure sepulturæ.

I. Ex eodem jure gentium nasci jus humandi mortuos.

II. Unde ortum?

III. Deberi & hostibus.

IV. An & insigniter facinorosis?

V. An & his, qui se interfecerint?

VI. Quæ alia ex jure gentium debeantur.

I. I. **E**X jure gentium, quod ex voluntate ortum habet, debetur & corporum mortuorum sepultura. Dion Chrysostomus inter mores, sive ἔθη, quæ τῆς ἐξέταφους, id est ^{ἐπιτάφου} est, scripto juri opponit, post legatorum jura commemorat καλοῦσιν τὰς νεκρῶν ταφῆν, non prohibere quo minus sepeliantur mortui: Et Seneca pater inter jura non scripta, sed omnibus ^{Libro 1,} scriptis certiora ponit humum porrigere cadaveri. Naturæ id ^{contr. 1.} jus appellant Hebræi Philo ac Josephus; & φύσεως θεομύς, ^{Epist. ult. edit. 491.} Isidorus Pelusiota: ut folere sub naturæ nomine comprehendere mores communes naturali rationi consentaneos alibi diximus. ^{Lib. XII.} Apud Ælium est: τὸ φύσεως τὸ κρινῶν ἀπειτῆσιν μηκέτι ζῶντα ^{Lib. XIIII.} καὶ ἀκρῶντα: cum mortuum condi ipsa imperet communis natura. Idem alibi: τὰ κρινῶν καὶ ἴσα πάντα ἀνθρώποις vocat γῆν καὶ ^{Lib. XIIII.} ταφῶν, terram ac sepulturam hominibus cunctis communia & ex æquo debita. * Leges hominum, νόμους βροτῶν dixit Euripides Supplicibus, κρινὸν νόμον Aristides, Lucanus hominum ritus,

GROTII NOTÆ.

Leges hominum] φύσεως θεομύς, natura leges. Euseb. hist. VIII, 19.

GRONOVII NOTÆ.

I. 1. Humum porrigere] Erat hæc

superstitio veterum, non præterire cadaver in via stratum, nisi gleba terræ injecta vel lapide. Horat. 1, od. 28. Petronius cap. 74. iracundia humanitate lapidare.